

Grunnmodell for hjelpetiltak i barneverntjenesten

*Kristin Berg Nordahl, Anett Apeland og Nina Tollefsen, NUBU
Øivin Christiansen og Marte Knag Fylkesnes, RKBU Vest
Anneli Mellblom, RBUP Øst og Sør*

Rapport fra et samarbeidsprosjekt på oppdrag fra Bufdir
Oslo og Bergen, januar 2023

Samarbeid og samutvikling for skreddersøm

Det er med ydmykhet og stor respekt for alt godt tiltaksarbeid i barnevernet at vi presenterer vår rapport med forslag til en *Grunnmodell for hjelpetiltak i den kommunale barneverntjenesten*.

Barnevernets hjelpetiltak er et svært viktig innsatsområde, som med skreddersydde og riktige tiltak til rett tid kan bidra til at utsatte barn og ungdom får den hjelpen de trenger når de trenger den.

Grunnmodellprosjektet ble initiert av Bufdir i 2020 som et samarbeid mellom de tre kompetansesentrene Nasjonalt utviklingssenter for barn og unge (NUBU), Regionsenter for barn og unges psykiske helse (RBUP) Øst og sør og Regionalt kunnskapssenter for barn og unge (RKBU) Vest.

Gjennomføringen av prosjektet har stått i samarbeidets ånd, der en *prosjektgruppe* bestående av deltakere fra alle tre sentrene har deltatt med sin kompetanse og erfaring i ulike deler av utviklingen og utprøvingen av Grunnmodellen. Kristin Berg Nordahl, NUBU, har sammen med Anneli Mellblom, RBUP Øst og Sør, og Øivin Christiansen, RKBU Vest, stått for ledelsen av prosjektet. Prosjektgruppa ellers har bestått av Anett Apeland, Anne Lothe Brunstad, Nina Tollefsen og Ingrid Madslie fra NUBU, Anneli Mellblom, Mona Sørensen Tenold og Line Solheim Kvamme fra RBUP Øst og Sør, og Marte Knag Fylkesnes, Unni Strandman og Ann-Magrit Grip fra RKBU Vest. Mari Arnesen og Josefine Bergseth fra RBUP har bistått i planlegging og gjennomføring av en intern evaluering underveis.

Grunnmodell for hjelpetiltak er et resultat av en omfattende samutvikling med barneverntjenester og organisasjoner og kompetansemiljøer. Vi vil gjerne takke alle ansatte i deltakende tjenester fra Narvik, Harstad, Haugesund/Utsira, Lørenskog, Aurskog-Høland, Grorud, Tinn, Notodden/Hjartdal, Vest-Telemark og Midt-Telemark, som har stått på for å styrke kvaliteten på hjelpetiltaksarbeidet på vegne av alle landets tjenester. I tillegg takker vi representanter for organisasjoner og kompetansemiljøer som har bidratt med sin innsikt og kunnskap fra ulike perspektiver, og sist, men ikke minst, barn, ungdom og familier som har deltatt i utprøvingen og delt sine erfaringer, uten dem hadde dette arbeidet vært umulig å gjennomføre.

En spesiell takk går til illustratør Stig Saxegaard, som med sin uttrykksfulle strek har bidratt til visualisering av Grunnmodellens verktøy, og til prosjektkoordinator Ingrid Madslie som har hatt den nesten umulige oppgaven med å holde styr på oss alle. Stor takk også til Hanne Laland og Begoña Gomez fra NUBU, som har bidratt til utviklingen av innhold i og materiell til en modell for familieveiledning, og som har ledet undervisningen på en levende og inspirerende måte. Vi vil også takke veilederne Kristin Richardsen, Vorin Brox Einarsen, Bente Styve Pettersen, Sissel Torsvik, Siril Aschjem, Hege Havnås, Margaret Dirdal, Dag Erik Kristiansen og Laila Mikalsen som alle har vært medvirkende til at utprøvingen av Grunnmodellen i tjenestene har latt seg gjennomføre.

På vegne av prosjektgruppa takker vi også Bufdir for tilliten som ligger i å tildele oss dette viktige oppdraget, og for all støtte og oppmuntring underveis i en krevende prosjektperiode med uforutsigbare forhold, ikke minst grunnet en pågående pandemi. Til slutt en særlig takk til vår Bufdir-kontakt Elise Skarsaune, som med sin ukuelige optimisme og aldri sviktende mestrings- og mulighetsfokus har heiet oss fram i tunge tider. Vi ønsker lykke til med videreutvikling og tilpasning av Grunnmodellen til nye målgrupper, og etter hvert med implementering og kvalitets sikring i forhåpentligvis alle landets barneverntjenester.

Oslo og Bergen, januar 2023

Kristin Berg Nordahl, Anneli Mellblom og Øivin Christiansen

1.0 Innledning.....	5
1.1 Oppdrag og oppdragsforståelse	5
1.1.1 Bakgrunn	5
1.1.2 Mål og forventninger.....	5
1.1.3 Målgrupper og prioriterte områder	6
1.2 Struktur og innhold i rapporten	7
1.3 Situasjonsbeskrivelse.....	9
1.3.1 Kjennetegn ved målgruppene	9
1.3.2 Hjelpetiltak for målgruppen barn mellom 4 og 12 år.....	10
1.3.3 Hjelpetiltak for målgruppen ungdom som trenger ettervern.....	12
1.3.4 Brukerorganisasjonene om hjelpetiltak	16
2.0 Kunnskapsgrunnlag og overordnet forståelsesramme	17
2.1 Et sosialøkonomisk perspektiv.....	17
2.1.1 Risiko- og beskyttelsesfaktorer	18
2.2 Sosial kapital	19
2.2.1 Betydningen av nettverk	20
2.4 Samarbeid og medvirkning.....	21
2.5 Kulturell tilpasning.....	22
2.5.1 Samiske samfunn og nasjonale minoriteter	23
2.5.2 Ungdom og familier med innvandrerbakgrunn.....	23
2.5.3 Bruk av tolk.....	24
2.5.4 Implikasjoner for hjelpetiltaksarbeidet	25
2.6 Prinsipper i hjelpetiltaksarbeidet	25
3.0 Metodevalg og gjennomføring.....	27
3.1 Kunnskapsbaserte veivalg	28
3.1.1 Kunnskapsbasert praksis	28
3.1.2 Brukerorientert tiltaksutvikling	29
3.2 Samutvikling med barneverntjenester, organisasjoner og kompetansemiljøer	31
3.2.1 Samutvikling med barneverntjenester.....	32
3.2.2 Samutvikling med organisasjoner og kompetansemiljøer	34
3.2.3 Felles oppsummeringsmøte av samutviklingen	37
3.3 Utprøving i barneverntjenestene	37
3.3.1 Gjennomføring i to faser	37
3.3.2 Samlinger med undervisning og øvelser	38
3.3.3 Veiledning og oppfølging underveis.....	40
3.4 Samutviklingsprosessen og justering av modellen underveis.....	42

4.0 Intern evaluering	44
4.1 Bakgrunn, forskningsspørsmål og valg av design	44
4.2 Evaluering av samlinger med tjenestene	44
4.2.1 Metode	44
4.2.2 Resultater	45
4.3 Evaluering av utprøving i tjenestene	47
4.3.1. Metode	47
4.3.2. Utvalg og rekruttering	48
4.3.3. Etske hensyn	48
4.3.4 Resultater	49
4.4 Diskusjon og oppsummering	55
5.0 Forslag til grunnmodell for hjelpetiltak	57
5.1 Overordnede rammer for hjelpetiltaksarbeidet	57
5.1.1 Struktur og systematikk	57
5.1.2 Rollen som kontaktperson	62
5.2 Økologisk kartlegging	66
5.2.1 Barnets behov i sentrum (BBiS)	66
5.2.2 Ungdommens behov i sentrum (UBiS)	69
5.2.3 Visualisering og bruk av trekantmodellene som verktøy	74
5.2.4 Nettverkskartlegging	77
5.2.5 Oppsummering av styrker og utfordringer	78
5.3 Plan for hjelpetiltak, oppfølging og evaluering	80
5.3.1 Tiltaksplan for barn mellom 4 og 12 år	80
5.3.2 Tiltaksplan for ungdom i ettervern	81
5.3.3 Evaluering av tiltak	82
5.4 Samarbeid og medvirkning	84
5.4.1 De 3 Husene	85
5.4.2 Hva Er Viktig for deg (HEVD)	86
5.5 Kulturell tilpasning og kultursensitivitet	87
5.6 Valg av hjelpetiltak	90
5.6.1 Inndeling i type tiltak	90
5.6.2 Familieveiledning	92
5.6.2 Støttetiltak	100
5.6.3 Nettverkstiltak	101
5.6.4 Samarbeidstiltak	102
6.0 Skreddersydd og strukturert familieveiledning	104

6.1 Teoretisk overbygning og forskningsgrunnlag	104
6.1.1 Autoritativ foreldre praksis som teoretisk overbygning	105
6.1.2 Sosial læringsteori og Sosial Interaksjons Læringsmodell (SIL-modellen).....	107
6.1.3 Tilknytningsteori.....	109
6.1.4 Emosjonssosialisering og emosjonsveiledning.....	111
6.1.5 Rutiners betydning for barns utvikling.....	113
6.1.6 Intervensjoner som integrerer ulike teoretiske perspektiver	114
6.1.7 Oppsummering av teoretiske perspektiver.....	114
6.2 Utvikling av Familieveiledningen.....	116
6.2.1 Prinsipper for utvelgelse av foreldrekomponenter.....	116
6.2.2 Utvalgte foreldrekomponenter	117
6.3 Samutvikling av tiltaket med tjenestene og organisasjonene.....	120
7.0 Plan for implementering og kvalitetssikring.....	124
7.1 Rammeverk for implementering	124
7.1.1 Anvendbare intervensjoner.....	125
7.1.2 Faser i implementeringen	125
7.1.3 Implementeringsdrivere.....	127
7.1.4 Implementeringsteam.....	129
7.1.5 Tilbakemeldingssystemer	129
7.2 Forskningsresultater om implementering i barneverntjenesten	130
7.3 Ressurser og organisering	131
7.4 Opplæringsopplegg for barneverntjenestene.....	133
7.4.1 Betydningsfulle faktorer i opplæring.....	134
7.4.2 Rammer for opplæringen i tjenestene.....	134
8.0 Oppsummering og anbefalinger for videre arbeid.....	138
8.1 Oppsummering av hovedpunkter	138
8.1.1 Riktig hjelp til rett tid.....	138
8.1.2 Helhet og sammenheng	139
8.1.3 Samarbeid og medvirkning.....	140
8.1.4 Utvikling av kunnskapsbasert praksis.....	141
8.1.5 Implementering og fortsatt samutvikling.....	142
8.1.6 Videreutvikling av ettervernstilbudet	142
8.2 Anbefalinger for videre tilpasning av grunnmodellen.....	143
8.3 Avsluttende anbefalinger	144
Referanser	146
Vedlegg.....	159

1.0 Innledning

Denne rapporten er en del av leveransen knyttet til FoU-oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) Ephortenr. 2019/61365, om utvikling og pilotering av en grunnmodell for hjelpetiltaksarbeidet i det kommunale barnevernet. Rapporten beskriver utviklingen og utprøvingen av en grunnmodell for hjelpetiltak basert på oppdraget. Det foreslås en grunnmodell med tilhørende opplegg for implementering og kvalitetssikring i de kommunale barneverntjenestene, med kunnskapsoppsummeringer der dette er relevant. I tillegg til denne rapporten leveres også håndbøker og tilhørende opplæringsmateriell. Disse anbefales ikke for åpen publisering, men kun for bruk i kombinasjon med opplærings- og veiledningsaktiviteter i et strukturert opplegg for implementering av Grunnmodellen i nye barneverntjenester. For våre anbefalinger til et slikt opplegg, se kapittel 7 i rapporten.

1.1 Oppdrag og oppdragsforståelse

1.1.1 Bakgrunn

Barneverntjenesten skal, når barnet på grunn av forholdene i hjemmet eller av andre grunner har særlig behov for det, sørge for å sette i verk hjelpetiltak for barnet og familien. Hjelpetiltak skal ha som formål å bidra til positiv endring hos barnet eller i familien. Tilsyns- og forskningsrapporter peker på både kvalitetsmessige og strukturelle utfordringer i barneverntjenestens hjelpetiltaksarbeid, og etterlyser blant annet mer endringsrettet arbeid, mer systematiske evalueringer av hjelpetiltaksarbeidet, og større vekt på samarbeid med familier, barn og ungdom. Det foregår mye godt hjelpetiltaksarbeid i kommunene, men variasjonen i hjelpen som gis er stor, og mange av tiltakene som settes inn treffer i for liten grad barnas og familienes behov. Med bakgrunn i dette utfordringsbildet og et forslag til nasjonal plan for hjelpetiltak fra 2018, fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) på oppdrag fra Barne- og familiedepartementet (BFD) i desember 2019 Regionsenter for barn og unges psykiske helse- Øst og Sør (RBUP), Nasjonalt utviklingscenter for barn og unge (NUBU) og Regionalt kunnskapssenter for barn og unge Vest (RKBU Vest) om å utvikle og pilotere en grunnmodell for hjelpetiltaksarbeid i barneverntjenesten.

1.1.2 Mål og forventninger

Ifølge oppdragsbeskrivelsen er formålet med en grunnmodell for hjelpetiltaksarbeid i barneverntjenesten (heretter kalt Grunnmodellen) at barn, ungdom og familier i kontakt med barnevernet skal få tilpasset og riktig hjelp til rett tid. Bufdirs forventninger til oppdragsløsningen innebærer at *Grunnmodellen* skal bidra til dette gjennom å styrke kvalitet, forutsigbarhet og likeverdighet i barnevernets hjelpetiltaksarbeid. Videre heter det at *Grunnmodellen* skal være tilpasset barn, familier og ungdom med minoritetsbakgrunn og i ulike kulturelle kontekster, den skal styrke brukermedvirkningen i hjelpetiltaksarbeidet, og den skal være realistisk å implementere i kommunale barneverntjenester av ulik størrelse og med varierende ressurser. Intensjonen er at *Grunnmodellen* skal gi grunnlag for en helhetlig tilnærming i hjelpetiltaksarbeidet og bidra til å etablere et samarbeid med familiene og ungdommene hvor ulike tiltak, tilnærminger og arbeidsmetoder som anbefales skal settes i sammenheng. Modellen skal også gi støtte til tjenestene i valg, tilpasning, oppfølging og evaluering av tiltak, samt systematisere arbeidet med medvirkning.

Hvordan forventningene har blitt møtt i løsningen av oppdraget framkommer gjennom beskrivelser i de ulike kapitlene i rapporten og oppsummeres til slutt i kapittel 8.

Oppdraget fra Bufdir har vært tredelt. Deloppdrag 1 innebærer utvikling av faglig innhold i en grunnmodell for hjelpetiltak, samt *tilhørende* opplegg for opplæring, implementering og kvalitetssikring. Innholdet skal være kunnskapsbasert og bygge på beste tilgjengelige kunnskap fra forskning, fagfelt og brukere. Deloppdrag 2 legger til grunn at *Grunnmodellen* skal prøves ut i 10 utvalgte barneverntjenester, der Bufdir velger ut barneverntjenester og støtter tjenestene økonomisk i utprøvsperioden, for å frigjøre kapasitet til deltakelse i utprøvingen (jamfør utlysning fra Bufdir). I deloppdrag 3 beskrives en intern evaluering som støtter utvikling og justering av modellen, i tråd med erfaringer fra pilotering og i samarbeid med de utvalgte tjenestene og andre relevante aktører.

For å imøtekomme forventningene om en kunnskapsbasert tilnærming som inkluderer kunnskap både fra forskning, fagfelt og brukere, har den overordnede metoden for løsning av oppdraget vært en samutviklingsprosess med relevante organisasjoner, kompetansemiljøer og med barneverntjenestene Bufdir valgte ut til piloten (se kapittel 3). Innspill fra disse samarbeidspartnerne har, sammen med kunnskap og erfaring hos de involverte kompetansesentrene, bidratt til en oppdragsløsning der målet om *rett tiltak til riktig tid* er innen rekkevidde.

1.1.3 Målgrupper og prioriterte områder

I oppdraget ber Bufdir om en løsning for 2 prioriterte målgrupper, der den første er *familier med barn mellom 4 og 12 år*. For denne målgruppen vurderer Bufdir at det sentrale elementet i modellen skal være en familieveiledning som barnevernet selv skal utføre og som skal være samspillsorientert, tidsavgrenset og inkludere barns medvirkning. Bufdir har som utgangspunkt at dette tiltaket kan erstatte «råd og veiledning» i oppstartsfasen av en hjelpetiltakssak. En omfattende del av prosjektet har vært utviklingen og utprøvingen av familieveiledningen, der materiellutvikling, ferdighetstrening og veiledning har vært viktige elementer (se kapittel 5 og 6).

Den andre målgruppen har inkludert *ungdom og unge voksne som trenger ettervern*. For ungdom og unge voksne som trenger ettervern, er modellens sentrale innhold planlegging og iverksettelse av et godt og individuelt tilpasset tilbud. I arbeidet med en grunnmodell for ettervern har struktur og systematikk i kontakt med og oppfølging av ungdommene stått sentralt, sammen med en egen kartleggingsmodell som tar hensyn til denne gruppas spesielle behov (se kapittel 5). I tillegg ber oppdraget om at det utvikles anbefalinger for *støttende tiltak, nettverksmobiliserende tiltak, og samarbeidstiltak* for barn, unge voksne og foreldre, med forslag til hvordan disse skal inngå i et helhetlig forløp. Hjelpetiltakene inkludert i oppdraget omfatter ikke frivillig plassering av barn utenfor hjemmet, mens fortsatt opphold i fosterhjem eller på institusjon kan være en del av etterverntiltakene. På sikt skal modellen videreutvikles til å gjelde alle aldersgrupper, og den skal kunne tas i bruk av alle landets barneverntjenester.

Utviklingen og utprøvingen av Grunnmodellen har vært omfattende og kompleks, som det kommunale barnevernets ansvarsområde også er. I en slik situasjon kan utfordringene lett bli for mange og oppgavene framstå som uoverkommelige. For å stake ut kursen i dette litt vanskelige terrenget har vi, med bakgrunn i oppdragets mål og utforming, valgt å fokusere på noen viktige områder som alle på hver sin måte bidrar til en helhetlig Grunnmodell. Et viktig mål i utviklingsarbeidet har vært at tiltakene skal *skreddersys* til hvert enkelt barn og ungdom og deres spesifikke behov. Grunnmodellen kan, selv om den har en struktur og systematikk som er viktig, ikke

sies å være en standardisert modell der en størrelse passer alle, eller en minstestandard for alle. Grunnmodellen utgjør heller et *rammeverk* for *individuell tilpasning* av tiltak (se mer om kartlegging i kapittel 5).

En systematisk tilnærming til å etablere et godt *samarbeid* og sikre at *medvirkning* kan finne sted har vært et annet viktig innsatsområde i prosjektarbeidet og et tema for samutvikling med både organisasjoner, kompetansemiljøer og barneverntjenester (se kapittel 3 og 5). Gode *kommunikasjonsferdigheter*, et *positivt fokus*, og et særlig blikk på *kulturell tilpasning* av verktøy og arbeidsmåter har vært styrende for utviklingen av innholdet i Grunnmodellen. Vi har valgt å i stor grad fokusere på møtene mellom kontaktpersoner og barn, ungdom og foreldre, og på hvordan medvirkning kan sikres gjennom hele hjelpetiltaksforløpet. Et spesielt grep, initiert av både organisasjoner, kompetansemiljøer og tjenester, har vært *visualiseringen av verktøy* (som kartleggingsmodellene) ved hjelp av spesielt tilpassede illustrasjoner utarbeidet gjennom samutviklingsprosessen og i samarbeid med en dyktig illustratør (se kapittel 5).

Forslaget til en grunnmodell for hjelpetiltak består av flere elementer. *Håndbøkene* (en for hver av målgruppene dette prosjektet har fokusert på) og det medfølgende *materiellet* til bruk i tjenestene og i samarbeidet med barn, ungdom og familier henger nært sammen med opplegget for *opplæring* og *veiledning* (se kapittel 3 og 7). Håndbøkene og materiellet er separate leveranser, mens kunnskapsgrunnlag og veivalg presenteres i rapporten.

Begrepsbruk

Når vi i rapporten skriver grunnmodellprosjektet mener vi prosessen med å løse oppdraget med å utvikle og pilotere en grunnmodell for hjelpetiltak i barnevernet. Når vi skriver Grunnmodellen, mener vi forslaget til en helhetlig og systematisk måte å drive hjelpetiltaksarbeid på for de inkluderte målgruppene. Grunnmodellen omfatter både struktur, arbeidsmetoder og verktøy for hjelpetiltaksarbeidet (se kapittel 5), pluss familieveiledningen som et helt nytt tiltak som for familier med barn mellom 4 og 12 år (se kapittel 6).

Vi har valgt å bruke betegnelsen *kontaktperson* på ansatte i barnevernet med ansvar for iverksetting og oppfølging av hjelpetiltak. Denne betegnelsen ble valgt på bakgrunn av de inkluderte barneverntjenestenes egen stillingsbetegnelse. I rapporten brukes for det meste begrepet *ungdom* om mottakere av hjelpetiltak fra 16 år og oppover. I noen få tilfeller, der dette passer bedre, brukes *den unge*. Vi har videre valgt å omtale både foreldre og andre omsorgspersoner som *foreldre* når det vi mener er personer som fyller *rollen* som foreldre. Andre steder, der vi mener en bestemt spesifikk gruppe, bruker vi den mest passende betegnelsen, som for eksempel foresatte eller fosterforeldre.

Grunnmodellprosjektet ble gjennomført mens Lov om barneverntjenester (gammel barnevernlov) enda var gjeldende, mens når vi i rapporten viser til *Barnevernloven* er det den nye loven som trådte i kraft 01.01.2023 som menes. I den nye loven brukes begrepet plan for tiltak i stedet for det tidligere begrepet tiltaksplan. Vi har valgt å holde oss til begrepet *tiltaksplan* fordi det ellers er lett å forveksle med andre typer planer som omtales. Andre begreper defineres i sammenhengene der de brukes.

1.2 Struktur og innhold i rapporten

Her følger en oversikt over rapportens oppbygging og litt om innholdet i de ulike kapitlene. Prosjektet har vært omfattende med flere parallelle prosesser underveis, og strukturen i rapporten følger derfor ikke alltid en naturlig tidslinje eller rekkefølge. For å bøte på dette, og for å unngå for

mange gjentakelser, er det mange henvisninger i teksten til andre steder i rapporten der man finner mer om tilstøtende eller overlappende tema. I en innledning til hvert av kapitlene vil en oversikt over hva kapittelet inneholder også inngå. Underveis i de fleste kapitlene vil innspill og kommentarer fra samarbeidende barneverntjenester, organisasjoner og kompetansemiljøer framheves.

Kapittel 1

Inneholder en kort oppdragsbeskrivelse og oppdragstakers forståelse av hva oppdraget innebærer. Som bakgrunn for både prosess og innhold i løsningen av oppdraget inneholder kapittel 1 også en overordnet situasjonsbeskrivelse når det gjelder barnevernets hjelpetiltaksarbeid og befolkningsgruppen som mottar frivillige hjelpetiltak, samt en beskrivelse av de to målgruppene prosjektet har fokusert på.

Kapittel 2

I kapittel 2 gjøres det rede for hvilke overordnede teoretiske forståelsesrammer Grunnmodellen er utviklet innenfor. Et helhetlig økologisk perspektiv der livssituasjonen til hvert barn og hver ungdom settes inn i et helhetlig økologisk rammeverk som framhever betydningen av miljøfaktorer som sosial kapital og økonomiske rammebetingelser så vel som familieforhold og egen helse og utvikling. En kortfattet kunnskapsoversikt innen viktige områder for løsningen av oppdraget, som medvirkning og kulturell tilpasning, inngår også i dette kapittelet, som avsluttes med et forslag til overordnede prinsipper for hjelpetiltaksarbeidet.

Kapittel 3

Her beskrives gjennomføringen av prosjektet, organisering av ansvar og arbeidsoppgaver, valg av framgangsmåte og prosessen som har ledet fram til forslaget til Grunnmodell for hjelpetiltak. Valget om å inngå i en samutviklingsprosess med barneverntjenester og relevante organisasjoner og kompetansemiljøer begrunnes, og den tekniske og organisatoriske gjennomføringen av samutviklingen, som inkluderer både utviklings og utprøvingsfasen, inngår i dette kapittelet.

Kapittel 4

Gjør rede for den interne evalueringen med mål om justering av modellen underveis. Bakgrunn, metode, analyser og resultater beskrives her. Resultatene, som er en del av samutviklingen, vil også dukke opp i andre kapitler, og da med henvisning tilbake til beskrivelsene i dette kapittelet.

Kapittel 5

Inneholder selve forslaget til en Grunnmodell for hjelpetiltak og begrunnede veivalg underveis. I kapittelet beskrives struktur og systematikk for hjelpetiltaksarbeidet, viktige forutsetninger for et godt hjelpetiltaksarbeid beskrives, og verktøy til bruk i samarbeidet om å finne riktig tiltak til rett tid presenteres. Til slutt i dette kapittelet beskrives fire kategorier hjelpetiltak og hvordan en systematisk kartlegging av en helhetlig situasjon kan bidra til å sette inn treffsikre tiltak ut fra barnets, familiens eller ungdommens ressurser og behov.

Kapittel 6

Her beskrives kunnskapsgrunnet for og utviklingen av familieveiledningen som hjelpetiltak for familier med barn mellom 4 og 12 år, og som skal bidra til å konkretisere innholdet i dagens «råd og veiledning». Innspill fra samutviklingen, justeringer underveis, og det endelige forslaget til veiledningsmodell presenteres.

Kapittel 7

I dette kapitlet presenteres et forslag til plan for implementering og kvalitetssikring av Grunnmodellen i barneverntjenester over hele landet. Kapitlet inneholder både forståelsesramme, kunnskapsgrunnlag og forslag til organisering og gjennomføring i flere faser av en implementering i alle landets regioner. Overordnet opplegg for opplæring og veiledning beskrives som en egen del av forslaget. En struktur for nasjonal og regional kvalitetssikring av hjelpetiltaksarbeidet over tid inngår i kapitlet.

Kapittel 8

En avsluttende oppsummering av forslaget til Grunnmodell for hjelpetiltak og anbefalinger om videre utvikling og utprøving for målgruppene 0-3 og 13-17.

1.3 Situasjonsbeskrivelse

1.3.1 Kjennetegn ved målgruppene

For å kunne styrke barnevernets arbeid med hjelpetiltak er det nødvendig med god kunnskap om situasjonen og behovene til de som skal ha nytte av tiltakene, i denne sammenheng familier med barn mellom 4 og 12 år, samt ungdom og unge voksne som trenger ettervern. Sammenhengen mellom behov og tiltak er sentral, men flere rapporter har påpekt at den ofte vanskelig å finne igjen når enkeltsaker studeres i ettertid (f.eks. Helsetilsynet, 2019).

Levekår for barn og unge med barnevernstiltak

En rekke studier har dokumentert at som gruppe lever barn og unge som er i kontakt med barnevernet og familiene deres med levekårsutfordringer på mange områder. I den senere tid er dette dokumentert gjennom forskningsprosjektet om barnevern og sosial ulikhet (Kojan & Storhaug, 2021), og nye registerbaserte studier rapportert av Drange med kollegaer (2021). For eksempel viser rapporten fra Drange og kolleger (2021):

Når det gjelder *foreldres utdanning og tilknytning til arbeidslivet*: Barn med foreldre som har lavere utdanning eller ikke er i arbeid har oftere tiltak. Andelen barn med tiltak er fem ganger større dersom mor ikke har fullført videregående utdanning enn når mor har høyere utdanning.

Når det gjelder *økonomi og fattigdom*: I 2018 bodde rundt 30 % av barna med barnevernstiltak i hjemmet i husholdninger som levde under EUs fattigdomsgrense (60 % av medianinntekten etter skatt per forbruksenhet for 2018). For de barna som ikke hadde barnevernstiltak var andelen 12 %.

Når det gjelder *kontakt med helsevesenet*: Barn med barnevernstiltak har hyppigere kontakt med fastlege enn andre barn. Forskjellen er særlig stor når det gjelder kontakt med BUP: rundt 30 prosent har vært i kontakt med BUP minst én gang i løpet av året, mens andelen for barn uten tiltak er 2 prosent.

Når det gjelder *tidligere kontakt med barnevernet*: Ca. 20 prosent av mødrene og fedrene til barna med hjelpetiltak hadde selv vært i kontakt med barnevernet som barn (til sammenligning 39 % av mødrene til barn i fosterhjem). For foreldre til barn uten barnevernstiltak var andelen rundt 5 prosent.

Når det gjelder *innvandrerbakgrunn*: Når det i analysene tas hensyn til sosioøkonomiske forhold, mottar barn som er etterkommere av innvandrere eller selv er innvandrere tiltak sjeldnere enn andre

barn. Med andre ord ser det ut til å være de samme levekårsutfordringene som er nevnt foran, som ligger bak at en økt andel familier med innvandrerbakgrunn mottar barneverntiltak, slik også andre forskere har funnet (Berg et al., 2017; Staer & Bjørknes, 2015).

Hvordan påvirkes barn og unge av foreldres økonomi?

Forskning har vist at det for voksne er en klar sammenheng mellom sosioøkonomiske utfordringer og levekårsstress på den ene siden og sosialt utenforskap, sykdom og uførhet på den annen side. For barn er sammenhengen mer indirekte. Sosial ulikhet i barns utvikling kan knyttes til foreldrenes mulighet til å gi barna opplevelser, materielle goder og bidra til at de deltar i fritidsaktiviteter. Kojan & Storhaug (2021) viser hvordan dette gjelder for familier i barnevernet og begrenser barnas muligheter for å delta på arenaer sammen med jevnaldrende. «Hvis du vokser opp i en familie med tette bokhyller, hytte i Valdres og boden full av sykler og ski har du lettere for å ta opp en bok, gå tur i fjellet, lære deg å sykle og stå ski enn et barn som ikke har disse tingene tilgjengelig. Det er også stor sannsynlighet for at du aldri har måttet droppe en aktivitet med venner fordi du mangler utstyr. Antagelsen er at barnet utvikler sine kognitive, sosiale og verbale ferdigheter raskere og bedre i et oppvekstmiljø der de har leker eller utstyr tilpasset deres nivå, og at det å mangle disse tingene kan forsinke barnets utvikling» (Tisløv, 2023). Det er også kjent at økonomiske utfordringer påvirker relasjonene i familien. Stress på grunn av økonomisk knapphet vil kunne bidra til parkonflikter og til psykiske problemer, hyppigere irritasjon og aggresjon hos de voksne. Konsekvensen vil være mindre tilgjengelighet for barna, noe som kan være uheldig for barnas sosioemosjonelle utvikling (Bøe, 2015).

Gjennom samutviklingen i Grunnmodellen har disse mekanismene vært bragt på bane på ulike måter. Leder i OBF (Organisasjonen for barnevernsforeldre) understrekte hvordan økonomiske vansker hadde innvirkning på livet i familien og dermed på barnas hverdagsliv. Hun sa det slik: «Jeg har gjort hundrevis av dårlige valg på grunn av dårlig økonomi».

1.3.2 Hjelpetiltak for målgruppen barn mellom 4 og 12 år

Grunner til å iverksette hjelpetiltak for barn 6-12 år

Samtidig som familienes levekår må vektlegges i hjelpetiltaksarbeidet, er dette faktorer som i seg selv ikke utløser barnevernstiltak. Økonomi eller levekår inngår da heller ikke i listen over grunner for meldinger og tiltak som barnevernsstatistikken benytter.

Ifølge barnevernsstatistikken for 2020 (SSB, 2022) er den vanligste grunnen til at barn i alderen 6-12 år mottar hjelpetiltak «foreldrenes manglende foreldreferdigheter» (46%). De neste på listen over de vanligste grunnene er «høy grad av konflikt i hjemmet» (25%) og «vold i hjemmet/barnet vitne til vold i nære relasjoner» (18%). Foreldres psykiske problemer og rusmisbruk var oppgitt 15 og ni prosent av grunnene. For nye barn med hjelpetiltak i 2020 var barnets atferd oppgitt som grunn i åtte prosent av sakene, mens barnets psykiske problem ble oppgitt i fem prosent. Når det gjelder det som må oppfattes som særlig alvorlige forhold, som omsorgssvikt og mishandling, er det heller sjelden at dette er grunnlag for hjelpetiltak når saken er ny. «Vanskjøtsel» og seksuelle overgrep oppgis for under en prosent av barna, mens fysisk mishandling er grunn til hjelpetiltak for seks prosent.

I Hjelpetiltaksprosjektet (Christiansen et al., 2015) ble det bl.a. samlet opplysninger via spørreskjema til saksbehandlere og foreldre om 245 barn med pågående hjelpetiltak (0-17 år). Forhåndsdefinerte lister av grunner til at det aktuelle barnet mottok hjelpetiltak, bygde hovedsakelig på kunnskapsmodellen Barns behov i sentrum og inneholdt flere tema enn det vi finner i barnevernsstatistikken. Forskerne forsøkte å statistisk identifisere grupper av barn ut fra at de delte de samme grupperinger av årsaksforhold, men dette ført ikke frem. De forklarer dette med at det var stor variasjon når det gjelder hvilke problemkompleks som lå til grunn for at barna mottok hjelpetiltak. Selv om oppdrags- og grensesettingsproblemer var den årsaken som ble nevnt oftest (49 prosent), ble flere årsaker, mere spredt på alle tre sider i trekantmodellen, oppgitt både av saksbehandlere og foreldre. For eksempel oppga saksbehandlerne manglende støttende nettverk som en av grunnene i mer enn en firedel av sakene, følelsesmessige vansker hos barnet i en tredel av sakene og omsorgssvikt / mishandling i vel en femdel av hjelpetiltakssakene.

Utvikling i hjelpetiltak for målgruppen 4-12 år

Barnevernsstatistikken gir mulighet for å følge utviklingen i bruk av hjelpetiltak på landsbasis.

Generelt har det de siste ti årene vært en svak, men gradvis nedgang i andelen barn i Norge som mottar hjelpetiltak fra barnevernet, med en tydeligst nedgang det siste året vi har tall for (2020-2021). For barn i alderen 6-12 år var andelen 26 pr 1 000 ved utgangen av 2011, mens den var redusert til 22,5 pr 1 000 ved utgangen av 2021 (SSB, 2022).

Et tydelig utviklingstrekk ifølge barnevernsstatistikken (SSB, 2022) er at de mer tradisjonelle hjelpetiltak besøkshjem, støttekontakt og økonomisk hjelp (disse inngår i kategorien *støttetiltak* i Grunnmodellen se 4.6.) benyttes langt mindre, mens råd og veiledning er blitt det klart dominerende hjelpetiltaket hvis man sammenligner tall fra 2020 med tall fra 2009. Denne utviklingen omtales også i prosjektet «Barn, unge og familier i barnevernet- En longitudinell registerstudie (Drange et al., 2021), og registeranalyser fra Madsen & Backe-Hansen (2015) viser at denne utviklingen startet før 2009. Drange et al., (2021) kommenterer utviklingen slik:

«Dette er uttrykk for en ønsket utvikling mot endrende tiltak som å styrke foreldreferdigheter og bedre samspillet mellom barn, unge og foreldre (Prop. 106 L. 2012-2013;150). Samtidig kan det i dag stilles spørsmål ved om dreiningen har gått for langt og om barnevernets tiltak i for liten grad tar hensyn til familiens økonomiske utfordringer». (s.7)

Innholdet i tiltaket råd og veiledning er samtidig uklart og varierende (Skilbred & Havnen, 2015; Helsetilsynet, 2019). Selv om samspill mellom foreldre og barn synes å være det vanligste temaet når dette tiltaket benyttes (Ljones et al.,2019), er det lite kunnskap om hvor systematisk denne veiledningen er. Råd og veiledning dekker tema som utfordringer knyttet til daglige rutiner i hjemmet, bolig, økonomi, arbeidsliv, konfliktfylte relasjoner i storfamilie og nettverk, mangelfullt nettverk, samt samtaler for å motivere foreldre og ungdom til å ta imot hjelp fra barnevernet eller andre tjenester (Skilbred & Havnen,2015). Dette uensartete bildet er en av grunnene til at Bufdir har ønsket grunnmodellen skal gi «råd og veiledning» for familier med barn mellom 4 og 12 år et mer konkret innhold i form av en samspillsorientert og tidsavgrenset veiledningsmodul (se også om råd og veiledning i kapittel 5).

Deltakelse i ansvarsgrupper er nå det nest mest brukte hjelpetiltaket. Økningen kan bety at tverretattlig samarbeid er høyere prioritert enn tidligere eller oftere er organisert i form av ansvarsgrupper. Det kan også reflektere at familiene har mer sammensatte problemer som innebærer kontakt med flere tjenester parallelt. Mens mobilisering av det formelle nettverket rundt

barnet gjenspeiles i statistikken, synes arbeid i det uformelle, private nettverket å ha lavere prioritet. Bruken av familieråd har økt siden 2009, men omfanget er fortsatt lite, og nettverksmøter forekommer enda sjeldnere.

Utfordringsbildet

Det foreligger ikke forskning om hjelpetiltak i barnevernet spesifikt for målgruppen barn i alderen 4 til 12 år. Prosjektet «Forskningskunnskap om hjelpetiltak i barnevernet» (Christiansen et al., 2015) er til nå den mest omfattende studien av hjelpetiltakspraksis i Norge, basert på ulike datakilder. Forskningsrapporten peker på flere utfordringer for praksisfeltet, men det skiller i liten grad mellom aldersgrupper. De utfordringene som kort gjengis her, er derfor relatert til hele aldersspennet fra 0 til 17 år.

Rapporten understreker betydningen av en tydeligere differensiering og variasjonsbredde i hjelpetiltakene. Det er vesentlig for de barna og familiene som har mange og sammensatte vansker, men også i de tilfellene der det er klare indikasjoner både på hva som er behovet og hvilken type innsats som er egnet til å imøtekomme behovene. En helhetlig kartlegging hvor barna og foreldrene medvirker aktivt, er en forutsetning for mer treffsikker tiltaksbruk. Med bakgrunn i et økende antall foreldreveiledningsprogram, men som hver for seg og samlet har begrenset anvendelse i barnevernet, foreslås det å utvikle tiltak som baserer seg på virksomme felleselementer på tvers av programmer/tiltak. En tredje utfordring ligger i å satse mer på å mobilisere og utløse ressurser fra personer i barnas videre familie og nettverk. Dette for at de, innenfor eller utenfor den rammen vedtak om hjelpetiltak gir, skal kunne tilby den type støtte som barna og foreldrene deres kan ha behov for. Forskningsrapporten trekker også fram behovet for å utforske nærmere hvilke tiltak som best møter behovet til barn og familier med minoritetsbakgrunn. Det framheves at dette ikke dreier seg om en homogen gruppe, og at tiltak også for dem må da velges og tilpasses individuelt. Miljøarbeider i hjemmet er et tiltak som benyttes oftere for barn med innvandrerbakgrunn (Berg et al., 2017; Herfjord, 2019). Dette tilsier at familiene har behov for råd, veiledning og tilrettelegging på flere områder, men også at kan ha behov for en person som kan være relasjonell støtte i ulike situasjoner og en mulig link til majoritetssamfunnet (Christiansen et al., s. 250).

1.3.3 Hjelpetiltak for målgruppen ungdom som trenger ettervern

Barnevernslovens § 1-5 slår fast at barnet har rett til nødvendige tiltak etter loven når vilkåret for tiltaket er oppfylt. Denne retten gjelder også etter fylte 18 år og inntil fylte 25 år.

I rundskriv Q-13-/ 2011 om tiltak etter barnevernloven for unge over 18 år heter det videre: Formålet med tiltak etter fylte 18 år er å bidra til at den unge opplever overgangen til en mer selvstendig voksentilværelse som trygg og forutsigbar. Overgangen til en mer selvstendig voksentilværelse er en prosess der den unge skal gjøres godt forberedt på en av de største forandringene i livet. Barnevernloven § 1-2, første ledd gir adgang til å opprettholde igangsatte tiltak eller erstatte disse tiltakene med andre tiltak etter loven inntil den unge har fylt 25 år. I utgangspunktet kan alle typer tiltak etter loven opprettholdes.

Ifølge barnevernloven § 3-6 skal barnevernet i god tid før barnet fyller 18 år, i samarbeid med ungdommen vurdere om plasseringen skal opprettholdes eller om hun/han skal motta andre hjelpetiltak etter fylte 18 år. Dette gjelder også ungdom som mottar hjelpetiltak, og som bor

hjemme. Det anbefales at barneverntjenesten skal gi ungdom tilstrekkelig med informasjon om adgangen til å motta ettervern etter fylte 18 år, og muligheten til å ombestemme seg. Det anbefales også at spørsmålet om ettervern tas opp til drøfting med ungdommen i god tid før ungdommen fyller 18 år. Dette for å skape forutsigbarhet og skape nødvendig dialog om temaet så tidlig som mulig (Saksbehandlerrundskrivet).

I arbeidet med hjelpetiltak for ungdom har anbefalinger gitt i rapportene «*Ettervern - en god overgang til voksenlivet?*» (Paulsen et al., 2020) og tilsynsrapporten om samarbeidet mellom barneverntjenesten og NAV fra Helsetilsynet «*En dag står du der helt aleine*» (2020), vært viktig for innholdet i ettervernsmodellen. Det pekes på behovet for et mer helhetlig fokus på ungdommens livssituasjon, økt fokus på sosial støtte, nettverk og relasjoner og på skole, utdanning og arbeid. Bedre koordinering og samarbeid mellom ulike instanser, er også noe begge rapportene er opptatt av. Rapporten fra helsetilsynet påpekte lovbrudd i 22 av 33 tilsyn. Flere av lovbruddene handlet om manglende samarbeid mellom tjenestene, og gjaldt både manglende samarbeid i enkelttilfeller og manglende styring og tilrettelegging av samarbeid generelt. Fylkesmennene påpekte også lovbrudd både om hvordan barneverntjenesten forbereder, vurderer behovet for, og følger opp og avslutter ettervernet. Manglende rutiner for hvilken informasjon ungdommene får om sine rettigheter både i barneverntjenesten og NAV ble også problematisert, i tillegg til at de unge i for liten grad involveres i planlegging og utforming av tiltakene.

Ungdom med behov for oppfølging fra barnevernet etter fylte 18 år, har svært forskjellige bakgrunner og tiltakshistorikk i barnevernet. Noen bor hos sine foreldre og har hatt hjelpetiltak i hjemmet, noen bor hos fosterforeldre og noen av dem har hatt flere plasseringer både på institusjon og i andre fosterhjem. Noen bor på omsorgsinstitusjon, og noen på behandlingshjem for rus eller andre atferdsproblemer. Enslige mindreårige asylsøkere hører også med i målgruppen som barnevernet skal tilrettelegge for, med sin helt spesielle bakgrunnshistorie og behov. Ca. 72 % av disse mottar ettervern i dag primært i form av boligstøtte. Paulsen og kolleger (2020) undersøkte hvordan representasjonen av innvandrerbakgrunn var blant barn og unge som mottar ettervern. De fant at ungdom med innvandrerbakgrunn utgjorde 45 % av mottakerne av ettervernstiltak. Særlig unge med bakgrunn fra Afrika og Asia (inkludert Tyrkia) skilte seg ut med klart økt sannsynlighet for å motta ettervern (samt langvarig ettervern).

Når ungdom i kontakt med barnevernet runder 18 år, kan de ikke lenger være under omsorg. Mange får imidlertid fortsatt tiltak av barnevernet, i form av en eller annen form for ettervernstiltak, som formelt er hjelpetiltak. Ifølge barnevernsstatistikken mottok 8121 unge i alderen 18-24 tiltak fra barnevernet i løpet av 2021. Det vanligste tiltaket var økonomisk hjelp (71 %). Flere av de øvrige tiltakene som oftest ble benyttet var knyttet til hvor de unge bodde, enten det var i fosterhjem (41%) eller egen bolig (35%). Nær en femtedel (19%) hadde fått ansvarsgruppe som tiltak, noe som indikerer at ungdommen hadde behov for at hjelp fra flere ulike instanser de var i kontakt med, ble koordinert. Når det gjelder nettverkstiltak, viser statistikken at dette har lav prioritet. Kun 31 unge (0,4 %) hadde nettverksmøte som tiltak i 2021, mens det var benyttet familieråd for 1,5 % i ettervernsgruppen. Som mange rapporter har vist, faller antallet og andelen til under halvparten så stor andel, når ungdommen er 21 år. De aller fleste som mottar ettervern i dag, er de som har vært under omsorg av barnevernet, enten i fosterhjem eller institusjon. Svært få som har bodd hjemme og mottatt hjelpetiltak, får tilbud om ettervern, og veldig få over 19 år mottar ettervernstilbud i dag (Paulsen et al., 2021). Regjeringen ønsker en satsing på ettervern som innebærer at flere får et bedre tilpasset tilbud, og med mulighet for hjelp over et lengre tidsrom. 18 – 25 år. (Jfr. ny barnevernslov)

Utfordringsbildet

Ungdom i kontakt med barnevernet, trenger ofte mer støtte enn ungdom som har vokst opp i stabile hjem, derfor er det bekymringsfullt at ikke flere får tilbud om ettervern som ikke bare handler om økonomi og bolig som er de vanligste tiltakene som benyttes i dag, men også støtte til personlig utvikling. Barnevernet skal være i foreldrenes sted der de selv ikke kan bidra, og Grunnmodellen har lagt til grunn begrepet "Corporative parenting" som henspeiler på det kollektive ansvaret samfunnet har for at ungdom med behov for ettervern, får den støtten foreldre vanligvis gir sine ungdommer i overgangen til voksenlivet (Dixon et al., 2015). Dette innebærer praktisk, økonomisk, emosjonell og sosial støtte (Dixon et al., 2015; Paulsen et al., 2020). Prinsippet om Corporative Parenting har vært sentralt i utformingen og innholdet i ettervernsmodellen, i tillegg til det vi vet om hvilke risikofaktorer som er til stede i disse ungdommenes liv og historie (se senere i kapittel 2 om risiko og beskyttelsesfaktorer). Mange har flyttet mye med mange brudd i tilknytning og relasjoner, og har derfor mangelfulle og skjøre familie- og vennenettverk og mangelfull skolegang. Flytting har svært negativ betydning for karakterer og muligheter for videre utdanning og arbeid. Undersøkelser fra både Norge og Sverige viser dette (Paulsen et al., 2021; Jackson & Høyer, 2013)

Hvordan går det med ungdommene i voksenlivet?

Ungdom med barnevernerfaring har en betydelig større risiko for marginalisering enn kontrollgruppa (de som ikke har hatt barneverntiltak) (Dixon et al, 2008; Backe-Hansen et al., 2014). Paulsen (2020) oppsummerer at blant ungdom som mottar ettervern, er det langt færre som fullfører videregående, langt færre som har et arbeidsforhold i tidlig voksen alder og større andel som mottar helserelevante ytelser og økonomiske sosialhjelp.

Dette forklares ved sårbarhetsfaktorer som langvarig tiltak fra barnevernstjenesten i oppveksten, og da særlig institusjonsopphold, samt kompleksitet målt gjennom antall vedtak en har hatt. Ettervernsgruppa har større omfang av disse sårbarhetsfaktorene enn barnevernsgruppa generelt, og det ser dessuten ut som ettervern har liten effekt. Et unntak er det å fortsette å bo i fosterhjem utover 18 årsdagen som viser seg å ha betydning for utdanningsnivå (Valset, 2018). Studier fra USA og England viser også at ungdom som får bo i fosterhjem eller institusjon utover 18 årsdagen har større sannsynlighet for å fullføre videregående skole og fortsette et utdanningsløp eller være i arbeid. Å fortsette å bo i fosterhjem eller på institusjon etter fylte 18 år er derfor et viktig ettervernstiltak for mange. I vår kontakt med Fosterhjemsforeningen, har de vært opptatt av å forhindre brå overganger ved 18 årsalder. Dette handler om opphør av fosterhjemsavtale uten gode forberedelser og en smidig overgang til en annen avtale med barneverntjenesten hvis alle ønsker det, eller samtaler om hvordan kontakten med fosterhjemmet kan være etter utflytting til egen bolig. Forskning viser også at det er stor variasjon fra kommune til kommune når det gjelder innhold og organisering av ettervern (Bakketeig & Backe – Hansen, 2008, Paulsen et al., 2020)

Grunnmodellen beskriver et ettervernsforløp for aldersgruppen 16 – 25 år i tråd med det som er nedfelt i barnevernslovens §3-6: «I god tid før ungdommen fyller 18 år, skal barneverntjenesten ta kontakt med ungdommen for å vurdere om tiltak skal videreføres eller erstattes av andre tiltak» Grunnmodellen har derfor lagt inn en forberedelsesfase i ettervernsforløpet som handler om å gi god informasjon om hva ettervern kan være, og kontakt med barnevernet for planlegging av hva som skal skje etter fylte 18 år. Dette er også i tråd med tydelige innspill fra brukerorganisasjoner om at unge får svært ulik informasjon både om retten til og innholdet i ettervernstiltak, og at barneverntjenesten må ta initiativ til å snakke om dette tidlig. Samtidig understrekes det at informasjonen må tilpasses den unges modenhetsnivå, og gjøres på en måte som ikke skaper uro og usikkerhet om framtiden. Det er også viktig både for fosterforeldre og biologiske foreldre å kunne planlegge på hvilken måte de kan støtte den unge på best mulig måte på veien mot et mer selvstendig liv (jfr. samtaler med fosterhjemsforeningen og foreldreforeningen for fosterhjemsbarn).

Ny kunnskap om hjernens utvikling, viser at det som preger tiden fra 16 – 25 er at hjernen er i rivende utvikling, og innebærer både store muligheter og risiko. Ungdomstiden er en kritisk tid for å kunne nå sitt potensiale (Patton et al, 2016). Nyere hjerneforskning viser at hjernen ikke er ferdig utviklet før langt inn i 20-årene, og at den er under kraftig ombygging (Crone & Dahl, 2012). Ungdommens naturlige utforskertrang og behov for selvstendigjøring, kan innebære unike muligheter for læring og utvikling både når det gjelder jobb, skole, med venner og på fritiden, men kan også innebære stor risiko for ungdom uten oppfølging og støtte fra stabile voksne. De områdene av hjernen som styrer evne til refleksjon, impuls kontroll og konsekvenstenkning, er ikke like utviklet. Det betyr at ungdommen, selv i sen ungdomsalder, kan ha nytte av støtte til å styrke disse evnene, som er så avgjørende for et regulert og trygt voksenliv. (Crone & Dahl, 2012; Dahl et al., 2018). Vi vet også at mange ungdommer ønsker, av ulike grunner, å klare seg selv og å avslutte kontakten med barnevernet når de fyller 18. I lys av det vi vet om både bakgrunn, hjernens utvikling og den unges generelle behov for oppfølging og veiledning videre i livet, er det vår plikt som samfunn å gi god informasjon om hva ettervern kan være og dessuten normalisere behovet for slik støtte.

Grunnmodellen understreker derfor også viktigheten av at hvis ungdom takker nei til ettervern ved 18 års alder skal hen bli spurt på nytt innen et år og gjerne også på nytt etter det (jfr. Ettervernsrundskrivet: Q-13/2011). Forskning viser at det å få nye sjanser øker sannsynligheten for resiliens og bedre livskvalitet (Taussig et al., 2022). Denne forskningen viser at de ungdommene som opplever positive vendepunkter («turning-points») har bedre livskvalitet. Hovedfunnet i denne studien var at uavhengig av hvilket vendepunkt ungdommen hadde opplevd, modererte det innvirkningen negative livshendelser har på livskvaliteten. Den fant at tidligere negative livshendelser var lineært assosiert med lav livskvalitet KUN for unge som ikke rapporterte slike vendepunkter. For å motvirke negativ utvikling for disse ungdommene, blir det et viktig mål for de som jobber med ettervern å skape slike vendepunkter. Brukerorganisasjonene vi har samarbeidet med, understreker viktigheten av samarbeid og medvirkning for å skreddersy et godt ettervernstilbud.

Grunnmodellens mål og virkemidler

Den nye barnevernloven slår fast at ettervernet skal styrkes, og utvides til 25 år for de som har behov for det. I tillegg pålegges kommunene å ha en plan for etterverntilbudet, og en plan for hvordan unge med ettervernstiltak følges opp (Jfr. ettervernsrundskrivet Q-13/2011). I tråd med dette, foreslår grunnmodellen et forløp som skal ivareta både planlegging, gjennomføring og oppfølging/evaluering av ettervernstiltak.

Unge med behov for ettervern er en sammensatt gruppe med ulike behov og forutsetninger. I beskrivelsen av utfordringsbildet, ser vi mangler både når det gjelder innhold, struktur og koordinering og samarbeid mellom tjenester. I tillegg er informasjon til og involvering av de unge i planlegging og utforming av tiltak pekt på som en mangel i dagens ettervernstilbud. Enslige mindreårige asylsøkere og andre med flerkulturell bakgrunn utgjør også en betydelig del av målgruppa. Derfor er *kulturell tilpasning* et viktig tema i grunnmodellen. *Skreddersøm* av tiltaksplaner for den enkelte ungdom er et viktig mål, og forutsetter gode verktøy for *økologisk kartlegging* av både risiko- og beskyttelsesfaktorer, *samarbeid* med den unge og andre instanser som f.eks. NAV, og mobilisering av det uformelle *nettverket*. Dette er bærebjelkene i Grunnmodellen for ettervern. Dette samsvarer også godt med de fire byggsteinene for godt ettervernsarbeid som Elisabeth Backe Hansen beskriver i boka «Fra Barnevern til voksenliv» (2021), nemlig medvirkning og myndiggjøring, gode relasjoner, tilpasset og fleksibel sosial støtte og samarbeid med sentrale støttespillere i andre instanser.

1.3.4 Brukerorganisasjonene om hjelpetiltak

Underveis i Bufdirs arbeid med å utarbeide nasjonal plan for hjelpetiltaksarbeid og som en del av kunnskapsgrunnlaget i forbindelse med oppstart av grunnmodellprosjektet ble det innhentet innspill fra flere organisasjoner og kompetansemiljøer, blant annet Landsforeningen for barnevernsbarn, Forandringsfabrikken og Voksne for barn. Disse organisasjonene hadde mange sammenfallende meninger og innspill. Av overordnede innspill relevant for grunnmodellprosjektet vil vi her trekke fram at samarbeid og medvirkning med barn, ungdom og foreldre er sentralt og at den enkeltes behov må være utgangspunktet for valg av hjelpetiltak.

Om familieveiledning var sentrale punkter at den må inkludere det å snakke med barnet, både med informasjon om tiltaket som settes i gang, at man må sjekke med barnet underveis i gjennomføringen, og at barnet må tas med i evalueringen av tiltaket. Om ettervern var det overordnede budskapet at ungdommen må få informasjon om mulighetene for ettervern fra 16-års alder, og at det er viktig at barnevernet ikke gir opp dersom ungdommen takker nei til ettervern, men holder kontakten helt fram til ungdommen fyller 25 år.

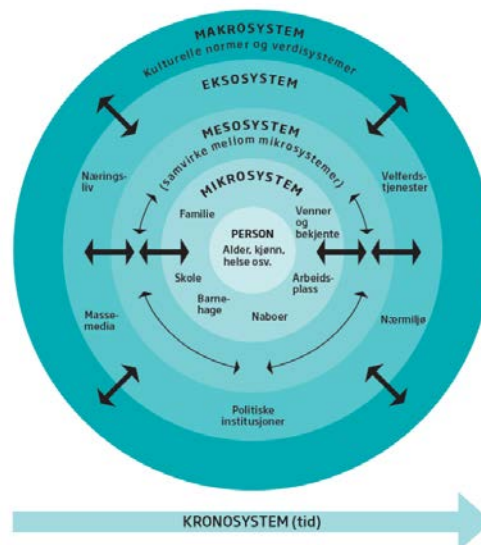
2.0 Kunnskapsgrunnlag og overordnet forståelsesramme

Med utgangspunkt i oppdraget og utfordringsbildet skissert i forrige kapittel beskrives i dette kapitlet den overordnede forståelsesrammen Grunnmodellen bygger på, og et kortfattet kunnskapsgrunnlag for prioriterte områder i utviklingen av Grunnmodellen. Innledningsvis presenteres et sosialøkologisk perspektiv på barn og unges trivsel og utvikling, og i sammenheng med dette følger deretter en redegjørelse for betydningen av sosial kapital og nettverket rundt barna, ungdommene og familiene. Samarbeid og medvirkning er et sentralt tema i Grunnmodellen, og både rammer for utviklingsarbeidet og relevant forskning omkring dette beskrives, før bakgrunnen for vår forståelse av en kulturell tilpasning i Grunnmodellen avslutningsvis gjøres rede for.

2.1 Et sosialøkologisk perspektiv

Hovedmålet med utviklingen av en *Grunnmodell for hjelpetiltak* er å bidra til riktig hjelp til rett tid til barn og familier og ungdom som trenger det. Mange har sammensatte problemer som vil kreve ulike typer hjelpetiltak over kortere eller lengre tid (se utfordringsbildet i kapittel 1). Den grunnleggende forståelsen av årsakene til utfordringene vil ha betydning for hvilken hjelp som tilbys, og hvordan hjelpen tilrettelegges. *Grunnmodellen* har Urie Bronfenbrenners kjente sosialøkologiske modell (Bronfenbrenner, 1979, 1986, 2005; Bronfenbrenner & Morris, 2007) og forskning om risiko- og beskyttelsesfaktorer for barn og unges utvikling som overordnet forståelsesramme for utviklingen av og innholdet i forslaget til *Grunnmodell for hjelpetiltak*. Det økologiske perspektivet understreker helheten og sammenhengen i barn og unges oppvekst og utvikling, noe som passer godt med oppdragets forventninger om en helhetlig tilnærming (se oppdragsbeskrivelse i kapittel 1). En økologisk kartlegging og kunnskap om risiko- og beskyttelsesfaktorer vil være et viktig bidrag til å forstå hvilke hjelpetiltak som bør prioriteres og når de bør settes inn. En familie med store levekårsutfordringer vil for eksempel trenge både praktisk og økonomisk hjelp, ulike former for avlastnings- og nettverkstiltak, før eller samtidig med familieveiledning.

Figur 1. Bronfenbrenners sosialøkologiske modell

Figur 1: Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell (Bronfenbrenner, 2005)

Figur 1 (Helsedirektoratet, 2015) viser hvordan den sosialøkologiske modellen framstiller at barns utvikling skjer i et gjensidig samspill mellom barnet og ulike deler av omgivelsene, definert som ulike systemer. Systemene påvirker barnets situasjon og utvikling direkte eller indirekte og i større eller mindre grad avhengig av avstand og tilknytning. Det er personene nærmest barnet i de ulike

mikrosystemene som har størst påvirkningskraft, og det er i samspillet mellom disse at endringspotensialet er størst. Et viktig element i den sosialøkologiske teorien handler om at menneskets atferd er multi-determinert, det vil si styrt av mange faktorer.

Bronfenbrenner (1979:3) sammenlikner individets økologiske miljø med "et sett strukturer, den ene inni den andre, som russiske dukker. Den innerste dukken representerer individet i utvikling i sitt umiddelbare miljø." Hvert lag representerer et system (familie, venner, skole, nabolag) eller delsystem (søsken, slekt) som spiller en viktig rolle i denne personens liv. Den sosialøkologiske teorien skiller seg dermed fra mer tradisjonelle familiesystemteorier ved at den også vektlegger påvirkningen fra bredere og flere kontekstuelle faktorer i personens liv, deriblant forhold og personer som ikke er i direkte kontakt med barnet eller ungdommen (f.eks. mors arbeidsgiver, skolens ledelse). På samme måte er det viktig å se på familiens økologi og at familien som enhet påvirkes av både interne og eksterne faktorer og systemer. En viktig faktor i den sosialøkologiske teorien er gjensidighet, som betyr at familiemedlemmene påvirker hverandre i et gjensidig samspill, og at systemene rundt gjør det samme. Det innebærer blant annet at det ikke bare er omsorgspersonene som påvirker barnets utvikling, men at barnet også påvirker de voksnes måte å utøve omsorgen på.

Bronfenbrenners modell er utgangspunktet for Grunnmodellens økologiske kartleggingsmodeller som skal sikre at helheten i barnets og ungdommens situasjon kommer fram som grunnlag for vurdering av riktige tiltak. Kartleggingsmodellene beskrives i kapittel 5.

2.1.1 Risiko- og beskyttelsesfaktorer

Den sosialøkologiske tilnærmingen og fokus på risiko- og beskyttelsesfaktorer hjelper oss med å forstå både barnets, den unges og familiens kontekst, helhet og sammenheng. Begrepet *risikofaktorer* innebærer enhver egenskap eller eksponering som leder til økt sannsynlighet for en negativ utvikling og begrepet *beskyttelsesfaktorer* innbefatter enhver faktor som bidrar til å fremme en positiv utvikling for barn og unge (Fryers & Brugha, 2013. Helsedirektoratet, 2018). Disse faktorene kan være individuelle, relasjonelle eller miljømessige.

Utgangspunktet er at barn og unge er utsatt for ulike typer risiko. Risikofaktorer forekommer på alle nivåer i den økologiske modellen beskrevet over. Woolfenden et al. (2014) som bygger på Bronfenbrenners tradisjon viser til flere nivåer av risiko- og beskyttelsesfaktorer: 1) barnet/biologiske faktorer, 2) egenskaper ved foreldre, 3) egenskaper ved familien, 4) nærmiljø, kultur- og tjenestetilbud, 5) nasjonale og internasjonale faktorer.

Det skilles også mellom statiske og dynamiske risikofaktorer. Statiske kan være ulike biologiske faktorer som medfødte egenskaper, og vanskelig å endre, mens de dynamiske er faktorer går det an å gjøre noe med.

Modeller som den sosialøkologiske framhever også viktigheten av den kumulative og dynamiske relasjonen av mange risiko- og beskyttelsesfaktorer på individers utvikling fra fødsel til død og til neste generasjon (Woolfenden et al., 2014). For eksempel vil biologiske risikofaktorer eller miljømessige risikofaktorer som oppstår i barndommen, ha en tendens til å skape nye risikofaktorer over tid slik at ulike risikofaktorer hopper seg opp etter hvert som barnet vokser opp (Møller, 2018). Derfor er det viktig å ha med seg kronosystemet i Bronfenbrenners modell, som omfatter ulike livshendelser over tid i barn og unges liv. Det handler også om økologiske overganger (Klebeck & Ogden, 2003) som oppstår når barnet begynner i barnehage, starter på skolen, når de går over fra barnetrinn til ungdomstrinn, skifter fra grunnskole til videregående skole og overgang til studier, arbeidsliv og ekteskap. Ettervernsmodellen har et spesielt fokus på overgangen fra institusjon eller

fosterhjem til et mer selvstendig liv for ungdom der barnevernet har spilt en viktig rolle. Hvordan disse overgangene forløper, er avhengig av hvilke følelser de er omgitt med, hvem som er involvert, og hvordan godt de er forberedt og tilrettelagt.

Hvilken betydning risikofaktorer får for barn og unges utvikling og livskvalitet, er avhengig av grad av risiko, risikoopphopning og hvilke beskyttende faktorer som er til stede. Beskyttende faktorer og prosesser beskriver kjennetegn ved barnet/ungdommen selv eller dets nære miljø, og interaksjonen mellom disse. De kan også betraktes som vendepunkter der utviklingen skifter retning fra risiko til mestring og positiv tilpasning. Begrepet er nært beslektet med resiliens. Resiliens handler om hvordan barn og unge kan ha en positiv utvikling til tross for utfordrende eller destruktive omstendigheter (Zolkoski & Bullock, 2012). Dersom vi forstår resiliens som det som hindrer barn og unge fra å utvikle seg i negativ retning til tross for at de er utsatt for ulike typer risiko, vil beskyttelsesfaktorene være de bestanddelene som forklarer resiliensen. Ifølge Benzies og Mychasiuk (2009) er resiliensen optimalisert når beskyttelsesfaktorene er styrket på alle nivåer i en sosio-økologisk modell (individ, familie og samfunn). Kartleggingsverktøyene i Grunnmodellen skal identifisere både risiko- og beskyttelsesfaktorer, og hjelpetiltaksarbeidet handler om å redusere risikofaktorer og å styrke beskyttelsesfaktorene på ulike livsarenaer.

Tjenestestøtteprogrammet, som per dags dato er gjennomført i mer enn halvparten av landets kommunale barneverntjenester, bygger også på en sosialøkologisk tilnærming til barnevernets arbeid, og er en del av Kompetansesatsingen i kommunalt barnevern 2018- 2024. Spesialiserte familiebaserte hjelpetiltak for ungdom med rus- og atferdsproblemer som Multisystemisk terapi (MST), Funksjonell familieterapi (FFT) og Behandlingsfosterhjem (TFCO), og PMTO for barn i det statlige barnevernet, baserer seg på det samme faglige fundamentet og innebærer en helhetlig kartlegging av alle systemene i Bronfenbrenners modell, og en analyse av hvilke risikofaktorer som påvirker situasjonen, og hvilke beskyttelsesfaktorer/styrker man kan bygge på for å treffe godt med de tiltakene som settes inn. Målet for alle de nevnte programmene er det samme, nemlig å gi riktig og tilpasset hjelp gjennom stor grad av samarbeid og medvirkning fra barnet, familiene og ungdommen selv. Forskning viser at disse modellene gir gode resultater, og fornøyde brukere (se f.eks Ogden et. Hagen, 2008; Ogden et Halliday-Boykins 2004). Grunnmodellen for hjelpetiltak er således en del av et kunnskapsbasert barnevern som på sikt kan skape bedre sammenhenger og forutsigbarhet for brukerne, og bedre kommunikasjon og samarbeid mellom forvaltningsnivåene.

2.2 Sosial kapital

I sammenheng med et sosialøkologisk perspektiv og kunnskap om risiko- og beskyttelsesfaktorer, er begrepet *sosial kapital* knyttet til oppfatningen om at sosiale relasjoner og nettverk representerer ressurser som kan hjelpe mennesker videre i livet. I forskningen er kontakt med familie, venner og naboer ofte brukt som indikator på ressurser (Larring & Stjernø, 2010).

I Grunnmodellen anbefales det bruk av verktøy for å øke familienes og de unges sosiale kapital; å etablere stabile ressurser og relasjoner som er der når barnevernet eller andre tjenester trekker seg tilbake. Mange familier og ungdommer mangler ofte den støtten som god sosial kapital representerer, og som er viktig for alle i ulike faser av livet.

I et sosialøkologisk perspektiv, er det viktig å styrke beskyttelsesfaktorene i barn og unges oppvekst- og utviklingsmiljø, og eksempler kan være foreldrestøtte fra utvidet familie som eks besteforeldre, tanter og onkler, et godt skole-hjem samarbeid, tid og økonomi til fritidstilbud og organiserte aktiviteter for barna, praktisk støtte fra naboer og venner, osv. For ungdom i overgangen til et

selvstendig liv, handler det om støtte fra stabile voksenpersoner, noen å komme hjem til og feire jul og bursdager med, gode venner, deltakelse i ulike aktiviteter osv.

Sosial kapital viser til ressurser som kan bidra til livskvalitet, levekår og muligheter for endring (Putnam, 2000; Woolcock, 2001). For mennesker i en vanskelig livssituasjon kan uformelle innsatser i de sosiale omgivelsene være vel så viktig som profesjonell hjelp (Blomquist, 2009). Sosial kapital dreier seg om nettverk og relasjoner som er nyttige for en person og som kan «brukes til å fremme egne interesser» (Coleman 1988:98). Sosial støtte vil for mange barn, ungdom og voksne være et viktig aspekt ved deres sosiale kapital og bidra til deres trygghet, helse og utvikling. Støtte fra personer i det uformelle eller formelle nettverket har vist seg å ha stor betydning både for opplevelse av tilhørighet og mestring. Litteraturen opererer ofte med fire former for sosial støtte: *følelsesmessig støtte* som omsorg, empati og tillit; *instrumentell støtte* som å gi konkret praktisk hjelp, vennetjenester og økonomisk støtte; *informativ støtte* som å dele kunnskap, informasjon og gi råd som man trenger for å løse problemer, og *tilbakemeldingsstøtte* som innebærer positiv bekreftelse, men også innsikt i egne holdninger og handlinger, - en slags selvevaluering.

Det er videre viktig å merke seg at opplevelsen av sosial støtte har betydning selv om den ikke mottas og erfares her og nå. Det å vite at støtten er tilgjengelig når du måtte trenge den, er verdifullt i seg selv og viser å ha en slags buffereffekt. Et siste aspekt ved kunnskapen om sosial støtte som skal nevnes her, er *gjensidighet*. Selv ungdommer og voksne som er marginaliserte og utsatte vil kunne være med å fylle noen av formene for sosial støtte som personer i nettverket har behov for. (Langford, Bowsher, Maloney, & Lillis, 1997; Pinkerton & Dolan, 2007; Paulsen & Berg 2016) Gjensidighetsaspektet bygger opp under et ressurs- og styrkeperspektiv, og innebærer at det ikke bare er viktig i kartlegging og tiltaksplanlegging å utforske hvilke former for sosial støtte barn, unge og voksne har behov for, men også hvilken konkret støtte de gir til andre.

2.2.1 Betydningen av nettverk

For å styrke familiens sosiale kapital, er det et politisk mål at barnevernet skal jobbe mer systematisk med nettverk og bygge på de uformelle nettverksressursene rundt barnet og familien. For eksempel har det over lengre tid fra sentralt hold vært satset på å styrke bruken av *familieråd* (Havnen & Christiansen, 2014), samt at loven forplikter barnevernet til alltid å lete i barn og unges nettverk ved plassering utenfor hjemmet (§ 9-4 i barnevernloven). Forskning tyder imidlertid på at *nettverkstiltak* sjelden benyttes (se for eksempel Kojan & Storhaug, 2021). Statistikken viser at familieråd var benyttet for 4 prosent av alle barn og unge med barneverntiltak i 2021, for unge over 18 år gjaldt det 1,5 prosent. Nettverksmøte ble gjennomført i rundt 1 prosent av hjelpetiltakssakene i 2021, for unge over 18 år i ettervern var det kun 0,4 prosent (SSB, 2022). Det er også behov for særskilt kunnskap og kompetanse i nettverksarbeid, for at hjelpen som tilbys skal treffe barnet og familien sitt behov (se for eksempel McKinlay et al., 2018). Som Kojan and Storhaug (2021) påpeker kunne man imidlertid forventet at dette var et prioritert område i barnevernet, gitt kunnskap om familiene sine utfordringer når det gjelder nettverksstøtte. Unge som mottar ettervernstiltak har eksempelvis ofte et begrenset nettverk med mange brutte og konfliktfylte relasjoner, et problematisk forhold til biologisk familie, eller fosterfamilie (Paulsen et al., 2020). Kojan og Storhaug (2021) fant imidlertid at nettverksstøtte gjerne ble gitt gjennom andre tiltak, som iverksettelse av besøkshjem og økonomisk støtte til deltakelse i fritidsaktiviteter. De skriver på side 90 at «Noe av utfordringen ser ut til å ligge i at barnevernsarbeiderne vurderer at familien har lite nettverk og at de nettverkstiltakene som benyttes fordrer at man har et eksisterende nettverk.»

I tråd med dette fant SSB (barnevernsstatistikken, 2022) at det generelt har vært en økning i tiltak rettet mot «nettverksarbeid og samarbeid med andre tjenester», der særlig ansvarsgrupper utgjør en

vesentlig andel av tiltakene. En grunn til at nettverkstiltak for å mobilisere det uformelle nettverket benyttes i begrenset grad, kan være manglende kompetanse i systematisk nettverkskartlegging og nettverksmetodikk (Fyrand, 2016).

I hjelpetiltaksarbeidet kan nettverkskart brukes til både å nå mer avgrensede siktemål, som eksempelvis å identifisere personer til nettverksmøte eller en ansvarsgruppe, eller til å planlegge ulike typer nettverksmobiliserende tiltak sammen med ungdom og familier (Hartman, 1995). Nettverkskart ble utviklet på 1970-tallet av Ann Hartman for å hjelpe sosialarbeidere til å få bedre forståelse for familiens styrker og behov gjennom visualisering av relasjonelle dynamikker, både innenfor familien, og interaksjon med både formelle og uformelle sosiale systemer. Kunnskapen man får gjennom nettverkskartleggingen kan også brukes til å velge, justere og tilpasse tiltak. Å kartlegge nettverk kan ha en mobiliserende effekt i seg selv, ved at foreldre og barn/unge får bedre innsikt i skjulte ressurser i eget nettverk (Fyrand, 2016). Forskning om bruk av nettverkskart i arbeid med marginaliserte familier (deriblant ulike minoritetsgrupper) tyder på at det kan bidra til å synliggjøre ressurser i og rundt familien, som ellers kan være vanskelige å få øye på av barnevernsarbeidere (McCormick et al., 2008).

Nettverkskartlegging, familieråd, nettverksmøter og ulike former for samarbeidsmøter omtales i kapittel 5, og beskrives mer i detalj i håndbøkene. Dette er verktøy som alle har til hensikt å øke familier og unges sosiale kapital, og som vil kreve et godt og tillitsfullt samarbeid med barn, ungdom og familier.

2.4 Samarbeid og medvirkning

Grunnmodellen skal tydeliggjøre hvordan forholdene kan legges til rette for samarbeid med barn, ungdom og foreldre gjennom hele hjelpetiltaksarbeidet. Samarbeid handler også om å sikre medvirkning og deltakelse, og har dermed både faglige og juridiske aspekter. Krav om medvirkning er nedfelt i barnekonvensjonen og i lover som for eksempel helse- og omsorgstjenesteloven. Barn, unge og foreldre som mottar hjelpetiltak har en lovfestet rett til medbestemmelse og innflytelse i saker som gjelder dem. Med andre ord har barn, ungdom og foreldre rett til å bli hørt når de møtes av velferdstjenestene, være aktivt deltagende i beslutninger som angår dem, og de har krav på gode helsetjenester. Barnekonvensjonen regulerer i denne sammenheng ungdommers rett til å få vurdert hva som er ungdommens beste (Artikkel 3), retten til å ytre seg (Artikkel 12) og til å bli hørt (Artikkel 13). Barnevernloven er også tydelig på at barnevernet «så langt som mulig samarbeide med både barn og foreldre og skal behandle dem med respekt.» (bvl. § 1-9). I tillegg til å sikre de formelle rettighetene til barn, unge og familier, er samarbeid og medvirkning vesentlig for å få til gode og omforente planer som alle forstår. Det handler om å bli sett, hørt og forstått, og at barn som får medvirke i større grad får kompetanse til å be om hjelp senere i livet. Det handler også om at hjelpere ved å legge til rette for medvirkning, får en bedre forståelse av situasjonen, og kan ta bedre avgjørelser (Stranbu & Vis, 2008).

Begrepet *samarbeid* innebærer gjensidighet og god kommunikasjon, at barn, ungdom og foresatte deltar og er positivt involvert i prosessen samt at barnevernet og ungdommen deler oppgaver og jobber mot et felles mål. Dette er viktige mål i *Grunnmodellen*. Forskning tyder imidlertid på at det kan være krevende å få til dette. Til tross for at hjelpetiltak er frivillig, kan barn, ungdom og foresatte oppleve det som frivillig tvang. Forskning viser at familier med tilknytning til etniske minoritetsmiljøer, som urfolk, nasjonale minoriteter og innvandrere kan oppleve møtet med barnevernet særlig krevende (Chand & Thoburn, 2005; Hollekim, 2016; Paulsen et al., 2014).

Barrierer for godt samarbeid og reell medvirkning kan være mistillit til barnevernet, opplevelser av at tiltakene ikke er tilpasset familiens behov (inkludert marginalisering som følge av fattigdom, utenforskap, rasisme og diskriminering) samt språklige utfordringer og mangelfull bruk av tolk (Berg et al., 2017; Czarnecki, 2018; Fylkesnes, 2018) (Bø, 2014; Križ & Skivenes, 2009). Brukerundersøkelser fra norsk kontekst viser også at barn, unge og foreldre kan oppleve avmakt, mistillit, frykt og ambivalens i møte med barnevernet - uavhengig av hvor positivt de opplever hjelpen de får fra barnevernet (Thrana & Fauske, 2013). Medvirkning og samarbeid i barnevernet må derfor alltid forstås i lys av barnevernets mandat, i spenningsfeltet mellom hjelp og kontroll (se mer om rollen som kontaktperson i kapittel 5).

Forskning på samarbeid med barn i barnevernet og barns medvirkning tyder på at barn fortsatt kan slite med å bli tatt på alvor og få innflytelse på forhold som vedrører dem (Berrick et al., 2015; Toros, 2020; van Bijleveld et al., 2015). Grunnene til dette kan være at ansatte i barnevernet har *ulik og uklar forståelse* av hva deltakelse innebærer og mangler kompetanse i å snakke med barn og unge (se for eksempel Archard & Skivenes, 2009; McLeod, 2006; van Bijleveld et al., 2014). *Organisatoriske forhold* som kan hindre barns medvirkning er lite tid til ansikt-til-ansikt kontakt, turnover av personal, lite barnevennlige omgivelser, manglende rutiner og strategier samt foreldres kredibilitet kan også virke inn (Archard & Skivenes, 2009; Slettebø & Seim, 2017). Barn og unges deltakelse avhenger dermed av at profesjonelle legger forholdene til rette på ulike måter. Det handler om forhold som stabilitet og kontinuitet i kontakten, tilgjengelighet, troverdighet og informasjonsdeling, ikke bare innledningsvis, men gjennom hele forløpet (Dillon et al., 2015; McLeod, 2010; Paulsen & Thomas, 2017; Christiansen et al., 2015). Videre dreier det seg om personlige kvaliteter som humor, snill, ikke-dømmende holdning (van Bijleveld et al., 2015), samt at den unge får påvirke tid, sted og hyppighet av samtaler (Bakketeig, 2015; Havnen et al., 2020).

Undersøkellesfasen oppleves av mange som dramatisk og skremmende, og disse erfaringene vil kunne prege oppstarten av hjelpetiltaksarbeidet. Forskning tyder på at det kan oppstå ulike typer *språklige barrierer* i møter mellom familier og barnevernsarbeidere (Kojan and Storhaug, 2021). Foreldrene, som stor sett var etnisk norske, opplevde at utfordringene handlet om måten kontaktpersonene ordla seg på når de snakket om familiesituasjonen, foreldrerollen og egen barneforståelse. Foreldrene rapporterte at de opplevde at barnevernet tolket dem feil, fordi de hadde et enkelt, direkte og uformelt språk dermed lærte foreldrene over tid seg til å tilpasse språket sitt til det de oppfattet var forventningen. Dette fant også Fylkesnes et al.(2017) i en studie av foreldre med flyktningebakgrunn sine erfaringer. Foreldrene lærte seg over tid å «knekke koden» med tanke på hvordan de burde snakke, og vise følelser, for å bli lyttet til og tatt på alvor. I kapittel 5.4 beskriver vi nærmere hvordan forholdene kan legges til rette for samarbeid og medvirkning med barn, unge og familier.

2.5 Kulturell tilpasning

I Barnevernloven er det tatt inn en ny overordnet bestemmelse som presiserer at «Barnevernet skal i sitt arbeid ta hensyn til barnets etniske, kulturelle, språklige og religiøse bakgrunn i alle faser av saken. Samiske barns særskilte rettigheter skal ivaretas» (Barnevernloven, §8). Denne bestemmelsen er relevant for alle barn, da alle barn har «en etnisk, kulturell, språklig og religiøs bakgrunn». Lovgiver vektlegger imidlertid økt kulturell pluralisme i Norge i dag, som peker i retning av at hensikten er å ivareta barn med etnisk minoritetsbakgrunn og deres familier sin potensielt sårbare situasjon. Skytte (2019, s.15) hevder at det etniske minoritetsperspektivet er viktig fordi det belyser den maktujevnhet som oppstår når språket, kulturen, religionen og etnisiteten først og fremst tilgodeser majoriteten.

2.5.1 Samiske samfunn og nasjonale minoriteter

Flere studier tyder på at tilliten til barnevernet er lavere i samiske samfunn og blant nasjonale minoriteter, sammenlignet med i majoritetsbefolkningen (Czarnecki, 2018; Douglas & Saus, 2019; Lunga, Hagatun og Fylkesnes, 2020; Nygård & Saus, 2020; Saus, 2008). Dette må forstås i lys av den norske statens fornorskningsspolitikk som førte til at disse gruppene mistet store deler av sitt språk, sin kultur og sitt land. Barnevernet var en sentral aktør i denne fornorskningsspolitikken, og tiltak og tilnæringsmåter må anerkjenne den «kulturelle smerten» assimileringssprosessene har medført og betydningen det kan ha for familiers liv i dag (Nygård og Saus, 2020). Ifølge Saus (2008) er imidlertid mangfoldet i de samiske samfunnene stort, både mht. konsekvensene av fornorskningsspolitikken og revitaliseringsprosessene som er iverksatt. Det er derfor viktig å ha en sensitiv og helhetlig tilnærming når tiltak tilpasses samiske kontekster. Store individuelle og regionale forskjeller gjør også at Nygård and Saus (2020) advarer mot en dikotomisk forståelse av samisk versus ikke-samisk identitet, da de fleste føler tilhørighet til ulike sosiale grupper. Mange er imidlertid fortsatt tause om sin samiske identitet. Nasjonalt samisk kompetansesenter (NASAK) oppfordrer derfor profesjonelle til å spørre barn, unge og familier om hva som er viktig for den enkelte når det gjelder identitet, språk og kultur.

Når det gjelder barn under omsorg har barnevernstjenesten et særlige ansvar for å ivareta samiske barn og ungdommers rett til å opprettholde og utvikle eget språk og kultur. Ifølge Hansen og Skaar (2021) har samiske barn og unge høyere risiko for å bli utsatt for vold i barndommen, og rapporterer erfaringer med diskriminering, netthets, mobbing og hatytringer, på bakgrunn av sin samiske identitet som rammer deres psykiske helse hardt. Mange søker helsetjenestene om hjelp til psykiske vansker og identitetsproblematikk. I stortingsmelding 17 (2015-2016) «Trygghet og omsorg. Fosterhjem til barns beste» kommer det imidlertid frem at mange unge opplever et tap av samisk identitet når de vokser opp i majoritetsetniske fosterhjem, og at det kan være 'vanskelig å vende tilbake til den samiske kulturen' (NOU, s.49). Ettervernsarbeidet må derfor inkludere kartlegging av ungdommens ønsker og behov når det gjelder ivaretagelse av språk og kultur, samt hvilke metoder og tiltak som kan støtte kultursensitiv praksis (Saus, 2008).

2.5.2 Ungdom og familier med innvandrerbakgrunn

Flere studier peker på forhold som kan hindre et likeverdig tjenestetilbud for barn, ungdommer og foreldre med innvandrerbakgrunn (Chand & Thoburn, 2005; Hollekim, 2016; Paulsen, Thorshaug, & Berg, 2014), se situasjonsbeskrivelse i kapittel 1. Også blant innvandrerbefolkninger rapporteres mindre tillit til at barnevernet kan støtte barn, unge og familier i vanskelige situasjoner, sammenlignet med majoritetsbefolkningen (Berg et al., 2017; Fylkesnes, 2018; IPSOS, 2018). Mistilliten til barnevernet og frykt for diskriminering påvirker også møtet med andre helse- og velferds institusjoner (Tembo, Studsrød, & Young, 2020), som eksempelvis barnehagen (Handulle & Vassenden, 2020). Konsekvensene av frykt og mistillit til barnevernet kan derfor være alvorlige. Kunnskap om hva mistillit kan handle om, hvordan det påvirker samarbeidet og kan møtes av profesjonelle, inngår derfor i Grunnmodellens kunnskapsgrunnlag. Familier rapporterer også at bruk av tolk kan gjøre dem usikre på om meningsinnholdet oversettes på riktig måte og hvorvidt tolken er profesjonell med hensyn til taushetsplikt og rolleforståelse (Berg mfl, 2017). Det kan føre til at barn, unge og foreldre vegrer seg for å dele informasjon med barnevernstjenesten, særlig rundt sensitive tema som traumer, overgrep og vold (Buzungu, 2021).

Ungdom i ettervern har ønsker og behov for oppfølging i ettervernsfasen på tvers av bakgrunn, som hjelp til å etablere varige relasjoner og nettverk, støtte i utdanning, arbeid og skole osv. Det er imidlertid grunn til å tro at unge med minoritetsbakgrunn kan oppleve utfordringer og barrierer i

overgangen til voksenlivet som i liten grad berører majoritetsungdommer. For eksempel, å håndtere utenforskap, rasisme og diskriminering i skole og arbeidsliv (Salole, 2013). For noen kan spørsmål knyttet til identitet og tilhørighet, som mer eller mindre synlig minoritet, bli aktualisert i denne fasen av identitetsprosessen.

I tråd med funn om brukeres erfaringer, rapporterer barnevernsarbeidere at utfordringer som frykt og mistillit, samt språklige hindre og kulturforskjeller kan gjøre det vanskelig å etablere gode samarbeidsrelasjoner, samt komme til enighet om tiltak (Bø, 2014; Križ & Skivenes, 2009). Kriz og Skivenes (2010) fant at saksbehandlerne i England og Norge arbeidet ut fra universelle forståelsesmodeller av barns behov. Det vil si at det lå til grunn en ide om at barns behov kan møtes med samme typen intervensjoner uavhengig av familiens bakgrunn og situasjon. Konsekvensen i norsk kontekst var at saksbehandlere tok rollen som kulturelle instruktører i relasjon til foreldrene, ved at de fokuserte på å informere om det norske systemet og forventninger til foreldreatferd, fremfor å gå i dialog med foreldrene om ulike syn på oppdragelse og familieliv. Nyere studier peker i samme retning (Fylkesnes, 2018; Handulle, 2022; Aarseth og Bredal, 2019). Flere har også påpekt at norske barnevernsarbeidere i liten grad anerkjenner hvordan diskriminering og rasisme påvirker familiers liv og familiers møte med barnevernet (Rugkåsa, 2018).

2.5.3 Bruk av tolk

Som tidligere nevnt kan fagspråket i barnevernet være et hinder for god kommunikasjon. Ved behov har barnevernstjenesten plikt til å benytte tolk. Dette i tråd med det offentliges ansvar og parters rettigheter som følge av tolkelovens §6 «Offentlige organer (skal) bruke tolk når det er nødvendig for å ivareta hensynet til rettssikkerhet eller for å yte forsvarlig hjelp og tjeneste. I vurderingen av om bruk av tolk er nødvendig, skal det blant annet legges vekt på om samtalepartene kan kommunisere forsvarlig uten tolk, og på sakens alvorlighet og karakter». Personer som bor innenfor forvaltningsområdet for samiske språk har rett til å velge selv om de vil bruke norsk eller samisk i møte med offentlig sektor. Det er forbudt å bruke barn som tolk (Tolkeloven, §4). Flere undersøkelser tyder imidlertid på at tolk ikke brukes ofte nok i barnevernet, at barnevernsarbeidere ikke får nødvendig opplæring og at mange tjenester mangler rutiner for å vurdere behovet for tolk, vurdere tolkers kvalifikasjoner samt å evaluere hvordan tolkingen fungerer (Buzungu, 2021; Kommunerevisjonen, 2020; IMDI, 2008). Nilsen (2015) hevder også at offentlig sektor ofte overser flerspråklige barns behov for tolk.

Kommunikasjonsutfordringer ved *bruk av tolk* i barnevernet er et sentralt tema i forskningslitteraturen (Bø, 2014; Chand & Thoburn, 2005; Hasle et al., 2014; Paulsen et al., 2014; Sawrikar, 2015). Stresset mange familier opplever i møtet med barnevernet kan forsterkes ved bruk av tolk, og gjøre det vanskelig for mange å formidle det de mener og oppfatte informasjonen som barnevernet gir (Buzungu, 2021). Også strukturelle forhold kan hindre god tolkebruk, som mangel på tid og ressurser og manglende kompetanse i bruk av tolk (Križ & Skivenes, 2009; Paulsen et al., 2014; Ørving, 2007). I et større forskningsprosjekt (Berg et al., 2017), beskrev barnevernsarbeiderne at det var utfordrende å bruke tolk, tilgangen på kvalifiserte tolker var begrenset, samt at samtaletemaene var ofte komplekse med referanser til fagspesifikke begreper og lovverk, som kunne gjøre oversettingen vanskelig. Tolkene som ble intervjuet i samme prosjekt etterlyste opplæring i tolking for barnevernet samt bedre informasjon i forkant av tolkeoppdrag (Berg et al., 2017). Bruk av telefontolk byr også på noen særskilte utfordringer, jamfør Langedal og Bjørknes, 2021).

Kravene til bruk av tolk i samtaler med barn er de samme som i samtaler med voksne, men kan by på noen særlige utfordringer. Kjelaas og Eide (2015) undersøkte tolkede samtaler mellom enslige mindreårige og miljøpersonale på omsorgssenter. De fant at tolkens unøyaktige gjengivelser, egne

bidrag inn i samtalen samt utelatelser av meningshold hindret informasjonsutvekslingen. Dette svekket barnets mulighet for å formidle sine egne erfaringer på en nyansert måte. Miljøpersonalet sine tendenser til å inngå allianser med tolken bidro videre til å forsterke den allerede ujevne maktbalansen i relasjonen til barnet. Ifølge Nielsen (2015) overses også ofte barns behov for tolk. Dette fordi barn gjerne bruker ulike språk på ulike arena, som for eksempel kan gjøre at barn formidler seg godt om skoleerfaringer på norsk, men kan trenge morsmålet for å fortelle om hjemlige eller følelsesorienterte tema. Konsekvensene av manglende tolkebruk og ukvalifiserte tolker kan være særlig alvorlig fordi barn i mindre grad er i stand til å kreve sine rettigheter. Dette kan forsterke maktujevnheten mellom voksen og barn, ifølge Nielsen (2015).

Forskning tyder på at det er en rekke forhold som kan bidra til å sikre god kommunikasjon ved bruk av tolk i barnevernet (Berg et al, 2017; Kriz og Skivenes, 2009; IMDI, 2008). Funn på tvers av forskningslitteraturen tyder på at ansatte i barnevernet kan tilrettelegge for god tolkebruk gjennom ha kunnskap om potensielle barrierer og adressere disse. Det handler om å sikre kvalifiserte tolker, organisatorisk tilrettelegging og ansattes kompetanse. God kommunikasjon avhenger for eksempel av å velge rett tolk (kvalifisert, etter familiens ønsker og behov), at tolken er godt nok forberedt, å sette av nok tid til samtalen, at tekniske løsninger fungerer, at tempoet i samtalen justeres, god plassering i rommet, å sjekke ut den gjensidige forståelsen (Buzungu, 2021). Prinsippene for god tolkebruk presenteres i kapittel 5.5, og en tilhørende sjekklister ligger som vedlegg til håndbøkene.

2.5.4 Implikasjoner for hjelpetiltaksarbeidet

Det er problematisk både å overse og overfokuser på barn, ungdom og foreldres etniske og kulturelle bakgrunn, når målet er likeverdige tjenester gjennom samarbeid og medvirkning. Familier som møter barnevernet har mange felles utfordringer, som for eksempel fattigdom, marginalisering og utenforskap. Familier med etnisk minoritetsbakgrunn kan imidlertid marginaliseres i møte barnevernet dersom barnevernsarbeiderne og institusjonen de møter er ubevisste hvordan majoritets- minoritetsrelasjoner reproduseres gjennom profesjonelle møter. Det er derfor avgjørende at de ansatte i barnevernet har den kompetansen som trengs for å vite *når og hvordan* barnets bakgrunn kan være relevant (Fylkesnes, 2018; Rugkåsa et al., 2017). Økologiske og helhetlige perspektiver og kartleggingsverktøy er dermed avgjørende, samt kunnskap om minoritetskonteksten, og evne til kritisk refleksjon rundt hvordan egen posisjon og forforståelser kan hindre åpen dialog og kulturell tilpasning (Rugkåsa, 2018).

2.6 Prinsipper i hjelpetiltaksarbeidet

Både utfordringsbildet (se kapittel 1), kunnskapsoppsummeringen i dette kapittelet, og samarbeidet med tjenestene og brukere (se kapittel 3), har tydeliggjort viktigheten av de grunnleggende verdiene som alt arbeid med sårbare barn, unge og deres familier bygger på. Med utgangspunkt i blant annet brukerorganisasjonenes ønsker, Norsk Barnevernsambands verdier for godt barnevernsarbeid, og inspirert av våre naboland i øst og sør (Barns Behov i Centrum i Sverige og Integrated Children's System i Danmark), foreslår vi seks prinsipper for hjelpetiltaksarbeidet i Grunnmodellen.

Prinsippene kan virke selvfølgelig, men i en hektisk og noen ganger stressende og konfliktylt hverdag, kan de fungere som en felles rettesnor for arbeidet for å sikre en praksis som er i tråd med både kunnskapsgrunnlaget og grunnleggende verdier i godt og forsvarlig barnevernsarbeid.

Vektlegg SIKKERHET & TRYGGHET

Vær sikker på at barnet og ungdommen føler seg trygge, og at kontaktpersonene i barneverntjenesten er tilgjengelige.

Vektlegg barnets, ungdommen og familiens HELHETLIGE SITUASJON

Bruk de økologiske kartleggingsmodellene (BBiS og UBIS) sammen med barn, ungdom og foreldre.

Legg til rette for SAMARBEID & MEDVIRKNING

Legg til rette for at barn, ungdom og foreldre blir hørt, er aktivt deltagende og får innflytelse i planer og beslutninger som angår dem. Sørg for å involvere og samarbeide med andre instanser der det er nødvendig

Vis ÅPENHET & RESPEKT

Vær åpen om hva dere vet, hva barneverntjenesten kan bidra med og vis respekt for den situasjonen familien, barnet eller ungdommen står i. Barn og ungdom i barnevernet trenger å vite hva som skal skje, de trenger forutsigbarhet.

Let etter STYRKER & BEHOV

Kartlegg styrker i familienes og ungdommens liv som kan bidra til å se muligheter og skape håp, og bli enige om hvilke behov det skal jobbes med gjennom kunnskapsbasert kartlegging.

Sørg for SKREDDERSØM & INDIVIDUELL TILPASNING

Når familiens/ungdommens helhetlige situasjon er kartlagt, skal tiltakene tilpasses de behovene som er identifisert

3.0 Metodevalg og gjennomføring

I dette kapitlet beskrives den praktiske gjennomføringen av prosjektet og kunnskapsforståelsen som ligger til grunn for våre valg av metoder for gjennomføring. Tre kunnskapssentre med forskningskunnskap og bred erfaring innen utvikling og implementering av metoder innen hjelpetjenester for barn og unge ble av Bufdir bedt om å samarbeide om å løse oppdraget med utvikling og utprøving av en Grunnmodell for hjelpetiltak. NUBU, RBUP øst og sør og RKBU vest har samme hovedmål om å *bedre tjenestene for utsatte barn og unge* og til sammen har sentrene både kompetanse og erfaring innen alle områder oppdraget innebærer. Samarbeidet mellom kompetansesentrene har sikret at forslaget til *Grunnmodell for hjelpetiltak* har et bredt og omfattende kunnskapsgrunnlag. Mer informasjon om kunnskapssentrenes samfunnsoppdrag og målgrupper finnes på sentrenes egne nettsider.

Prosjektorganisering og samarbeid

For å løse oppdraget har det vært nødvendig med en strukturert prosjektorganisering og ryddige avtaler om samarbeid og kommunikasjon både med Bufdir, på tvers av sentrene, og internt på hvert senter. Det planlagte prosjektarbeidet ble innledningsvis beskrevet i en overordnet prosjektplan som inkluderte både prosjektorganiseringen og fordeling av ansvar og oppgaver med nødvendige delmål og tidsfrister. Samarbeidet mellom de tre kunnskapssentrene var forankret i sentrenes egen ledelse og ble nedfelt i en avtale ved oppstart. For å sikre oppdragsgivers involvering i alle faser av arbeidet, har det vært fortløpende kontakt mellom Bufdir og prosjektorganisasjonen gjennom hele prosjektperioden, i hovedsak ivaretatt av lederteamet.

NUBU har hatt kontrakten om oppdraget med Bufdir, og har dermed det *overordnede prosjektansvaret*, mens de andre kompetansesentrene har vært definert som underleverandører. I praksis har prosjektleder ved NUBU og de stedlige prosjektlederne ved RBUP Øst & Sør og RKBU Vest fungert som en *prosjektledergruppe* sammen med prosjektkoordinator fra NUBU. For å sikre framdrift i prosjektarbeidet, har prosjektledergruppa hatt ukentlige møter gjennom hele prosjektperioden. Prosjektledergruppa har hatt det overordnede ansvaret for framdrift i prosjektarbeidet og for samutviklingen med barneverntjenestene.

En *prosjektgruppe* på tvers av sentrene bestående av mellom 12 og 14 personer har i fellesskap hatt ansvaret for det konkrete arbeidet med å løse oppgavene i prosjektet. I prosjektgruppen har lederteamet og utvalgte prosjektmedarbeidere fra sentrene med ekspertkompetanse innen områder relevante for oppdraget inngått. Det har vært et mål å ha en prosjektgruppe som har vært stor nok til å løse oppgavene, men liten nok til å sikre effektivitet i arbeidet. *Arbeidsgrupper* på tvers av sentrene har gjennom prosjektperioden hatt ansvaret for å løse konkrete oppgaver underveis. For å legge til rette for best mulig samarbeid og for at alle sentrene skulle ha innflytelse på alle områder, har målet vært at hvert senter skulle stille med minst en fagperson på alle arbeidsområder. Stor sett har dette vært gjennomført, men med noen unntak, da ikke alle sentrene fant ledig kapasitet til alle arbeidsområder.

Fordelingen av *ansvarsområder* mellom sentrene har vært relativt stabil gjennom hele prosjektperioden. NUBU har, i tillegg til det overordnede prosjektlederansvaret for samordning og framdrift, også hatt ansvaret for utvikling og utprøving av familieveiledningen som eget hjelpetiltak for familier med barn mellom 4 og 12 år (se oppdragsbeskrivelse i kapittel 1, om tiltaket i kapittel 5 og om utviklingen av tiltaket i kapittel 6). I tillegg har NUBU hatt et særlig ansvar for helhet og sammenheng i grunnmodellen og mellom målgruppene, og i sammenheng med dette også for de overordnede forløpsmodellene (se kapittel 5).

RBUP Øst & Sør har ledet arbeidsgruppa som har utviklet og prøvd ut en Grunnmodell for ettervernsarbeidet (se oppdragsbeskrivelse i kapittel 1, om samutvikling i kapittel 3 og om innholdet i kapittel 5). I denne arbeidsgruppa har prosjektmedarbeidere fra NUBU og RKBU Vest deltatt. I tillegg har ansvaret for internevalueringen (se kapittel 4) av utprøvingen i tjenestene ligget til RBUP. RKBU Vest har i samarbeid med NUBU ledet arbeidet med en overordnet Grunnmodell for hjelpetiltak for familier med barn mellom 4 og 12 år (se oppdragsbeskrivelse i kapittel 1, om samutvikling i kapittel 3 og om innholdet i kapittel 5). I denne arbeidsgruppa har også prosjektmedarbeidere RBUP Øst & Sør deltatt. RKBU Vest har i tillegg hatt ansvaret for å sikre at samarbeid, medvirkning og kulturell tilpasning inkluderes i grunnmodellen for begge målgruppene (i håndbøker og materiell og i utprøvingen), og for kontakten med organisasjoner og kompetansemiljøer i samutviklingen (se kapittel 3 om samutviklingen).

Prosjektgruppen og prosjektledelsen har i all hovedsak bestått av de samme nøkkelpersonene underveis i prosjektets faser. I en slutfase der ferdigstillingen av leveransen har vært hovedoppgaven, ble prosjektgruppen redusert til det halve (bidragsyttere presenteres i rapportens forord).

3.1 Kunnskapsbaserte veivalg

3.1.1 Kunnskapsbasert praksis

I oppdraget ber Bufdir om at innholdet i en Grunnmodell for hjelpetiltak, må bygge på beste tilgjengelige kunnskap, og at kunnskap fra tjenestene og brukerne aktivt innhentes og inngår i kunnskapsgrunnlaget. Utviklingen av en Grunnmodell for hjelpetiltak bygger på en i barnevernfeltet allerede innarbeidet og utbredt forståelse av begrepet *kunnskapsbasert praksis*, og kunnskapsforståelsen som legges til grunn er basert på denne modellen.

Modellen viser hvordan kunnskapsbasert praksis handler om å ta faglige avgjørelser basert på systematisk innhentet forskningsbasert kunnskap, erfaringsbasert kunnskap og brukerkunnskap (APA, 2006; Backe-Hansen, 2009; Barn og unge, 2021). Formålet med kunnskapsbasert praksis er å styrke beslutningsgrunnlaget for det faglige skjønn som skal utøves, og gi en bevisstgjøring av

hvordan faglige beslutninger tas, at barn og foreldre opplever økt forutsigbarhet og transparens, og at den hjelpen som gis er virksom. Kunnskapsbasert praksis i barnevernet inkluderer tiltak og praksisutøvelse som omtales som evidensbaserte, forskningsbaserte eller kunnskapsbaserte.

Kunnskapsgrunnlaget for Grunnmodellen er hentet fra alle kildene i kunnskapsmodellen, på ulike tidspunkt og på ulike måter, og beskrevet på steder i rapporten der de tematisk hører hjemme. Mer eller mindre omfattende oppsummeringer av kunnskap finnes for beskrivelsen av utfordringsbildet for målgruppene i kapittel 1, for de overordnede rammene og temaene i kapittel 2, for valg av samutvikling som metode i dette kapittelet, for design av internevaluering i kapittel 4, for forslaget til Grunnmodell i kapittel 5, for utviklingen av familieveiledningen i kapittel 6 og for implementeringsrammeverk og forslag til implementeringsplan i kapittel 7. I tillegg til relevant teori og forskning, og omfattende erfaring fra kunnskapsentrene, har vi gjennom en omfattende samutviklingsprosess innhentet kunnskap fra barneverntjenester, ulike kompetansemiljøer, bruker- og interesseorganisasjoner både i utviklingsfasen og under utprøvingen av Grunnmodellen. Utvalgte innspill og kommentarer fra samlinger, møter og evalueringer er tatt med i rapporten under relevante områder for å vise bredden i kunnskapen som ligger til grunn for det endelige resultatet.

3.1.2 Brukerorientert tiltaksutvikling

For å øke treffsikkerheten i *Grunnmodellen* både når det gjelder brukernes og tjenestenes behov, ble det tidlig i utviklingsarbeidet innledet et samarbeid med brukergrupper som skal nyttiggjøre seg innholdet i modellen. Prosjektgruppa ønsket en utviklingsprosess med reelt samarbeid og virkelig medvirkning, og ville sikre at bruker- og interesseorganisasjoner og relevante kompetansemiljøer aktivt ble inkludert i utviklingen av Grunnmodellen. På denne måten ville modellen kunne tilpasses minoritetsfamilier og ulike kulturelle kontekster, og tydeliggjøre hvordan barn, unge voksne og foreldre systematisk skulle kunne medvirke. Bufdirs mange forventninger til oppdragsløsningen (se kapittel 1) pekte også mot et aktivt samarbeid mellom flere parter med ulike perspektiver og erfaringer.

Et såkalt bruker-orientert (user-centered) design har potensiale for å øke både virkning og implementerbarhet av nyutviklede behandlingstiltak (Lyon & Koerner, 2016; Lyon et al., 2020), og en Grunnmodell for hjelpetiltak i barneverntjenesten kan sies å ha to grupper av brukere. Den ene gruppen er de som skal bruke Grunnmodellen som arbeidsmodell, nemlig de ansatte i den kommunale barneverntjenesten. Den andre gruppen er de som har behov for hjelpetiltakene som Grunnmodellen omfatter, og som ofte kalles bare brukerne, mens den mer korrekte tekniske termen ville vært slutt-brukerne. Det har vært viktig for oss å inkludere begge disse gruppene i utviklingsarbeidet, og i ferdigstillingen av den endelige leveransen, for det er i møtet mellom disse brukergruppene (av Grunnmodellen) det faktiske hjelpetiltaksarbeidet skjer. I utviklingen og utprøvingen av Grunnmodell for hjelpetiltak har prosjektmedarbeiderne fra de tre kompetansesentrene samarbeidet med ledere, fagutviklere og kontaktpersoner i ti ulike barneverntjenester og med representanter fra bruker- og interesseorganisasjoner og andre kompetansemiljøer. Flere detaljer om den konkrete samutviklingen senere i dette kapittelet.

Samutvikling og sammenheng med implementering

Begrepet samskaping brukes stadig oftere, og innen flere fagfelt, som økonomi, statsvitenskap og helse- og sosialfaglig arbeid, om et type samarbeid som det beskrevet over (Røiseland & Lo, 2019; Torfing et al., 2020). Begrepet er nært beslektet med både *samarbeid* og *medvirkning* (se kapittel 2

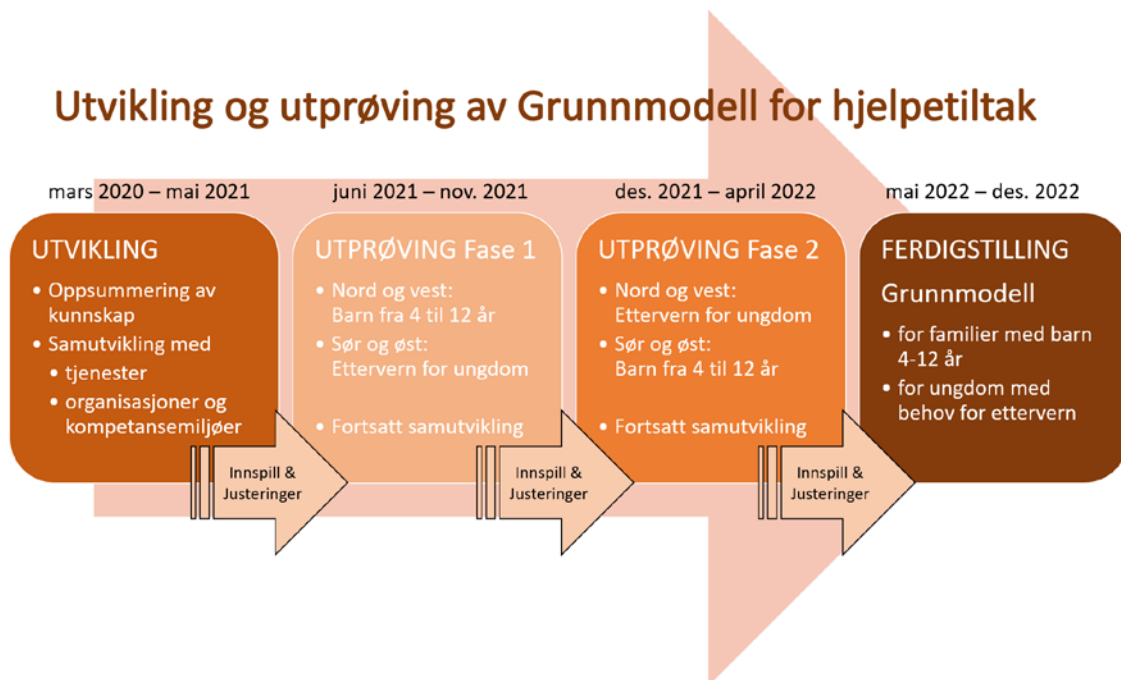
og 5), og refererer til et likeverdig samarbeid mellom offentlig ansatte i tjenesteapparatet og menneskene som bruker de samme tjenestene, med mål om å utvikle bedre og mer tilrettelagte tjenester (Greenhalgh et al., 2016; Larsgaard et al., 2020). Samarbeidsformen i grunnmodellprosjektet har ut fra denne definisjonen ikke vært rendyrket samskaping, og vi har valgt å kalle vår arbeidsmodell i grunnmodellprosjektet for *samutvikling*. Utviklingsprosessen har ikke foregått mellom helt *likeverdige* parter, både fordi kompetansesentrene har fått et oppdrag fra Bufdir med noen føringer og forventninger om løsning, og fordi alle parter ikke har vært like involvert i alle sammenhenger gjennom hele prosjektperioden. Det er dessuten kompetansesentrene som vurderer og tar avgjørelser underveis, basert på innspill og erfaringer. Mottakerne av hjelpetiltak (barn, unge og foreldrene deres) har heller ikke vært direkte involverte i utviklingsarbeidet. Deres interesser og perspektiver har blitt ivaretatt gjennom innspill fra organisasjoner og kompetansemiljøer, og gjennom en spørreundersøkelse til ungdom og foreldre som deltok i utprøvingen av Grunnmodellen.

En mer direkte *medvirkning* fra barn og unge selv ble vurdert, men ble grunnet begrensede ressurser og kapasitet ikke gjennomført. *Anerkjennelse og gjensidighet* er også viktig for at samskaping (eller samutvikling) skal lykkes (se Larsgaard et al., 2020). *Anerkjennelse* er søkt ivaretatt gjennom å spørre organisasjoner og kompetansemiljøer hva som skal til for at deltakerne skal kunne bidra aktivt i utviklingsarbeidet, og så ta ønskene deres inn i planleggingen av innspillsmøter. *Gjensidighet* i prosessen er etterstrebet gjennom å gi tilbakemeldinger om hvordan innspillene har blitt ivaretatt, og ta imot nye innspill, spørsmål og kommentarer til en ny runde med justeringer.

Omfattende forskning viser at samutvikling med ulike brukergrupper kan bidra til mer *treffsikre tiltak* og til en mer *bærekraftig implementering* (Lyon et al., 2020; Powell et al., 2015). I den internasjonale faglitteraturen refereres det ofte til begreper som co-production, co-creation, co-design eller co-development (se f.eks. Greenhalgh et al., 2016; Jull et al., 2017). På tvers av begrepsbruk er denne måten å drive utviklingsarbeid på stor innen implementeringsvitenskapen, hvor samutvikling også er en viktig og mye brukt *implementeringsstrategi* (Powell, 2015; Proctor et al., 2013). For mer om implementering, se kapittel 7. Valget om en samutvikling av Grunnmodell for hjelpetiltak gir et godt grunnlag og vil være en viktig faktor i å tilrettelegge for en mer omfattende implementering i de kommunale barneverntjenestene.

3.2 Samutvikling med barneverntjenester, organisasjoner og kompetansemiljøer

Samutviklingsprosessen med barneverntjenester, organisasjoner og kompetansemiljøer var omfattende og tok tid. Figuren under illustrerer på en forenklet og oversiktlig måte innholdet i prosjektets faser og innhenting av innspill for justering av modellen mellom fasene.

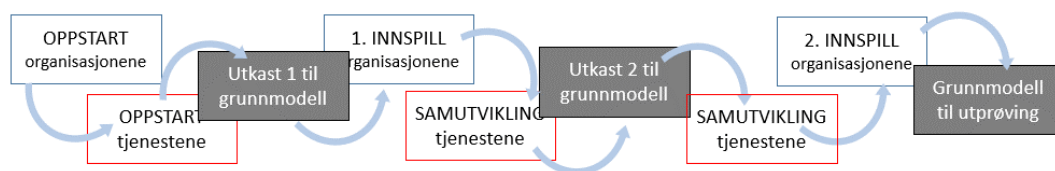
Som figuren over viser ble utviklingsfasen lang, og tok til sammen mer enn ett år. I hovedsak skyldtes dette to forhold. Først og fremst tar samutvikling tid, gjerne lengre tid enn når man driver utviklingsarbeid innen et begrenset etablert og oversiktlig fagmiljø (som for eksempel et kompetansesenter). Samutviklingen av Grunnmodellen hadde mange aktører, noe som krever ekstra tid til planlegging av og tilrettelegging for at alle parter skal få anledning til å delta, og til vurdering av innspill og justering av modellen i etterkant av møter og samlinger.

Som en tilleggsfaktor, og i perioder styrende for både tidsbruk og arbeidsform, kommer den pågående pandemien og smitteverntiltakene i kjølvannet av denne. Generell usikkerhet om situasjonen (på nasjonalt nivå) gjorde både samarbeid og samutvikling krevende, og planlagte møter og samlinger måtte flere ganger enten flyttes eller utsettes på kort varsel. Både Oslo og Bergen (der kompetansesentrene er lokaliserte) var tidvis helt nedstengt med påbud om hjemmekontor og stengte skoler og barnehager, noe som opplevdes som utfordrende i prosjektgruppas arbeidshverdag. Samarbeidet mellom sentrene måtte i lang tid hovedsakelig foregå digitalt, og samutviklingen med tjenestene og organisasjonene var i perioder også henvist til møter på digitale plattformer, med de ulemper slike digitale møter medfører for et dynamisk samarbeid og en kreativ samutviklingsprosess.

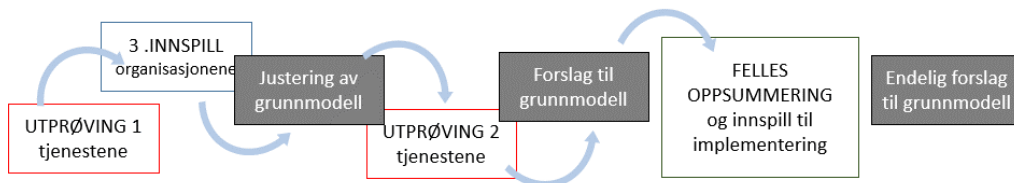
Likevel, og til tross for disse soleklare ulempene, hadde smitteverntiltakene noen positive bi-effekter. Fordi planer stadig ble forskjøvet, og oppstarten av utprøvingen forsinket i flere omganger, ble det også bedre tid til ferdigstilling av forslag til modeller og verktøy og til litt grundigere forberedelser i tjenestene. I tillegg medførte erfaringene med ulike typer digitale møter og samlinger oss bedre i stand til både å gjennomføre slike, og også til å vurdere hvilke deler av Grunnmodellen som kan egne seg for digital undervisning og hvilke som krever fysisk tilstedeværelse (se kapittel 7 for opplæringsplan).

I det følgende presenteres først samutviklingen med barneverntjenestene som også deltok i utprøvingen av Grunnmodellen, og deretter samutviklingen med andre aktører, som bruker- og interesseorganisasjoner og kompetansemiljøer. Vi valgte å drive samutviklingen med barneverntjenestene (som én gruppe) og med organisasjonene og kompetansemiljøene (som en annen gruppe) som to separate prosesser, der prosjektgruppa var bindeleddet som tok med innspill forslag til justeringer mellom gruppene for å sikre helhet og sammenheng i utviklingsarbeidet. Som et siste samutviklingsmøte samlet vi både tjenester og organisasjoner og kompetansemiljøer sammen med representanter for Bufdir og BFD til en oppsummering der prosjektgruppa redegjorde for hvordan innspill fra samutviklingen ble tatt med inn i det endelige forslaget til Grunnmodell, og der deltakerne i samutviklingen fikk anledning til å komme med forslag til hva som skal til for en vellykket implementering i alle landets barneverntjenester.

Samutvikling med organisasjoner og tjenester i utviklingsfasen

Samutvikling under utprøvsfasen og ved ferdigstilling

Denne figuren gir en forenklet oversikt over samutviklingen med tjenester og andre aktører (her forenklet til organisasjonene) gjennom utviklingsfasen, to utprøvsfaser og like før endelig ferdigstilling. Figuren illustrerer en samutviklingsprosess med tre parter, der prosjektgruppa tar med seg innspill og forslag mellom aktørene og innarbeider innspill underveis. I virkeligheten foregikk samutviklingen på flere nivåer enn antydnet her, og aktørene har hatt ulike roller og i noen grad gitt ulike typer innspill, noe som beskrives nærmere i det følgende.

3.2.1 Samutvikling med barneverntjenester

Grunnmodellen skal ifølge oppdraget kunne implementeres i alle landets barneverntjenester. På bakgrunn av en utlysning våren 2020, plukket Bufdir ut 10 barneverntjenester som skulle delta i utviklingen og utprøvingen av en kunnskapsbasert Grunnmodell for hjelpetiltak. Tjenestene ble valgt ut til å representere mangfoldet av norske barneverntjenester, og de skulle også og ivareta et Nord-Norge-perspektiv. Bufdir forventet at tjenestene skulle ha konkrete ønsker om endringer i hjelpetiltaksarbeidet, de skulle helst være en del av et fungerende læringsnettverk og ikke være en del av andre store utviklingsarbeid i barnevernet. Deltakerne skulle sikre at både små og store tjenester ble representert, at tjenester fra både by og mer landlige omgivelser skulle delta, og at ulike etniske minoriteter skulle være representert i de utvalgte tjenestene. Det var også ønskelig at det ikke var for stor utskifting av ansatte i de aktuelle tjenestene.

Deltakende barneverntjenester

Det endelige utvalget av tjenester representerte fire av fem helseregioner, og besto av barneverntjenestene i Harstad, Narvik, Haugesund – Utsira, Notodden – Hjartdal, Lørenskog, Aurskog - Høland og Grorud. Barnevernsamarbeidet i Telemark søkte seg til prosjektet sammen, og deltakende barneverntjenester var Tinn, Vest-Telemark (Seljord, Kviteseid, Nissedal, Fyresdal, Tokke og Vinje kommuner) og Midt-Telemark (Nome og Midt-Telemark kommuner). De utvalgte tjenestene representerer et stort mangfold både når det gjelder størrelse (fra under 5 til over 50 ansatte), organiseringsform (kommunale og interkommunale tjenester, generalist- og spesialistorganisert), geografiske og demografiske forhold, og grad av erfaring med fag- og modellutviklingsarbeid fra tidligere.

Samutviklingen med barneverntjenestene foregikk i flere faser og på flere tjenestenivåer, og under følger et sammendrag av prosessen. Av plasshensyn er tjenestenes konkrete innspill ikke med i oversikten, men er innarbeidet som en del av presentasjonen av Grunnmodellen i kapittel 5.

Samutvikling i utviklingsfasen

I løpet av sommeren 2020 hadde prosjektgruppa den første kontakt med barneverntjenestene for å ønske de velkommen som deltakere i prosjektet og for å informere om de foreløpige planene. I disse telefonmøtene, som i all hovedsak var med barnevernlederne, ble det også innhentet informasjon om tjenestenes organisering, om hjelpetiltaksarbeidet i tjenesten og om ønsker hver enkelt tjeneste hadde for prosjektet og endringer i hjelpetiltaksarbeidet.

I intervjuene kom det blant annet fram ønsker om en modell omkring prosesser og valg av tiltak for å kunne gi riktig hjelp til rett tid, om å øke systematikk og konkretisering rundt råd og veiledning, og om tiltak som kan fungere bedre for barn og familier med minoritetsbakgrunn. Særlige ønsker for ettervern handlet om en modell for kartlegging ved 16-års alder, tettere oppfølging og bedre tilgjengelighet for praktisk hjelp i en sårbar fase. Et bedre samarbeid med andre instanser var et ønske for begge målgrupper, men spesielt for ungdom i ettervern.

I løpet av høsten 2020 og våren 2021 gjennomførte vi til sammen fire *samlinger for samutvikling* med barnevernledere, avdelingsledere og fagutviklere. Hver tjeneste ble bedt om å sende tre personer til samlingene, og vi ba om at disse hadde erfaring med hjelpetiltaksarbeid for de aktuelle målgruppene. At det akkurat ble tre fra hver tjeneste skyldtes i hovedsak at vi ønsket en gruppe stor nok til å dele i grupper ved behov, men liten nok til å ha drøftinger der alle kunne delta, sånn at det ble en reell samutvikling på samlingene. Dette ga til sammen en gruppe på 30 personer pluss prosjektgruppa på 12-14 personer.

1. *September 2020*: Samling over to dager på Gardermoen. Bli kjent. Prosjektgruppa og alle tjenestene presenterte seg. Presentasjon av foreløpig skisse til deler av modellen. Innhenting av innspill og kommentarer. Gruppearbeid der modellen for de to målgruppene ble drøftet.
2. *Oktober 2020*. Teamsmøte med tjenestene i mindre grupper. Informasjon om foreløpige planer for utprøving og innhenting av innspill og kommentarer til forrige samling, foreløpig modell og planer for utprøving.
3. *November 2020*: Digital samling over to dager med alle tjenestene på Teams. Presentasjon av forløpsmodell for begge målgrupper og utkast familieveiledning. Presentasjon av og drøfting

omkring bruk av BBiS- og utvikling av UBIS- kartleggingsmodeller. Gruppearbeid med drøfting av verktøyene og innspill til hver av målgruppene.

4. *Januar 2021*: En dags digital samling på Teams. Presentasjon av innspill fra samutviklingsmøter med organisasjoner og kompetansemiljøer. Presentasjon av foreløpige grunnmodeller for begge målgrupper basert på samutviklingen så langt. Gruppearbeid med drøfting og innspill omkring saksbehandlrollerollen. Presentasjon og drøfting av videre planer og utfordringer grunnet smitteverntiltak under pandemien.

I mars 2021 gjennomførte vi *forberedelsesmøter* med barnevernledere og andre ledere i kommunene der vi informerte om prosjektet og prosessen videre, og ba om at lederne engasjerte seg i å legge til rette for en vellykket utprøving av Grunnmodellen.

Samutvikling i utprøvingsfasen

Samutviklingen med barneverntjenestene fortsatte inn i utprøvingsfasene. Forberedelsesmøter med ledere og kontaktpersoner ble arrangert før oppstart av utprøvingen fase 1 (juni 2021) og fase 2 (desember 2021). Her ble det gitt informasjon om gjennomføring av utprøvingen, forutsetninger for deltakelse ble presentert og hvordan sørge for god tilrettelegging for utprøving ble drøftet.

Samutvikling med kontaktpersoner i utprøvingen fase 1 og 2 foregikk på samlinger der Grunnmodellens foreløpige innhold ble presentert, opplæring i ulike elementer ble gitt, og kontaktpersonene ble oppfordret til å komme med innspill og forslag til forbedringer basert på erfaringer i egen tjeneste. Erfaringer, innspill og kommentarer både på faglig innhold og gjennomføring av samlingene ble innhentet fra kontaktpersonene. For samlinger med tjenestene i begge faser, se senere i dette kapitlet. Barnevernlederne ble invitert til første dag på første samling og til siste dag på siste samling for hver fase. På den aller siste samlingen i fase 2 gjennomførte vi en egen ledersamling for å innhente erfaringer med utprøving av Grunnmodellen i tjenestene, og for å få innspill til ferdigstillingen og forslag til videreføring av arbeidet.

Vi gjennomførte også oppfølgingsmøter med barnevernlederne underveis i begge utprøvingsfasene. Dette var digitale møter med hver enkelt barnevernleder og andre ledere denne eventuelt ønsket å ha med. På møtene innhentet vi erfaringer med utprøvingen sett fra et lederperspektiv, og innspill til hva prosjektgruppa kunne bidra med i fortsettelsen. Mellom fasene i utprøvingen og etter utprøvingen av fase 2 ble innspillene som kom fram underveis systematisert og vurdert og innarbeidet i utkastet til en grunnmodell.

3.2.2 Samutvikling med organisasjoner og kompetansemiljøer

I beskrivelsen av oppdraget heter det at medvirkning skal stå sentralt i utviklingen av Grunnmodellen og at Grunnmodellen skal beskrive hvordan barn og familier skal høres og medvirke i hjelpetiltaksarbeidet. Videre blir det presisert at Grunnmodellen skal ta høyde for kulturelt mangfold og særskilte behov, utfordringer og ressurser i ulike deler av Norges befolkning og geografi. Kunnskap fra brukere skal derfor aktivt innhentes og inngå i kunnskapsgrunnlaget. Med bakgrunn i disse forutsetningene har samutvikling med organisasjoner og kompetansemiljøer vært en viktig del av utviklingen av Grunnmodellen. Med *samutvikling* mener vi her at deltakerne skulle få anledning til å drøfte utkast til innhold i modellen, og gi innspill i flere faser av prosessen, samt at innspillene skulle vektlegges av prosjektgruppa i beslutninger om justeringer og endelig innhold i Grunnmodellen. I samutviklingen ønsket vi å inkludere organisasjoner og kompetansemiljøer som kunne ivareta

brukerinteresser i hjelpetiltaksarbeidet sett fra ulike perspektiver, både fra barn, ungdom og foreldre, barn og ungdom med spesielle behov, og ulike minoritetsgrupper.

Deltakere i samutviklingen

Å sette sammen gruppen av organisasjoner og kompetansemiljøer for å ivareta perspektivene beskrevet over, var ikke uten utfordringer. Både valget av hvem som skulle inviteres, og deretter å komme fram til tider og møteformer som kunne legge til rette for en god samutviklingsprosess var til tider krevende og tok mer tid enn forutsett. En utfordring var for eksempel at flere av organisasjonene har få ansatte og dermed begrensede ressurser å bidra med i innspillsrundene, en annen utfordring var å være bevisst på hvilke organisasjoner som kunne bidra på hvilke områder, og en tredje å sette sammen gode, trygge grupper for drøftinger på møtene. Bufdir tok i starten av prosjektet ansvar for å legge til rette for samskappingsprosessen gjennom å engasjere organisasjonene i Brukerrådet. Bufdir hadde allerede presentert Grunnmodellen for disse ved flere anledninger, og innholdet i referater fra disse møtene ble tatt med i planleggingen av samutviklingsprosessen.

Følgende organisasjoner i brukerrådet har deltatt i samarbeidet omkring Grunnmodellen:

- Landsforeningen for barnevernsbarn (LFB)
- Norsk innvandrersforum (NI)
- Barn av rusmisbrukere (BAR)
- Forandringsfabrikken (FF)
- Organisasjon for barnevernsforeldre (OBF)
- Norsk fosterhemsforening (NFF)
- Mental helse Ungdom (MHU)

En ressursgruppe i Bufdir som jobber med minoritetsspørsmål ble også invitert inn i samutviklingen. Samiske brukerstemmer har vært representert ved Regionalt, og senere Nasjonalt Samisk kompetansesenter. Noen flere organisasjoner og miljøer ble invitert, men valgte av ulike årsaker ikke å delta i samutviklingen. Til sammen har gruppa av organisasjoner og kompetansemiljøer representert ulike perspektiver sett fra barns, ungdoms, og foreldres synsvinkel, og med ulike minoritetsperspektiver inkludert.

I mai 2020 inviterte prosjektgruppa til et *oppstartmøte for samutviklingsprosessen* der vi presenterte oss og planene for utvikling av Grunnmodellen. På møtet deltok representanter for Landsforeningen for barnevernsbarn, Barn av rusmisbrukere, Forandringsfabrikken, og Mental helse ungdom. Vi ba organisasjonene utnevne 1-2 personer som kunne samarbeide med oss, fortrinnsvis representanter med egen erfaring med hjelpetiltaksarbeid. I dette møtet ba vi også om innspill til hvordan prosjektgruppa kunne tilrettelegge for reell samutvikling og at prosessen skulle fungere også for de deltakende organisasjoner og kompetansemiljøer. Møtet var lærerikt, og av styrende innspill for den videre prosessen kan nevnes

- Være tydelige på hvilken type innspill vi ønsker (den enkeltes erfaring eller organisasjonens)
- Være tydelige på hva man kan ha innflytelse på og hva man ikke kan påvirke
- God informasjon i god nok tid til å komme med gjennomtenkte og forberedte innspill
- Konkrete spørsmålene slik at organisasjonene kan gi konkrete tilbakemeldinger
- Vurdere hvilke organisasjoner som kan gi innspill på hva ut fra hvem de representerer
- Gi tilbakemelding på hvordan råd og innspill blir brukt, hva som tas til følge

- Dekke reiseutgifter og tapt arbeidsfortjeneste når det er aktuelt

Under følger en overordnet oversikt over kontakt og viktige valg basert på samutviklingen med organisasjoner og kompetansemiljøer. I noen tilfeller ble det invitert til møter mellom innspillrundene for å sikre innspill fra miljøer som ikke kunne komme på de oppsatte møtene, eller som representerte særlige interesser som kunne opplyse oss på spesielle områder. For eksempel gjennomførtes et innspillsmøte med Norsk fosterhjemsforening og Organisasjonen for barnevernsforeldre for å innhente innspill spesielt til Grunnmodell for ettervern og samarbeid med foreldre og fosterforeldre.

Første innspillsrunde i PLANLEGGINGSFASEN

I september 2020 ble det gjennomført et digitalt innspillsmøte med organisasjoner og kompetansemiljøer. I invitasjonen ble spørsmål til drøfting og foreløpige utkast til aktuelt materiell vedlagt, blant annet en oversikt og beskrivelse av kartleggingsmodellen basert på BBS. I møtet ønsket vi å drøfte styrker og mangler ved dagens hjelpetiltaks- og ettervernstilbud, og hva en Grunnmodell for hjelpetiltak bør sikre når det gjelder brukermedvirkning. Vi ønsket også kommentarer og innspill til hvordan man kan bruke kartleggingsmodellen i dialog med barn, ungdom og familier, og om det er behov for tilpasninger, blant annet med hensyn til språk.

Av innspill til utviklingen av Grunnmodellen (overordnet) framkom at samarbeid og barns medvirkning må sikres i alle faser av hjelpetiltaksarbeidet, og at skreddersøm og individuell tilpasning av tiltak må prioriteres og evalueringen av tiltak må systematiseres. Det ble også trukket fram at fosterforeldres rolle må anerkjennes (spesielt med tanke på ettervern) og at det tverretatlige samarbeidet må styrkes. Når det gjelder bruk av kartleggingsmodellen basert på BBS, ble det etterlyst bedre kulturkompetanse og det kom forslag om at den burde oversettes til flere språk, at en visualisering kunne bedre forståelsen, og at det er behov for ulike varianter basert på alder.

Andre innspillsrunde i UTVIKLINGSFASEN

Det neste innspillsmøtet ble gjennomført i februar 2021, det var også digitalt, og de overordnede temaene var samarbeid, medvirkning og kulturell tilpasning, samt fleksibel bruk av verktøy og modeller. Forløpsmodellene, en visualisering av kartleggingsmodellene og et utkast til Familieveiledningen ble presentert.

Overordnede kommentarer var at en visualisering av verktøyene var viktig og nyttig, og at dette bidrar til bedre kommunikasjon. Til familieveiledningen var en generell kommentar at det var bra å sette råd og veiledning i system, men at det er viktig med individuell tilpasning. Utover dette la innspillene blant annet vekt på at det kulturelle perspektivet burde vektlegges tydeligere, og at barns rettigheter og medvirkning må ivaretas gjennom hele forløpet. Til ettervernsmodellen ble det gitt uttrykk for at det var veldig bra med en egen trekantmodell for ungdom, og at HEVD virket som et godt verktøy, men at det kan virke overveldende å kartlegge alle områdene på en gang. Det ble også påpekt at kartlegging av nettverk kan være svært sensitivt for den enkelte, og at det bør være tydelighet omkring ansvaret når ungdommen fyller 18 år.

Tredje innspillsrunde mellom UTPRØVINGSFASENE

Et fysisk innspillsmøte på NUBU der to av barneverntjenestene også ble invitert til å fortelle om sine erfaringer med utprøvingen ble gjennomført i november 2021. I møtet ble prosjektarbeidet så langt oppsummert, og erfaringene fra den første utprøvingsfasen presentert både fra prosjektgruppas og tjenestenes ståsted. Foreløpige resultater fra internevalueringen ble presentert. Kommentarer og innspill til justeringer før neste fase ble drøftet, med spesielt fokus på den interne evalueringen (se kapittel 4) og utformingen av spørreskjemaene til foreldre og ungdommer.

Både lysbildepresentasjon og utkast til spørreskjema var sendt ut til deltakerne på forhånd, og det var gruppediskusjoner omkring innspill til status og erfaringer. Av innspill til spørreskjema ble det påpekt at barna også burde vært inkludert i internvalueringen. Når det gjelder barns medvirkning framkom det at for et barn kunne endringer i familien, enten de var positive eller negative, framstå som urovekkende, og at dette er et viktig perspektiv å ta hensyn til når man inkluderer barn.

3.2.3 Felles oppsummeringsmøte av samutviklingen

Etter at utprøvingen var gjennomført og innspillene fra siste fase av samutviklingen samlet inn og gjennomgått, inviterte prosjektgruppa til et felles oppsummeringsmøte med tjenestene og organisasjonene og kompetansemiljøene samlet. Til dette møtet ble også senterlederene ved kompetansesentrene invitert, og det samme ble representanter for Bufdir og BFD. På dette møtet presenterte prosjektgruppa sitt forslag til Grunnmodell for hjelpetiltak med fokus på innspillene underveis i samutviklingen og hvordan disse har blitt innarbeidet i modellen. På møtet fikk alle deltakerne anledning til å se gjennom håndbøker og materiell som ble benyttet i siste fase av utprøvingen i tjenestene.

Som en avsluttende aktivitet i samutviklingsprosessen ble det gjennomført et gruppearbeid om videreutvikling, implementering og kvalitetssikring av Grunnmodellen. Gruppene ble sammensatt med representanter for både tjenester og organisasjoner, og det kom fram mange innspill til ferdigstillingen av Grunnmodellen og hvordan denne best kan implementeres og vedlikeholdes i barneverntjenestene. Konkrete innspill fra oppsummeringsmøtet finnes i kapittel 7.

3.3 Utprøving i barneverntjenestene

3.3.1 Gjennomføring i to faser

Utprøvingen i barneverntjenestene ble gjennomført i to separate faser, og som en fortsettelse av samutviklingen med justering av innhold og opplæringsopplegg mellom fasene basert på innspill under utprøvingen og data fra den interne evalueringen (se kapittel 4). Valget om å dele utprøvingen inn i to faser hadde flere årsaker. For det første ønsket vi å kunne justere modellen ut fra tilbakemeldinger underveis for så å prøve det justerte opplegget en gang til for å se om det fungerte bedre og/eller det trengtes ytterligere justeringer. I Bufdirs oppdrag etterspørres dessuten en forskningsbasert justering underveis, noe internevalueringen har bidratt til (mer informasjon om denne i kapittel 4). Hensynet til arbeidsbelastningen i tjenestene og også i prosjektgruppa var en annen årsak til at utprøvingen ble gjennomført i to faser. Å delta i utprøvingen av Grunnmodellen for begge målgrupper samtidig ville blitt vanskelig for flere av tjenestene, og for arbeidsgruppene som sto for opplæring og veiledning ville for mange deltakere som skulle følges opp samtidig kunne gått på bekostning av kvaliteten.

	FASE 1 - 2021						FASE 2 - 2022					
Tjeneste	Juni	Juli	August	September	Oktober	November	Desember	Januar	Februar	Mars	April	Mai
Harstad Narvik Haugesund- Utsira	OPPLÆRING, UTPRØVING OG VEILEDNING Grunnmodell for familier med barn 4-12 år						OPPLÆRING, UTPRØVING OG VEILEDNING Grunnmodell for ettervern					
Tinn Notodden- Hjartdal Vest-Telemark Midt-Telemark Grorud Lørenskog Aurskog-Høland	OPPLÆRING, UTPRØVING OG VEILEDNING Grunnmodell for ettervern						OPPLÆRING, UTPRØVING OG VEILEDNING Grunnmodell for familier med barn 4-12 år					

JUSTERING
ut fra
internevaluering og
innspill

Skjematisk oversikt over fasene i og varigheten av utprøvingen av Grunnmodellen i tjenestene.

3.3.2 Samlinger med undervisning og øvelser

For kontaktpersonene som skulle prøve ut Grunnmodellen innebar deltakelse tre hovedaktiviteter: deltakelse på samlinger, utprøving av innholdselementer fra Grunnmodellen i direkte arbeid med barn, familier eller ungdommer, samt deltakelse i tjenestevis veiledning.

For å tilrettelegge og gjennomføre disse aktivitetene ble prosjektgruppen delt i to arbeidsgrupper, etter de to målgruppene. Samlingene, der opplæring og øvelser var det sentrale, ble avholdt separat for hver målgruppe, foruten den siste samlingen som var samlokalisert, og hvor store deler av den siste dagen var avsatt til en felles oppsummering. Det ble avholdt fem samlinger (11 dager) for kontaktpersoner som skulle prøve ut Grunnmodellen for familier med barn 4-12 år og 4 samlinger (8 dager) for kontaktpersoner som skulle prøve ut ettervernsmodellen. Pandemien fikk klare konsekvenser for gjennomføringen både i fase 1 og fase 2. I fase 1 hadde vi den første samlingen i begge målgrupper digitalt, mens vi i fase 2 valgte å utsette oppstart og gjennomførte et digitalt oppstartsmøte for å kunne ha de øvrige samlingene stedlig. Samlingene var lagt opp slik at det gjennomgående var en veksling mellom undervisning/introduksjon av tema og egenaktivitet i form av øvelser og oppgaver.

Prosjektmedarbeiderne sto for ledelse av samlingene og for undervisningen. Hanne Laland og Maria Begoña Gomez fra NUBU supplerte arbeidsgruppen for de som prøvde ut Grunnmodellen for den yngste aldersgruppen. Sammen med Anett Apeland hadde de ansvar for innføring og prosessledelse angående familieveiledningen. På en av samlingene for ettervern hadde Elisabeth Strøm, Bærum kommune en introduksjon om nettverksmøter.

For begge målgrupper var opplæring og utprøving lagt opp med en veksling mellom samlinger og veiledning (se eksempeloversikt under). Før første samling ble kontaktpersonene oppfordret til å rekruttere en familie eller en ungdom som kunne delta i utprøvingen. Det var et poeng med en rask rekruttering for at kontaktpersonene, så langt som mulig, skulle kunne prøve ut de ulike elementene i Grunnmodellen etterhvert som de ble introdusert på samlingene. Veiledningen var viktig for å støtte opp om utprøvingen og fange opp suksessfaktorer og utfordringer underveis.

Samutvikling med tjenestene var en integrert del av samlinger og utprøving. Det var satt av tid på hver samling til å innhente erfaringer og til å vurdere hvordan innhold i Grunnmodellen lot seg tilpasse eller fikk innflytelse på eksisterende praksis. Et eksempel på samutviklingen var initiativet fra deltakere i ettervernsgruppen når det gjaldt å kunne benytte modellen Ungdommens behov i sentrum enda mere konkret i den direkte kontakten med ungdommene. Initiativet resulterte i at det ble utarbeidet egne samtalekort som en videreutvikling av illustrasjonene i modellen.

Uke		Barn 4-12 år		Ettervern	
2		1 dag	Digital oppstartsdag	1 dag	Digitalt oppstartsmøte
4			Veiledning		
5		2 dager	Første samling med tjenestene		Veiledning
6			Veiledning	2 dager	Første samling med tjenestene
7		3 dager	Andre samling med tjenestene		Veiledning
VINTERFERIE					
10		2 dager	Tredje samling med tjenestene	2 dager	Andre samling med tjenestene
12			Veiledning		Veiledning
13		2 dager	Fjerde samling med tjenestene	2 dager	Tredje samling med tjenestene
PÅSKEFERIE					
16		2 dager	Siste samling med tjenestene	2 dager	Siste samling med tjenestene
18			Veiledning		Veiledning

Oversikt over samlinger med kontaktpersoner fra barneverntjenestene og kort beskrivelse av innhold.

Som vedlegg til rapporten har vi lagt en overordnet oversikt over innholdet i opplæringssamlingene som det ble gjennomført i begge faser og for begge målgrupper. Oversiktene er ikke fullstendige, men gir en pekepinn om hvilket innhold som ble gjennomgått og i hvilken rekkefølge. Endringer mellom fasene var basert på erfaringer og tilbakemeldinger i fase 1. Som eksempler kan nevnes at i fase 1 ble utprøvsperioden noe komprimert mellom samlingene grunnet smitteverntiltakene. Vi utvidet da varigheten av utprøvingen noe i fase 2. For antall deltagende kontaktpersoner på samlingene, se kapittel 4.

3.3.3 Veiledning og oppfølging underveis

Forskning viser at det å ta i bruk nye metoder eller gjøre konkrete endringer av arbeidsformer i den daglige praksis, ikke bare krever konkret og systematisk opplæring, men også veiledning parallelt og i etterkant av opplæringen (Antle, Barbee, Sullivan & Christensen, 2009). Med denne forståelsen som utgangspunkt, ble det helt fra oppstarten av grunnmodell-prosjektet bestemt at opplæring og introduksjoner på samlinger skulle suppleres med gruppevis veiledning til deltakerne.

Veiledningen hadde flere *målsettinger*. Den skulle gi støtte til deltakerne når de skulle prøve ut elementer i Grunnmodellen i sine møter med henholdsvis foreldre og barn (4 til 12 år) og ungdommer (ettervern). Videre skulle veiledningen gi mulighet for å gå nærmere inn på, øve og diskutere innhold som var introdusert på samlinger. Som et ledd i samutviklingen skulle veiledningen dessuten bringe fram kunnskap om hvordan Grunnmodellen med dens ulike verktøy og hjelpemidler fungerer i praksis.

For at denne formen for veiledning skal være formålstjenlig, måtte de som skulle utføre veiledning ha nær kunnskap om innholdet i Grunnmodellen. Dette ble ivaretatt på noe ulike måter for de to målgruppene, slik det er beskrevet nedenfor.

Veiledning for kontaktpersoner, barn 4 til 12 år

Deltakerne har i begge faser hatt tjenestevis gruppeveiledning gjennom utprøvingen. Veiledningen ble utført delvis av prosjektmedarbeidere som også var ansvarlig for opplæring på samlingene og delvis av deltagere i NUBUs nasjonale implementeringsteam, ansatt enten i Bufetat eller ved NUBU. Veilederne har erfaring med å gi foreldreveiledning i evidensstøttede metoder som PMTO og TIBIR for ansatte i statlig og kommunalt barnevern. De har også lang erfaring i å gi veiledning rettet mot ferdighetstrening både for utøverne selv og for foreldre, samt å undervise og veilede i samarbeids- og prosessferdigheter som samsvarer med de som er vektlagt i Grunnmodellen. Veilederne var til stede på samlingene og jobbet med sine grupper i mange av de øvelsene og oppgavene som foregikk der. Veiledningen startet opp i etterkant av første samling, og fortsatte i snitt hver 2-3 uke med to timer gruppeveiledning pr. gang. Det ble tidlig klart at det ville være behov for veiledning utover selve opplæringsperioden, og den fortsatte derfor i opptil fire måneder etter siste samling, totalt åtte ganger, med noe varierende hyppighet. Det varierte mellom gruppene/tjenestene hvorvidt det var mulig for veilederne å møte deltakerne fysisk eller om veiledningen måtte skje digitalt. Primært ble veiledningen gitt digitalt.

Veiledningen hadde i all hovedsak sitt utgangspunkt i kontaktpersonenes utprøving av Familieveiledningen med enkeltfamilier. En sentral del var å øve på prosessferdigheter og enkeltkomponenter i Familieveiledningsforløpet. Konkrete øvelser, for eksempel på hvordan man kunne bruke flippover-materiellet i møtene med foreldrene, var vesentlig for at kontaktpersonene skulle oppleve seg bedre forberedt til å utføre tiltaket. For mange av dem var slike øvelser noe de var lite vant med fra før, og samtidig ble det høyt verdsatt. Et annet viktig aspekt ved veiledningen var at den bidro til å opprettholde et felles fokus på og engasjement for Grunnmodellen ved kontoret, og at den ga kollegaer muligheter for å dele suksesshistorier, erfaringer og gi hverandre råd.

Ett tema for veiledning var valg av tematisk forløp for familien og hvordan sikre nødvendig tilpasning til familiens behov både gjennom valg av komponenter og tilpasning av innholdet i komponenten. Siden kontaktpersonene i gruppeveiledningen ofte arbeidet med ulike tematiske forløp, ga veiledningen økt innsikt i hvordan de kunne tilpasse gjennomføringen av ulike forløp.

På samlingene ble spørsmål fra veiledningsgruppene løftet i plenum, for å sikre felles informasjon til alle deltagerne. Samlingene ga også anledning til å drøfte og få veiledning i kultursensitive spørsmål med prosjektmedarbeiderne som utfordringer med bruk av tolk og andre nødvendige tilpasninger.

Veiledningen ga deltakerne anledning til å drøfte utfordringer knyttet til å gjennomføre Familieveiledning i rollen som kontaktperson. Det gjaldt for eksempel hvordan de kunne håndtere tema foreldrene ønsket hjelp til, men som ikke var en del av Familieveiledningen, og hvordan de kunne ivareta eller tilpasse framdrift i Familieveiledningen når de møtte uforutsette hendelser i andre saker.

Et annet tema som kom opp i veiledning, var tilretteleggingen i barneverntjenesten med tilstrekkelig tid til gjennomføringen av tiltakene og opplæringen. Disse problemstillingene ble løftet videre til barnevernslederne av lederteamet i prosjektgruppen.

I en avsluttende digital samling for alle kontaktpersonene som deltok i utprøvingen, ble betydningen av å få veiledning spesifikt knyttet til hjelpetiltaksarbeidet fremhevet. Særlig opplevde kontaktpersonene ferdighetstreningen knyttet til enkeltkomponenter i Familieveiledningen og prosessferdigheter som avgjørende. Flere kontaktpersoner hadde erfaring med at det å ha fokus på styrker og ressurser i oppstartsamtaler med familier også i annet arbeid i barneverntjenesten, bidro til en bedre samarbeidsallianse med familiene.

Veiledning for kontaktpersoner, ettervern

I veiledningen var helhetsperspektivet og refleksjon rundt den praktiske utformingen av Grunnmodellen et tema. Formålet med dette var å sikre at kontaktpersonene lærer seg forløpet i Grunnmodellen og kan få konkret støtte til gjennomføring av de ulike stegene i forløpet. I utprøvingen var det også vesentlig å innhente informasjon om hvordan Grunnmodellen fungerte i en praktisk hverdag. Dette for å kunne bruke erfaringene til kontaktpersonene til å evaluere og gjøre endringer i den endelige modellen.

Vi hadde derfor tre målsettinger for veiledningen: Kontaktpersonene skulle få konkret veiledning og støtte til å gjennomføre og teste ut hjelpetiltaksforløpet i grunnmodellen, kontaktpersonene skulle få kunnskap om hvordan de kan ivareta helhetsperspektivet og hva grunnmodellen betyr i praktisk anvendelse og prosjektgruppen skulle få kunnskap om hvordan grunnmodellen med dens ulike verktøy og hjelpemidler fungerer i praksis.

Vi delte inn kontaktpersonene i grupper på ca. 5 personer og tilbød veiledning til disse ca. en gang i måneden à 2 timer i utprøvsperioden. Veiledningen tok utgangspunkt i de ungdommene kontaktpersonene jobbet med gjennom utprøvingen, og fokuserte på sentrale temaer og ferdighetsområder i modellen. Alle deltakerne bidro med sine erfaringer og kunnskaper i en felles problemløsnings- og feed-back prosess som ble ledet av veiledere fra prosjektet. Minst en sak var gjenstand for bruk av «reflekterende team» (Reichelt & Skjerve, 2013) pr gang. Vi fulget følgende steg i veiledningen: Kontaktpersonen presenterer problemstillingen/utfordringen i sin sak, og veileder og gruppa stiller oppklarende spørsmål, gruppa diskuterer ulike løsninger/innfallsvinkler, og kontaktpersonen lytter til diskusjonen uten å delta aktivt selv, Reaksjon fra fokuspersonen med vurdering av forslag til løsninger/ strategi(er) og Valg av strategi med evt. øvelse/rollespill. Veileders rolle var å fasilitere diskusjonen, påse at feed-back er spesifikk og konkret, komme med innspill hvis viktige forhold ikke blir berørt og bidra til utvikling av løsning som skal prøves ut. I tillegg påså veilederne at veiledningen gjenspeiler forløpet i grunnmodellen med de aktuelle tema, dilemmaer og verktøy som også er tatt opp under samlingene. Til sist var det viktig å se til at alle i gruppa får lagt

frem sin sak til reflekterende team og at alle kommer til ordet og blir sett og hørt, samt være sensitive til underliggende bekymringer som deltagerne måtte ha.

3.4 Samutviklingsprosessen og justering av modellen underveis

Samutviklingsprosessen, både med barneverntjenestene, organisasjonene og kompetansemiljøene har vært svært viktig i utviklingen av Grunnmodellen, både når det gjelder struktur og innhold. I flere av rapportens deler framhever vi konkrete innspill fra samutviklingen, men en fullstendig beskrivelse av alle forhold rundt både gjennomføringen og resultatene av denne, vil være for omfattende til å få plass i denne rapporten. Det endelige produktet, en Grunnmodell for hjelpetiltak i barneverntjenesten (se kapittel 5), og i hvilken grad de konkrete endringene i hjelpetiltaksarbeidet i tjenestene som følge av en videre implementering av denne, treffer både ansatte og brukere, får tiden vise. Så langt kan vi i alle fall si at mange av innspillene fra samutviklingen har vært retningsgivende for utviklingen av Grunnmodellen, og at innspill gjennom prosessen og data fra internevalueringen (se kapittel 4) indikerer at tid og ressurser brukt på en omfattende samutvikling har vært verd innsatsen.

I *barneverntjenestene* ble idéen om samutvikling først omfavnet av ledere og fagutviklere, og gjennom planleggingsfasen var det svært nyttig at tjenestene var så ulike og representerte så forskjellige deler av tjenestene i landet. Da vi kom til utprøvningsfasen sammen med kontaktpersonene, fikk samutviklingsprosessen en mer blandet mottakelse. Vi antar at ansatte i tjenestene er mer vant til å delta på kurs og i videreutdanning der de skal ta imot kunnskap og lære noe, mens på grunnmodellsamlingene måtte de delta aktivt og bidra til innholdet ut fra egen kompetanse og erfaring i tjenesten de representerte. Heldigvis økte begeistringen for samutviklingsformen etter hvert, og prosjektgruppa ble også tydeligere i å poengtere at Grunnmodellen skal bidra til å løfte hele barneverns Norge. Budskapet var at alle har noe å bidra med i denne sammenhengen, og alle hadde noe å lære.

Som en av deltakerne uttrykte det i avslutningsfasen: *«Samskappingsformen er meget interessant, burde vært forsket på. Vi kom til Gardermoen og forventet en manual. Det fikk vi ikke. Og så spennende det har vært! Styrker tiltaket, gjennom samskaping, mer solid.»*

En annen deltaker uttrykte det slik: *«Aldri vært med på denne typen samskaping. Måten kompetanseinstitusjonene har verdsatt tjenestene sin kompetanse, har vært spennende.»*

De ansatte fra tjenestene fikk etter hvert mer eierskap til modellen vi samutviklet, det var stort engasjement på samlingene, og det kom fram mange nyttige erfaringer og innspill. Samutviklingen har vært et spennende samarbeid med dyktige og engasjerte tjenester, fra helt ulike norske kommunevirkeligheter. Et såpass stort internt mangfold kan imidlertid også være krevende, ettersom ulike deltakere har ulikt utgangspunkt. Det som er grunnleggende for noen, kan være relativt krevende for andre. Samtidig har mangfoldet vært viktig for å kunne utvikle noe som kan brukes på nasjonal basis. Det har også vært en utfordring med kontinuitet i deltakelsen på samlingene, spesielt under utprøvningsfasene. Stort arbeidspress i noen av tjenestene, og også deltakelse i videreutdanning og andre av Bufdirs innsatser, gjorde det vanskelig med deltakelsen til kontaktpersonene i perioder. Det er viktig at kontinuitet i deltakelsen prioriteres i en implementeringsperiode.

Samutviklingsprosessen med *organisasjoner og kompetansemiljøer* har også gitt mange nyttige innspill. Alle innspill har vært vurdert, og de aller fleste også har ført til justering eller utdyping av innholdet i Grunnmodellen. Mange av innspillene i denne prosessen har vært omkring nytteverdien

og utformingen av konkrete verktøy til bruk i samtaler med barn, unge eller foreldre. En stor del av innspillene har også omfattet hvordan god kommunikasjon, godt samarbeid og medvirkning kan sikres. Det har vært en styrke for resultatet at stemmer fra såpass mange ulike perspektiver har kommet fram, og tilbakemeldinger fra deltakerne tyder på at mange har følt seg både inkludert og at de har kunnet se at deres innspill har blitt tatt hensyn til i Grunnmodellen. En utfordring har vært at særlig organisasjonene har en travel timeplan, og at det derfor har vært vanskelig å sikre kontinuitet i deltakelsen på møter. Å samarbeide med såpass mange ulike miljøer har gjort planleggingen av møter og innspillsrunder tidkrevende, med informasjon og materiell og tydelige oppdrag i utsendelser i forkant. Denne formen for samutvikling har likevel vært både lærerikt og nyttig, og Grunnmodellen hadde ikke blitt den samme uten alle innspill og kommentarer underveis.

Proessen med justeringer av innholdet i Grunnmodellen underveis og mellom fasene i prosjektperioden var krevende, men svært nyttig for det endelige resultatet. Gjennom hele utviklings- og utprøvingsperioden ble innspill og kommentarer fra samlinger og møter sammenfattet og systematisert. Deretter ble innspillene drøftet og vurdert i prosjektgruppa, og beslutninger tatt om hva som skulle justeres eller videreføres, og hvordan dette skulle gjøres. Innspill til justeringer ble vurdert i lys av kunnskapsoppsummeringer og kompetanse hos sentrene, og hensynet til ulikheter hos tjenestene ble forsøkt ivaretatt i beslutningsprosessen. Hvordan innspillene ble tatt med videre i Grunnmodellen ble formidlet på neste samling eller møte med tjenester eller organisasjoner og kompetansemiljøer, og helt til slutt i et felles oppsummeringsmøte med både tjenester og organisasjoner og kompetansemiljøer til stede (se 3.2.3).

4.0 Intern evaluering

4.1 Bakgrunn, forskningsspørsmål og valg av design

Oppdraget skisserer en forskningsbasert utvikling og justering av modellen i tråd med erfaringer fra utprøvingen i samarbeid med de deltakende barneverntjenestene og andre relevante aktører. For å skaffe et solid og bredt grunnlag for justeringer i Grunnmodellen slik at den best mulig møter både tjenestenes og brukernes behov, gjennomførte vi en intern evaluering under begge fasene av utprøvingen av Grunnmodellen (se kapittel 3 for faser i utprøvingen). Den interne evalueringen skulle supplere innhenting av kunnskap fra samutviklingsmøter og samlinger (beskrevet i kapittel 3).

Erfaringsbasert kunnskap er en sentral komponent i kunnskapsbasering og samutviklingsprosesser (Austvoll-Dahlgren & Johansen, 2013; Lyon & Koerner, 2016). Samtidig er systematisk innhenting av brukererfaring en forutsetning i tjenstedesign- og utviklingsarbeid (Lyon & Bruns, 2019; Roberts et al., 2016). Vi anså det derfor som viktig å hente inn hyppige og systematiske opplysninger fra flest mulig av deltakerne i utprøvingen, både fra tjenesteutøverne og mottakerne av tjenestene.

I begge utprøvningsfasene ble det gjennomført *samlinger med kontaktpersonene* i tjenestene, der en kombinasjon av opplæring og samutvikling dannet rammene for utprøvingen av innholdet i Grunnmodellen. Selve *utprøvingen av innhold, metoder og verktøy* i modellen sammen med barn, ungdom og familier foregikk mellom samlingene. Vi gjennomførte derfor to delstudier; en basert på samlingene og en basert på den praktiske utprøvingen av Grunnmodellen. Hensikten med studiene var å besvare to overordnede spørsmål:

- 1) Hvordan opplevde kontaktpersoner innholdet i og gjennomføringen av samlingene?
- 2) Hvordan opplevde foreldre/ungdom og kontaktpersoner møtene de hadde i utprøvingen av Grunnmodellen?
 - a) Hvordan opplevdes medvirkning og samarbeid i møtet?
 - b) Hvor nyttig opplevdes verktøy og håndbøker?

For å få fram erfaringene som kontaktpersoner, foreldre og ungdom i prosjektet hadde med å prøve ut Grunnmodellen, valgte vi å systematisk og fortløpende innhente disse gjennom spørreskjema. Dette ga oss mulighet til å justere modellen mellom utprøvningsfasene og etter at utprøvingen var ferdig, basert både på datainnsamlingen og på muntlige innspill og kommentarer på samlinger og i veiledningsgrupper.

4.2 Evaluering av samlinger med tjenestene

Alle kontaktpersonene ble bedt om å besvare anonyme evalueringsskjema etter hver opplæringssamling, til sammen 16 samlinger. Disse ble brukt for å innhente informasjon om hvordan undervisningen, varigheten, strukturen og det faglige innholdet opplevdes. Besvarelsene ble brukt i kombinasjon med muntlige tilbakemeldinger for å tilpasse og videreutvikle undervisningsopplegget, samt til å legge føringer for implementering til videre bruk.

4.2.1 Metode

Ti barneverntjenester ble rekruttert gjennom prosjektet etter en utlysning fra Bufdir (se kapittel 3). Tjenestene fikk godtgjørelse for deltagelse fra Bufdir. Barneverntjenestene rekrutterte selv

kontaktpersoner, til sammen 66 kontaktpersoner gjennom hele prosjektet, til å delta i opplæring, veiledning og utprøving av Grunnmodellen. Alle kontaktpersoner mottok muntlig informasjon og informasjonsskriv om hva deltagelse i prosjektet ville innebære for dem i et forberedelsesmøte. Alle kontaktpersoner oppga sin kontaklinformasjon til lederne for opplæringssamlingene/prosjektlederne. Prosjektmedarbeidere med ansvar for den interne evalueringen sendte så ut informerte samtykkeskjema (nettskjema) til alle kontaktpersonene.

Ved avslutning av hver samling viste undervisere en QR-kode til kontaktpersonene, som de scannet med mobilkamera og som var lenket til spørreskjema der de kunne svare anonymt på spørsmål om den aktuelle samlingen de hadde tatt del i. Første del av spørreskjemaet inneholdt alltid de samme spørsmålene, om læringsutbytte, relevans, faglig nivå og innhold, tidsbruk og ledelse av den aktuelle samlingen. Deretter fulgte spørsmål som var spesifikke for innholdet i den enkelte samling. Disse spørsmålene ble utarbeidet av lederne for hver samling for å fremme tilbakemeldinger om spesifikke enkeltelementer og tema. For en oversikt over tema på de ulike samlingene, se kapittel 3.

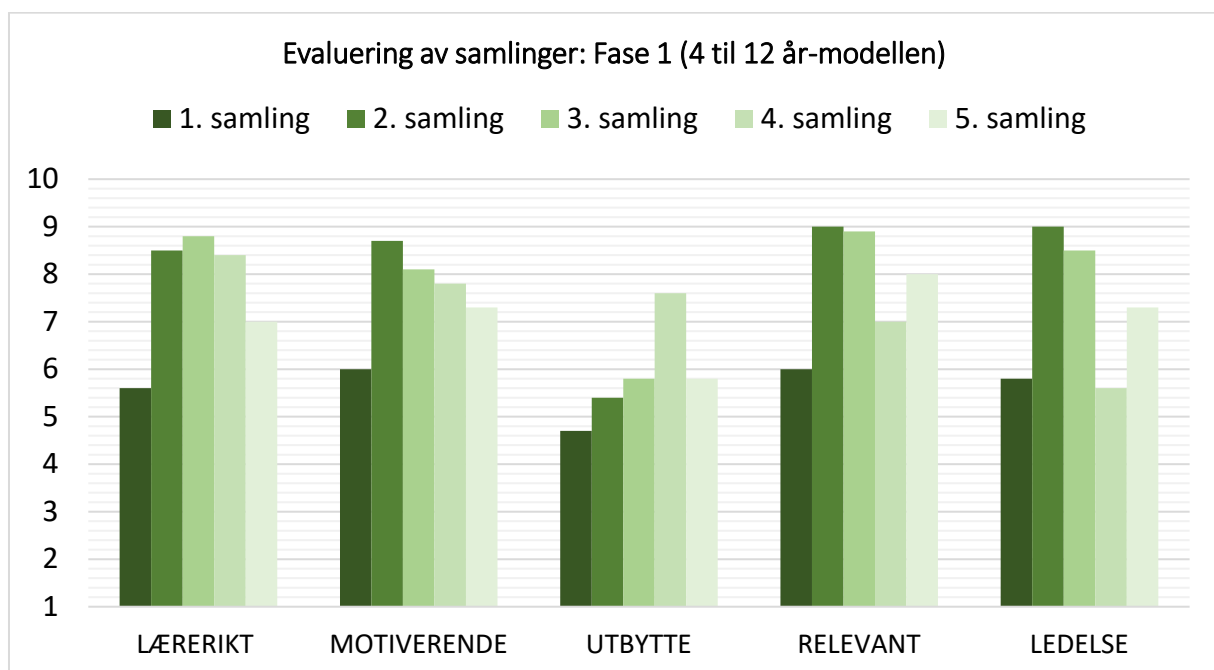
4.2.2 Resultater

Det kom inn totalt 171 besvarelser (69 i fase 1 og 79 i fase 2) fra kontaktpersoner som jobbet med modell for familier med barn i alderen 4 til 12 år. Fra kontaktpersoner som deltok i samlinger i modell for ettervern kom det inn totalt 90 besvarelser (64 i fase 1, 26 i fase 2).

Vi spurte kontaktpersonene om i hvilken grad samlingen hadde vært lærerik, motiverende, om mengden faginnhold var passende, om fagstoffet var relevant og om ledelse av samlingene. De svarte ved å gi en skåre på en skala fra 1 til 10, hvor 10 indikerte best vurdering. I fase 1 var det stor forskjell på hvordan deltakerne evaluerte første samling som var digital og resterende samlinger som var fysiske, dette gjaldt både for kontaktpersoner som jobbet med familier med barn 4-12 (se figur 1) og ettervern (se figur 3). Det er tydelig at når samlingene var fysiske ble alle områdene vurdert som bedre. Alle samlinger ble vurdert som bedre i fase 2 sammenlignet med fase 1 (se figur 1-4).

Figur 1

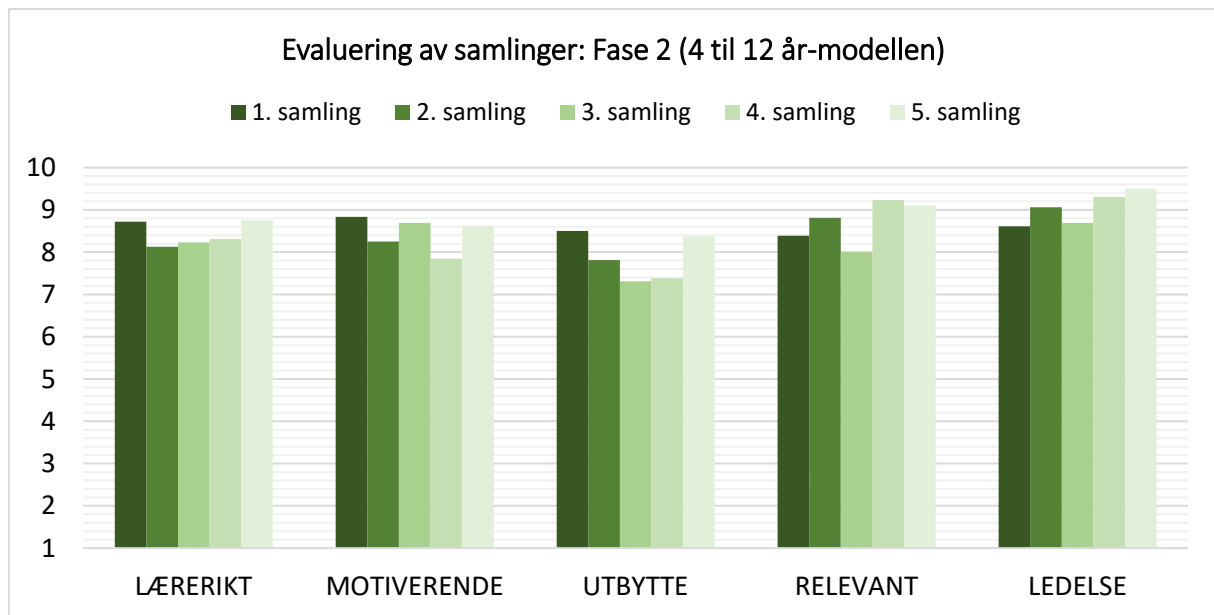
Evaluering av samlinger: Fase 1 for familier med barn mellom 4 og 12 år

Merk. Alle svaralternativer ble oppgitt på en skala fra 1 til 10, hvor 10 indikerte beste vurdering.

Figur 2

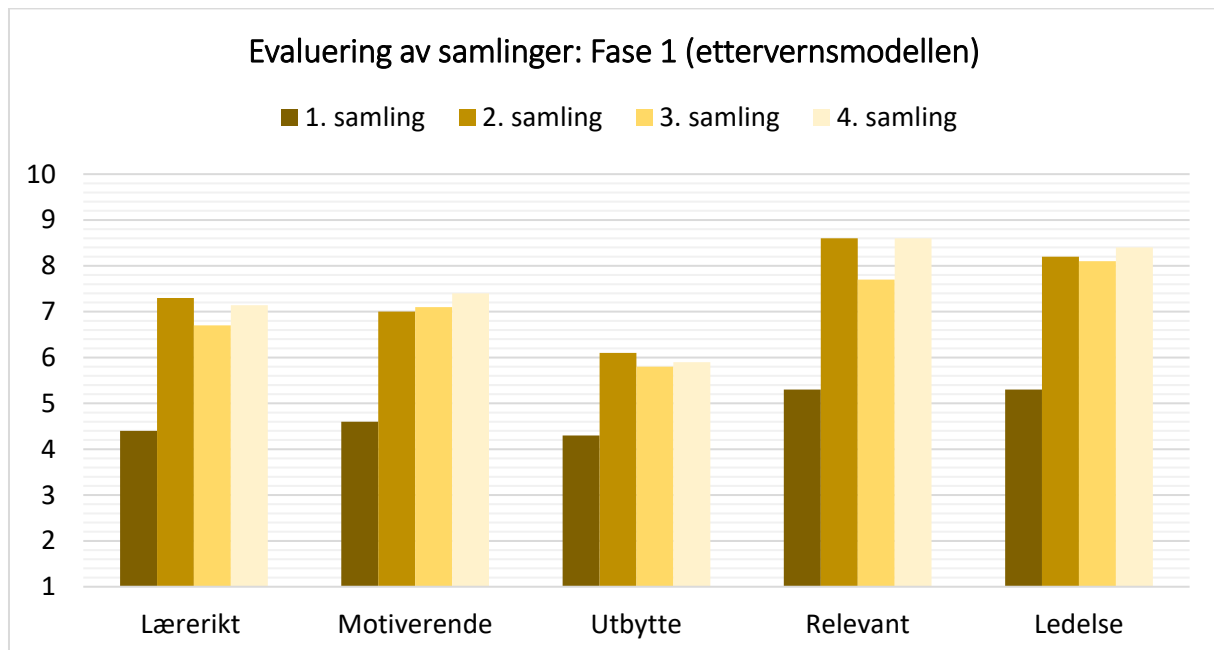
Evaluering av samlinger: Fase 2 for familier med barn mellom 4 og 12 år

Merk. Alle svaralternativer ble oppgitt på en skala fra 1 til 10, hvor 10 indikerte beste vurdering.

Figur 3

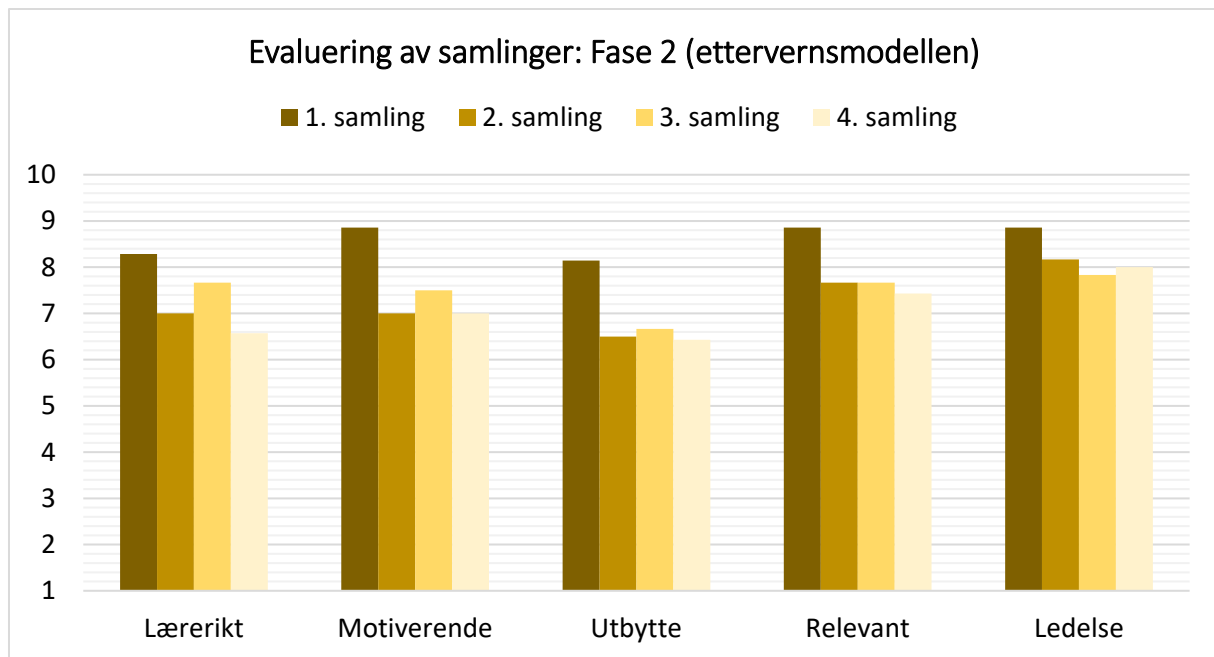
Evaluering av samlinger: Fase 1 for ettervern

Merk. Alle svaralternativer ble oppgitt på en skala fra 1 til 10, hvor 10 indikerte beste vurdering.

Figur 4

Evaluering av samlinger: Fase 2 for ettervern

Merk. Alle svaralternativer ble oppgitt på en skala fra 1 til 10, hvor 10 indikerte beste vurdering.

4.3 Evaluering av utprøving i tjenestene

4.3.1. Metode

Alle kontaktpersoner, foreldre og ungdommer som deltok i utprøvingen ble bedt om å fylle ut ukentlige spørreskjema for å vurdere eventuelle møter som hadde forekommet mellom kontaktpersonen og foreldre for familier med barn mellom 4 og 12 år, eller ungdommer i ettervern. Slik kunne besvarelser fra alle deltakergrupper komplementere samutviklings- og innspillmøter som også ble avholdt jevnlig gjennom utprøvingen (se kapittel 3). Vi vurderte det slik at hyppige tilbakemeldinger, i tillegg til møter med innspill fra brukerorganisasjoner og tjenesteledere, var godt egnet til å ivareta alles medvirkning i utviklings- og justeringsarbeidet. Jo nærmere det aktuelle øyeblikket spørsmål stilles, jo mer sannsynlig er det å lykkes med å fange opp inntrykk slik de fremstår i det aktuelle øyeblikket. Hyppige spørsmål vil derfor øke sannsynligheten for at svarene reflekterer opplevelsen slik den var, og redusere sannsynligheten for at de påvirkes av hukommelsesfeil. I utviklingen av spørreskjema ble det nedsatt en arbeidsgruppe med særlig kompetanse på feltet. En forsker fra hvert av kompetansesentrene med erfaring fra barnevernforskning og utforming av spørreskjema, samarbeidet med ledergruppa om utforming av spørreskjema. Gruppen forholdt seg til de overordnede målene om å samle inn forskningsbasert kunnskap om utprøving av modellen, å fremme erfaringsmangfold, inkludert minoritets- og kulturelt mangfold, og å etablere et kunnskapsgrunnlag til bruk i arbeid med justering, implementering og kvalitetssikring av modellen. Ettersom modellen ble prøvd ut samtidig som den ble videreutviklet, valgte vi å fokusere på allianse, medvirkning, samt bruk og nytteverdi av de sentrale elementene i modellen. For spørsmål om allianse og medvirkning tok vi utgangspunkt i standardiserte og validerte

spørreskjema, men minimerte antall spørsmål for å holde spørreskjemaene så korte som mulig. Spørsmålene omhandlet hvor og hvordan møtene mellom kontaktpersonene og foreldre/ungdom foregikk, innholdet i samtalene, samarbeid og medvirkning. Alle spørreskjema er tilgjengelige som vedlegg. Vi spurte også deltakerne om å gi fritekstsvar om det var noe som fungerte særlig bra og/eller ikke godt nok i møtet.

Ukentlige spørreskjema ble samlet inn i perioden 01.10.2021-29.01.2022 for fase 1, og i perioden 18.02.2022-13.06.2022 for fase 2. Hyppigheten for utsendelse av spørreskjema til foreldre og unge som deltok i utprøvingen ble bestemt i samråd med kontaktpersonene og lederne som deltok i utviklingsfasen. Kontaktpersonene anslo at de ville ha kontakt med foreldre eller unge omtrent en gang i uken. Basert på dette fikk alle deltagere tilsendt lenke til spørreskjema per sms eller e-post hver fredag. Dersom det ikke hadde vært kontakt mellom partene, kunne de svare det uten å motta ytterligere spørsmål. Det var også mulig å besvare flere ganger dersom partene hadde hatt kontakt flere ganger i løpet av uken som hadde gått. De ukentlige spørreskjemaene inneholdt de samme spørsmålene hver gang.

4.3.2. Utvalg og rekruttering

Tre utvalg deltok i denne delstudiet: 1) Foreldre til barn i alderen 4-12 år som mottok hjelpetiltak; 2) Ungdom/unge voksne i alderen 16-25 år som mottok eller hvor det ble planlagt ettervern; 3) Kontaktpersoner i barneverntjenestene som deltok i utprøvingen.

Foreldre til barn mellom 4-12 år som mottok hjelpetiltak, ble rekruttert av kontaktpersoner som deltok i prosjektet. Ved oppstart av prosjektet valgte hver kontaktperson en sak der det ble vurdert at familien kunne ha nytte av familieveiledningen utviklet til Grunnmodellen. Det kunne være en helt ny sak eller en pågående sak. Ungdom i alderen 16 til 25 som mottok ettervern, eller hvor det ble planlagt ettervernstiltak, ble rekruttert av kontaktpersoner i barnevernstjenesten som deltok i prosjektet. Ved prosjektstart valgte hver kontaktperson en aktuell sak der det er ble vurdert at ungdommen kunne ha nytte av ettervern.

Aktuelle foreldre og ungdommer mottok et informasjonsskriv som var utarbeidet i samråd med NSD, for å gi tilpasset informasjon om hva det ville innebære å delta i utprøvingen av Grunnmodellen, herunder å svare på ukentlige spørreskjema om samtaler med kontaktpersonen sin. Ved muntlig bekreftelse på at de/de aktuelle deltakerne ønsket å delta, formidlet kontaktpersonen et samtykkeskjema (nettskjema) som den/de aktuelle deltakerne kunne signere elektronisk. Alle foreldre og ungdommer som deltok i utprøvingen og datainnsamlingen fikk kompensasjon pålydende 50 NOK etter hver utfylling av spørreskjema.

4.3.3. Etske hensyn

Etttersom vi ønsket hyppige tilbakemeldinger fra alle deltakere i utprøvingen benyttet vi elektroniske spørreskjema. Universitetet i Oslos Nettskjema-løsning, brukt i kombinasjon med Tjenester for sensitive datas (TSD) krypterte server, er kompatibel med EUs personvernforordning (GDPR) og dermed godt egnet for datainnsamling som omfatter særlige personopplysninger. Alle spørre- og samtykkeskjema ble lagt frem for og godkjent av Norsk senter for forskningsdata (NSD), ref. nr. 286709. Samtykkeskjema, men ingen spørreskjema, inneholdt spørsmål om sensitive eller personidentifiserende opplysninger. Det å være i kontakt med barnevernet er i seg selv kategorisert som en særskilt personopplysning. Derfor benyttet vi Nettskjema og TSD til all datainnsamling, også til innhenting av informert samtykke om deltagelse. Alle besvarelser ble sendt direkte til prosjektets

TSD-portal og ingen data ble lagret lokalt. Også deltakerlister ble lagret i prosjektets TSD-portal. Personopplysninger (navn, telefonnummer og/eller e-postadresse) ble lagret for at foreldre og ungdommer som deltok skulle motta kompensasjon for sin tid i form av gavekort. Verdien på gavekortene ble fastsatt til kr. 50,- per besvarelse (uke), i samråd med NSD, og samlet opp til seks utsendelser i løpet av utprøvingens to faser. I henhold til oppdraget skal en Grunnmodell ivareta minoritetsperspektiver og ulike kulturelle kontekster. Derfor ønsket vi å innhente erfaringsbasert kunnskap fra et så bredt mangfold i befolkningen som mulig. Dette ble aktivt formidlet i rekrutteringsprosessen med tilbud om oversetting av alle spørreskjema til alle språk. Ukentlig spørreskjema og besvarelser til foreldre ble oversatt til og fra fire språk (usbekisk, engelsk, karen og arabisk).

4.3.4 Resultater

33 kontaktpersoner jobbet med foreldre med barn 4-12 år, 33 kontaktpersoner jobbet med ungdom, og 35 foreldre og 32 ungdommer deltok i utprøvingen (Se Tabell 1 for flere detaljer).

Tabell 1

Oversikt over deltakere og besvarelser fra ukentlige spørreskjema til intern evaluering, begge faser

Gruppe	Antall deltagere	Antall svar	Svar om møter	Svarprosent Fase 1	Svarprosent Fase 2
Foreldre i familier med barn i alderen 4 til 12 år	35^a	319	165	71%	64%
Kontaktpersoner For familier med barn i alderen 4 til 12 år	33^b	403	212	77%	82%
Ungdommer som mottar eller skal motta ettervern	32^c	358	101	81%	88%
Kontaktpersoner for unge som mottar ettervern	33^d	187	138	81%	76%

Merk. ^a n=17 i fase 1 og n=18 i fase 2. ^b n=14 i fase 1 og n=19 i fase 2, ^c n=23 i fase 1 og n=9 i fase 2. ^d n=24 i fase 1 og n=9 i fase 2

I utprøving av modellen for familier med barn i alderen 4-12 deltok 17 foreldre og 14 kontaktpersoner i fase 1, og 18 foreldre og 19 kontaktpersoner i fase 2. I fase 1 deltok 23 ungdommer og 24 kontaktpersoner i utprøving av ettervernsmodellen, i fase 2 deltok 9 ungdommer og 9 kontaktpersoner

Utprøving av Grunnmodell for familier med barn i alderen 4 til 12 år

Kontakt med barnet

Blant kontaktpersonene som oppga at de hadde hatt kontakt med familien foregående uke, rapporterte 91% at de ikke hadde hatt kontakt med barnet. Samtidig oppga 85% at barnet hadde fått mulighet til å påvirke saker som er viktige for hen samme uke.

Tema for møtene

Det hyppigst oppgitte tema for møter mellom foreldre og kontaktpersoner var, ifølge begge deltakergrupper: Hva er viktig for familien, å sette mål og å vurdere status for tidligere definerte mål. De minst omtalte temaene var det å gi/motta informasjon om barnevernet, familiens rettigheter, samt trekantmodellen for kartlegging.

Kontaktpersoners bruk og nytte av verktøy og håndbok

Kontaktpersonene ble spurt om nytteverdien av de ulike verktøyene som ble gjennomgått i opplæringen og håndboken. Verktøyene var trekantmodellen for kartlegging, tiltaksplanen, forløpsmodellen, matrisen for styrker og behov, flippover og foreldremateriell. Til sammen 212 besvarelser ble registrert om dette i løpet av utprøvingen. Det var stor variasjon i hvor hyppig de ulike verktøyene var brukt (10-65 % av møtene). Dette kan gjenspeile at noen verktøy er best egnet til bruk i oppstartsfasen (for eksempel trekantmodellen, brukt i 10 % av møtene), mens andre er egnet til gjennomgående bruk (som flippoveren, brukt i over 60 % av møtene). Oppgitt nytteverdi av verktøyene viser at selv verktøy som var lite brukt, opplevdes som nyttige. Av de som svarte at de brukte verktøy, oppga mellom 80-99 % at de syntes det var nyttig. Spørsmål om nytteighet av håndboken ble knyttet til spesifikke moduler/faser i tiltaksforløpet. Tilsammen 37 % oppga at håndboken var nyttig for kontaktetablering, 32 % oppga at den var nyttig for behovskartlegging, 26 % oppga at den var nyttig i arbeid med tiltaksplan, 42 % oppga at den var nyttig for oppfølging, og 25 % oppga at den var nyttig for evaluering. Tallene gjelder for begge faser av utprøvingen, til sammen 245 besvarelser om nytteverdien av håndboken for spesifikke tema.

Kontaktpersoners bruk og nytte av familieveiledning

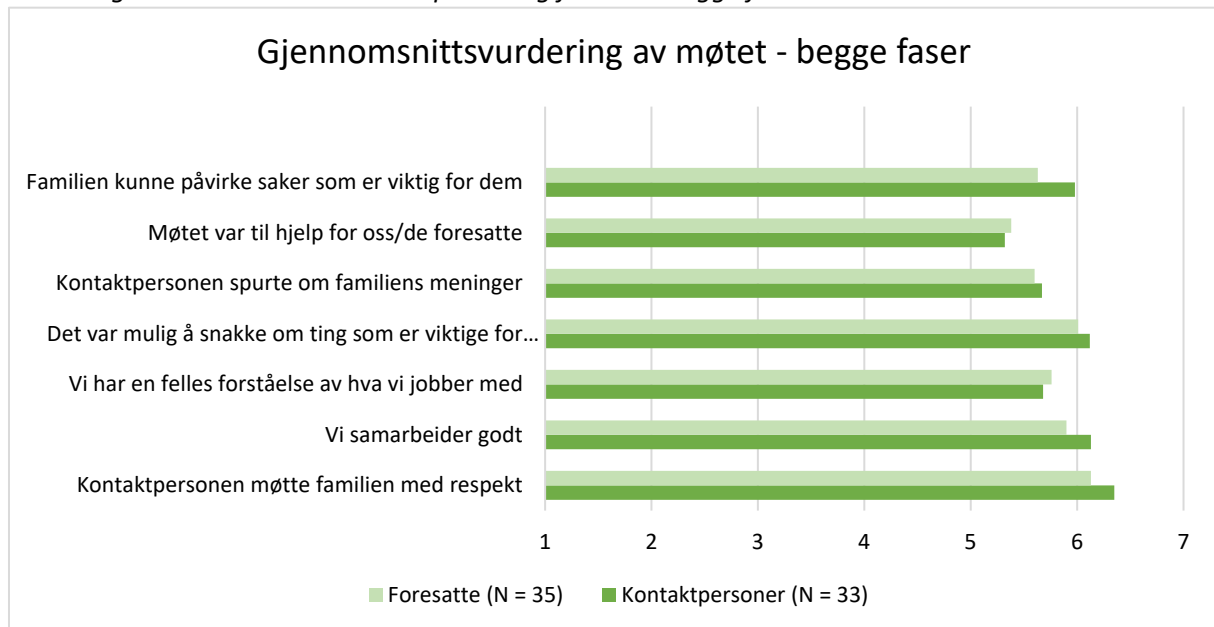
Kontaktpersonene svarte for hvert møte på om de hadde benyttet familieveiledningen og om de synes familieveiledningen var nyttig for møtet. Totalt 212 besvarelser ble innhentet om dette. I majoriteten av møtene (68%) oppga kontaktpersonene at de hadde brukt familieveiledning.

Medvirkning og samarbeid

Vi spurte foreldre og kontaktpersoner om en vurdering av møtet ut fra en serie påstander hvor svaralternativene ble oppgitt på en skala fra 1 til 7 hvor 1 er «Helt uenig» og 7 «Helt enig». Både foreldre og kontaktpersoner var i stor grad enige i samtlige påstander om medvirkning og samarbeid. For eksempel på påstanden «Kontaktpersonen møtte familien med respekt» var gjennomsnittvurderingen blant foreldre 6,13 og 6,35 (blant kontaktpersoner). Se alle påstander og svar i figur 5.

Figur 5

Vurdering av møtet mellom kontaktperson og foreldre- begge faser

Merk. Besvarelser fra kontaktpersoner og foreldre for totalt 212 møter. Svaralternativene ble oppgitt på en skala fra 1 («Helt uenig») til 7 («Helt enig»)

Fritekstsvar fra foreldre og kontaktpersoner

I spørreskjemaene ble både foreldre og kontaktpersoner spurt om det var noe som fungerte særlig bra i møtet, eller om det var noe som ikke fungerte godt nok. Kontaktpersonene ble i tillegg spurt om det var noe de savnet i håndboken, på samlingene eller i utprøvingen av Grunnmodellen. I et tekstfelt kunne deltakerne svare med egne ord. Under følger en kort oppsummering av innkomne svar. Svarene handler både om spesifikke forhold ved Familieveiledningen, men også om andre verktøy og om relasjon og kommunikasjon i møtene.

Foreldres vurdering av møtene (fritekst)

Det var stor overvekt av svar om hva som fungerte bra og bare noen få svar om hva som ikke fungerte. En forelder sier: «Alt fungerte godt i møtet, og ga sågar en rask bedring i heimen, målrettet og god fokus». Av tema som framkom flest ganger var god kontakt og dialog i møtene, et positivt fokus og at innholdet i tiltaket ble tilpasset familiens utfordringer. Rollespill, øvelser og refleksjon ble også nevnt som positivt i flere besvarelser.

Bruk av flippover og tavle var ofte nevnt som noe som fungerte bra, og gode illustrasjoner ble trukket fram. Om flippoveren sier en: «Godt gjennomarbeidet flippover, med gode illustrasjoner», mens en annen sier: «Måten bildene i flippoveren representerte hendelser som kan oppstå i hverdagen» som svar på hva som fungerer godt.

I noen få møter etterlyses informasjon om tidsbruk og struktur i møtene, og i to møter oppga den foreldre å føle seg oversett (her var det to foreldre til stede i møtet). I to andre svar påpekes at det er unødvendig å bruke tid på undervisning om ting de kan. Det ene besvarelsen sier: «Følte jeg kunne det som ble «undervist i». Så det var i min mening unødvendig».

Kontaktpersonens vurdering av møtene (fritekst)

Som positivt i møtene nevner kontaktpersonene ofte de ulike verktøyene, og oppgir at både trekantmodellen og forløpsmodellen bidrar til sammenheng og god alliansebygging. En kontaktperson sier: «Å bruke trekanten er veldig flott og et virkemiddel som synliggjorde for familien at alt henger sammen». Utover dette dreier svarene seg i all hovedsak om de samme forholdene som de foreldre trekker fram. Bruk av flippover med gode illustrasjoner synliggjør styrker og legger til rette for refleksjon nevnes, og bruk av normalisering og styrkefokus trekkes fram som ting som fungerer godt. Engasjerte og aktive foreldre som deltar i øvelser nevnes også som positivt for flere av møtene.

Det er forholdsmessig få svar om ting som kunne fungert bedre. I noen av disse oppgis at det er mye å lære seg og at det tar tid (sannsynligvis gjelder det familieveiledningen), at det er en utfordring med møteledelse og at foreldrene kan overta noen ganger. Noen nevner også at det er en utfordring med to foreldre til stede, og at det da er vanskelig å gi begge nok plass. En utfordring som også nevnes er bruk av tolk.

Vi registrerte noen endringer fra fase 1 til fase 2. Mange flere ga fritekstsvar i fase 1, og overvekten av positive svar var også større i denne fasen. Dette kan ha en viss sammenheng med endringer i spørreskjema mellom fasene, og at svarene kan påvirkes av både hvordan spørsmålene stilles og også hva de allerede har svart på.

Barnet nevnes lite i fritekstfeltene, en kontaktperson nevner kontaktetablering med barnet som en positiv ting. Og i ett svar fra en forelder tipses om at det er fint å ha møtt barnet noen ganger før man bruker verktøyet «de tre husene» (se kapittel 5).

Utprøving av Grunnmodell for ettervern for ungdom mellom 16 og 25 år

Kontakt med barneverntjenesten

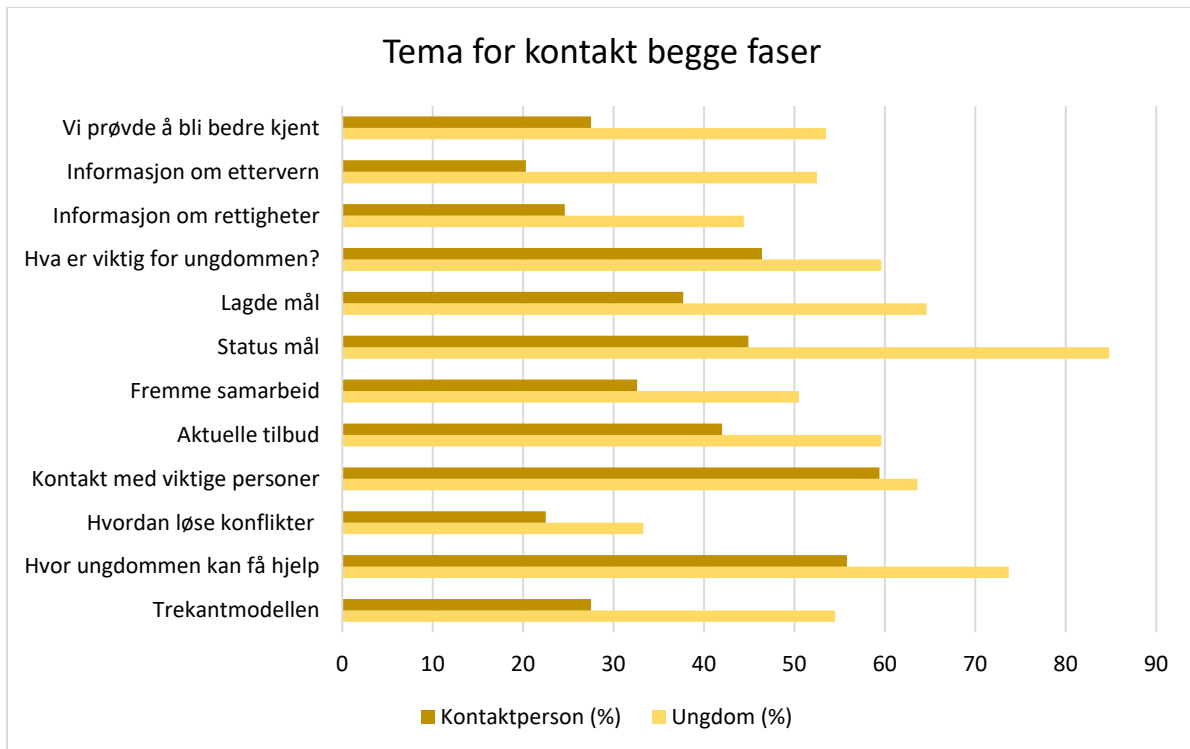
Av ungdom som oppga at de hadde hatt kontakt med kontaktpersonen foregående uke, rapporterte 60% at det var et fysisk møte, 24% at det var sms-kontakt, 15% rapporterte et telefonmøte, og 1% at det var et digitalt møte.

Tema for møtene

De tre hyppigst oppgitte tema for møter mellom ungdom og kontaktpersoner var ifølge ungdommene: å snakke om hvordan det går med å jobbe med målene mine (status mål), hvor ungdommen kan få hjelp og lage konkrete mål å jobbe med. Ifølge kontaktpersonene var de mest oppgitte tema: kontakt med viktige personer, hvor ungdommen kan få hjelp og hva er viktig for ungdommen. De minst omtalte temaene var hvordan løse konflikter, informasjon om rettigheter og informasjon om ettervern (se figur 6 for detaljer over tema for kontakt).

Figur 6

Prosentandel av tema for kontakt som oppgitt av ungdom og kontaktperson

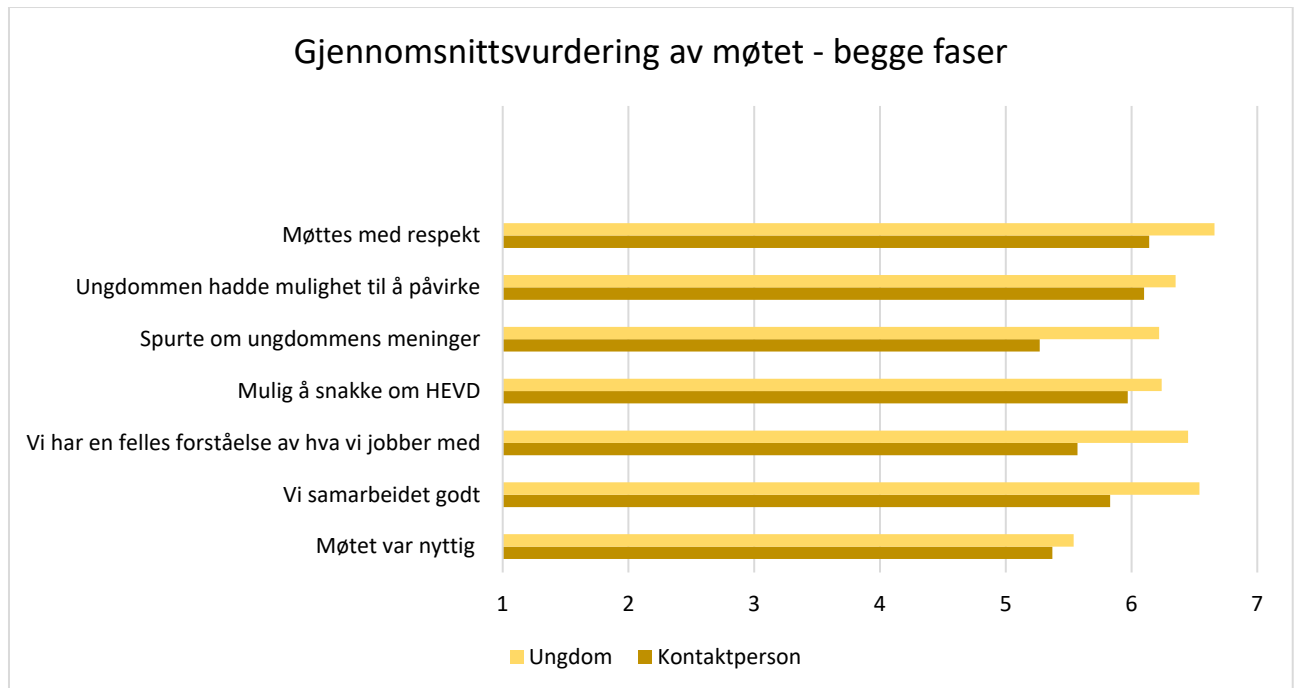
Merk. Grafene viser prosentandel av totalt rapporterte tilfeller av kontakt hvor hvert tema var oppgitt som del av samtalen (SMS ekskludert). Antall besvarelser om tema fra ungdommer: 101. Antall besvarelser om tema fra kontaktpersoner: 138.

Ungdommenes vurdering av møter

Vi spurte ungdommer og kontaktpersoner om deres vurdering av møtene de hadde hatt. Ungdommene var i høyere grad enige i påstander om medvirkning og samarbeid enn kontaktpersoner. For eksempel var ungdoms gjennomsnittsvurdering på påstanden «Kontaktpersonen spurte etter min mening om det vi snakket om» 6.22, mens kontaktpersoners gjennomsnittsvurdering på tilsvarende påstand var 5,27, se alle påstander og svar i figur 7.

Figur 7

Vurdering av møtet mellom kontaktperson og ungdom- begge faser

Merk. Grafene representerer hver gruppes gjennomsnittsskåre på en skala fra 1-7, hvor 1 = Helt uenig og 7 = Helt enig. Data fra begge faser, totalt 91 besvarelser for ungdom, 108 for kontaktpersoner.

HEVD = kartleggingsverktøyet «Hva er viktig for deg?»

[Kontaktpersoners bruk og nytte av tema og håndbok](#)

Kontaktpersonene oppga å ha tatt opp de ulike temaene 619 ganger av totalt 1293 besvarelser om møter. Av 619 besvarelsene om bruk av tema ble hvert tema sjelden eller aldri oppgitt som «ikke nyttig» (mellom 0-4 møter). Hvert tema ble oppgitt som nyttig imellom 76 % («Jeg ga informasjon om ungdommens rettigheter») og 95 % («vi prøvde å bli bedre kjent») av møtene.

I de tilfellene der håndboken ble brukt, oppga kontaktpersonene hvor nyttig den var for det aktuelle temaet. Til sammen 44 % oppga at den var nyttig for kontaktetablering, 81 % oppga at den var nyttig for behovskartlegging, 79 % oppga at den var nyttig i arbeid med tiltaksplan, 66 % oppga at den var nyttig for oppfølging, og 63 % oppga at den var nyttig for evaluering. Tallene gjelder for begge faser av utprøvingen, til sammen 108 besvarelser om nytteverdien av håndboken for spesifikke tema.

[Fritekstsvar fra ungdommer og kontaktpersoner](#)

I spørreskjemaene ble både ungdommene selv og kontaktpersonene spurt om det var noe som fungerte særlig bra i møtet, eller om det var noe som ikke fungerte godt nok. Kontaktpersonene ble i tillegg spurt om det var noe de savnet i håndboken, på samlingene eller i utprøvingen av Grunnmodellen. I et tekstfelt kunne deltakerne svare med egne ord. Under følger en kort oppsummering av innkomne svar.

Ungdommenes vurdering av møtene (fritekst)

Ungdommene svarte i liten grad i fritekstfeltene, og når de svarte, var det i all hovedsak for å si noe om hva de syntes fungerte. Et eksempel er: «Jeg synes vi hadde en fin kommunikasjon og jeg kunne fortelle det jeg ville», mens et annet er: «Effektiv gjennomgang og forklaring av spørsmålene». En kommentar om utprøvingen av samtalekortene: «Saksbehandler/kontaktperson dro frem noen kort (ang ettervern) dette kan være nyttig for mange tror jeg».

I den eneste kommentaren om noe som kunne fungert bedre heter det at «Tar litt tid før de svarer».

Kontaktpersonens vurdering av møtene (fritekst)

Kontaktpersonene som prøvde ut ettervernsmodellen trakk fram mange positive forhold ved verktøyene i ettervernsmodellen, som trekantmodellen, nettverkskartlegging, HEVD og matrisen for oppsummering av ressurser og utfordringer. I ett svar står det: «Godt å kunne bruke Grunnmodellens rammer for arbeidet, matrisen og tiltaksplan».

I forbindelse med bruk av HEVD var det flere svar som påpekte at å jobbe med HEVD for å få fram mål gjorde arbeidet med tiltaksplanen enklere, og at fokuset på ungdommens behov får fram nødvendige nyanser. For eksempel: «Fokus var på hva ungdommen selv er opptatt av, ønsker og egne meninger om hjelpebehov og hva ungdommen ikke anser som viktig å få hjelp til».

Av ting som kunne fungere bedre framkommer at kartleggingen med trekantmodellen tar tid, og at det kan være lurt å dele opp i flere møter. Det nevnes også at noen ungdommer kan ha vanskeligheter med å fylle ut nettverkskartet, mens andre synes det fungerte fint. Ellers gikk svarene mye i retning av forslag til forbedringer, som «Muligens eksemplifiserte målsetninger i tiltaksplan som går igjen blant mange ungdommer. Dette kan bidra til å tune ungdommen inn på hvordan man tenker for å utarbeide mål.» og «Jeg savner noe på det tekniske. At det ikke foreligger ferdige maler/bilder av verktøy som vi kan skrive rett inn i. Har brukt en del tid på å "lage" dette selv, i tillegg til tiden med ungdommen og dokumentasjon.».

Noen savner også mer fokus på samarbeid med andre instanser, som for eksempel: «Dette møtet handlet om et ansvarsgruppemøte og hvordan involvere andre offentlige instanser i et ettervern - hvordan ta høyde for slikt ansvarsgruppemøte i en forbindelse til ettervern».

4.4 Diskusjon og oppsummering

Kontaktpersoners evalueringer av samlinger

Vi så i det første delstudiet at deltagerne vurderte samlingene som lærerike, motiverende og relevante. Vi så imidlertid at det var forskjeller mellom fase 1 og 2, der samlingene i fase 2 ble vurdert bedre. Det kan være forskjellige grunner til denne forskjellen. For det første var fase 1 første gangen arbeidsgruppene gjennomførte opplæringen, og den nødvendige justeringen av innhold og tidsbruk hadde ikke blitt gjort. For det andre var kombinasjonen undervisning, øvelser og samutvikling ny for alle deltagere inklusive prosjektgruppemedlemmene (se kapittel 3). For det tredje ble det brukt mer tid på øvelser i samlingene i fase 2, etter justeringen basert på innspill og erfaringer fra fase 1, med forventning om større utbytte for deltagerne. For det fjerde var det lettere å planlegge samlingene i fase 2 på grunn av vår erfaring og at restriksjoner knyttet til pandemien var mer forutsigbare. Oppsummert ser det ut til at undervisningserfaring, justering basert på innspill fra

deltakere, samt økt mulighet for fysiske samlinger påvirket kontaktpersonenes evaluering av opplæringssamlingene i positiv favør.

Håndbok og verktøy

Kontaktpersoner som jobbet med ettervern for ungdom oppga i høyere grad at håndboken var nyttig i de ulike fasene/modulene i tiltaksforløpet enn kontaktpersoner som jobbet med familier. Særlig oppga kontaktpersoner som jobbet med ettervern at håndboken var nyttig for temaene kontaktetablering (81 %) og tiltaksplan (79 %). Dette kan gjenspeile at ettervernsarbeid i mindre grad var systematisert fra før utprøvingen, og at håndboken derfor oftere ble brukt til å gi struktur til arbeid med ettervern. Til gjengjeld oppga kontaktpersoner som arbeidet med familier at de brukte verktøyene trekantmodellen for kartlegging, tiltaksplanen, forløpsmodellen, matrisen for styrker og behov, flippover og foreldremateriell hyppig, og at de opplevde dem som nyttige i nesten alle tilfeller (80-99 %).

Tema for møter

Det var stort samsvar mellom hva foreldre og kontaktpersoner oppga som tema for møtet, men mindre samsvar mellom ungdom og kontaktperson. Det kan være ulike grunner til det, blant annet kan svarkategoriene hatt formuleringer som ikke passet helt med ord ungdommer ville brukt, eller ungdommer og kontaktpersoner kan ha hatt ulike oppfatninger av hva som de viktigste temaene for samtalen. I tillegg oppga ungdommer å ha snakket om samtlige tema hyppigere enn kontaktpersonene, noe som kan tyde på at temaene kan gripe inn i hverandre eller være overlappende (som å sette mål, sjekke status på mål og å finne ut hvor ungdommen kan få hjelp).

Vurdering av og samarbeid i møter

Både ungdommer og foreldre oppga i svært høy grad at samtalen under utprøvingene var til nytte. Begge grupper oppga også i svært høy grad å ha opplevd godt samarbeid, mulighet for medvirkning, at de ble møtt med respekt og at de opplevde felles forståelse med kontaktpersonene. Også kontaktpersonene ga gode evalueringer om møtene på de ovennevnte punktene. Dette håper vi reflekterer arbeidet som ble lagt ned for å fremme kulturell sensitivitet, medvirkning og allianse, i tillegg til at det selvsagt også betyr at kontaktpersonene er kompetente og dyktige i å møte mennesker på en god måte. Når det gjelder medvirkning og samarbeid var foreldre og kontaktpersoner i stor grad like enig om dette, men ungdommene var i høyere grad enige i påstander om medvirkning og samarbeid enn kontaktpersoner. Det kan hende dette handler om at kontaktpersoner har høyere krav til seg selv når det gjelder allianse og medvirkning for ungdom enn for voksne (f.eks. foreldre). Det er også mulig at ungdommenes forventninger til egen medvirkning i samtalen og allianse med kontaktpersonen var lavere enn kontaktpersonens forventninger, og at de derfor relativt sett vurderte medvirkning og allianse høyere. Det kom svært få fritekstsvar med innspill om forbedring eller om at noe opplevdes utilstrekkelig i møtene.

Å parallelt utvikle og evaluere Grunnmodellen har vært en nyttig, men krevende prosess. En av utfordringene har vært å få tak i hvordan ivareta deltakeres evalueringer gjennom to intensive faser av utprøving, hvor undervisning, materiell og selve innholdet i modellen har vært under utvikling. I ettertid ser vi at det kunne vært hensiktsmessig å benytte et blandet design hvor vi i større grad supplerte kvantitative data som vi her har innhentet, med kvalitative data i form av intervjuer. I videre evaluering av Grunnmodellen anbefales det å innhente erfaringer fra alle brukere med kvalitative intervjuer.

5.0 Forslag til grunnmodell for hjelpetiltak

Dette kapittelet presenterer forslaget til en struktur og et innhold i Grunnmodell for hjelpetiltak. Vi viser hvordan forventninger i oppdraget og kunnskapsgrunnlaget er blitt operasjonalisert, ulike suksessfaktorer og utfordringer som har kommet fram underveis, innspill fra samutviklingen, og hvilke veivalg som er gjort. Det gis eksempler på verktøy og materiell her, mens Grunnmodellens innhold konkretiseres ytterligere i håndbøker og materiell. Disse skal kontaktpersonene kunne ta i bruk i barnevernstjenestene og i samarbeidet med barn, familier og ungdom, under forutsetning av deltakelse i opplæring og veiledning (omtalt i kapittel 3 og 7).

Først i kapittelet (5.1.) presenteres *rammene* rundt hjelpetiltaksarbeidet. Beskrivelsen av hjelpetiltaksforløpene for de to målgruppene skal bidra til struktur og systematikk. Videre omtales utøvingen av den sammensatte kontaktpersonrollen innenfor denne rammen, og implikasjoner av denne rollen når det gjelder samarbeid og kommunikasjon med barn, familier og ungdom. Til sammen gir disse rammene også innhold til prinsippet om å vise åpenhet og respekt, og kan bidra til en bedre forutsigbarhet for både barn, ungdom og familiene deres.

Under 5.2. beskrives to helhetlige *modeller for kartlegging* og forståelse av barnas og ungdommens situasjon og behov. Modellene er basert på det sosialøkologiske perspektivet og kunnskapsmodellen Barns Behov i Sentrum (Socialstyrelsen, 2018), og vi viser hvordan modellene kan benyttes i samhandling med de som skal ha nytte av tiltakene fra barnevernet. De foreslåtte modellene er i tråd med prinsippene om å vektlegge barnets og ungdommens helhetlige situasjon, og å lete etter både styrker og behov som kan bidra til å se muligheter og konkretisere tiltak.

Kapittelets del tre (5.3.) presenterer utarbeiding av *tiltaksplaner* og gjennomføring av *evaluering* og bidrar til systematikk i hjelpetiltaksforløpet, mens 5.4. formidler bakgrunnen for noen konkrete rammer og verktøy for å fremme *samarbeid og medvirkning* for barn og ungdom. Verktøyene konkretiserer prinsippet som tydeliggjør viktigheten av å legge til rette for at barn, ungdom og foreldre blir hørt, er aktivt deltagende og får innflytelse på planer og beslutninger som angår dem.

Under 5.5. viser vi hvordan *kulturell tilpasning* får betydning for innholdet i Grunnmodellen og dermed praksis i hjelpetiltaksarbeidet, og også hvordan kultursensitivitet kan bidra til bedre samarbeid og medvirkning.

Siste del av kapittelet (5.6.) tar for seg grunnlag for *valg av hjelpetiltak* ved bruk av vurderinger gjort på bakgrunn av en helhetlig kartlegging, før omtale av de fire kategoriene for hjelpetiltak som er skissert i oppdraget (familieveiledning, støttetiltak, nettverkstiltak og samarbeidstiltak).

Vi vil gjerne minne om at dette kapittelets ulike elementer er deler av en helhetlig Grunnmodell der sammenhengen mellom delene også er en del av modellen. Et viktig mål med Grunnmodellen er at tiltakene skal *skreddersys* til hvert enkelt barn og ungdom og deres familiers spesifikke behov. Det er ikke en standardisert modell der «one size fits all», eller en minstestandard for alle, men et rammeverk for individuell tilpasning av tiltak.

5.1 Overordnede rammer for hjelpetiltaksarbeidet

5.1.1 Struktur og systematikk

Noen av de mer overordnede forventningene til Grunnmodellen er at den skal gi grunnlag for en helhetlig tilnærming og styrke kvalitet, forutsigbarhet og likeverdighet i barnevernets

hjelpetiltaksarbeid. I tillegg kommer at Grunnmodellen skal gi hjelpetiltaksarbeidet en effektiv og helhetlig oppstart. På bakgrunn av kunnskapsoppsummeringen om barneverntjenestens hjelpetiltak (se kapittel 1) og informasjon om hjelpetiltaksarbeidet fra de deltakende tjenestene i prosjektet (se kapittel 3), ble det utarbeidet et forslag til en overordnet forløpsmodell for hver av målgruppene. Forløpsmodellene skal gi en oversikt over struktur i hjelpetiltaksarbeidet og bidra til systematikk gjennom hele saksforløpet. For å ivareta helheten i Grunnmodellen er strukturen i forløpsmodellene tilstrebet å være så lik som mulig for de to målgruppene. Likevel, fordi det er åpenbare ulikheter mellom behovene til *familier med barn mellom 4 og 12 år* og *unge voksne som trenger ettervern*, er tilnærmingene og arbeidsmetodene tilpasset målgruppenes særlige kjennetegn.

Hovedmålet med Grunnmodellen er at barn, ungdom og familier i kontakt med barnevernet skal få tilpasset og *riktig hjelp til rett tid*, og Grunnmodellen skal bidra til dette gjennom å *styrke kvalitet forutsigbarhet og likeverdighet* i hjelpetiltaksarbeidet. Dette er forventninger som vanskelig kan etterkommes uten å inkludere en *helhetlig kartlegging* av barnets eller ungdommens situasjon som valget av riktige tiltak kan basere seg på. I ettervernsarbeidet er det naturlig at en kartlegging og vurdering av ressurser og utfordringer før man iverksetter tiltak som passer den enkeltes behov inngår i oppdraget med Grunnmodellen. For familier med barn mellom 4 og 12 år gjøres en slik kartlegging i praksis i undersøkelsesfasen, som avsluttes med en oppsummering av kartleggingen og en vurdering av hvilke tiltak som bør settes inn (jfr. barnevernloven og saksbehandlerrundskrivet). Saksbehandlerrundskrivet beskriver hver av fasene i en barnevernssak (fra side 114), men har ingen overordnet oversikt over hvordan et saksforløp kan se ut gjennom de ulike fasene. Når grunnmodellprosjektets mål er å bidra til “riktig tiltak til rett tid”, finner vi det nødvendig å sette dette i sammenheng med kartlegging av barnets og familiens helhetlige situasjon og beslutningen om hvilke(t) tiltak som best kan dekke behovene som framkommer gjennom undersøkelsen.

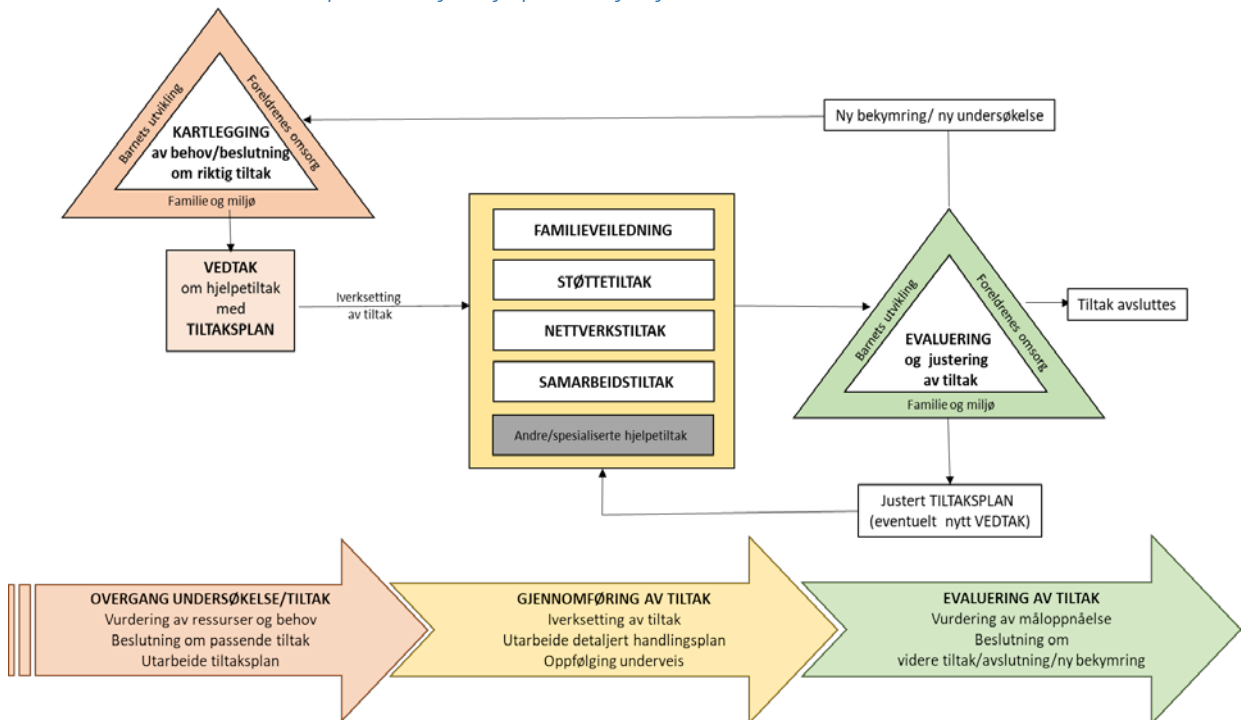
I Grunnmodellen brukes begrepet *hjelpetiltaksarbeidet* som en overordnet betegnelse på barneverntjenestens arbeid i saker der det er vedtatt at hjelpetiltak skal benyttes. Det inkluderer både saksbehandling, samarbeid med familier og ungdom, kontakt med andre instanser og andre arbeidsoppgaver knyttet til igangsetting, oppfølging, evaluering og avslutning av hjelpetiltak. Det må påpekes at den overordnede modellen for hjelpetiltaksarbeidet ikke nødvendigvis begrenser seg til familier med barn mellom 4 og 12 år, eller ungdom som har behov for ettervern, men fint kan omfatte barn i alle aldre, også mellom 0 og 2 år og mellom 13 og 17 år, som ikke er inkludert i dette oppdraget. Begrepet ettervern benyttes både som en betegnelse på de hjelpetiltakene ungdom mottar etter at de er fylt 18 år (bvl. § 3-6, første ledd) og om planleggingen av slike tiltak og oppfølgingen av dem, som starter «i god tid før ungdommen fyller 18 år» (§ 3-6, annet led).

Organiseringen av hjelpetiltaksarbeidet, også for ettervern, varierer mellom barneverntjenestene, noe som må sees i sammenheng med hvordan helheten best kan ivaretas. Innledende intervju med de deltakende tjenestelederne (se kapittel 1) avdekket at det var ulik organisering i tjenestene, der de fleste har spesialiserte team med ansvar for henholdsvis 1) mottak og undersøkelser og 2) iverksetting og oppfølging av hjelpetiltak, mens andre har en generalistmodell der samme kontaktperson følger familien gjennom begge faser. En tredje variant er at kontaktpersonen i undersøkelsesfasen suppleres av en som arbeider med tiltak dersom det underveis i undersøkelsen viser seg at det er aktuelt å sette inn hjelpetiltak. Den varierende organiseringen gjelder også for ettervern. Ifølge Paulsen og kolleger (2020), er det stor variasjon i organiseringen avhengig av størrelsen på tjenestene. De store tjenestene har gjerne egne team som bare jobber med ettervern, mens de små jobber etter en generalistmodell der “alle jobber med alt”. I noen tjenester er det en blanding av generalist- og spesialistmodellen avhengig av kapasitet og antall saker.

Hjelpetiltaksforløpet for familier med barn mellom 4 og 12 år

Hjelpetiltakene for familier med barn i alderen 4-12 år kategoriseres i Grunnmodellen under fire tiltakstyper i henhold til oppdraget fra Bufdir: *familieveiledning, støttetiltak, nettverksmobiliserende tiltak og samarbeidstiltak* (se også kapittel 1 og senere i kapittelet). For å bidra til helhet og sammenheng i hjelpetiltaksarbeidet har vi gjennom samutviklingen i Grunnmodellen utviklet en modell som skal vise hvordan de ulike bestanddelene i hjelpetiltaksarbeidet skal virke sammen i et forløp (se figuren under). Hjelpetiltaksforløpet inkluderer både et tidsforløp og et hendelsesforløp, og inneholder både et startpunkt (utarbeidelsen av en konkret tiltaksplan ut fra en helhetlig kartlegging, overlapper med undersøkelsesfasen) og et sluttunkt (hjelpetiltak avsluttes, justeres eller erstattes av andre typer tiltak).

Forløpsmodell for hjelpetiltak for familier med barn 4-12 år

Forløpsmodellen, som alle modeller, gir en forenklet framstilling av virkeligheten. Forløpsmodellen for hjelpetiltaksarbeidet (figuren) er en visuell framstilling av, eller skjematisk oversikt over, hjelpetiltaksforløpet slik det inngår i *Grunnmodell* for hjelpetiltak. Forløpsmodellen synliggjør og framhever kritiske tidspunkt der viktige beslutninger tas, både i oppstarten og gjennom hele hjelpetiltaksforløpet, og visualiserer også fasene i hjelpetiltaksarbeidet. I figuren markeres at bruken av *BBIS-modellen* som økologisk rammeverk er gjennomgående og benyttes aktivt i både beslutninger, planlegging og evaluering av tiltak (se 5.3). Selve forløpsmodellen (figuren), er ment å fungere som et slags kart som kan brukes som veiviser i hjelpetiltaksarbeidet, og som hjelp i en oppsummering av hvor er vi nå, hvor går veien videre og hva må gjøres framover. Godt samarbeid med barn og familier og tilrettelegging for barns og foreldres medvirkning er en forutsetning for skreddersøm og for helhet og sammenheng i tiltaksarbeidet. Forløpsmodellen kan også brukes i samtale med barn og familier når gangen i hjelpetiltaksarbeidet skal forklares, og ved hjelp av enkle illustrasjoner tilpasset barnets alder kan også yngre barn informeres om det som skal skje (for eksempel ved hjelp av «De tre husene» beskrevet senere i kapittelet).

Overgangen fra undersøkelse til igangsetting av hjelpetiltak

For at barn og familier skal få best mulig tilpasset og riktig hjelp til riktig tid, må undersøkelsesfasen og tiltaksfasen henge sammen. Det er i undersøkelsesfasen behovet for hjelpetiltak vurderes, og det er her det avgjøres hvilke barneverntiltak som kan avhjelpe behovene. Beslutningen nedfelles i vedtak og tiltaksplan. Det innebærer at både formålet med og utformingen av hjelpetiltaket formelt sett avklares i undersøkelsesfasen. Derfor, og med utgangspunkt i oppdragets hovedmål om *tilpassede og riktige tiltak til rett tid*, har vi inkludert noen anbefalinger for en god overgangsfase i forslaget til Grunnmodell for hjelpetiltak.

I mange tjenester innebærer overgangen at en ny kontaktperson overtar kontakten med familien, og ansvaret for oppfølgingen av barnet og familien overføres ofte fra et undersøkelsesteam til et tiltaksteam. Tett *samarbeid* mellom undersøkelses- og tiltaksteamene (både på ledelses- og kontaktperson-nivå) omkring beslutninger om tiltak basert på en grundig kartlegging av situasjonen er nødvendig for både valg av riktig(e) hjelpetiltak og for en god oppstart av tiltak(ene). Særlig ved skifte av kontaktperson, er det viktig å ivareta være oppmerksom på barn og voksnes behov for *trygghet* i relasjonen til barnevernet (kontaktpersonen) og behov for *forutsigbarhet* i en vanskelig situasjon (som vanligvis er utgangspunktet for kontakt med barnevernet). For at barn og foreldre skal kunne *medvirke* i beslutningene som tas når vedtak om hjelpetiltak og tiltaksplan fastsettes, er åpenhet og forståelse for faser og forløp i barnevernets arbeid vesentlig (se mer om medvirkning senere i kapittelet). Grunnmodellens Forløpsmodell kan bidra til å få oversikt over hjelpetiltaksforløpets faser og beslutningspunkter, gjennom sin visualisering av saksgangen i samarbeidet med barn og familier.

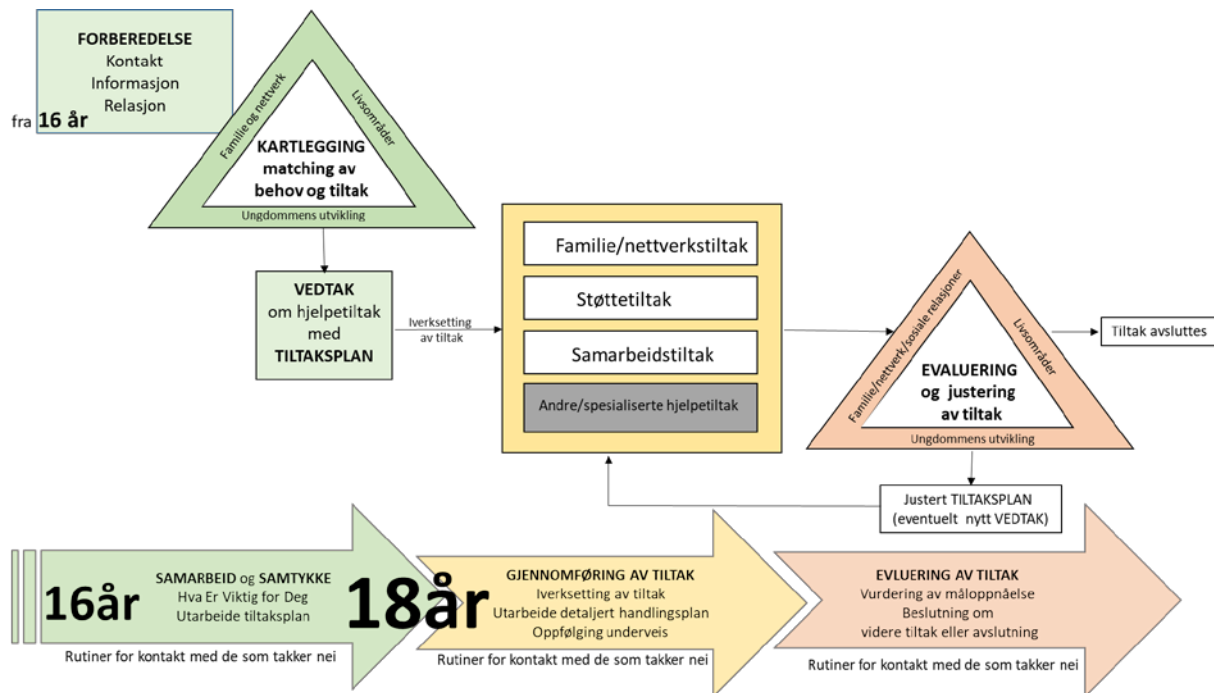
Bruken av *BBiS-modellen* vil være et viktig hjelpemiddel i overgangen fra undersøkelse til tiltak, både for å oppsummere kartleggingen av ressurser og behov, og for å komme fram til konkrete og målbare mål i tiltaksplanen. Med sine begreper og illustrasjoner kan den bidra til et felles blikk på hva det skal arbeides med framover, hva som er viktig for barn, foreldre og barnevern, og hva som er prioritert når det nå settes inn hjelpetiltak (Socialstyrelsen, 2018). Det forutsetter imidlertid at også de som utfører undersøkelsene er fortrolige med *BBiS-modellen*, noe som foreløpig varierer mellom landets barneverntjenester. For en mest mulig bærekraftig implementering av Grunnmodell for hjelpetiltak bør *BBiS-modellen* brukes som overordnet forståelsesmodell i hele barneverntjenesten.

Tiltaksplanen er et viktig bindeledd mellom undersøkelse og igangsetting av tiltak. Når man skal starte opp med tiltaket og ser nærmere på innholdet, vil det ofte være behov for å konkretisere delmålene ytterligere, bli enige om et realistisk tidsperspektiv osv. Det kan derfor være hensiktsmessig å legge inn en oppdatering av tiltaksplanen kort tid etter overgangen til tiltaksfasen (se mer om tiltaksplanen i 5.3.). I forløpsmodellen er det lagt vekt på å vise at kartleggingsmodellen BBiS vil være et viktig verktøy også i en strukturert og systematisk evaluering sammen med barn og foresatte når hjelpetiltakene er gjennomførte (se mer om evaluering av tiltak under 5.3).

Hjelpetiltaksforløpet for ungdom mellom 16 og 25 år (ettervern)

Som for familier med barn mellom 4 og 12 år, legger *Grunnmodellen for ettervern* også vekt på å vise hvordan de ulike bestanddelene i ettervernsarbeidet for unge mellom 16 og 25 år skal virke sammen i et forløp, som vist i figuren under. Modellen gir en forenklet og visuell framstilling av hjelpetiltaksforløpet for ettervern slik det inngår i *Grunnmodell* for hjelpetiltak. Modellen visualiserer både et hendelsesforløp (med viktige beslutningspunkter) og et tidsforløp i prosessen.

Forløpsmodell for ettervern

Forløpsmodellen for ettervern beskriver et forløp fra 16 årsalder, og som for noen kan vare fram til fylte 25 år. Fra 1.1.2021 ble aldersgrensen for rett til ettervern hevet fra 23 til 25 år, og i barnevernloven er det lovfestet at barneverntjenesten i god tid før 18-års alder skal ta kontakt med ungdom som mottar barnevernstiltak (bvl. § 3-6) for å informere om rett til ettervern, og lage en plan for framtidige tiltak (bvl. § 8-5). Både forskningsrapporter og brukerorganisasjoner har påpekt betydningen av dette for å skape bedre trygghet og forutsigbarhet for ungdom på vei til å bli unge voksne og mere selvstendige. I tillegg står det i rundskriv om ettervern (BLD, 2011) at ungdom som takker nei til ettervern bør under enhver omstendighet kontaktes innen ett år etter at alle tiltak er avsluttet for å høre om de nå likevel ønsker å motta tiltak. De formelle rammene for ettervernsarbeidet er beskrevet i håndboken.

Samarbeid og medvirkning med ungdommen gjennom hele forløpet er et viktig prinsipp som også beskrives nærmere både i håndboken og senere i dette kapittelet. Godt samarbeid med ungdommens nettverk, for eksempel familie/fosterfamilie og eventuelt personale på institusjon der ungdommen bor, er også en forutsetning for skreddersøm av hjelpetiltak og for helhet og sammenheng i tiltaksarbeidet. Forløpsmodellen kan også brukes i samtale med ungdommen når gangen i hjelpetiltaksarbeidet skal forklares. Forløpsmodellen synliggjør og framhever kritiske tidspunkt der viktige beslutninger tas gjennom prosessen, og visualiserer også faser i hjelpetiltaksarbeidet. I figuren markeres at bruken av *UBIS-modellen «ungdommens behov i sentrum»* som økologisk rammeverk er gjennomgående og benyttes aktivt i både beslutninger, planlegging og evaluering av tiltak. Selve forløpsmodellen (figuren), er ment å fungere som et slags kart som kan brukes som veiviser i hjelpetiltaksarbeidet, og som hjelp i en oppsummering av hvor er vi nå, hvor går veien videre og hva må gjøres framover.

Som modellen illustrerer, er det viktig å starte en *forberedelse* av et eventuelt ettervern for ungdommen tidlig (se venstre side av forløpsmodellen), noe som støttes av organisasjonene som

representerer barneperspektivet. *Organisering og ansvar* for ettervern varierer mellom barneverntjenestene i landet. Dette vil påvirke planlegging og oppstart av ettervernstiltak for den enkelte ungdom. Overgangen til ettervern blir særlig sårbar i de tilfeller kontaktpersonen i barnevernet eller andre viktige kontakter i det profesjonelle nettverket byttes ut. I tillegg kommer variasjonen i både omsorgssituasjon og tidligere kontakt med barnevernet inn som en viktig faktor. Noen av ungdommene som trenger ettervern bor i *fosterfamilie*, noen bor på *institusjon* og noen bor *hjemme* hos mor og/eller far og mottar hjelpetiltak der. I tillegg kan det være store forskjeller i hvor godt ungdommen kjenner kontaktpersonen i barnevernet fra før, og hvor godt barnevernet på sin side kjenner ungdommens situasjon, behov og ønsker. Hvordan kontaktetableringen som en forberedelse til ettervern foregår og hvor grundig man går til verks på alle områder av kartleggingen med UBIS-modellen (se senere i kapittelet) avhenger blant annet av disse forholdene.

I *håndboken* foreslås det rutiner for møtepunkter med ungdommen og viktige andre for å sikre kontakt, informasjon og planlegging av ettervernsforløpet. I forløpsmodellen er det lagt vekt på å vise at kartleggingsmodellen UBIS vil være et viktig verktøy også i en strukturert og systematisk *evaluering* sammen med ungdommen og andre relevante personer når hjelpetiltakene er gjennomførte (se mer om evaluering av tiltak i 5.3).

Vi fikk flere innspill til forløpsmodellene fra tjenestene underveis i samutviklingen, både når det gjelder hjelpetiltaksforløpet og ettervernsforløpet. Tilbakemeldinger om erfaringer ved bruk av forløpsmodellene tyder på at den gir god oversikt, og kan brukes både i samarbeid med brukere og andre ansatte i barneverntjenesten.

5.1.2 Rollen som kontaktperson

Lundahl og kolleger (2018) har foretatt en systematisk gjennomgang av kvalitative studier som har undersøkt brukeres erfaringer med barnevernet. De 45 inkluderte studiene rapporterte funn både fra foreldre og ungdom, og var gjennomført i USA, Canada, ulike europeiske land, samt Australia. Fra studiene har forfatterne oppsummert det som framkommer som henholdsvis hjelpsomme og ikke-hjelpsomme aspekter ved kontakten med barnevernet. Det positive (hjelpsomme) aspektet som oftest gikk igjen i funnene, var «clear communication» fra saksbehandlernes side. Lundahl et al. (2018) setter dette funnet i sammenheng med den spesielle konteksten brukerne befinner seg i når de er i kontakt med barnevernet, ikke minst kjennetegnet ved at barnevernet på en særlig måte forvalter makt til å gripe inn i foreldre-barn-relasjonen. Forfatterne skriver: *“The caseworker plays a critical role in helping service users understand the system, the requirements, timelines, and opportunities available to them.”* (s. 185).

Åpen og tydelig kommunikasjon kan altså ses i sammenheng med barnevernets tosidige mandat (hjelp-kontroll), men også i sammenheng med at barnevernstjenesten er et system som ikke uten videre er forståelig for brukeren (jfr. behovet for å tydeliggjøre forløpet). En rekke forvaltningsmessige oppgaver skal ivaretas parallelt med at det skal etableres en samarbeidsrelasjon med mål om en positiv endring for barnet. I praksis er det kontaktpersonene som personifiserer denne mangesidigheten i sine møter med barn, ungdommer og foreldre. De befinner seg i en posisjon typisk for det Lipsky (2010) betegner som bakkebyråkratrollen. Bakkebyråkraten skal både representere systemet overfor individet og individet overfor systemet.

Oppdragsbeskrivelsen for Grunnmodellen viser tydelig at det er en rekke oppgaver og arbeidsprosesser som inngår i hjelpetiltaksarbeidet. Det uttrykkes blant annet slik: «Grunnmodellen skal gi grunnlag for en *helhetlig tilnærming* og etablere et samarbeid med familiene *hvor ulike tiltak*,

tilnærminger og arbeidsmetoder som anbefales skal settes i sammenheng. (s. 1), og «Selv om oppdraget spesifiserer at det skal utvikles faglige anbefalinger innen en rekke ulike områder, skal grunnmodellen utgjøre en helhet for tjenestene og brukerne. Det er derfor viktig at grunnmodellen viser hvordan de ulike bestanddelene skal virke sammen i et forløp.» (s. 9)

Samlet gir dette en begrunnelse for ikke bare å utvikle ulike arbeidsprosesser og ferdigheter, men også å høyne bevisstheten om rollen til kontaktpersonen i hjelpetiltaksarbeidet. Vi har uttrykt det på denne måten i håndbøkene:

Økt bevissthet om oppgaver og funksjoner i rollen som kontaktperson kan bidra til å styrke kvalitet, forutsigbarhet og likeverdighet i hjelpetiltaksarbeidet. Økt bevissthet for kontaktpersonens egen del vil også kunne bidra til tydeligere kommunikasjon og bedre avklaring av forventninger sammen med de som skal motta hjelpetiltakene.

Dette kommer også til uttrykk i prinsippene for hjelpetiltaksarbeidet som er tenkt som viktige påminnere i det daglige arbeidet som kontaktperson (kap.1.6). Overordnet og førende for alle sider ved barnevernets arbeid er prinsippet som tydeliggjør viktigheten av å vektlegge barnets og ungdommens sikkerhet og trygghet aller først, og at kontaktpersonene i barneverntjenesten er tilgjengelige.

I det følgende omtaler vi noe nærmere betydningen av barnevernets sammensatte mandat og betydningen av en helhetlig tilnærming i hjelpetiltaksarbeidet.

Betydningen av barnevernets sammensatte mandat

Barneverntjenesten er et forvaltningsorgan. Det betyr blant annet at kontaktpersoner som arbeider med hjelpetiltak utfører sitt arbeid med det enkelte barn, ungdom og familie på grunnlag av et vedtak. Samtidig er det de samme kontaktpersonene som gjennom å følge opp saken, gjennom å motta og dokumentere oppdatert informasjon og gjennom å evaluere, legger grunnlag for de beslutningene som fattes videre i forløpet. I vedtaket skal det begrunnes hvorfor hjelpetiltak er nødvendig ved å vise til barnets eller ungdommens problematiske situasjon eller fungering, og en vesentlig side ved oppfølgingen er å følge med på hvordan de problematiske forholdene utvikler seg. Denne evaluerende tilnærmingen blir tydeligere jo mer alvorlig situasjonen er for den saken gjelder. Kontaktpersonens forpliktelse til å «følge med på hvordan det går med barnet og foreldrene» (Barnevernloven § 8-1) vil for barn i alderen 4 til 12 år omfatte å vurdere alternative og mer inngripende tiltak, deriblant omsorgsovertakelse. Disse oppgavene begrunner hvorfor vi understreker at funksjonen som myndighetsutøver alltid vil gjelde i hjelpetiltaksforløpet.

Samtidig forutsetter arbeid med hjelpetiltak at kontaktpersonen så langt som mulig etablerer et samarbeid og sikrer medvirkning for de barna, ungdommene og familier saken gjelder (se senere i kapittelet). Det innebærer individuell tilpasning av tiltakene, å bygge på ressurser, å normalisere problemer og å anerkjenne personene. Dette er, i tråd med oppdraget, sterkt vektlagt i utviklingen av Grunnmodellen. I håndboken knytter vi denne delen av kontaktpersonrollen til funksjoner som støtteperson, veileder og koordinator.

Hjelpetiltak som pålegg (Barnevernloven §3-4) er så langt ikke inkludert i Grunnmodellen. Grunnmodellen omfatter med andre ord hjelpetiltak basert på frivillighet og samtykke. Like fullt er det godt dokumentert at både barn, ungdom og foreldres innstilling og motivasjon til å motta frivillige hjelpetiltak varierer betydelig (se kunnskapsoppsummering i kapittel 2). Ikke sjelden ligger det en slags «frivillig tvang» til grunn (Havnen et al., 2020; Paulsen et al., 2021). Det kan ha

sammenheng med barns foreldres ambivalens til at barnehagen, skolen, helsestasjon e.l. sendte melding til barnevernet, og til deres generelle frykt for barnevernet (Havnen et al., 2020). Eller det kan ha sammenheng med at alternativet til å samtykke er at barnevernstjenesten vil foreslå tvangstiltak.

En slags motsatt situasjon forekommer også i hjelpetiltaksarbeidet. Den oppstår når barnevernstjenesten avslår visse hjelpetiltak som familien eller ungdommen selv ønsker, eller når de avslutter hjelpetiltak på et tidligere tidspunkt enn det mottakerne av tiltaket ønsker (Clifford et al., 2015; Christiansen et al., 2015).

En helhetlig tilnærming til sammensatte behov

Grunnmodellen skal som nevnt «utgjøre en helhet for tjenestene og brukerne», og «de ulike bestanddelene skal virke sammen i et forløp». Bestanddeler kan være flere ting. Sett fra kontaktpersonenes side kan det dreie seg om ulike oppgaver og aktiviteter som inngår i hjelpetiltaksarbeidet. Bredden i oppgaver blir ekstra tydelig når de som skal ha nytte av hjelpetiltak fra barnevernet har utfordringer på flere områder, og ofte på flere områder samtidig. I grunnmodellen synliggjøres dette blant annet når kartleggingsmodellen Barnets/Ungdommens behov i sentrum tas i bruk og utfordringer identifiseres på flere sider av trekanten. Sammensatte vansker betyr oftest at andre tjenester er involvert i tillegg til barnevernstjenesten. I slike tilfeller blir koordinatorfunksjonen til kontaktpersonen særlig aktuell.

Behovet for å ivareta flere ulike funksjoner og den sentrale koordinatorfunksjonen finner vi i flere tiltak som er plassert i andre tjenester, men som retter seg mer eller mindre mot samme målgruppe som barnevernet. Det gjelder for eksempel Nye mønstre (NAV) (Mølland et al., 2020) rettet mot familier som lever med vedvarende lavinntekt og Sammen på vei (Nurse-Family Partnership - NFP) (helsestasjon) rettet mot unge førstegangsforeldre (Pedersen, Ballo & Nilsen, 2019). I litteraturen finner vi flere fremstillinger av oppgaver og funksjoner sosialarbeidere må engasjere seg i når de jobber med familier eller ungdommer med sammensatte problemer (Pölkki 3t al., 2016; Davidsson et al., 2017; Visscher et al., 2018). Dette er nærmere omtalt i håndboken.

Mangfoldigheten i rollen som kontaktperson er viktig for å møte ungdommene og familienes behov. Men den er utfordrende når det gjelder kommunikasjon og tydelighet, slik Lundahl og kolleger (2018) har beskrevet, og slik det kommer fram fra norske forhold blant annet i Fjeld-rapporten om barnevernet i Bergen kommune (Fjeld et al., 2020).

De ulike funksjonene ble direkte og indirekte berørt i forbindelse med utprøvingen av grunnmodellen. Deltakerne gjenkjente dem i arbeidet med begge målgrupper, men tjenestene hadde organisert seg på ulike måter når det gjaldt å håndtere funksjonene. Som eksempel hadde engasjert fagpersoner utenfor barnevernstjenesten til å ivareta det meste av det direkte støtte- og veiledningsarbeidet, mens kontaktpersonene mer ivaretok rendyrket koordinator- og myndighetsfunksjonene. I mindre tjenester og kommuner var mønsteret heller at kontaktpersonene hadde alle funksjoner, om enn varierende fra sak til sak, hva familien selv kunne stå for og hvorvidt andre tjenester jobbet aktivt med familien eller ungdommen parallelt. Flere meldte tilbake at en blanding av de ulike funksjonene var en av grunnene til at råd og veiledning hadde et uklart innhold.

Basert på erfaringer fra utprøvingen med familier til barn 4 til 12 år tok kontaktpersoner på samlinger og veiledning opp enkelte utfordringer som kan relateres til rolle, funksjoner og oppgaver. Det gjaldt for eksempel å håndtere foreldres behov for å ta opp andre spørsmål og utfordringer når de kom til et møte der tema var familieveiledning. Og det gjaldt usikkerhet om hvor mye fra disse møtene som

skulle journalføres. I dialog mellom prosjektmedarbeidere, veiledere og kontaktpersoner kom det fram flere forslag til hvordan slike utfordringer kunne håndteres.

Kommunikasjonsferdigheter

For å håndtere den sammensatte rollen som kontaktperson, og som forskningsgjennomgangen i kapittel 2 tydeliggjorde, er kommunikasjon vårt viktigste verktøy for å få til en god og tillitsfull samarbeidsallianse med barn, unge og foresatte. Tillit, respekt og det å jobbe mot et felles mål er grunnleggende for å bygge en slik allianse. Dette er i tråd med forskning om hva som bidrar til terapeutisk allianse innenfor psykoterapi (Martin et al., 2000) og godt samarbeid i barnevernet (Studsrød et al., 2014; Toros et al., 2018). Lundahl et al. (2018) fant eksempelvis gjennom sin kunnskapsgjennomgang at familier i kontakt med barnevernet vektlegger klar kommunikasjon, emosjonell støtte, tilgjengelighet, samarbeidsorientering, vennlig og lyttende, oppmuntrende, tillitsvekkende og respektfull. Dette samsvarer også med andre brukerstudier.

Forskning viser at det å bli bevisst sin kommunikasjon og å øve på nye ferdigheter med veiledere gjennom rollespill øker sannsynligheten for å ta nye (kommunikasjons)ferdigheter i bruk (se for eksempel Bruke et al., 2006; Miller & Dore, 1991). Å øve på *kommunikasjonsferdigheter* for å etablere et *godt samarbeid* har vært en sentral del av ferdighetstreningen i forbindelse med utprøvingen av Familieveiledningen. Tilbakemeldingene fra kontaktpersonene understreker overføringsverdien i det å trene på kommunikasjonsferdigheter, og gir uttrykk for at dette har vært nyttig også i møter utenom Familieveiledningen og i familier som ikke er en del av utprøvingen av Grunnmodellen.

Ferdigheter fra motiverende intervju (MI)

Kommunikasjon med ungdom skiller seg fra kommunikasjon med barn, dels fordi de ofte kommer alene uten foreldre, og dels ut fra den løsrivningsprosessen som de står i hvor det å forme sin identitet og bli mer selvstendig er sentralt (Patton et al., 2016). Mange hjelpere synes det kan være utfordrende å kommunisere med ungdom. De kan være vanskelig å engasjere og motivere, men kontaktpersoner beskriver samtidig hvor givende det er å få være med i denne prosessen. Det som kan være en spesiell utfordring med ungdom i barnevernet er motstand og håpløshet som et resultat av traumatiske opplevelser, brutte relasjoner og mange negative opplevelser i livet og med hjelpeapparatet. Å håndtere og tåle motstand og avvising, handler også om kommunikasjon og relasjonsbygging. Ikke minst handler det om å skape trygge rammer rundt samtalene med ungdommen. Å jobbe i motstand er utfordrende og krever både tid, gode strategier og tålmodighet.

For å få til å jobbe med å bidra til endring, kan det å tilegne seg og øve på ferdigheter fra motiverende intervju (MI) være nyttig. MI er en effektiv og empatisk kommunikasjonsmetode for samtaler om endring, motivasjon og mestring. MI ble utviklet på 1980 tallet for behandling av alkoholisme (Miller, 1983) men har siden blitt testet ut overfor en rekke andre problemstillinger som spiseforstyrrelser, rus, spillavhengighet, røykeslutt, endring av kosthold og fysisk aktivitet, skolefravær og håndtering av kroniske lidelser (Lundahl et al., 2009 og Lundahl et al., 2013).

MI blir anbefalt som metode av blant annet Helsedirektoratet som har laget en nettressurs om MI (se <https://www.helsedirektoratet.no/tema/motiverende-intervju-mi>). Generelt kan man si at MI handler om kommunikasjonsferdigheter som er nyttige i relasjonsarbeid og alliansebygging. De viktigste ferdighetene i MI som er øvd på i grunnmodellprosjektet, er å lytte med empatisk forståelse, løfte frem og styrke den motivasjon som allerede finnes, møte motstand og ambivalens

med respekt, styrke håp og mestringsfølelse, bruke åpne og utforskende spørsmål, å lytte nøye og reflektere og å bruke oppsummeringer (Miller, 1983; Miller & Rollnick, 1991; 2002). Disse ferdighetene er viktige i alle faser av ettervernsforløpet, og sentralt for etablering og opprettholdelse av en god samarbeidsallianse med ungdommen hele veien.

5.2 Økologisk kartlegging

I rapporten *Det å reise vasker øynene* fra 2019 sier Helsetilsynet følgende: «Det er behov for å utvikle og implementere verktøy som kan bidra til at barneverntjenestene bruker sin kompetanse til å gjennomføre faglige vurderinger og analyser av hva som er til barnets beste.

Utdanningsinstitusjonene, fagdirektoratet og barnevernledere må bidra til at de ansatte gjør vurderinger og analyser skriftlig slik at de er etterprøvbare og kan brukes til å evaluere om situasjonen for det enkelte barn blir bedre» (Helsetilsynet, 2019, s. 8).

En *helhetlig kartlegging* av barn og unges livssituasjon og en vurdering av hvilke risiko- og beskyttelsesfaktorer som er til stede, er av grunnleggende betydning for å kunne vurdere hvilke hjelpetiltak som best imøtekommer barnets eller ungdommens behov. Som en konsekvens av dette beskrives i det følgende to kartleggingsmodeller med utgangspunkt i *Barnets behov i sentrum (BBiS)* som en viktig del av Grunnmodellens verktøykasse, kanskje den aller viktigste.

5.2.1 Barnets behov i sentrum (BBiS)

Barnets behov i sentrum (BBiS) er et økologisk rammeverk for systematisering av kunnskap og forståelse av barns utvikling og behov. Rammeverket er utformet som en trekant og ble opprinnelig utviklet i England (Common Assesment Framework). I dag brukes det også i det barnevernfaglige arbeidet i Sverige (BBiC; Socialstyrelsen, 2018) og Danmark (ICS; Socialstyrelsen 2014). I Norge vil det økologiske rammeverket *Barnets behov i sentrum*, basert på Bufdir's Barnevernfaglige kvalitetssystem, bli integrert som kunnskapsmodell i digitale fagsystem (Barnevernfaglig kvalitetssystem (BFK); <https://www.bufdir.no/prosjekter/digibarnevern/leveransene>).

Sidene i trekanten representerer hovedområder med tilhørende delområder som omslutter barnet/ungdommen i midten. Selve trekanten signaliserer helhet og sammenheng mellom de ulike områdene. *BBiS-modellen* strukturerer disse forholdene i tre hovedområder, ett for hver av trekantens sider: 1) barnets utvikling (barnets fungering på grunnleggende områder), 2) barnets omsorgspersoner (foreldrenes omsorgskompetanse) og 3) barnets omgivelser (familie- og miljøfaktorer). Hovedområdene er delt inn i til sammen 12 tematiske delområder som er ment å dekke både risikofaktorer (utfordringer) og beskyttelsesfaktorer (ressurser) knyttet til barnet selv, dets omsorgspersoner og omgivelser.

Grunnmodellens kartleggingsverktøy *BBiS-modellen* tar utgangspunkt i det samme rammeverket, og er i samutviklingen med organisasjoner og tjenester videreutviklet til et konkret verktøy til bruk i samarbeidet med barn og familier. Gjennom samutviklingen har vi også videreutviklet *BBiS-modellen* til et rammeverk for kartlegging som kan passe for prosjektets målgruppe unge voksne som trenger ettervern. Ungdom fra 16 år og opp til 25 som skal etablere seg og leve et selvstendig liv har andre behov enn barn som skal ha en fortsatt trygg oppvekst sammen med sin familie. Dette rammeverket har vi kalt *Ungdommens behov i sentrum - UBIS-modellen*, og både kartleggingsverktøyet og utviklingen av dette beskrives i det følgende etter at *BBiS-modellen* er gjort rede for.

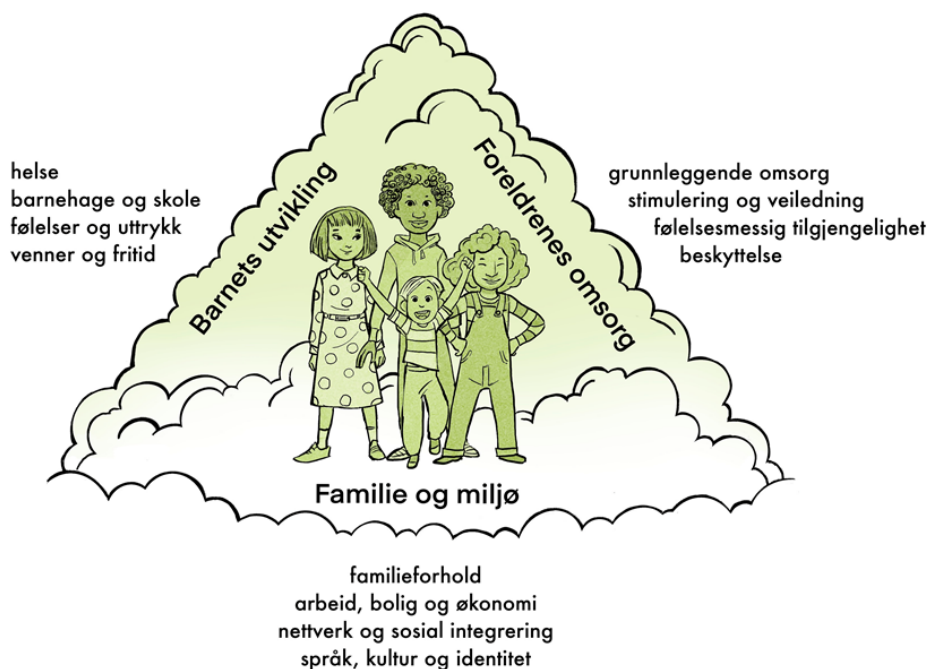
Begge modellenes overordnede formål er å gi et helhetlig rammeverk for kartlegging og vurdering av barnets eller ungdommens behov og i hvilken grad disse blir dekket. Fokus på både ressurser og

behov bidrar til å hindre et ensidig fokus på risikofaktorer, og sikrer at helheten i barnets eller ungdommens situasjon kommer fram.

BBiS-modellens hovedområder og delområder

Som økologisk kartleggingsmodell tar *BBiS-modellen* utgangspunkt i at barnets behov må forstås i lys av både omsorgen foreldrene gir, forholdet til utvidet familie som besteforeldre, tanter og onkler og til miljøet og kulturen barnet er en del av, samt aspekter ved barnets egen helse og fungering. *BBiS-modellen* bygger på forskningsbasert kunnskap om hvilke risiko- og beskyttelsesfaktorer det er viktig å ha fokus på i arbeidet med utsatte barn og deres familier (Socialstyrelsen 2014; Socialstyrelsen, 2018). Det er viktig at kartleggingen foregår i samarbeid med barnet og foreldrene, og at det legges vekt på hvilke ressurser som finnes hos barnet selv, i familien og miljøet rundt barnet.

Treffe sikre beslutninger hviler derfor på at barnevernstjenesten har tilgang på relevant informasjon fra barnet selv, foreldrene og andre viktige personer, og at det gjøres gode faglige vurderinger på bakgrunn av denne informasjonen. For hvert av de tre hovedområdene i *BBiS-modellen* er det definert delområder som kan representere både ressurser og utfordringer for barnet og familien. Delområdene er ment som en veiledning til aktuelle tema for en kartlegging av barnets situasjon, og de må konkretiseres og tilpasses til hvert enkelt barn og den enkelte familie.

Ut fra innspill fra både organisasjoner og tjenester har vi samarbeidet med illustratør Stig Saxegaard om en visualisering av *BBiS-trekanten* med barnet i midten og hoved- og delområder langs trekantens sider. Over er en enkel illustrert versjon av rammeverket.

Områder og delområder i BBiS-modellen er kortfattet listet opp under. Mer omfattende og detaljerte beskrivelser vil måtte sees i sammenheng med Bufdirs utvikling av *kunnskapsmodellen Barnets behov i sentrum*. Bufdir har ansvaret for å samkjøre sine innsatser på det barnevernsfaglige området, og vi anbefaler at dette blir gjort for bruken av BBiS-modellen. For utdypende informasjon, og delområdenes sammenheng med risiko- og beskyttelsesfaktorer, se for eksempel grundige beskrivelser i metodestøttebok fra Sosialstyrelsen (2018).

Barnets utvikling (venstre side)

Helse: Barnets fysiske og psykiske helse, samt tilgang til helsehjelp. Allmenn helsetilstand, eventuelle helseproblemer, oppfølging av helsekontroller og kontakt med helsetjenester for eksempel ved helsesykepleier på skole, skader eller ulykker.

Barnehage og skole: Barnets læring, mestring og trivsel i skole og barnehage. Her inngår relasjoner til andre barn og pedagoger samt hvordan skole og barnehage tilrettelegger for læring og positiv identitetsutvikling for det individuelle barnet (rett til tilpasset opplæring).

Følelser og uttrykk: Barnets følelsesmessige og atferdsmessige utvikling. Hvordan barnet uttrykker seg gjennom handlinger og følelsesuttrykk. Barnets utvikling når det gjelder følelser og atferd kan bidra til å gi viktig informasjon om hva som er barnets situasjon og behov.

Venner og fritid: Barnets relasjoner til både barn og voksne på ulike arenaer, dvs. lek og samhandling i nabolag, fritidsaktiviteter osv. Kvaliteter ved disse nettverkene som kan være av betydning er størrelse, gjensidighet og tilgjengelighet.

Foreldrenes omsorg (høyre side)

Grunnleggende omsorg: Foreldrenes/omsorgspersonenes ivaretagelse av fysisk og materiell omsorg på en slik måte at barnet har det bra og skaper trygghet for barnet. Foreldrene må sørge for mat, klær og et sted å bo og rutiner i hverdagen.

Stimulering og veiledning: Foreldrenes stimulering, grensesetting og veiledning av barnet. Veiledning handler om omsorgspersonens strategier for å hjelpe barnet å forstå sosiale og kulturelle normer slik at de blir i stand til å delta i fellesskapet. Foreldrenes egne erfaringer, oppfatning av hvilke krav som stilles i samfunnet og håp for barnets fremtid er dermed sentralt å ha kunnskap om.

Følelsesmessig tilgjengelighet: Hvordan foreldrene regulerer egne følelser i samhandling med barnet, hvordan de formidler følelsesmessig varme og nærhet og viser forståelse for barnets opplevelser og møter deres følelsesmessige behov.

Beskyttelse: Foreldrenes tilsyn med og beskyttelse av barnet. Dette kan handle om å beskytte barnet fra farer i hverdagen eller ta grep for å hindre at barnet utsettes for eller er vitne til fysisk, psykisk eller seksuell vold (både i og utenfor familien).

Familie og miljø (undersiden)

Familieforhold: Familiens situasjon og samspillet innad i familien og storfamilien. Viktig informasjon kan være hvem barnet bor sammen med, evt. på ulike bosteder, hvem barnet tilbringer tid sammen med (fysisk eller digitalt), hvem som er barnets omsorgsperson(er), hvordan medlemmene i familien

kommuniserer og hva man gjør sammen. De ulike familiemedlemmenes helse og trivsel er også familieforhold av betydning for barnets utvikling, samt familiens felles historie og planer/drømmer for fremtiden.

Bolig, økonomi og arbeid: Familiens økonomiske og fysiske rammebetingelser, samt foreldrenes tilknytning til arbeidslivet. Økonomiske utfordringer kan komme i veien for å nyttiggjøre seg tiltak som familieveiledning. Informasjon om familiens bolig, økonomi og arbeidsliv kan si noe om foreldres overskudd, rutinene i familien (hvem som er sammen, når og hvordan), barnets muligheter for lek og utfoldelse, mulighet for å reise på ferie, delta på fritidsaktiviteter mm. For familier med innvandrerbakgrunn kan oppholdstillatelse(n)e gi begrensninger og muligheter for familien på kort og lang sikt.

Identitet, språk og kultur: Barnet og familiemedlemmenes tilhørighet til ulike sosiale, etniske, religiøse, kulturelle og språklige fellesskap. Hvilke språk som snakkes i familien er sentralt, samt hvorvidt de ulike familiemedlemmene identifiserer seg med samme eller ulike sosiale grupper/fellesskap. Erfaringer med stigmatisering, rasisme og diskriminering.

Nettverk og sosial integrering: Kontakten familien har med nettverket sitt, både privat nettverk (storfamilie, venner, nabolag, religiøse arena, organisasjoner) og profesjonelt nettverk. Informasjon om nettverk kan si noe om hvilke relasjoner som er støttende/beskyttende og belastende for familien og barnet (størrelse, gjensidighet, tilgjengelighet osv.). Erfaringer fra en arena får også betydning for innstilling/opplevelser på en annen. Kunnskap om familiens tidligere erfaringer med å få hjelp fra offentlige institusjoner kan eksempelvis være viktig mht. å forstå og jobbe med mistillit og motstand.

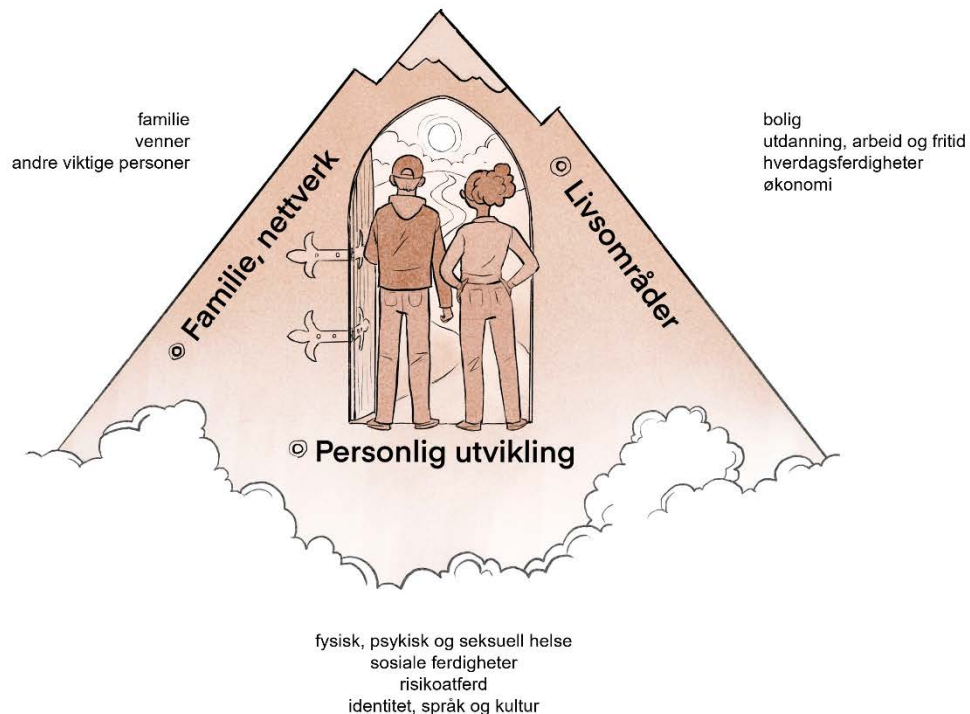
Se for øvrig informasjon om *nettverkskartlegging* under eget punkt senere i kapittelet. Kartlegging av nettverk vil også gi rik informasjon om relasjonelle materielle ressurser (og mangler) i familien og dens omgivelser.

5.2.2 Ungdommens behov i sentrum (UBiS)

Rapportene «*Ettervern - en god overgang til voksenlivet?*» (Paulsen et al., 2020) og tilsynsrapporten om samarbeidet mellom barneverntjenesten og NAV fra Helsetilsynet «*En dag står du der helt aleine*» (2020) gir et godt bilde av de utfordringene som Grunnmodellen for ettervern skal bidra til å løse, og som har vært førende for innhold og struktur i ettervernsmodellen. I tillegg til beskrivelser av utfordringsbildet i målgruppa peker rapportene også på vesentlige mangler når det gjelder struktur og organisering av ettervernsarbeidet. (se kapittel 1). Vi fikk tydelige anbefalinger fra forskningslitteraturen, organisasjonene og barneverntjenestene i prosjektet om at BBiS modellen ikke hadde den samme relevansen for ungdommer som står i overgangen til et selvstendig voksenliv som for yngre barn. I Grunnmodellen har vi derfor utviklet en *egen kartleggingsmodell for ungdom* fra 16 år som har fokus på samspillet mellom ungdommen og deres omgivelser.

Ungdom med behov for oppfølging fra barnevernet etter fylte 18 år er en svært sammensatt gruppe med ulik historie, behov og forutsetninger (se kapittel 1). Gode verktøy for kartlegging sammen med ungdommen og viktige personer rundt ungdommen, er nødvendig for å treffe godt med de tiltakene som igangsettes. Forskningen peker på behovet for et mer helhetlig syn på ungdommens livssituasjon, økt fokus på sosial støtte, nettverk og relasjoner og på skole, utdanning og arbeid.

UBiS-modellen har tre hovedområder: **personlig utvikling, familie og nettverk og livsområder** (det vil si sentrale områder for alle som skal bli mer selvstendige trenger å håndtere).

Familie og nettverk (venstre side)

Alle mennesker trenger kontakt og støtte fra mennesker som bryr seg og som en har tillit til. For unge som har en historie i barnevernet, er det spesielt viktig å kartlegge deres nettverk for å identifisere mulige støttepersoner og hvem de kan bygge varige relasjoner med. Sosial kapital er en viktig beskyttelsesfaktor som kan veie opp for de mange risikofaktorene som ofte er tilstede i ungdommens liv. Det vil dreie seg om personlig og følelsesmessig støtte, materiell og økonomisk støtte, praktisk støtte og veiledning i ulike sider og hendelser i livet. Nettverkskart er særlig egnet for å få kunnskap om nettverksdimensjonen (se eget punkt om dette).

Familie og slekt: Selv om mange unge i ettervern har en historie med omsorgssvikt og familierelasjoner som av ulike grunner ikke har kunnet ulike behov under oppveksten, er foreldre, søsken og øvrig slekt ofte viktige for unge i ettervern i overgangen til selvstendig tilværelse (Paulsen et al., 2020). De følelsesmessige båndene er ofte sterke, og situasjonen kan ha endret seg både for foreldre og barn. For unge under omsorg kan det ofte være nødvendig å re-etablere kontakt med foreldre og søsken og restituere disse relasjonene (Steenbakkens et al. 2018). Noen ganger kan det være risiko knyttet til den unges reetablering av kontakt, f.eks at konfliktnivået fremdeles er høyt, foreldre med rusproblemer eller som er psykisk ustabile kan ha uheldig innflytelse på ungdommen. Kartleggingen kan gi viktig innsikt i ungdommens tanker rundt styrker og utfordringer i relasjonene og ungdommens ønsker med tanke på fremtiden. Dette som utgangspunkt for å drøfte fordeler og

ulemper med ungdommen og identifisere personer i utvidet slekt og nettverk som kan gi konstruktiv støtte. Det kan f.eks være en onkel eller tante, besteforeldre e.l.

Fosterfamilie: For ungdom som har bodd i et stabilt fosterhjem over tid, kan den beste løsningen være å fortsette å bo der til man er ferdig med videregående skole, eller så lenge det er behov, og begge parter ønsker det. Der det har vært en god relasjon, vil som regel alle være opptatt av å bevare kontakten og opprettholde relasjonen livet ut. Fosterfamiliene bør ses på som en viktig ressurs og støtte i ungdommenes selvstendighetsprosjekt. Et godt samarbeid mellom fosterforeldre og biologiske foreldre er også viktig der det er mulig, og selv om ungdommen velger å flytte for seg selv, vil fosterforeldrene fortsatt kunne ha en viktig støttefunksjon. Som Fosterhjemsforeningen understreket, er det viktig å få til en sømløs overgang til en eventuelt ny avtale med fosterhjemmet etter ungdommen har fylt 18 år.

Venner: Venner er svært viktig i alle ungdommers liv, og som kan ha både negativ og positiv innflytelse på hverandre. Ungdom som har flyttet mye, som har uferdig skolegang, er stigmatisert og med et lite og ustabilt nettverk, søker ofte til de samme miljøene. Det handler om å høre til og bli akseptert, men det kan innebære betydelig risiko for et liv i utenforskap. Under kartleggingen er det derfor viktig å ha fokus på ungdommens interesser og ressurser for å finne miljøer og arenaer med muligheter for utfoldelse og etablering av nye vennskap. Tiltak for inkludering i skole og arbeid kan også være en viktig for etablering av nye vennskap, og for å motvirke ekskluderingsmekanismer som ungdom i kontakt med barnevernet kan bli utsatt for.

Andre viktige personer: Omfattende forskning viser at barn og unge som mestrer overgangen til en selvstendig tilværelse ofte fremhever relasjonen til minst en voksenperson som har betydd mye for dem. I tillegg til personer i familien, kan det være en lærer, en fotballtrener, en miljøarbeider på en institusjon, en saksbehandler i barneverntjenesten, en nabo o.a. Under kartleggingen er derfor viktig å snakke med ungdommen om hvem som er viktige for dem, og som de fortsatt vil ha i livet sitt. I neste omgang, blir det selvfølgelig viktig å ha en samtale med denne personen for å avklare hvilken type kontakt og funksjon denne personen kan ha.

Livsområder (høyre side)

Mange ungdommer er bekymret for en rekke ting når de skal stå på egne ben, for eksempel: Hvordan klare seg økonomisk? Hvor skal jeg bo? Hva skal jeg gjøre? Hva med arbeid og utdanning? Hvem kan hjelpe meg med praktiske ting? Hvem kan jeg få personlig støtte av? Blir jeg isolert? Spørsmålene er inspirert av spørreskjema til unge av Sosialstyrelsen «På väg», innspill fra Landsforeningen for Barnevernsbarn, og spørreskjemaer som allerede var i bruk i noen av tjenestene i utprøvingen. Disse punktene danner et viktig utgangspunkt for kartleggingen av det området vi har kalt **Livsområder**.

Bolig: En svært viktig forutsetning for godt ettervernsarbeid, er å sikre den unge en trygg og forutsigbar bosituasjon. Flere løsninger kan være aktuelle avhengig av ungdommens tiltakshistorikk, aktuelle bosituasjon, og egne ønsker og planer ved kontakttidspunktet. For unge med et langvarig opphold i fosterhjem kan det å forlenge oppholdet hos fosterfamilien være en ønsket løsning. Også for unge som bor i en omsorgsinstitusjon kan det være aktuelt å forlenge oppholdet til ungdommen har fullført videregående skole, eller av andre grunner. For unge som bor på en atferd- eller rusinstitusjon, og som fyller 18, skal bosituasjonen avklares og planlegges i samarbeid mellom ungdommen, institusjonen og barneverntjenesten i god tid før utflytting. Her kan alternativene være

både egen bolig, hjem til biologisk familie eller fosterfamilie. Unge som mottar frivillig hjelpetiltak, og bor hjemme, kan også ha krav på hjelp og støtte i forbindelse med flytting hjemmefra.

Endringer i ungdommens situasjon og behov skal følges tett, slik at trygghet og forutsigbarhet i forhold til bolig ivaretas.

«Housing First» tradisjonen (Tsemberis, 2011) understreker viktighetene av trygge boliger for marginaliserte grupper, og ser på bolig som en menneskerett og en viktig forutsetning for å mestre andre livsområder. Boliger som tilbys bør være vanlige boliger i vanlige bomiljøer, og unngå å gruppere mennesker med samme type problemer sammen. Dessuten er det viktig å jobbe med nettverk og sosiale- og fritidsaktiviteter parallelt. En tilpasset modell til norske forhold er prøvd ut i Lister barneverntjeneste (Bjarøy, 2018)

Skole, arbeid og fritid: Ifølge (Paulsen et al., 2020), har ungdom med barnevernerfaring en betydelig større risiko for å bli sosialt ekskludert enn kontrollgruppa (de som ikke har hatt barneverntiltak). Det er langt færre som fullfører videregående, langt færre som har et arbeidsforhold i tidlig voksen alder, langt større andel som mottar helserelaterte ytelser og langt flere mottar økonomisk sosialhjelp. Den viktigste risikofaktoren for utenforskap og et langt liv i NAV, er å falle ut av skolen i ung alder. Derfor blir det en viktig oppgave for barnevernet i samarbeid med skolesystemet og NAV å kartlegge både ungdommens forutsetninger og interesser og hvilke muligheter som finnes for enten utdanning eller arbeid. Et godt og grundig arbeid her vil ha stor betydning for gode levekår for individet på kort og lang sikt, og store innsparinger for samfunnet på sikt.

Det samme gjelder å bidra til en meningsfull fritid som kan forhindre ensomhet og isolasjon eller for noen i å trekkes til miljøer der både rus og kriminalitet forekommer.

Økonomi: En trygg og forutsigbar økonomi er viktig for alle, og spesielt for sårbar ungdom med en brokete fortid. Hva dette innebærer for hver enkelt, er avhengig av hvor de skal bo, støtte fra familie, om de er i arbeid eller utdanning osv. Dette må kartlegges, og i mange tilfeller må NAV inn som en viktig samarbeidsinstans. Dette henger også nøye sammen med et annet underområde, nemlig

Hverdagsferdigheter: For ungdom som skal flytte for seg selv, er det mange ting en skal mestre. F.eks å holde styr på penger, gjøre innkjøp, betale regninger, kunne lage mat, vaske klær, holde avtaler, komme seg på skolen eller arbeid, ha en god døgnrytme, holde huset rent og ryddig osv. For å kunne gi den støtten ungdom trenger for å klare seg best mulig, må kartleggingen også handle om dette, og like mye på hva de kan som hva de ikke kan

Personlig utvikling (undersiden)

Fysisk, psykisk og seksuell helse: Mange unge med bakgrunn i barnevernet har både fysiske og psykiske helseutfordringer som må kartlegges for at de skal få den rette hjelpen. Samarbeid med fastleger, helsesykepleier, psykisk helsevern eller kommunepsykolog, kan være aktuelt. Kunnskap og holdninger til seksualitet, seksuell legning, graviditet osv. kan også variere og bør snakkes om, gjerne ved å henvise til helsestasjon for ungdom. God fysisk og psykisk helse kan være en viktig beskyttelsesfaktor/styrke, og må løftes fram i kartleggingen.

Sosiale ferdigheter: Ungdom som har flyttet mye, og har en historie med mange relasjonsbrudd, kan ha problemer med å knytte nye kontakter og å bli kjent på nye steder. Faren for å isolere seg og bli

ensomme er tilstede. Å snakke med ungdommen om dette, kan også gi viktig informasjon om behov for hjelp og støtte. Gode sosiale ferdigheter skal framheves som en styrke.

Risikoatferd: Noen ungdommer kan også bli ukritisk og grenseløse i sin kontaktsøken, og faren for å havne i miljøer med rus og kriminalitet kan være stor. Noen av disse ungdommene vil ha behov for mer oppfølging enn det barneverntjenestene har kompetanse og tid til, men for å kunne identifisere behov og bringe inn andre instanser, er det alltid en fordel med god kartleggingsinformasjon. Det kan også være viktig for å kunne ivareta ungdommens sikkerhet.

Identitet, språk og kultur: For ungdom som identifiserer seg som (og/eller storsamfunnet kategoriserer som) samisk, nasjonal minoritet eller innvandrere kan det være et tema i ungdomstiden. Det kan handle om å navigere mellom ulike normsett, eller håndtere rasisme, hets, diskriminering og språklige barrierer. Ungdommer med kort botid i Norge, som enslige mindreårige asylsøkere, vil være opptatt av å etablere et stabilt sosialt nettverk, knekke kulturelle og språklige koder, tilgang til utdanning og helsehjelp, samt å reetablere relasjoner til familie og venner transnasjonalt. Å kunne snakke åpent om disse tingene og å få tak i ungdommens tanker om hva som er viktig for hen, er verdifull kilde til kommunikasjon og alliansebygging samt avgjørende for skreddersøm av tiltak.

Det er utviklet et kartleggingsverktøy for samtaler med ungdommen om de ulike sidene i UBIS-trekanten som en del av Håndboken for ettervern.

5.2.3 Visualisering og bruk av trekantmodellene som verktøy

Gjennom samutviklingsprosessen i utviklingsfasen (se kapittel 3) kom det innspill både fra organisasjonene, kompetansemiljøene og barneverntjenestene om at en visualisering av modeller og verktøy ville kunne bidra til tydeligere kommunikasjon, noe som igjen kunne bidra til bedre samarbeid og øke mulighetene for medvirkning. En visualisering ville dessuten kunne få fram et kulturelt mangfold på ulike områder og bidra til økt forståelse for barn, ungdom og familier med et annet morsmål enn norsk.

Vi innledet et samarbeid med en dyktig illustratør, Stig Saxegaard, og gjennom en samutviklingsprosess der både illustratøren, prosjektgruppa, tjenestene og ulike kompetansemiljøer deltok, kom vi fram til en illustrert utgave av kartleggingsverktøyene både for barn og ungdom. Den illustrerte BBIS-modellen er avbildet under.

Illustrert modell av BBIS som utgangspunkt for samtale og utforskning av områdene

BBiS-modellen som verktøy

BBiS-modellen kan brukes som utgangspunkt for møter og samtaler med barn og foreldre for å få fram deres syn på hva som barnets og familiens *helhetlige situasjon*. Den kan også være et hjelpemiddel for å forklare hva som er barnevernets bekymringer rundt barnet, og hva som skal til for at barnevernets bekymring reduseres. I visualisert utgave med illustrasjoner som viser de ulike områdene (se illustrasjon), kan den bidra til bedre *forståelse* og mer *samarbeid* mellom barneverntjenesten og familien på tvers av språklig og kulturell bakgrunn. Dette kan i sin tur legge til rette for økt *medvirkning* både for barn og foreldre.

For at kartleggingsmodellen skal virke samarbeidsfremmende, og ikke hemmende, må kontaktpersonen gjøre *BBiS-modellen* forståelig for både barna og foreldrene. Dette var brukerorganisasjonene svært opptatt av da vi ba om innspill til bruk av *BBiS-modellen*. Kontaktpersonen har ansvar for å *tilpasse* informasjonen til den enkelte familie sin situasjon og behov. Det bør brukes et enkelt språk og eksempler fra familiens eget liv, og fokuset bør være på *ressurser* både hos barnet og i omgivelsene. Med et ressursfokus i utgangspunktet, er det ofte lettere å snakke om problemer og belastninger i etterkant.

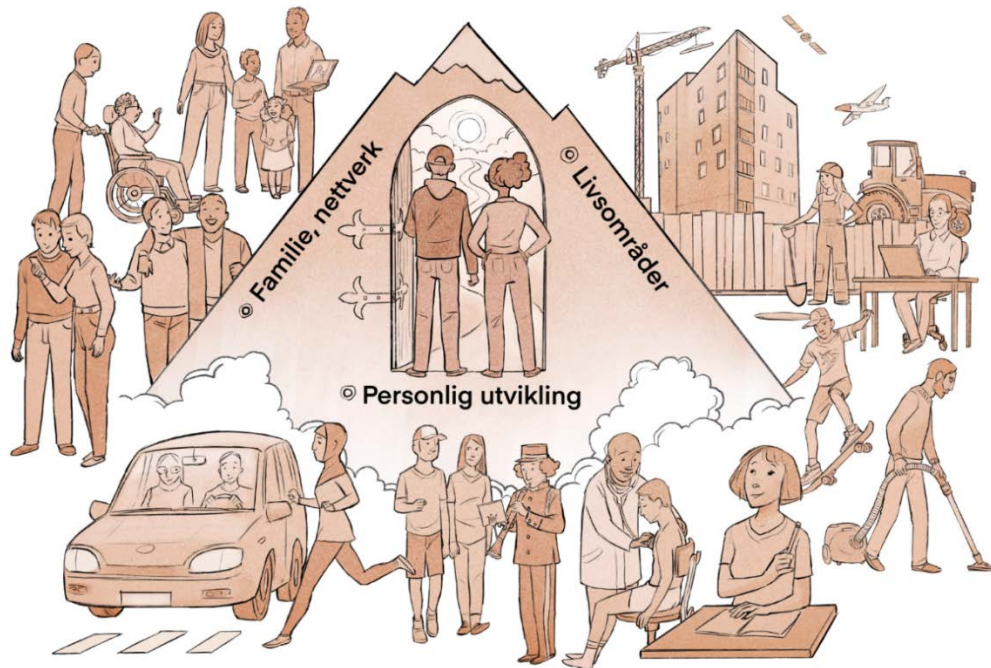
Som verktøy i hjelpetiltaksarbeidet kan *BBiS-modellen* brukes til å få oversikt over og vurdere barnets situasjon og behov, og som grunnlag til å fatte beslutninger om treffsikre tiltak i samarbeid med barn og foreldre. Dette peker mot sammenhengen med undersøkelsesarbeidet, og fra tjenestene ble det fremhevet at det var viktig at *BBiS-modellen* også ble tatt i bruk i undersøkelsesfasen. Rammeverket kan brukes både i konkretisering av målene i *tiltaksplanen* for i større grad tilpasse disse barnets behov, i *evalueringen* av om tiltaksplanens mål er nådd, og i vurderingen av om det fortsatt trengs tiltak eller ikke.

Som ramme for drøfting med barnets behov i sentrum kan *BBiS-modellen* benyttes i samarbeid også med *eksterne samarbeidspartnere*. At alle involverte parter får kjennskap til den *helhetlige tilnæringsmåten* og det *økologiske rammeverket* rundt barnets situasjon og behov kan gi mer åpenhet og bedre forståelse for det barnevernfaglige arbeidet.

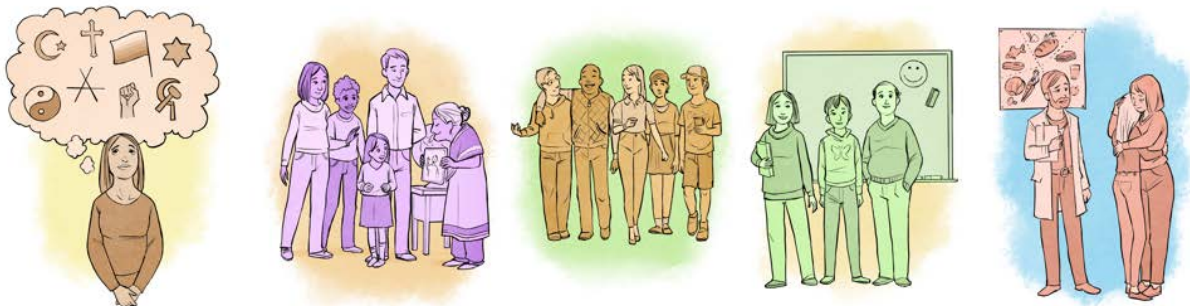
Innspill og kommentarer fra utprøvingen av grunnmodellen for familier med barn mellom 4 og 12 år tyder på at bruk av «trekanten», som kontaktpersoner og brukere ofte kaller den, har vært nyttig. En kontaktperson sa det sånn i internevalueringen: «Å bruke trekanten er veldig flott og et virkemiddel som synliggjorde for familien at alt henger sammen.» En annen gir uttrykk for at «trekanten» bidrar til å finne styrker i familien og bli bedre kjent med foreldrenes vurdering av hva som er viktig i omsorgen for barnet.

Illustrasjon av UBIS-modellen

En tilsvarende samutviklingsprosess som for BBIS-modellen (se tidligere i teksten) resulterte i en illustrert utgave også av UBIS-modellen. Visualiseringen av trekantmodellen for ungdom er (som for barn) utviklet for å lette kommunikasjonen med ungdommen rundt kartleggingen av ressurser og utfordringer og for å sette i gang tanker og refleksjoner rundt områdene som er aktuelle å snakke med ungdommen om.

En del ungdommer synes at det kan være lettere å snakke om sitt liv med bruk flere visuelle bilder i tillegg til illustrasjonen over. Derfor har det også blitt utviklet samtalekort som kan brukes i kartleggingen av de ulike områdene i modellen. Idéen kom fra en av kontaktpersonene, og illustrasjoner ble utarbeidet i samarbeid med Stig Saxegaard. I utprøvingen sammen med noen av ungdommene kom det fram forslag til endringer, for eksempel at undertema «Identitet, språk og kultur» måtte deles i to - ett for identitet og ett før språk og kultur.

UBiS-modellen som verktøy

Den illustrerte UBiS-modellen og de tilhørende *samtalekortene* er utarbeidet for å få til en *god kommunikasjon* med ungdommene, og for å bygge en *god relasjon og samarbeidsallianse* mellom kontaktperson og ungdom. God kunnskap om ungdommens *helhetlige situasjon*, øker sannsynligheten for en gjensidig og tillitsfull relasjon. Visualiseringen er ett grep, et annet er å ha fokus på ungdommens og omgivelsenes *ressurser*. Erfaring viser at dette åpner opp for å kunne snakke om vanskelige ting og utfordringer også. Et ressursfokus bidrar også til å identifisere mulige *beskyttelsesfaktorer* som en motvekt til risikofaktorer eller utfordringer.

Kartlegging med UBiS-modellen krever *tid*, noe som kom fram i utprøvingen av Grunnmodellen. Tilbakemeldingene fra kontaktpersonene tilsier at det er viktig å anerkjenne at både relasjonsbygging og kartlegging tar tid. Flere ga uttrykk for at det ofte er nødvendig med flere møter for å få fram ungdommens drømmer og framtidsplaner, å skape håp og sammen komme fram til realistiske og oppnåelige mål.

Viktige personer i ungdommens liv kan også trekkes inn i samtalene rundt de ulike områdene i modellen. UBiS-modellen kan være et viktig verktøy i kommunikasjonen med *foreldre og fosterforeldre* for å både få tak i viktig informasjon til kartleggingen, og for å se på hvilken rolle de skal ha i ungdommens liv etter fylte 18 år, og hvordan de kan være en støtte for ungdommen på vei inn i voksenlivet.

Kartleggingen med UBiS-modellen er også et godt utgangspunkt for *prioritering og rekkefølgen av tiltak*. For eksempel vil det å skaffe bolig være første prioritet for en som mangler et sted å bo, og deretter kan fokuset være på hvilken hjelp og støtte ungdommen trenger i den nye bosituasjonen. For en som bor hjemme eller hos fosterforeldre, er det viktig å avklare om boforholdet skal forlenges etter fylte 18, og dessuten avklare andre behov som skole, fritid, psykisk helse osv. UBiS modellen er, sammen med HEVD, et godt utgangspunkt for å lage en *tiltaksplan* sammen med ungdommen, og i *oppfølgingen og evalueringen* av denne.

Mange unge vil ha behov som barneverntjenesten ikke kan dekke alene, og ofte er det nødvendig med henvisning til, eller *samarbeid med andre instanser* som for eksempel NAV, oppfølgingstjenesten, psykisk helsevern osv. Som ramme for drøfting med ungdommens behov i sentrum kan UBiS-modellen benyttes i samarbeid også med *eksterne samarbeidspartnere*. God kartlegging av og oversikt over ungdommens situasjon vil være avgjørende for at den hjelpen ungdommen tilbys treffer behovene, og kan dessuten bidra til et godt samarbeid rundt ungdommen.

I utprøvingen av Grunnmodell for ettervern kom det fra mange positive tilbakemeldinger om bruk av «trekanten», som kontaktpersoner og ungdommer gjerne kaller UBiS-modellen. Her er et eksempel fra en kontaktperson. «Vi brukte trekanten som verktøy for samtalen. Syns det bidro til en åpen dialog for temaer som var viktig for ungdommen å snakke om.» Flere ga uttrykk for at «trekanten» bidro til en god kartleggingssamtale, og at den hjalp med å sette ting i system.

5.2.4 Nettverkskartlegging

Som BBIS/ UBIS modellen tydeliggjør, er sosial støtte fra både formelt og uformelt nettverk en viktig ressurs for barn og familier som har det vanskelig. Nettverkskartlegging kan være et viktig første steg for å sikre systematikk og treffsikkerhet i nettverksarbeidet (Fyrand, 2016, s. 158). Systematisk kartlegging synliggjør barnet, ungdommen og familien sin helhetlige livssituasjon, både utfordringer og ressurser. Dette som grunnlag for å identifisere ressurser i nettverket som kan mobiliseres som

del av en problemløsningsprosess, Nettverksmobiliserende tiltak, som familieråd og nettverksmøter, er mulige tiltak for å bedre sosial støtte rundt familiene.

Som beskrevet i kapittel 2 ble nettverkskartegging som metode utviklet av Ann Hartman og kan gjennomføres med eller uten standardiserte verktøy, gjerne kalt nettverkskart. Sentralt for nettverkskartlegging er en styrkebasert og myndiggjørende tilnærming. Fyrand (2016) hevder at nettverkskartlegging må anerkjenne tre ulike kompetansesystemer: brukeren sin brukerkompetanse, det sosiale nettverkets kjennskapskompetanse og det profesjonelle nettverkets kunnskaps-, forsknings- og erfaringskompetanse.

I grunnmodellen prøvde vi ut et verktøy for nettverkskartlegging utviklet av det internasjonale forskningsprosjektet Drawing Together (<https://www.drawingtogetherproject.org/>), som vi tilpasset bruk i barnevernets hjelpetiltaksarbeid. Dette fordi erfaringene fra prosjektet sier at verktøyet fremmer dialog og rike beskrivelser fra ungdommer om deres sosiale nettverksrelasjoner, også ved språklige barrierer. Bruk og utfylling av nettverkskart beskrives i håndbøkene.

I undervisningen fikk begge målgrupper en innføring i nettverkskartlegging, samt erfaring med både å lede nettverkskartleggingsøvelsen og tegne eget nettverkskart. Det siste viste seg å være svært nyttig med hensyn til å sensitivere profesjonelle for hvordan det oppleves å visualisere eget nettverk, særlig utfordringer, konflikter og svakt nettverk. Øvingen i å lede nettverkskartlegging hadde fokus på samarbeid og medvirkning; gode måter å informere om verktøyet på (gjøre det forståelig og motiverende), formulere tydelige mål sammen med ungdom og familier, stille spørsmål som får frem ressurser samtidig som utfordringer belyses, vise empati og forståelse, oppsummere sammen med brukeren og lage planer for videre tiltaksarbeid.

Organisasjonene har gjennom innspillsrundene vært opptatt av at barnevernet må bli bedre til å se både nettverksressurser og utfordringer i arbeid med ungdom og familier. Når det gjelder nettverkskartlegging, tilbakemeldte Landsforeningen for barnevernsbarn og Forandringsfabrikken at nettverkskartlegging kan være krevende for ungdom i ettervern. For det første fordi det kan oppleves byråkratisk å introdusere for mange verktøy og diagrammer. For det andre fordi mange føler seg ensomme og sårbare, og nettverkskartlegging kan synliggjøre både hvor lite nettverk unge har og hvor utfordrende mange relasjoner har vært og er, samt kan utløse bekymringer for fremtiden.

Verktøyet ble presentert for barnevernstjenestene i utviklingsfasen og de formidlet at det hadde potensiale for begge målgruppene i grunnmodellen. I utprøvingen av grunnmodellen fikk vi primært tilbakemeldinger på hvordan verktøyet fungerte i praksis fra ettervernsgruppa. Tilbakemeldinger fra ettervernsgruppa var at verktøyet fungerte bra også i saker der de var redde for at det ville forsterke ensomhet, verktøyet synliggjorde «usynlige» ressurser, og det fungerte godt som utgangspunkt for å snakke om fremtid og endringer.

5.2.5 Oppsummering av styrker og utfordringer

Med utgangspunkt i opplysningene som kommer fram gjennom kartleggingen sammen med ungdommen, barnet, foreldrene, og andre viktige personer, vurderes og styrker og utfordringer i en matrise (se matriser for barn og ungdom under). Prinsippet om å lete etter styrker og behov er viktig å ha med seg inn i både kartlegging og vurdering. Som styrker regnes forhold som kan bidra til en omsorgssituasjon som fremmer positiv utvikling. Med utfordringer menes forhold som øker faren for at barnets utvikling eller omsorgssituasjon påvirkes negativt.

Det er viktig at vurderingene skjer i åpenhet og sammen med familien (se kapittel 3), og at det brukes som utgangspunkt for arbeidet med tiltaksplanen (se kapittel 7). Vurderingen av barnets og familiens

styrker og utfordringer er et viktig grunnlag når man skal sette inn riktig hjelpetiltak, noe prinsippet om skreddersøm og individuell tilpasning minner om. Utfordringene vil kunne reduseres og/eller styrkene forsterkes gjennom iverksetting av riktig hjelpetiltak, noe som kan øke sjansen for en bedring i omsorgssituasjonen og redusere risikoen for omsorgsovertakelse.

BBiS-trekantens områder	STYRKER	UTFORDRINGER
Familie og miljø <ul style="list-style-type: none"> • Familieforhold • Arbeid, bolig og økonomi • Nettverk og sosial integrering • Identitet, språk og kultur 		
Barnets utvikling <ul style="list-style-type: none"> • Helse • Barnehage og skole • Følelser og uttrykk • Venner og fritid 		
Foreldrenes omsorg <ul style="list-style-type: none"> • Grunnleggende omsorg • Stimulering og veiledning • Følelsesmessig tilgjengelighet • Beskyttelse 		

UBiS-trekantens områder	Styrker	Behov
Familie og nettverk <ul style="list-style-type: none"> ✓ Biologisk familie ✓ Fosterfamilie ✓ Slekt ✓ Venner ✓ Andre viktige personer 		
Livsområder <ul style="list-style-type: none"> ✓ Bolig ✓ Utdanning og arbeid ✓ Fritid ✓ Økonomi ✓ Hverdagsferdigheter 		
Personlig utvikling <ul style="list-style-type: none"> ✓ Fysisk, psykisk og seksuell helse ✓ Sosiale ferdigheter ✓ Risikoatferd ✓ Identitet, språk og kultur 		

5.3 Plan for hjelpetiltak, oppfølging og evaluering

I oppdragsbeskrivelsen fremheves det at grunnmodellen «skal gi støtte til tjenestene i valg, tilpasning, oppfølging og evaluering av tiltak gjennom å styrke kvalitet, forutsigbarhet og likeverdighet i hjelpetiltaksarbeidet.» Den lovpålagte tiltaksplanen (Barnevernloven § 8-1) er et sentralt virkemiddel for å realisere dette, og det har vært en målsetting i prosjektet å styrke tjenestenes praksis når det gjelder utarbeiding, bruk og evaluering av planene.

I forarbeidet til den nye barnevernsloven skriver departementet at «planer representerer en skriftliggjøring av en systematisk arbeidsform i barnevernet» (Prop. 133 (2020-2021), s.288). Videre sier de at et systematisk arbeid betyr at det er preget av bevisst refleksjon, det er sammenheng mellom de ulike elementene i arbeidet, arbeidet følger en hensiktsmessig fremdrift og nødvendige justeringer foretas underveis.

Erfaringer som formidles fra praksisfeltet tyder på at det fortsatt er en utfordring å innarbeide tiltaksplanen som et verdifullt arbeidsredskap i tiltaksarbeidet. Samlet sett synes det som om barnevernstjenestene oppfyller kravet om at det skal foreligge en tiltaksplan når vedtak fattes (siste tall fra SSB: i 2016 hadde 84% av barn med hjelpetiltak en tiltaksplan). På den annen side er det større tvil om kvaliteten på og nytten av de tiltaksplanene som utarbeides (Helsetilsynet, 2019). I mange sammenhenger understrekes det at det å formulere konkrete mål for tiltakene er av stor betydning for utbyttet (Moran & Ghate, 2005; Sosialstyrelsen, 2016). Like tydelig er det at en del er en forutsetning at de som skal ha nytte av tiltakene er involvert både i valg av tiltak og i utformingen av målene med dem (se f.eks. Gladstone et al., 2014; Damiani-Taraba et al., 2017). Den type påvirkning og medbestemmelse, som går lenger enn å bare lytte empatisk, kan være særlig utfordrende for mindre erfarne kontaktpersoner (Damiani-Taraba et al., 2017).

Proessen rundt utarbeidelse av tiltaksplaner vil være noe forskjellig når det gjelder de to målgruppene Grunnmodellen så langt har vært rettet mot. Alder spiller selvfølgelig en rolle, men det har også betydning at både barneverntjenesten på den ene siden og barn og foreldre (4-12 år) og ungdommer (ettervern) på den andre siden er i ulike posisjoner. Basert blant annet på erfaringer fra utprøvingen av grunnmodellen og innspill fra deltakerne, får dette noen konsekvenser for tiltaksplanarbeidet som vist nedenfor.

5.3.1 Tiltaksplan for barn mellom 4 og 12 år

«Barnevernloven forutsetter at tiltaksplanen skal foreligge samtidig med vedtaket slik at innholdet kan danne premisser for vedtaket» (Saksbehandlingsrundskrivet, 2022, s. 184). At innholdet danner premiss for vedtaket, er viktig med tanke på arbeidsprosessen, at tiltaksplan ikke er noe som skal skrives når «alt annet er gjort». Når barnevernet i løpet av undersøkelsen, sammen med familien, er enige om at det settes inn hjelpetiltak, foregår det eksplisitt eller implisitt en vurdering av hva som skal oppnås og hva som er vesentlig innhold i tiltaket. Tiltaksplanstrukturen er ment å nettopp kunne skriftliggjøre og tydeliggjøre utfallet av disse vurderingene, sikre «en rød tråd» og med det bidra til et realistisk vedtak. Hvis tiltaksplanen først kommer på bordet etter vurderinger, konklusjon og vedtak, vil den lett bli mindre viktig og kunne oppleves som ikke noe annet enn et formalkrav.

Når barnet og barnets familie er ukjent for barnevernet, kan det på den andre siden, være utfordrende ved slutten av undersøkelsen å sammen med familien utarbeide en tiltaksplan som oppleves som meningsfull, samforent og tilstrekkelig konkret til at den kan ha den funksjonen den er tiltenkt. Å sikre eierskap til planen er dessuten utfordrende fordi det ofte skjer et skifte i kontaktperson når saken går fra undersøkelse til tiltak, i tillegg til at det i denne overgangen ofte ikke

er klart hvem som skal utføre tiltaket (enten det er besøkshjem, støtteperson, miljøarbeider eller veileder). Det siste betyr at det også kan gå noe tid før tiltaket starter opp.

Til sammen betyr disse faktorene at vi anbefaler *en to-faset utarbeiding av tiltaksplan*. Det utarbeides en tiltaksplan samtidig som det fattes vedtak om tiltak, slik loven forutsetter (fase en), men med en forståelse av at dette er en plan som må bearbeides og ikke minst konkretiseres ved oppstart av tiltaket/tiltakene. Utprøvingen av grunnmodellen, og spesielt de erfaringer vi har gjort med familieveiledningen, tilsier at det er hensiktsmessig med et *oppstartsmøte* (fase to). I dette møtet blir en viktig oppgave å konkretisere både hva som skal være innholdet i tiltaket og hvordan de involverte ser for seg at situasjonen er når tiltaket har vært vellykket (delmålene).

Denne tilnærmingen betyr ikke at kontaktpersonene ved avslutning av undersøkelsen skal ta lett på tiltaksplanarbeidet. På dette tidspunktet er planen ikke minst viktig for å sikre sammenheng mellom undersøkelse og tiltak og for å peke på hvilke områder tiltakene, og dermed målene, retter seg mot. Dessuten, relativt ofte utarbeides tiltaksplanen i arbeidet med barn og familier som barnevernet kjenner fra før, noe som vil gjøre det lettere å være konkrete på et tidligere stadium enn i en ny sak.

5.3.2 Tiltaksplan for ungdom i ettervern

Et viktig premiss i arbeidet med *Grunnmodellen* for hjelpetiltak har vært at tiltaksplanen skal være et resultat av en *samarbeidsprosess* med ungdommen. Den skal sikre eierskap til planen og forutsigbarhet i samarbeidet med barneverntjenesten og andre instanser. Vi ønsket også å betone arbeidet med tiltaksplanen som en kontinuerlig prosess, som innebærer at vi ser på tiltaksplanen som et *levende dokument*, og som gjennom løpende kontakt og evaluering med ungdommen kan bli stadig tydeligere og mer treffsikker. Tilbakemeldinger fra brukerorganisasjonene i begynnelsen av prosjektet var også tydelig på dette; vi måtte sørge for å styrke ungdommens *eierskap* til planen og planlegge ettervern sammen med ungdommen. Et pragmatisk og forskningsbasert verktøy for å sikre denne prosessen og legge til rette for brukermedvirkning er UBiS- modellen (se 5.2.2.) og «Hva Er Viktig for Deg» (HEVD) (se 5.4.2.) som kommunikasjonsverktøy.

Både fra diskusjoner med organisasjoner samt utprøvingen i fase 1 kom det tydelig fram at det å arbeide med tiltaksplan og gjøre den til «*ungdommens egen plan*» var utfordrende. I samlingene med barneverntjenesten diskuterte vi frem et forslag på hvordan en slik tiltaksplan kunne se ut. Landsforeningen for barnevernsbarn og Forandringsfabrikken mente at det var viktig at det kom fram hva ungdommens ansvar og oppgaver skulle være i tiltakene, slik at hen ble en aktiv del av planleggingen (se forslag til tiltaksplan). Prosessen vi valgte i Grunnmodellen ble derfor å bruke HEVD som et verktøy for sammen med ungdommen å komme frem til mål som kunne omformuleres til hovedmål og delmål i tiltaksplanen. Når ungdommen var aktiv, ble det lettere å snakke om hvilken rolle de ulike partene skal ha. En del av barneverntjenestene som var med i utprøvingen endret malen på tiltaksplanen inne i sine datasystemer, en del brukte i stor grad HEVD-målene i tiltaksplanen mens andre hadde HEVD som en forfase. Dette må skreddersys slik at det passer for den enkelte ungdom, men vi ser at det å stille spørsmålet «*hva er viktig for deg*» fremmer en god samtale og dermed styrker medvirkningen.

Eksempel på mal for tiltaksplan:

TILTAKSPLAN for:					
	Hovedmål 1:				Varighet av tiltaket
Delmål:	Tiltak	Hvem må inn	BVs oppgaver	Ungdommens oppgaver	Tidspunkt for evaluering
1.					
2.					
3.					
	Hovedmål 2:				Varighet av tiltaket
Delmål:	Tiltak	Hvem må inn	BVs oppgaver	Ungdommens oppgaver	Tidspunkt for evaluering
1.					
2.					
3.					
	Hovedmål 3:				Varighet av tiltaket
Delmål:	Tiltak	Hvem må inn	BVs oppgaver	Ungdommens oppgaver	Tidspunkt for evaluering
1.					
2.					
3.					

5.3.3 Evaluering av tiltak

Verken en grundig undersøkelse eller en gjennomtenkt og samarbeidsbasert tiltaksplan er noen garanti for at hjelpetiltakene gir det utbytte for barnet eller ungdommen som de er tiltenkt. Munro (1996) peker på at mangelen på et entydig kunnskapsgrunnlag og uforutsigbarhet om framtidige hendelser i den enkeltes liv setter klare begrensninger når det gjelder å kunne predikere utfall av beslutningene barnevernet tar, for eksempel når det gjelder valg av hjelpetiltak. Det er uunngåelig å innimellom fatte beslutninger som i etterkant viser seg å ha vært feilaktige, selv om de på beslutningstidspunktet var rimelige og velbegrunnede. Det som kan unngås, er å holde fast ved beslutninger og valg som en kan revidere dersom en stopper opp og evaluerer i lys av ny og oppdatert informasjon (Munro, 1996). Det er med andre ord gode grunner for at både tidligere og nåværende barnevernlov setter krav til at barnevernstjenesten følger opp hjelpetiltakene og «*systematisk og regelmessig vurderer om hjelpen fungerer etter hensikten*» (Barnevernloven § 8-1).

Forskning på og tilsyn med barnevernets praksis har vist at evalueringen av hjelpetiltak ofte er mangelfull (Helsetilsynet, 2012 & 2019, Gjerustad et al., 2006; Christiansen, Thomsen & Hellem, 2012). Når slike mangler forklares, pekes det blant annet på at det mangler faste rutiner og metodikk for evaluering og at evaluering nedprioriteres når arbeidspresset er høyt. Andre forklaringer handler om at det er lite erfaring med at evalueringen munner ut i viktige beslutninger, eller at man erfarer at de ulike partene er enige om at tiltakene positive uansett reell effekt. Det siste kan også henge sammen med at målene i tiltaksplanen er lite konkrete og dermed lite evaluerbare.

En ytterligere grunn til svakheter når det gjelder evaluering, er at det ikke alltid er et klart skille mellom når barnevernsarbeideren jobber med generell oppfølging av saken og når hen evaluerer de pågående hjelpetiltakene (Christiansen et al., 2012). For eksempel vil mye av det som inngår i ettervern, den løpende kontakten med ungdommen, kunne kalles oppfølging. Underveis i

oppfølgingen kan det vise seg nødvendig å gi den unge råd og støtte når det gjelder kontakt med andre tjenester (jfr. § 8-5 i barnevernsloven). På samme måte kan det på tvers av målgrupper vise seg at det i hjelpetiltaksforløpet er behov for å justere deler av hjelpen som gis; eksempelvis rekkefølgen på tema i familieveiledningen eller hyppighet for møter med ungdommen. Det kan være behov for å ta hensyn til hendelser som har inntruffet, og det kan for eksempel vise seg å være behov for tolk i møtene, selv om det ikke var vurdert som nødvendig i utgangspunktet. I grunnmodellen har vi vært opptatt av å sonde mellom denne formen for løpende oppfølging av tiltakene og de som mottar tiltakene på den ene siden, og en mer systematisk evaluering på den andre siden.

Den systematiske evalueringen er en kartlegging som på grunnlag av relevant informasjon skal kunne ut i en beslutning hvor alternativene grovt sett er:

- Tiltaket avsluttes.
- Tiltaket fortsetter i sin nåværende form.
- Tiltaket fortsetter, men med justeringer.
- Målene for tiltaket endres.
- Det settes inn andre tiltak.

I grunnmodellen har vi introdusert et evalueringsskjema som benytter tiltaksplanen som utgangspunkt. Skjemaet benyttes også i Tjenestestøtteprogrammet og i ble utviklet i KS' evalueringsnettverk (Christiansen, Thomsen & Hellem, 2012). Skjemaet inviterer til i dialog med barn, ungdom, foreldre og eventuelt andre involverte, å utforske tre hovedspørsmål: For det første: *Er målet nådd?* Har det skjedd endring i retning av det som var målet med tiltaket? For det andre: *Er tiltaket gjennomført som planlagt?* Hva ved tiltaket har bidratt eller hindret til å nå målet? Og for det tredje: *Hva gjør vi herfra og fremover?* En tydelig konklusjon på grunnlag av det som er kommet fram i evalueringen.

Evaluering av hjelpetiltak og tiltaksplan

Barnets navn: _____ Vedtak: _____ Evalueringsdato: _____
 Hovedmål: _____

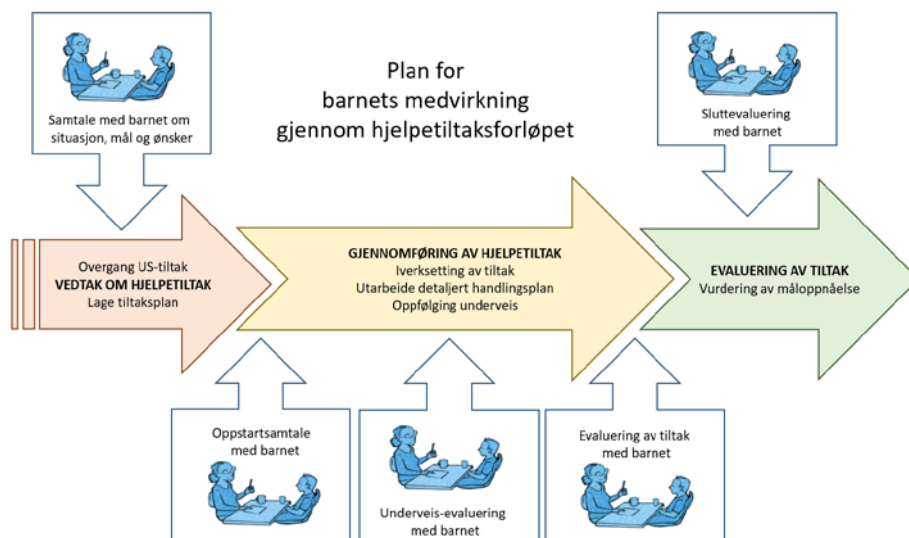
Delmål	Tiltak	Endring fom. når arbeidet med delmålet startet	Er tiltakene gjennomført som planlagt?	Konklusjon
		   -2 -1 0 1 2 3 4 5		
		Foreldre ☐ Barn ☐ Barnevern ☐ Tiltak ☐ _____ Kommentar: _____	Kommentar: (Eks. hva har fremmet/hemmet)	
		Foreldre ☐ Barn ☐ Barnevern ☐ Tiltak ☐ _____ Kommentar: _____	Kommentar: (Eks. hva har fremmet/hemmet)	
		Foreldre ☐ Barn ☐ Barnevern ☐ Tiltak ☐ _____ Kommentar: _____	Kommentar: (Eks. hva har fremmet/hemmet)	

På samlinger jobbet deltakerne med evalueringsskjema med utgangspunkt i egne tiltaksplaner. Tilbakemeldingene er at skjemaet er nyttig og hjelpsomt, men det var ikke tid til å prøve det ut i praksis, det vil si i samhandling med foreldre og barn (4 til 12 år) og ungdommene (ettervern).

Som det fremgår av forløpsmodellen (se 5.1.1.) foreslår vi at *BBIS / UBIS – modellen* også trekkes inn som hjelpemiddel når tiltakene skal evalueres. Trekantmodellen kan invitere til å synliggjøre hva som er status eller hva som kommer fram av ny informasjon på evalueringstidspunktet for eksempel om mål som er nådd eller om nye ressurser eller nye behov som har man har blitt klar over i løpet av tiltaksperioden og som tilsier at mål eller tiltak må endres.

5.4 Samarbeid og medvirkning

Når vi har utviklet materialet i Grunnmodellen har det vært sentralt å både gi tydelig retning til *når* medvirkning og samarbeid skal/bør skje og *hvordan* forholdene kan legges til rette av kontaktpersonene. Organisasjonene som ga innspill i utviklingen av Grunnmodellen framhevet at godt samarbeid skjer når barnevernet tar barn, ungdom og foreldre sin situasjon og ønsker på alvor, samt sikrer god informasjon om barnevernets vurderinger, brukeres rettigheter og hjelpetiltakstilbudet. Familier som lever i fattigdom og marginaliseres eller diskrimineres i møte med arbeidsliv, boligmarked og sosiale arenaer, ønsker at barnevernet *bedre forstår* hva dette betyr for hverdagen deres, og samtidig *bygger på ressursene* de har i familien og nærmiljøet når tiltak skreddersys. Barn ber om å få si sin mening om hvilken hjelp familien trenger, og om situasjonen har bedret seg. Ungdom i ettervern ønsker mer *informasjon* om ettervernstilbudet, og tilpasset praktisk og sosial støtte i overgangen til selvstendighet. Foreldre og foresatte til ungdom i ettervern ber på sin side om å få bidra i større grad. Deres innspill samsvarer med funn fra forskning om hva som bidrar til medvirkning og samarbeid, jamfør kunnskapsgjennomgangen i kapittel 2.

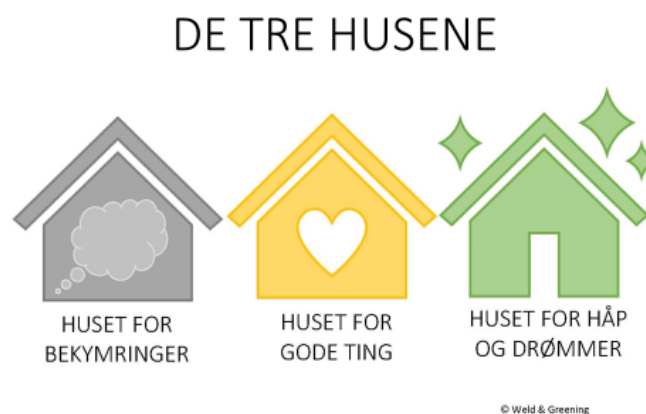
I grunnmodellen er *samarbeid og medvirkning* tatt inn som sentralt moment i alle verktøy vi har utviklet, som tiltaksplaner, BBIS og UBIS, nettverkskartlegging, mal for ansvarsgruppemøter mm. I tillegg har vi tatt *fire overordnet grep*. Det *første* grepet er å *tydeliggjøre de ulike rollene* kontaktpersoner har og dermed hvordan rammebetingelsene dette viktige samarbeids- og medvirkningsarbeidet skjer innenfor. Det skal bidra til å øke kontaktpersonenes mulighet til å

identifisere barrierer for medvirkning og samarbeid (spenningen mellom hjelp og kontroll, saksbehandlingsrutiner osv.), samt gi retning til hvordan disse kan møtes. For det *andre*, illustrasjonen av forløpet i hjelpetiltaksarbeidet som peker på *kritiske beslutningspunkt* der *medvirkning alltid skal skje* for å sikre barn, ungdom og foreldres rettssikkerhet (som valg og evaluering av tiltak). For arbeid med familier med barn i alderen 4-12 år har vi i tillegg utviklet en illustrasjon av når barn bør involveres i hjelpetiltaksforløpet (se over) og i familieveiledningsforløpet. Illustrasjonene er ment å peke på når i forløpene det er spesielt relevant å involvere barn, og må ikke feiltolkes som standarder for omfanget av barns involvering, som bør vurderes for hvert enkelt barn.. Det *tredje* grepet er to spesifikke *kommunikasjonsverktøy*, «De Tre Husene» til bruk i samtaler med barn i alderen 4-12 år og HEVD til bruk i samtaler med ungdom. Disse beskriver vi i mer detalj under. Det *fjerde* grepet beskrives under neste overskrift, *kulturell tilpasning*, som handler om samarbeid og medvirkning i et etnisk minoritetsperspektiv.

5.4.1 De 3 Husene

Kontaktpersonen skal etablere en *trygg samarbeidsallianse* med barn og foreldre samt skape engasjement gjennom å ha fokus på familiens styrker og ressurser, fremme familiens tanker og synspunkter, støtte og normalisere og unngå belæring og konfrontasjon (mer om dette i håndboken og i fordypningsmateriellet til Familieveiledningen). «De tre husene» er et kommunikasjons- og informasjonsinnhentingsverktøy som kan bidra til å løfte barnets stemme tydeligere fram og dermed sikre medvirkning i hjelpetiltaksarbeidet i Grunnmodellen. Verktøyet egner seg både i undersøkelsesfasen og innledningsvis, underveis og ved avslutning av hjelpetiltaksforløpet, og utvikleren har gitt tillatelse til at verktøyet kan brukes i Grunnmodellen.

De tre husene er et eksempel på et *barnevennlig verktøy* som ved hjelp av visualisering gir barnet mulighet til å velge hvordan hen vil uttrykke seg enten ved å se på bilder, snakke, tegne selv eller skrive. Ut fra oppdraget om å ivareta familier med ulik kulturell bakgrunn vurderes det som nyttig å ha med et verktøy som har sin opprinnelse i arbeid med en urbefolkning.

«De tre husene» ble utviklet i 2003 av barnevernsarbeiderne Nicki Weld og Maggie Greening fra New Zealand (Weld & Parker, 2014). Bakgrunnen var at dommere på New Zealand opplevde at kvaliteten i vurderinger og planer som ble lagt fram i retten av barnevernet var mangelfulle med hensyn til informasjon om hvordan barnet og foreldrene opplevde situasjonen. «De tre husene» som kommunikasjonsverktøy ble utviklet som svar på hvordan barnets og foreldrenes stemme kan løftes tydeligere fram i barnevernets arbeid. Weld fant hus-metaforen nyttig i kommunikasjon med barna og familiene, fordi det er en metafor alle kan relatere seg til uavhengig av kulturell og etnisk

bakgrunn. Et mål med verktøyet er å legge til rette for å snakke om *egne styrker, sårbarheter* som kan skade eller sette en i fare, men også hva barnet og familien har av *håp og drømmer*. Weld er av den oppfatning at ved å utforske alle disse tre områdene sammen med barn og foreldre, vil det gi en god forståelse av deres perspektiv på og tanker om hva som skjer i livene deres. Utviklerne beskriver hvordan det å starte med å spørre barn og foreldre om styrker, åpner dialogen og bidrar til at det blir lettere å gå over til kommunikasjon om sårbarheter og det som er vanskelig.

Framgangsmåten utviklerne av verktøyet foreslår er basert på erfaringer gjort av barnevernsansatte fra hele verden som har brukt «De tre husene» med barn og unge. I gjennomføring av en samtale strukturert rundt verktøyet, er det viktig å være så åpen og transparent i sin kommunikasjon som mulig (dette er nærmere beskrevet i håndboka).

Utformingen og den anbefalte bruken av «De tre husene» samsvarer godt med det aktuelle høringsnotatet for «Forskrift om barnets medvirkning i barnevernet» utviklet av Barne- og familiedepartementet. I forskriftene fremheves at barnet har rett til å bli hørt, rett til å få forståelig informasjon og rett å uttrykke seg fritt. Samtaler med barnet skal gjennomføres på en ivaretagende og barnevennlig måte tilpasset barnets alder, modenhet og uttrykksform. Det skal tilrettelegges for klare og trygge rammer for samtalen, samtalen skal foregå med utgangspunkt i barnets perspektiv med vekt på å bygge tillit mellom barnet og kontaktpersonen. Åpenhet og tydelighet er viktig. Barnet skal få vite hva som skjer med den informasjonen som er gitt til barnevernet, hvem andre som får vite hva barnet har sagt, for eksempel hva foreldrene får vite.

Verktøyet ble innført i Grunnmodellen og prøvd ut av kontaktpersonene i fase 2. En foresatt kommenterer i internevalueringen: «Et tips er å møte barnet et par ganger før man skal prate om de tre husene. Noen barn bruker litt tid med lekt og slikt før de snakketøyet er i gang.» En kontaktperson sier det sånn: «Jeg brukte de tre husene. Veldig fint å være med på å prøve det ut og følge den systematikken og ha de barnesamtalene.»

5.4.2 Hva Er Viktig for deg (HEVD)

HEVD er et pragmatisk og et *forskningsbasert samtaleverktøy*. Det består av å spørre ungdommen «Hva er viktig for deg?» for å få tak i *ungdommens perspektiv*. Gjennom å bruke et slikt verktøy i Grunnmodellen er hensikten å skape et større eierskap til sin egen plan for hva barneverntjenesten skal bistå i. I kombinasjon med ferdigheter fra Motiverende intervju kan HEVD motivere ungdom til å nærme seg mål som er viktige for dem. Tjenester som møter ungdommer, bør basere seg på behovene og ideene til ungdommen (Oliver et al. 2008), og tilpasse seg til deres heterogenitet, og være tilgjengelig for alle uansett alder, kjønn eller etnisitet (Muir et al., 2012). For at tjenester skal kunne tilpasses ungdommers behov, bør de fremme holdninger som fremhever respekt, koordinert omsorg og tydelig kommunikasjon. Når man aktivt involverer ungdommer i planlegging av tiltak i ettervern, demonstrerer dette at kontaktpersonen tar ungdommen seriøst og respekterer deres meninger (Repper & Perkins, 2003; Viksveen et al). For å videre arbeide med å sikre ungdommens motivasjon og brukermedvirkning har vi i Grunnmodellen derfor valgt å ta in elementer fra kommunikasjonsverktøyet Hva Er Viktig for Deg (HEVD).

Tollefsen et al (2020) fant i førstelinjetjenesten at ungdommer som brukte HEVD tilskrev mindre av sin opplevde forbedring av psykisk helse til ytre årsaker, slik som tilfældigheter, flaks eller andre mennesker. Altså at de opplever å ha mer påvirkning på eget liv og helse. Når Tollefsen, et al., (2020) intervjuet helsepersonell om deres erfaringer med å bruke HEVD fant de at de opplevde spørsmålet «Hva er viktig for deg?» som et universelt spørsmål som brakte med seg en validerende holdning- det

som er viktig for deg er viktig for meg. Nå ungdommene fikk lov til å definere temaene med egne ord, ble det tydelig for dem at de var med på å bestemme retningen på samtalene. Å utforske og definere viktige temaer sammen med ungdommene ble opplevd som en meningsfull prosess, som krevde at man var oppmerksomt til stede. HEVD ble sett på som en legemliggjøring av begrepet brukermedvirkning – å definere viktige temaer og følge disse opp på en systematisk måte, forsikret behandleren om at ungdommens stemme ble hørt gjennom alle samtalene. HEVD hjalp behandlerne med å komme til kjernen av ungdommens vansker raskt. Temaene som ble definert ga et tydelig sted å starte samtalene og åpnet opp for økt samarbeid mellom behandler og ungdom. De fleste som ble intervjuet synes ikke at HEVD drastisk endret måten de jobbet på, men at HEVD hjalp dem til å holde fokuset på det som var viktig for ungdommene.

5.5 Kulturell tilpasning og kultursensitivitet

I tråd med Rugkåsa (2018, s.183) legger vi til grunn en forståelse av *kultursensitivitet* som innebærer «at vi i sosialfaglig praksis er følsomme for både egne og andres kulturelle normer, verdier og praksiser, og ikke minst bevisst hvordan dette påvirker for forståelse og samhandling. Å være bevisst betydningen av kulturelle forhold er derfor et av elementene som inngår i en helhetlig sosialfaglig tilnærming til alle menneskers livssituasjon». Mange kontaktpersoner i barnevernet lurer på om de trenger kulturkompetanse, i betydningen kunnskap om landet, den etniske gruppen, normene, væremåten og tradisjonene personer med minoritetsbakgrunn har tilhørighet til. Som beskrevet i kunnskapsgjennomgangen er det umulig for kontaktpersoner å tilegne seg «kulturkunnskap» som er relevant for alle man møter fra samme land eller sosiale gruppe. Slik kunnskap kan også øke faren for at man overfokuserer på 'kultur' og mister av syne individuelle forhold, som eksempelvis hvordan økonomi, diskriminering og marginalisering påvirker personens hverdagsliv og identitet. I tillegg kan en slik tilnærming tilsløre hvordan også kontaktpersoners «kultur» har betydning for profesjonelle møter, som sosial status, kjønn, utdanning, samt profesjonelle makt. For å hindre kulturalisering, det vil si at situasjoner fortolkes eller forklares ut fra en generalisert forståelse av kultur (Rugkåsa, Eide & Ylvisaker (2015), trenger barnevernsarbeidere minoritetskompetanse. Slik kompetanse vil si å forstå *når* og *hvordan* kulturelle forskjeller påvirker samhandlingen, både med tanke på å sikre samarbeid og medvirkning samt forstå barn, unge og foreldre sin situasjon og behov.

I Grunnmodellen har vi derfor jobbet med kulturell tilpasning på ulike måter og ulike nivåer, med tanke på å *bevisstgjøre kontaktpersoner* om kulturelle forskjeller uten å tillegge dette en for stor betydning. Vi inviterte organisasjoner som har kunnskap om familier med minoritetsbakgrunn sine erfaringer i møte med barnevernet inn i samutviklingen (se kapittel 3). Her fikk vi mye nyttig kunnskap om utfordringer familier og ungdom kan møte samt innspill til hvordan samarbeid og medvirkning kan se ut i et etnisk minoritetsperspektiv. Vi har blant annet: 1) Inkludert kunnskap om minoritetsrelaterte faktorer i BBIS/UBIS-modellene, 2) gitt innhold til hva et etnisk minoritetsperspektiv på samarbeid og medvirkning kan innebære (kultursensitivitet), inkludert sjekklister for god tolkebruk, 3) hensyntatt representasjon i visualisert materiell, dvs. at tegninger og bilder reflekterer mangfoldet av familier som kommer i kontakt med barnevernet, og 4) inkludert nettverksmetodikk som er prøvd ut i prosjekt med unge flyktninger (se 5.2.4. og 5.3.6.).

Minoritetsperspektivet i håndbøkene

I tråd med Berg et al (2017) sine anbefalinger har vi innarbeidet tema i BBIS- og UBIS-modellene som *kan* være viktige å kartlegge når familier har etnisk minoritetsbakgrunn, med tanke på skreddersøm av tiltak, samarbeid og medvirkning. Se beskrivelser også i håndbøkene. Et første tema er barnevernets ansvar for å sikre *samer og nasjonale minoriteter* sine rettigheter og interesser. Det

innbefatter både sensitivitet for hvordan historiske traumer preger familier sine hverdagsliv i dag og møtet med barnevernet, og kulturelle normer for samhandling og familieliv er kontekstuel forankret. Her kan språklige hindringer ha betydning for kommunikasjonen, men er ofte usynlige. Det andre temaet er *flukt og migrasjon*. Erfaringer fra krig og flukt kan innebære både styrker og sårbarheter for barn, ungdommer og foreldre (Lidèn, 2017; Skytte, 2019). Transnasjonalt familieliv innebærer tilgang til ulike typer sosial kapital, som språk, krysskulturell identitet, kunnskap, sosial støtte, men også belastninger, som økonomiske forpliktelser, sorg og savn. Den *første tiden i nytt land* kan by på en rekke utfordringer samtidig, som å lære et nytt språk, etablere et nytt nettverk, forstå velferdssystemet, få arbeidsinntekt samt å konsolidere familien i en ny kontekst. Temaet språklige barrierer kan hindre likeverdig utdanning og tjenester til barn og ungdom med minoritetsbakgrunn. Det kan ta flere år for barn, ungdommer og foreldre får permanent oppholdstillatelse, som har betydning for familiens tilgang til velferdsgoder og opplevelser av tilhørighet. Det tredje temaet er sensitivitet for at minoritetskonteksten kan innebære *hets, rasisme og diskriminering*. Også i møte med barnevernet og barnevernets tiltak (PROBA, 2017). Det fjerde og siste temaet som er vektlagt i Grunnmodellen, er *sosioøkonomisk marginalisering*. Det vil si hvordan de over nevnte temaene ofte forekommer samtidig som at barn og unges livsbetingelser preges av vedvarende fattigdom, foreldres arbeidsledighet, trangboddhet, belastede boområder, og tilknyttede sosiale stigma.

Organisasjonene vi samarbeidet med i utviklingen av innholdet i grunnmodellen påpekte at det kan være vanskelig for familier å snakke om enkelte av disse temaene, dersom kontaktpersoner ikke setter det eksplisitt på agendaen. Sosioøkonomiske forhold og nettverk er eksplisitte tema i den svenske BBIS modellen, men organisasjonene anbefalte at vi også tar inn en egen underdimensjon som handler om «identitet, språk og kultur». Det kan åpne for samtaler om oppfatninger knyttet til inkludering, oppdragelse og foreldreskap, barndom og ungdomstid, tradisjoner, religion, språk, familiekulturer osv. Også rasisme, hets og diskriminering inngår i dette punktet.

Minoritetsperspektivet i undervisningen

Fordi det er store individuelle og kontekstuelle variasjoner, må kunnskap om minoritetsrelaterte faktorer alltid anvendes med forsiktighet, derfor inkluderte undervisningen om minoritetsperspektivet i Grunnmodellen øvelser i kritisk refleksjon omkring hvordan egen posisjon og tatt-for-gitte holdninger påvirker kommunikasjon, vurderinger og beslutninger. En tilnærming der «hensynet til kultur» ensidig handler om å forstå «de andres» kultur kan for eksempel hindre bevissthet rundt hvordan egne kulturelle briller preger profesjonelle møter. Manglende bevissthet kan for eksempel gjøre det vanskeligere å skille mellom hva som er «kulturelt forskjellig» og hva som er «skadelig», når det gjelder for eksempel foreldreskap eller ungdomsattferd (Aarset og Bredal, 2018). Det kan også gjøre det vanskeligere å identifisere hvordan egne stereotype forestillinger og fordommer, reproduseres i profesjonelle møter og vanskeliggjør kommunikasjon, samarbeid og medvirkning.

Bruk av tolk – en sjekklister

Basert på forskningskunnskap om bruk av tolk i barnevernet (se kapittel 2), tematiserte vi utfordringer ved bruk av tolk i undervisning og materiell samt utviklet en sjekklister for god tolkebruk som ligger som vedlegg til håndbøkene. Som kunnskapsgjennomgangen viste kan tolk være helt avgjørende for å sikre barn, ungdom og foreldres rettigheter og gjensidig kommunikasjon. Barnevernsarbeidere ansvar for at tolkede samtaler fungerer best mulig, gjennom gode forberedelser, tilrettelegging underveis og evaluering/justering sammen med familien. Tolken

oppgave er å oversette det som blir sagt 'ord for ord' i samtalen. Tolken løser dermed kun noen av kommunikasjonsutfordringene som oppstår i møte med familier. Å bygge tillit, fortolke non verbal kommunikasjon, og fortløpende sjekke ut den gjensidige forståelsen er barnevernsarbeiderens ansvar. Buzungu (2021) påpeker også at *kompetanse i bruk av tolk* utvikles gjennom erfaring. Samtalene har for eksempel en annen rytme enn andre samtaler, som barnevernsarbeidere må bli fortrolige med.

Sjekklisten presiserer hva som er viktige *forberedelser* (for eksempel å sjekke ut familiens språk og ønsker, sikre at tolken er kvalifisert, sende informasjon til tolken om innholdet møtet), hva som er viktig i *gjennomføringen av selve samtalen* (for eksempel at det er kontaktpersonens ansvar å sikre den gjensidige forståelsen, plassering i rommet) og hva som er viktig *etterarbeid* (for eksempel å evaluere hvordan tolkingen fungerte sammen med familien).

I utprøvingen av grunnmodell for hjelpetiltak ba vi tjenestene om å rekruttere familier og ungdommer med behov for tolk. Dette for å få tilbakemeldinger på hvordan våre anbefalinger for bruk av tolk fungerte. I evalueringen etter først fase kom det frem at bruk av tolk i familieveiledning med foreldre til barn i alderen 4-12 år var krevende, men nødvendig fordi mange av begrepene var ukjente for foreldrene. Noen erfarte at undersøkelsesteamet sa det ikke var behov for tolk, men at de gjennom veiledningen oppdaget at behovet var der. Flere brukte telefontolk og måtte forberede tolken på innholdet i samtalen for å sikre kvaliteten i oversettelsesarbeidet. Vi reviderte sjekklisten for god tolkebruk etter utprøvingen av familieveiledningen. Ingen av kontaktpersonene som fulgte opp ungdom i ettervern brukte tolk i disse samtaler, men kontaktpersonene i ettervernsgruppa formidlet at sjekklista var nyttig generelt.

5.6 Valg av hjelpetiltak

Valg av hjelpetiltak skal henge sammen med det som identifiseres som behov hos barnet og ungdommen gjennom undersøkelse og kartlegging. Mange rapporter, tilsyn etc. viser at en slik sammenheng ikke alltid er åpenbar når man ser på sakens dokumenter (Fjeld et al., 2020; Helsetilsynet, 2019; Riksrevisjonen, 2022). I Grunnmodellen har vi lagt vekt på denne sammenhengen ved å vise hvor vesentlig og kritisk overgangen fra undersøkelsesfasen til tiltaksfasen er, og at tiltaksplanen er et viktig bindeledd her (se 5.1.1.). Erfaringer fra og forskning på barnevernets praksis viser at det i tillegg til behovskartleggingen er andre faktorer som virker inn på tiltaksvalget. Først og fremst gjelder *det ønskene og preferansene til foreldre og ungdom*. I tillegg kan det ha betydning hva slags *innsats og tiltak andre tjenester har satt inn*, for eksempel veiledning til foreldre fra helsestasjon, BUP eller andre, og økonomisk støtte fra NAV.

Tidspunktet der tiltak skal velges og gis et konkret innhold, er et særlig kritisk tidspunkt med tanke på å realisere prinsippene og de overordnede forståelsesrammene i Grunnmodellen. Det gjelder særlig prinsippet: *Vektlegg barnets, ungdommen og familiens helhetlige situasjon*.

Når dette prinsippet skal operasjonaliseres i hjelpetiltaksarbeidet, har vi i Grunnmodellen lagt vekt på flere aspekter. For det første legger vi til grunn at en helhetlig forståelse og kartlegging innebærer at *også hjelpen må være helhetlig*. Samtidig er det ikke hensiktsmessig at tiltak og innsatser settes inn på for mange områder samtidig. *Prioritering* er nødvendig, men da også med oppmerksomhet på hva som prioriteres vekk. For det andre at helhetlig perspektiv betyr at barnevernets tiltak må *ses i sammenheng med tilbud og innsatser fra andre tjenester*. I en del tilfeller vil den beste hjelpen overfor identifiserte behov imøtekommes av andre tjenester heller enn barnevernet. Det gjelder for eksempel behandling eller oppfølging av barns psykiske vansker, selv om det kan være en klar sammenheng mellom omsorg barnet får og vanskene (Jfr. saksbehandlingsrundskrivet kapittel 4). For det tredje forutsetter en helhetlig tilnærming *individuell tilpasning*. Det betyr at en ikke kan ha en fast rekkefølge på tiltak, eller et fast oppstartiltak, som foreslått i oppdraget fra Bufdir (se kapittel 8). Identifiserte behov og faktorene nevnt over må være det styrende.

For ungdom i ettervern legger Grunnmodellens forløp opp til en systematisk prosess fra kartlegging gjennom UBIS-modellen, via HEVD og tiltaksplan hvor så vel helhet som prioritering ivaretas.

For familier med barn fra 4 til 12 år har oppdraget vært å prioritere familieveiledning som tiltak og med det velge saker i utprøvingen der dette tiltaket var relevant. Den helhetlige behovskartleggingen skal primært være ivaretatt i undersøkelsesfasen. Helhetsperspektivet er likevel framhevet ved hjelp av BBIS-modellen. Den er tatt i bruk med tanke på valg av tematisk forløp i Familieveiledningen og å sjekke ut behov for andre tiltak. Vi har videre satt fokus på prioritering. Konkret betyr det blant annet å vurdere hvilke konsekvenser det skal ha for det planlagte tiltaksforløpet (for eksempel familieveiledningen) når omsorgspersonene bringer inn andre tema som de opplever som presserende i det de kommer til samtale. Vurderingen dreier seg om tematikken settes på vent eller ivaretas av andre, eller om den er så vidtrekkende og betydningsfull for familien at den må prioriteres før det planlagte forløpet kan fortsette. En vurdering av den *helhetlige situasjonen i samarbeid med barnet og/eller familien* vil kunne lede til *kunnskapsbaserte valg* om prioritering.

5.6.1 Inndeling i type tiltak.

Inndelingen i ulike typer hjelpetiltak som ligger i oppdraget fra Bufdir (støttetiltak, samarbeidstiltak og nettverkstiltak), er til hjelp når det gjelder å målrette tiltaksarbeidet. Vel og merke vil et tiltak avhengig av målsettingen, kunne høre inn under flere av kategoriene. Disse begrepene er likevel klart

mer dekkende enn begrep som kompenserende og omsorgsstrukturerte tiltak, som ellers er benyttet både i faglitteratur og offentlige dokumenter. For målgruppen barn mellom 4 og 12 år er familieveiledning oppført som en fjerde type hjelpetiltak. I en helhetlig beskrivelse av barnevernets ulike hjelpetiltak, vil det være naturlig med en kategori som heter veiledningstiltak, og som også rommer andre tiltak den enkelte barneverntjeneste har tilgang til (som De Utrolige Årene, TIBIR, PMTO, Marte Meo, ICDP, COS o.l.).

Et spørsmål relatert til kategorisering, valg og iverksetting av hjelpetiltak, er hvilke oppgaver, funksjoner eller aktiviteter som skal forstås som oppfølging av saken, og hva som skal defineres som et tiltak. Dette berører blant annet den omfattende bruken av «råd og veiledning» og hvilken kategori tiltak råd og veiledning hører inn under.

Spesielt om råd og veiledning

Som vist i kapittel 1 er «vedtak om råd og veiledning» det definitivt mest brukte hjelpetiltaket, samtidig som det er et tiltak med store variasjoner både når det gjelder formål, metodikk, hyppighet og varighet, og når det gjelder hvem som utfører det. Dette er blant annet beskrevet av Skilbred & Havnen (2015) og Helsetilsynet (2019). Utviklingen av en egen familieveiledning for familier med barn mellom 4 og 12 år har vært en sentral del av oppdraget for Grunnmodellen. Fra Bufdirs side har det vært en intensjon at dette tiltaket skal kunne erstatte råd og veiledning i oppstartsfasen av en hjelpetiltakssak, og at det skal være samspillsorientert, tidsavgrenset og inkludere barns medvirkning. Hvordan dette er realisert gjør vi rede for i neste kapittel.

Erfaringer og tilbakemeldinger tilsier at Familieveiledningen har gitt barneverntjenesten og kontaktpersoner en systematisk form for samspillsorientert veiledning som gir tiltaket «råd og veiledning» et konkret og målrettet innhold. Det er samtidig viktig å merke seg at kontaktpersonene gjennom innholdet i Familieveiledningen, og ikke minst gjennom demonstrasjoner og øvelser, har jobbet med kommunikasjonsferdigheter som er verdifulle i all kontakt med barn, ungdom og omsorgspersoner som skal ha hjelp fra barnevernet. Det gjelder for eksempel å fokusere på ressurser, normalisere familiens utfordringer, anerkjenne og invitere til idédugnad og problemløsning, skape struktur og lede samtaler og møter. Også i ettervernsmodellen har kommunikasjonsferdigheter stått sentralt i innhold, øvelser, direkte utprøving og veiledning, blant annet inspirert av Motiverende Intervju (se 5.1.2.).

Tilbakemeldingene fra tjenestene tilsier at råd og veiledning, slik tiltaket generelt sett praktiseres, ofte omhandler andre tema enn det som inngår i familieveiledningen. I grunnmodellprosjektet har vi ikke systematisk kartlagt hvilke tema det dreier seg om, men vi kan anta at innholdet mer eller mindre sammenfaller med det som tidligere er beskrevet i kapittel 1, og som berører ulike områder på *BBIS-modellen*. I utviklingen og utprøvingen av grunnmodellen for ettervern har på samme måte en helhetlig kartlegging av ungdommens situasjon ut fra *UBIS-modellen* vært utgangspunktet for oppfølgingen av ungdommene, utført av egne støttepersoner, tidligere fosterforeldre eller som råd og veiledning gitt av kontaktpersonen selv.

Fra grunnmodellprosjektet ser vi både behov og muligheter for å styrke konkretiseringen av innholdet i og formålet med *råd og veiledning* ytterligere. Det kan skje gjennom økt systematikk slik det er beskrevet i *grunnmodellens forløpsmodell*, og som langt på vei er en tydeliggjøring av elementer som ligger i lovgivningen, rundskriv og faglige veiledere. Det innebærer at tiltaket baserer seg på en helhetlig kartlegging samt prioritering og konkretisering av mål og innhold i tiltaket i samarbeid med dem som skal ha nytte av det. Enten råd og veiledning utføres av kontaktpersonen selv eller av andre, vil konkretisering og systematikk styrkes ved å benytte inndelingen i

tiltakskategorier og være bevisst hvilken funksjon kontaktpersonen selv skal inneha: Er råd og veiledning slik det er tenkt for denne familien eller ungdommen, innrettet mot veiledning på spesifikke tema eller utfordringer, støtte i en overgangsfase, nettverksmobilisering og/eller koordinering av tiltak og innsatser fra barnevernet og andre instanser? Og er kontaktpersonens funksjon i dette tiltaket, i tillegg til å være myndighetsutøver, å koordinere, selv være en støtteperson og/eller være veileder? Grunnmodellen og Familieveiledningen har til nå vært prøvd ut i begrenset grad og omfang, og det gjenstår å se hva en videre utvikling og utprøving av Grunnmodellens og Familieveiledningens struktur, systematikk og innhold, vil kunne bidra med i en avklaring på disse spørsmålene.

5.6.2 Familieveiledning

Ifølge oppdraget vurderer Bufdir at Familieveiledningen skal være et sentralt element i Grunnmodellen for familier med barn i alderen 4 til 12 år. Det er det kommunale barnevernet selv som skal utføre tiltaket. Bufdir har som utgangspunkt at tiltaket kan erstatte «råd og veiledning» i oppstartsfasen av en hjelpetiltakssak. Familieveiledningen skal videre være *samspillsorientert, tidsavgrenset og inkludere barns medvirkning*. For å imøtekomme disse kriteriene er det utviklet et Familieveiledningstiltak som kan utføres av kontaktpersonen selv, og innholdet i tiltaket er rettet mot samspillet mellom foreldre og barn.

Familieveiledningen er et hjelpetiltak som skal gi veiledning til foreldrene når kartleggingen med BBiS-modellen tilsier at det er behov for å styrke foreldreferdighetene for å sikre barnet en trygg og forutsigbar hverdag. Innholdet i tiltaket er utviklet for å kunne bidra med struktur og konkretisering av tiltaket «råd og veiledning».

Familieveiledningen tar utgangspunkt i forskningsstøttede foreldreintervensjoner med bakgrunn i flere teoretiske perspektiver. En oppsummering av kunnskapsgrunnlaget og beskrivelse av utviklingen av tiltaket gjennom samutvikling med tjenester og organisasjoner, finnes i kapittel 6 (se vedlegg for fullstendig kunnskapsgrunnlag). Utfyllende informasjon og beskrivelser av det faglige innholdet finnes i materialet tilknyttet opplæring og kvalitetssikring (håndbok, flippover, fordypningsmaterieil og materieil til foreldre og barn), og er ikke inkludert i rapporten.

Beskrivelse av familieveiledningstiltaket

Familieveiledningen tar utgangspunkt i de hovedutfordringene som har kommet fram gjennom barnevernets kartlegging av barnets behov i undersøkelsesfasen og familiens ønsker og behov som beskrevet i tiltaksplanen.

Rammen for tiltaket er at det kan gjennomføres gjennom *åtte møter* med foreldrene innen en tidsperiode på omtrent tre måneder. I tillegg vil det være noen møter hvor barnet deltar for å sikre *barnets medvirkning* (se beskrivelse senere i kapittelet). Begrunnelsen for å begrense antallet veiledningsmøter er både at kortvarige foreldreintervensjoner ofte viser god effekt (se kapittel 6 for utdyping), og at tiltaket skal være praktisk gjennomførbart for kontaktpersoner i kommunalt barnevern. Innholdet i Familieveiledningen er hentet fra *forskningsstøttede foreldre- og familieintervensjoner*, og er bearbeidet og forenklet for å passe målgruppen familier med barn i alderen 4 til 12 år som trenger hjelpetiltak i barnevernet (se beskrivelsen i kapittel 6).

Familieveiledningen er strukturert tematisk slik at den kan adressere utfordringer som 1) *forstå barnet bedre*, 2) *struktur i hverdagen*, 3) *samarbeid og konflikt i relasjonen foreldre og barn* og 4) *samarbeid og konflikt i foreldrerelasjonen*. Dette er utfordringer som ifølge deltagerne i prosjektgruppen og de deltagende barneverntjenestene ofte inngår i arbeidet med familier som mottar tiltaket «Råd og veiledning». Under følger en illustrasjon av hvordan *de fire tematiske forløpene* er organisert med ulike komponenter. En *komponent* består av en konkret beskrevet foreldreferdighet eller en strategi som foreldrene kan ta i bruk i samspillet med barnet eller med andre voksne. Det gjøres oppmerksom på at det vil brukes mer enn ett møte på flere av komponentene. Totalt er det fjorten komponenter som alle dekker ulike foreldreferdigheter som bygger opp om god foreldrepraksis hentet fra forskningslitteraturen (se kapittel 6).

Illustrasjon av de fire tematiske forløpene i Familieveiledningen

Forstå barnet bedre	Struktur i hverdagen	Samarbeid og konflikt	
		Foreldre og barn	Foreldrerelasjonen
Være sammen	Være sammen	Gode beskjeder	Stå sammen som foreldre
Bekreft barnets følelser Fire steg	Gode beskjeder	Se det positive og gi ros	Regulere egne følelser Strategier
Bekreft barnets følelser Utdyping	Daglige rutiner	Lage tydelige regler	Regulere egne følelser Triggere
Valgfri	Følge opp barnet	Trygge grenser	Håndtere uenighet og konflikt
	Valgfri	Valgfri	Valgfri

2

Familieveiledningen vil bygge på allerede eksisterende *ressurser* hos familiemedlemmene og foreldrene får praktisk øvelse i hvordan de kan bygge videre på det de mestrer og endre uhensiktsmessig familiesamspill. Alle komponentene inneholder konkrete beskrivelser av hvordan foreldrene kan benytte prinsippene i samspillet med sitt/sine barn. Familieveiledningen bygger på antagelsen om at arbeid på handlingsnivå gir foreldre mulighet til å gjøre seg nye erfaringer i samspillet med barnet. Disse erfaringene kan åpne for nye refleksjoner og endre forståelsen av barnets behov.

De fleste komponentene vil tilrettelegge for økt *mestring hos barnet*, mens noen primært er rettet mot foreldrenes egen *følelsesregulering og konflikthåndtering*. Selv om det er utarbeidet fjorten komponenter, vil hver familie bare gjennomgå noen av komponentene. Begrunnelsen for å ha et større antall komponenter enn det som gis hver enkelt familie, er muligheten for å kunne *skreddersy* det tematiske forløpet og ferdighetene til ulike familiers behov.

Hensikten med å strukturere i tematiske forløp er å forenkle antall valg kontaktpersonen må ta i gjennomføringen av ett forløp med hver enkelt familie. I hvert tematiske forløp er det noen *faste* komponenter som gjennomføres først i den *rekkefølgen* de står. Deretter kan kontaktpersonen supplere med andre ferdigheter tilpasset familiens behov. Det vil ofte være mer nyttig å arbeide grundig med noen få komponenter, enn å *prøve* å dekke mange komponenter på de åtte gangene. For komponenten som handler om Trygge grenser, kreves det for eksempel at familien først arbeider

med enten *Se det positive og gi ros* eller *Oppmuntre ved belønning* før grensesetting gjennomgås. Dette for å sikre at foreldrene hjelper og motiverer barnet til å følge regler gjennom positiv tilbakemelding, før det eventuelt settes grenser.

Gjennomføring av tiltaket

Når det er kartlagt og besluttet at Familieveiledning egner seg som tiltak ut fra familiens behov, innarbeides dette i *tiltaksplanen*. Relevant informasjon for denne vurderingen er beskrevet nedenfor (se også tidligere i kapittelet om tiltaksplan og valg av tiltak). Kontaktpersonen har deretter en *oppstartsamtale med foreldrene* for å undersøke foreldrenes tanker om utformingen av Familieveiledningen. *Målene* i tiltaksplanen konkretiseres i et *samarbeid* mellom kontaktperson og foreldrene. Det vektlegges både temaer som er viktige for familien for å sikre nødvendig *motivasjon*, samt temaer som barnevernet vurderer som nødvendige for å støtte opp om *barnets behov*. Foreldrenes oppstartsamtale har til hensikt å etablere en *samarbeidsallianse* gjennom å finne ressurser i familien, kartlegge utfordringer, lage mål og løse praktiske hindringer. Ressursene og behovene som er identifisert i undersøkelsesfasen danner utgangspunktet for en videre konkretisering og spesifisering av målbare og oppnåelige mål for Familieveiledningen. Målene skrives inn og spesifiseres i tiltaksplanen. Basert på informasjonen fra oppstartsamtales, velges ett av de fire tematiske forløpene beskrevet overfor. Før veiledningsmøtene i det valgte tematiske forløpet igangsettes, gjennomføres en egen *oppstartsamtale med barnet* (se senere i dette kapittelet). Oppstartsamtalene med foreldre og med barn følger samme mal uavhengig av hvilket tematisk Familieveiledningsforløp som er valgt. Det er utviklet eget materiell til bruk i disse samtalene.

Familieveiledningen vil fortrinnsvis foregå på barnevernskontoret, men muligheten for hjemmebesøk er innarbeidet som en del av tiltaket. Begrunnelsen for å legge til rette for hjemmebesøk er at det kan gi kontaktpersonen viktig supplerende informasjon om barnets og familiens situasjon, samt at det kan være lettere praktisk gjennomførbart for familien.

Møtene med familien følger en fast struktur, hvor foreldrene gjennom dialog får en introduksjon til temaet for veiledningsmøtet. Etter introduksjonen av temaet konkretiseres innholdet ytterligere gjennom demonstrasjoner og øvelser som leder frem mot en tilpasset hjemmeoppgave. En slik konkretisering, kan gi både motivasjon og mestringsopplevelse, noe som er forutsetning for å lykkes med endringsarbeidet.

Før Familieveiledningen kan tas i bruk i barneverntjenesten, må kontaktpersonene ha fått opplæring og veiledning både i innholdet i tiltaket og hvordan det gjennomføres i møte med familien. Kontaktpersonene får trening i hvordan legge til rette for å etablere en trygg samarbeidsallianse med foreldrene og skape engasjement gjennom å rette oppmerksomheten mot familiens ressurser, bruke spørsmål for å hente fram foreldrenes tanker og synspunkter, gi støtte og normalisere utfordringer, samt unngå belæring og konfrontasjon.

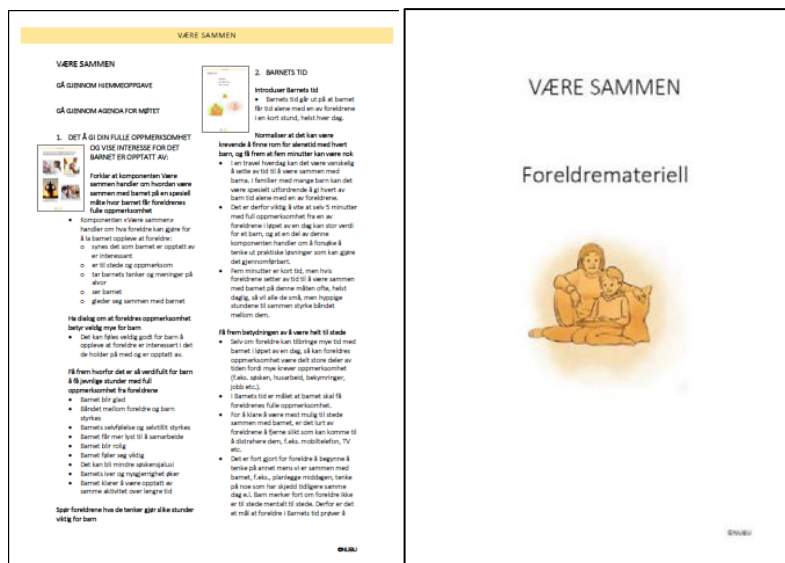
Til bruk i møtene er det utviklet to *flippover* som illustrerer de ulike komponentene med tegninger og fotografier, «Flippover 1» inneholder forløpene «Forstå barnet bedre» og «Struktur i hverdagen» og «Flippover 2» inneholder «Samarbeid og konflikt: Foreldre og barn» og «Samarbeid og konflikt: Foreldrerelasjonen». De ferdigtrykte flippoverne har en forside som foreldrene ser med visuelle illustrasjoner og korte stikkord, og en bakside med korte stikkord til kontaktpersonen om hvordan gjennomgå materialet gjennom dialog og øvelser med foreldrene. Det er lagt vekt på at illustrasjonene skal vise prinsippene som gjennomgås som støtte til den språklige formidlingen. I tillegg vil demonstrasjoner og øvelser gjøre formidlingen mer tydelig og transparent for foreldrene.

Illustrasjon av flippovere:

Det er utviklet skriftlig fordypningsmaterieell som kontaktpersonen kan benytte til forberedelse og gjennomføringen av møtene med familiene «*Fordypningsmaterieell til flippover. Materieell til foreldre og barn*». Fordypningsmaterieellet beskriver den konkrete gjennomføringen av veiledningen med «*Fordypning til temaet*» med begrunnelser for komponenten, demonstrasjon og øvelser, samt en «*Plan for møte*» av hvordan hver enkelt møte kan gjennomføres. Det gis eksempler på hvordan gjøre bruk av flippover og foreldrematerieell med hjemmeoppgaver. Foreldrematerieellet som deles ut til foreldrene har de samme illustrasjonene som på flippoveren, samt korte oppsummeringer av det som er gjennomgått i veiledningen og beskrivelser av hjemmeoppgaver som kan gjøres sammen med barnet.

Illustrasjon fra fordypnings- og foreldrematerieell:

Skreddersydde forløp forutsetter en *kartlegging* og *målformulering* som er utformet slik at det gir informasjon om hvilket tema og komponenter som synes å være mest relevante for den aktuelle familien. Dette vil variere og det er derfor rom for fleksibilitet i antall veiledningstimer. For eksempel vil en del *minoritetsetniske foreldre* ha en bakgrunn der denne (kulturelle) måten å forstå samspill mellom foreldre og barn på, kan oppleves fremmed. Utvidet tid til å forklare hvorfor og hvordan man tenker, vil da kunne være nødvendig. For mange er også refleksjon gjennom veiledning en ny og uvant kommunikasjonsmåte og metode for å tenke endring.

Oppsummert er det som kan tilpasses valg av tematisk forløp, hvor mye tid som benyttes på de faste komponentene i forløpet og om det er behov for å legge til ferdigheter. *Hjemmeoppgavene* kan tilpasses familiens situasjon gjennom omfang eller forenkling. I tillegg kan antallet møter utvides hvis det er behov for bruk av tolk eller på grunn av annen kulturell tilpasning. Etter at et familieveiledningsforløp er gjennomført, gjøres det en evaluering sammen med familien om utfallet av veiledningen sett opp imot målene og familiens aktuelle behov (se tidligere i kapittelet om evaluering).

Foreldrenes medvirkning

I Familieveiledningen ivaretas foreldrenes medvirkning primært på to måter. Den første er at foreldrene er aktivt med å utforme *målene* for Familieveiledningen i oppstartsamtalet basert på hva som er viktig for dem. Den andre er at familiens erfaringer med *øvelser* og *hjemmeoppgaver* hentes frem i hvert veiledningsmøte og får betydning for videre tilpasning av veiledningen. I gjennomgangen av erfaringene i starten av hvert møte, får kontaktpersonen informasjon om veiledningstemaene oppleves relevante for familien, hva familien lykkes med i hjemmeoppgaven, hva som var utfordrende eller ikke relevant. Medvirkning ivaretas ved at utfordringer utforskes og løses basert på foreldrenes erfaringer og forslag. Ved å sjekke ukentlig om familien tenker at tiltaket de arbeider med er nyttig, kan informasjonen benyttes til å avklare sammen neste trinn i veiledningen. Utforskningen i møtene gir også kontaktpersonen informasjon om det er behov for tilpasning enten knyttet til spesielle hendelser i familien den siste uken eller kulturelle aspekter.

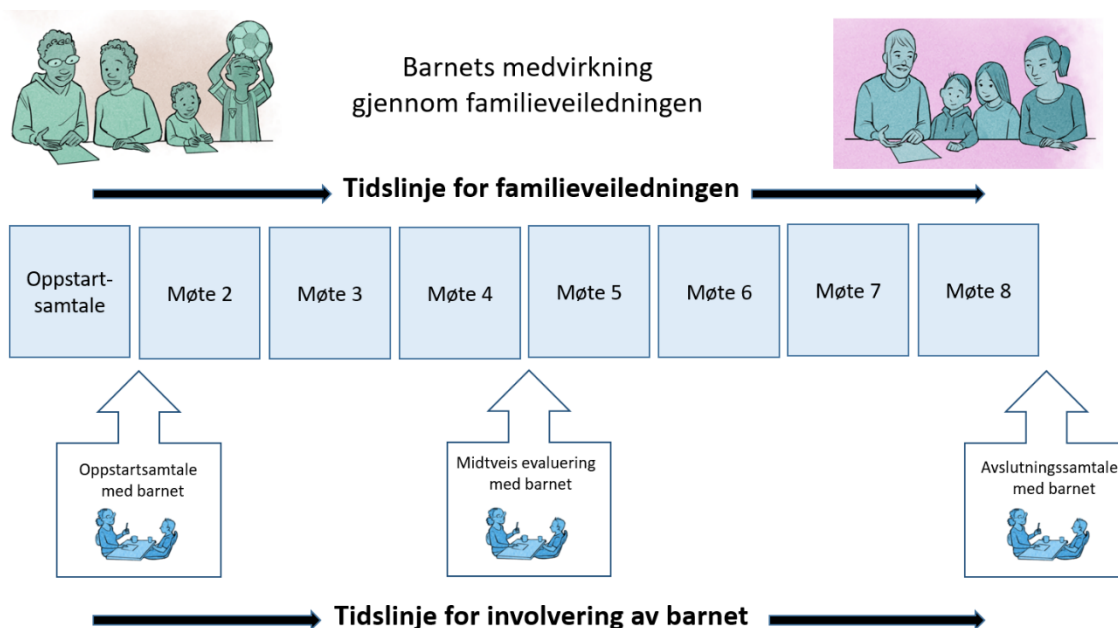
Barnets medvirkning

Familieveiledningen er tilrettelagt for barnets medvirkning ved at barnet som et minimum deltar ved *oppstart* og ved *evaluering* etter at tiltaket er gjennomført, samt i samtaler *underveis* når kontaktpersonen eller familien vurderer det som hensiktsmessig. Det er utviklet eget materiell, «De tre husene» og «Tidsplan», til å bruke sammen med barnet, og disse er nærmere beskrevet tidligere i rapporten. Verktøyene kan også benyttes i undersøkelsesfasen eller sammen med andre hjelpetiltak, forutsatt at kontaktpersonen har fått opplæring i bruken.

Oppstartsamtalet med barnet tilpasses barnets *alder*, *modenhetsnivå* og *uttrykksform*. Det må vurderes om det er behov for tolk i samtaler med barnet for å sikre at barnet forstår den informasjonen som gis og får anledning til å uttrykke seg på det språket som er naturlig for barnet. Formålet med samtalen er å gi barnet *informasjon* om Familieveiledningen, å gi barnet mulighet til å dele sine *synspunkter* om mål for endring og forklare barnet hva som skjer videre i tiltaket. Barnet får informasjon om de voksnes planer for familieveiledningen, og hva kontaktpersonen og foreldrene vil arbeide med. Illustrasjonen «Tidsplan» er et hjelpemiddel for å vise barnet hvordan Familieveiledningen vil gjennomføres fremover. Kontaktpersonen gir barnet anledning til å dele hva barnet bekymrer seg for, hva barnet synes er bra hjemme og hva barnet ønsker seg av endringer. Til

denne delen av samtalen benyttes «De tre husene» som tilrettelegger for at barnet kan dele sin opplevelse av den aktuelle situasjonen.

Oppstart samtalen med barnet gjennomføres etter oppstart samtalen med foreldrene, se illustrasjonen av barnets medvirkning i Familieveiledningen under. Dette er ikke en mal for hvor hyppig man bør snakke med barnet, det kan være flere møter enn skissert her, men det er en indikasjon på hvor i forløpet det er hensiktsmessig å ta med barnet.

Det må vurderes om kontaktpersonen skal snakke med barnet *sammen med foreldrene* eller *alene*. Siden formålet med akkurat denne oppstartssamtalen med barnet er å gi barnet informasjon om Familieveiledningen og hvordan barnets mål for endring kan innarbeides, kan foreldrene ofte være tilstede. Kontaktpersonen må likevel vurdere i hver enkelt familie hvem som skal delta i samtalen slik at barnet kan oppleve trygge rammer. I vurderingen av hva som oppleves trygt, bør det tas hensyn til barnets egne ønsker og hva som er utfordringene i familien. Betydningen av trygghet understrekes i ny «Forskrift om barnets medvirkning i barnevernet». Behovet for at barnet opplever trygghet i samtalen har også vært understreket av brukerorganisasjonene som har deltatt i samutviklingen. Barnet skal informeres om hvem andre som får vite hva barnet har fortalt, for eksempel hva som gjengis fra samtaler barnet har hatt alene med kontaktpersonen. Ifølge «Forskrift for barnets medvirkning i barnevernet», skal barnets deltagelse og innspill i Familieveiledningen dokumenteres.

I tillegg bør behovet for samtaler med barnet underveis i Familieveiledningen vurderes, for å sjekke om barnet opplever en endring i sin egen situasjon - enten en forbedring eller forverring. Barnet kan inkluderes i Familieveiledningen knyttet til gjennomgang av enkeltkomponenter enten ved hjemmebesøk eller ved møter på kontoret når kontaktpersonen og/eller familien opplever det hensiktsmessig. I materialet som er utviklet for Familieveiledningen gis det eksempler på hvordan foreldrene kan forklare barnet om endringer som planlegges i hjemmesituasjonen. Kontaktpersonen vurderer om det er hensiktsmessig å bistå foreldrene i å forklare barnet for eksempel om endringer i rutinesituasjoner eller regler. Ved avslutning kan «De tre husene» benyttes for å evaluere tiltaket sammen med barnet. Samtalen følger de samme prinsippene som oppstartssamtalen.

Vurdering av om Familieveiledning er rett tiltak

For å vurdere om Familieveiledning er rett hjelpetiltak, er det nødvendig å gjøre en kartlegging. For barn og familier som er nye i barnevernet vil denne kartleggingen primært gjøres i undersøkelsesfasen. For barn og familier som allerede har ett eller flere hjelpetiltak, ville denne kartleggingen være en del av evalueringen av den allerede eksisterende tiltaksplanen (se tidligere i kapittelet om tiltaksplan og evaluering). Uavhengig av hvilken fase i hjelpetiltaksforløpet familien befinner seg, vil relevant kartlegging av familiens ressurser og behov kunne gjennomføres med den økologiske kartleggingsmodellen BBiS (se tidligere i rapporten). Basert på denne kartleggingen bestemmes det om Familieveiledningen er et relevant tiltak på det aktuelle tidspunktet, dvs. om familiens nåværende utfordringer i hverdagen egner seg for Familieveiledning. Det bør også vurderes hvilket av de fire tematiske familieveiledningsforløpene som kan være relevant. For barn og familier som er nye i barnevernet vurderes også om Familieveiledningen skal gis som eneste hjelpetiltak eller om det ut fra barnets og familiens behov, bør settes inn supplerende støtte-, nettverks- eller samarbeidstiltak. Familiens ressurser og behov som er kommet fram i kartleggingen, innarbeides i tiltaksplanen.

For å vurdere hvordan Familieveiledningen bør utformes, har vi konkretisert noen eksempler som gir indikasjon for valg av de ulike tematiske Familieveiledningsforløpene. Eksempelene er knyttet til de ulike områdene i BBiS-modellen.

Bruk av BBiS-modellen for å tilpasse Familieveiledningen

BBiS-modellens tre hovedområder «Barnets utvikling», «Foreldrenes omsorg» og «Familie og miljø» beskriver både beskyttelses- og risikofaktorer for barnets utvikling som er relevante for valg av tiltak.

Ved alvorlige risikofaktorer som rus, vold eller psykiske problemer hos foreldrene må det gjøres en individuell vurdering av om disse risikofaktorene er så omfattende at Familieveiledning ikke er et aktuelt tiltak, eller om veiledningen bør kombineres med mer intensiv oppfølging, tilsyn i hjemmet eller spesialiserte hjelpetiltak. For eksempel vil foreldre med lettere psykiske vansker som angst eller depresjon ofte kunne følge opp en Familieveiledning, mens det kan være mer problematisk for foreldre med aktiv psykose å delta i slik veiledning. Foreldre med psykose er som regel ekskludert fra forskningsstudier rettet mot foreldreveiledning, så det er lite kunnskap om hvordan foreldreveiledning fungerer for denne gruppen. I en studie som kartla foreldres opplevelse av hvordan psykotiske episoder påvirket deres foreldrepraksis, beskrev foreldrene selv et behov for at andre overtok omsorgsoppgaver for å beskytte barnet mot foreldrenes stressreaksjoner, foreldrenes engstelse for å skade barnet på grunn av hallusinasjoner, mangel på rutiner i hjemmet og at foreldrene selv kunne forlate hjemmet og bli borte (Strand, Boström & Grip, 2020). Dersom Familieveiledningen skal gis i familier med alvorlige risikofaktorer, er det nødvendig å avklare kontaktpersonens ansvar og rolle ved eventuelle kriser. Hvis en familie skal tilbys Familieveiledning, er det en forutsetning at Familieveiledningen ikke står i veien for at foreldrene klarer å følge opp tiltak som har høyere hastegrad eller høyere prioritet.

Alle områdene i BBiS-modellen er relevante for å vurdere om Familieveiledningen kan gis alene eller bør suppleres med andre hjelpetiltak. En opphoping av risikofaktorer vil kunne gi utfordringer både for barnet og foreldrene (Evans, Li & Whipple, 2013). For å styrke muligheten for endring, kan Familieveiledningen da kombineres med Støtte-, Samarbeids- og/eller Nettverkstiltak. Eksempler på dette vil være besøkshjem for å gi både barn og foreldre en pause og mer overskudd til

endringsarbeid, ansvarsgruppe for å koordinere tiltak hjemme og på skolen og nettverksmobilisering for å sikre mer støtte til familien.

I vurderingen av om familien skal få Familieveiledning, inngår det å velge et tematisk forløp som passer med foreldrenes omsorgskapasitet eller foreldreferdigheter. Hovedområdet «*Barnets utvikling*» gir informasjon om barnets behov, ressurser og mulige utfordringer for foreldrenes omsorgsutøvelse. Informasjon om barnets utvikling må sees i sammenheng med hvordan det påvirker foreldrenes omsorgskapasitet. For eksempel vil barn med god følelsesregulering og et letthåndterlig temperament, gi færre samspillsutfordringer for foreldre. Barn med en funksjonshemming, vil derimot kunne kreve mye ekstra tilrettelegging og innlevelse fra foreldrene, noe som kan peke mot behovet for en kombinasjon med Støttetiltak.

Det er særlig hovedområdet «*Foreldrenes omsorg*» med underområder som gir informasjon om hva som er det mest passende tematiske forløpet i Familieveiledningen.

Underområdet «*Grunnleggende omsorg*» handler om ivaretagelsen av barnets fysiske og materielle omsorg, hverdagsrutiner i hjemmet og foreldrenes forventninger til barnets deltagelse i familiens hverdagsliv. Rutiner hjelper barnet med regelmessig døgnrytme og gir oversikt og trygghet. For foreldre som for eksempel strever med daglige rutiner, som stiller forventninger som ikke er i samsvar med barnets modenhetsnivå, viser vansker med å følge opp hvor barnet er og hvem hen er sammen med eller å finne balansen mellom kontroll og tillit, kan forløpet «*Struktur i hverdagen*» være relevant. I vurderingen om forløpet er egnet, kan det være en fallgrube å ikke være tilstrekkelig oppmerksom på at det kan være kulturelle forskjeller i etterlevelsen av de ulike temaene, for eksempel hvor langt ned i alder man lar barnet bevege seg rundt uten tilsyn.

Underområdet «*Følelsesmessig tilgjengelighet*» handler om hvordan foreldrene formidler følelsesmessig varme og nærhet til barnet, om de er følelsesmessige tilgjengelige og regulerer barnets følelser. Varme og lydhørhet fremmer tilknytningen mellom barn og foreldre. For foreldre som for eksempel strever med å forstå hvordan barnet har det, å legge merke til hva barnet viser av følelser eller å trøste barnet i vanskelige situasjoner, kan «*Forstå barnet bedre*» være et relevant forløp. Også her kan det være en fallgrube å ikke være tilstrekkelig oppmerksom på at det kan være kulturelle forskjeller i hvordan både voksne og barn uttrykker følelser og hvordan ulike uttrykksformer fortolkes.

Underområdet «*Stimulans og veiledning*» handler om hvordan foreldrene stimulerer, veileder og grensesetter barnet. Foreldrenes egne erfaringer og oppfatning av hvilke krav som stilles i samfunnet er dermed sentrale. For foreldre som for eksempel strever med å engasjere seg i barnets interesser og skolearbeid, å sette grenser på en trygge og mild måte eller å regulere egne følelser i situasjoner med barnet, kan forløpet «*Samarbeid og konflikt: Foreldre og barn*» være relevant. Her kan en fallgrube være å ikke ta tilstrekkelig hensyn om familien nettopp er kommet til Norge og ikke kjenner godt til for eksempel hva som forventes av oppfølging i norsk skole eller hvis foreldrene har utfordringer med egen skolegang eller analfabetisme. For familier med kortere botid i Norge, er det en fallgrube å bruke for lite tid på å utforske foreldrenes tanker og familieverdier knyttet til grensesetting. Det bør undersøkes om foreldrene kjenner til det norske lovverket knyttet til bruk av fysisk avstraffelse i barneoppdragelse, og om det er tydelig for dem hva det betyr i praksis.

Underområdet «*Beskyttelse*» handler om tilsyn med og beskyttelse av barnet. Dette kan handle om å beskytte barnet fra farer i hverdagen eller hindre at barnet utsettes for eller er vitne til fysisk, psykisk eller seksuell vold (både i og utenfor familien). For foreldre som for eksempel strever med å følge opp at barnet har det trygt i eller utenfor hjemmet og som unngår å skjerme barnet for uenigheter og konflikter som hen kan ta skade av, kan forløpet «*Samarbeid og konflikt: Foreldrerelasjonen*» være et relevant forløp. Det er viktig å påpeke at all uenighet mellom foreldre er ikke en risikofaktor,

det avhenger av intensiteten i konfliktene. Ved høyt konflikt nivå mellom foreldrene må det vurderes om familien har behov for mer spesialiserte eller mer omfattende tiltak enn den avgrensede Familieveiledningen i Grunnmodellen.

Det vil antagelig være en del familier hvor bekymring for barnets omsorgssituasjon er relatert til konflikt mellom foreldre etter samlivsbrudd. Familieveiledningsforløpet «*Samarbeid og konflikt i foreldre-relasjonen*» kan gi noen råd og strategier for hvordan forebygge konflikter med andre voksne, men er ikke et tiltak som kan løse svært fastlåste samværskonflikter. I disse sakene må det etableres samarbeid med familievernkontor.

På samme måte som familieveiledningen i mange tilfeller gir konkret innhold til vedtak om råd og veiledning, vil behovene som skal dekkes av dette tiltaket noen ganger peke mot de andre kategoriene av hjelpetiltak: støttetiltak, nettverkstiltak og samarbeidstiltak, og disse omtales i fortsettelsen.

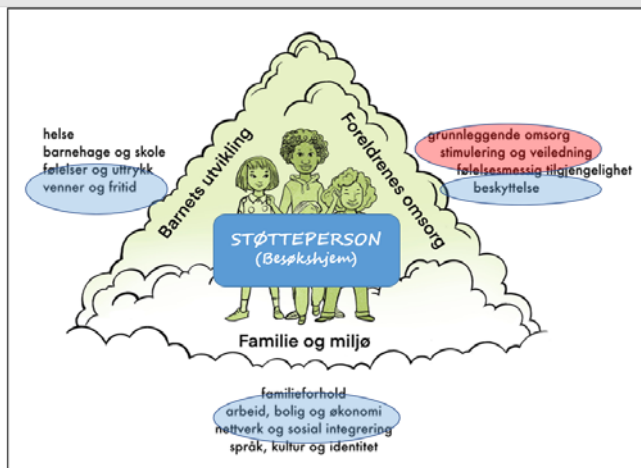
5.6.2 Støttetiltak

Støttetiltak er i Grunnmodellen en kategorisering av visse hjelpetiltak barneverntjenestene benytter (f.eks. støttekontakt, besøkshjem, økonomisk hjelp, miljøarbeider i hjemmet mm). Samtidig betegner de en funksjon og et utbytte som kan inngå i langt flere, om ikke alle hjelpetiltak. Det er særlig en nær forbindelse mellom støttetiltak og nettverkstiltak. Dette er noe som blir tydelig når kunnskap om *sosial støtte* trekkes inn. I grunnmodellprosjektet gjør vi oss nytte av denne kunnskapen av to grunner. For det første som en forlengelse og konkretisering av den overordnede sosialøkologiske forståelsesrammen og betydningen av sosial kapital (se kapittel 2). For det andre fordi kunnskap om ulike former for sosial støtte bidrar til å konkretisere og gi en klarere retning når barnevernstjenestene skal ta i bruk ulike hjelpetiltak.

Spesifikke støttetiltak

I grunnmodellprosjektet har vi lagt vekt på å gi kontaktpersonene et redskap til å vurdere styrker og begrensninger ved ulike støttetiltak ved hjelp av å operasjonalisere sosial støtte; følelsesmessig, instrumentell, informativ og tilbakemeldings-støtte. Vi har prioritert dette framfor å ta for oss alle typer støttetiltak. Likevel, for å eksemplifisere og konkretisere har vi for målgruppen 4-12 år sett spesielt på tiltaket besøkshjem / støtteperson, mens for etterverns målgruppen har vi fremhevet ulike former for støtteperson og boligstøttende tiltak.

Illustrasjonen på neste side kan benyttes internt i barnevernstjenesten eller direkte i samtaler med barn og foreldre. Ved å trekke inn BBIS-modellen, sammen med kunnskap fra teori og forskning, får man hjelp til å bli mere spesifikk om hva som skal oppnås med å sette inn en støtteperson eller et besøkshjem og hva som er begrensninger ved et slikt hjelpetiltak.

STØTTEPERSON (besøkshjem) KAN BIDRA TIL AT:

Barnet

- får et utvidet nettverk,
- etablerer relasjoner til andre viktige voksne
- øker sosial kompetanse
- gode rollemodeller
- Positive aktiviteter

Foreldre

- får avlastning
- opplever flere voksne som bryr seg om barnet
- Trygghet for barnet

Vær oppmerksom på om:

- støttepersonen får muligheter og oppgaver som foreldrene kunne ivarett
- barnet fortsatt har nytte og glede av besøkshjemmet
- Betydningen for barnet av eventuelle store forskjeller når det gjelder omsorgs- og oppdragerstil og verdier
- tiltaket ikke tilslører uakseptabel omsorgssituasjon hjemme

5.6.3 Nettverkstiltak

Nettverkstiltak er en samlebetegnelse for metoder og fremgangsmåter som direkte eller indirekte involverer personer i familiens sosiale nettverk i beslutningsprosesser og/eller tiltaksutforming, og der den uttalte hensikten er å vedlikeholde eller aktivere uutnyttede ressurser (Fyrand, 2016). Nettverkstiltak legger videre til grunn at det finnes ressurser i nettverket som er uutnyttet og kan 'aktiveres' gjennom målrettet innsats – og slik bidra til at situasjonen til ungdommer og familier bedres. Positive endringer på dette området kan dermed ha positive virkninger for familien på lengre sikt, dersom man jobber systematisk og målrettet sammen med barn, unge og foreldre (Fyrand, 2016). Oftest refererer begrepet nettverk til familiens uformelle nettverk, som nabolag, slekt, venner osv. Det er imidlertid en rekke tiltak i barnevernet har som mål å utvide familiens formelle og uformelle nettverk (som støttekontakt, besøkshjem, mentorordninger osv.) og koordinere samarbeidet mellom ulike etater og instanser (som ansvarsgruppemøter). Disse inngår ikke definisjonen av nettverkstiltak i Grunnmodellen. Skillene mellom de ulike tiltakstypene er imidlertid uklare i praksis, fordi de samme personene kan være involvert og tiltakene gjerne tjener flere hensikter samtidig. For eksempel kan profesjonelle hjelpere inviteres inn i nettverksmøter og utvidet familie er gjerne deltakere i samarbeidsmøter. I et økologisk perspektiv kan også endringer på ett område av en ungdom eller en families liv få positive (eller negative) ringvirkninger på andre.

I grunnmodellen inngår nettverksarbeid i materiell og undervisning til begge målgrupper. Som beskrevet under nettverkskartlegging, kan slik kartlegging i tett samarbeid med ungdom/foreldre være nyttig i planlegging av tiltak for å styrke, utvide eller redefinere nettverket. Nettverkskartlegging kan også virke mobiliserende i seg selv, da det skaper bevissthet rundt hvordan nettverksrelasjoner både hemmer og fremmer tilgang til sosial støtte.

Nettverksmøte

Vi har prøvd ut en modell for bruk av nettverksmøter som hjelpetiltak. Grunnen til at vi fokuserte på nettverksmøter i tillegg til familieråd, er at familieråd er en velkjent metodikk i barnevernet i dag. Nettverksmøter skiller seg fra familieråd ved at det kan gjennomføres av kontaktpersonen selv og kan tilpasses ulike situasjoner og problemstillinger på en fleksibel måte. Modellen vi prøvde ut er

utviklet på grunnlag av Live Fyrand (2016) sin modell og er også prøvd ut tidligere i barnevernstjenesten i Bærum.

Modellen skisserer en systematisk tilnærming til nettverksarbeid konseptualisert som tre faser med tilhørende tema og oppgaver. I *forberedelsesfasen* beskrives hvordan man kan gå frem for å sikre medvirkning og samarbeid for barn, unge og foreldre i planleggingen av nettverksmøtet. Det inkluderer god informasjon og forventningsavklaringer, formulering av problemstillinger til møtet, utvelging av deltakere, avklaring av roller og plan for hvordan informasjon og taushetsplikt kan ivaretas på en tillitsskapende måte gjennom hele prosessen. *Gjennomføringsfasen* foreslår en struktur for møtet som bidrar til engasjement og eierskap, der ulike synspunkter og ressurser bringes frem, samt innspillene dokumenteres underveis. *Gjennombruddsfasen* fremhever betydningen av å fatte tydelige beslutninger i avslutningen av møtet, og viktig etterarbeid mht. å konkretisere videre arbeid (deriblant kobling til tiltaksplanen). For flere detaljer, se håndbøkene.

I ettervernsgruppa fikk nettverksmøter en sentral plass i undervisningen. Konkret inviterte vi inn en kontaktperson med lang erfaring fra arbeid med nettverksmøter. Erfaringene våre fra ettervernsgruppa tyder på at kontaktpersoner har svært varierende erfaring med nettverksmøter og at undervisningen var relevant og nyttig. I arbeid med ungdom rapporterte flere at mange unge kan vegre seg for nettverksmøter og at forberedelsesarbeidet og dialogen er avgjørende. Avtaler knyttet til informasjonsdeling er avgjørende for at ungdom skal ha tillit til at både prosessen og resultatet skal oppleves som et gode for den det gjelder. For gruppa som prøvde ut Grunnmodellen for familier med barn mellom 4 og 12 år, ble Nettverksmøtemodellen ble presentert i undervisningen, men ikke prøvd ut i tjenestene.

5.6.4 Samarbeidstiltak

Som kunnskapsgjennomgangen i kapittel 2 tydeliggjør, rapporterer familier i kontakt med barnevernet ofte flere og komplekse belastninger. Rett hjelp til rett tid kan derfor kreve et bredt spekter av tiltak fra flere instanser over tid, noe som også er fremhevet i Barnevernslovens § 15-8. Barnevernstjenesten kan spille en avgjørende rolle, både som brobygger til nødvendig helse- og sosialhjelp i andre etater og som koordinator av innsatser. Nettverkskartlegging kan gi innsikt i hvilke instanser barn, unge og familier er i kontakt med, hvordan dette samarbeidet fungerer og hvorvidt tiltakene er hjelpsomme, og identifiserer umøtte behov. Tiltak som iverksettes for å sikre rett og koordinert hjelp betegner vi i grunnmodellen som *samarbeidstiltak*. Undervisningen hadde fokus på forskning som viser at tverrfaglig samarbeid styrkes gjennom (Glavin og Erdal, 2013): gjensidig forståelse for hverandres mandat, roller og lovverk, anerkjennelse av hverandres kompetanse, åpen og anerkjennende kommunikasjon, samt brukeren i fokus. Å sikre barn, unge og foreldres medvirkning i tverrfaglig samarbeid er særlig avgjørende, og forskning tyder på at tett dialog og kontinuerlige avklaringer kan forebygge opplevelser av avmakt og skape mestringsopplevelser.

Ansvarsgruppe som tiltak

Ansvarsgrupper er det mest benyttede samarbeidstiltaket i barnevernet i dag. I grunnmodellen utviklet vi derfor en «*mal for ansvarsgruppearbeid*», basert på forskning om suksessfaktorer, samt tjenestene og organisasjonene sine innspill. Malen ble vurdert av barnevernsarbeiderne i undervisningen og justeringer gjort på grunnlag av deres innspill. Malen har følgende tema og tilhørende undertema:

- Planleggingsfasen: Samarbeid med barn, unge og foreldre rundt formulering av mål, identifisering av deltakere, samtykke fra brukeren.
- Avklaring av rammer: Dialog med samarbeidspartnere for å avklare forventninger, roller, formålet, samt bestemme tid sted.
- Forberedelser til møter: Innkalling med agenda, bestilling av tolk ved behov, avklaring med brukerne med tanke på hva som er viktig tema for den enkelte og hvilken rolle de ønsker å ta i møtet.
- Gjennomføring av møter: Betydningen av å sette en god tone, strukturere møtet, legge plan for veien videre.
- Etterarbeid: Referat, oppfølging av oppgaver og evaluering sammen med brukeren.

I undervisningen for ettervernsgruppa fikk deltakerne øve seg på gjennomføring av ansvarsgrupper gjennom rollespill. Dette fordi forskning tyder på at kontaktpersoners kompetanse til å strukturere dialogen i møtet på måter som oppleves meningsfullt for den unge er avgjørende (Paulsen mfl., 2020). Det kan handle om valg av tema, hvordan den unge involveres, samt om valg av tid og sted.

6.0 Skreddersydd og strukturert familieveiledning

En omfattende del av oppdraget med Grunnmodell for hjelpetiltak har vært utvikling og utprøving av et familieveiledningstiltak rettet mot familier med barn i alderen 4 til 12 år. I oppdraget spesifiseres at det er ansatte i det kommunale barnevernet som selv skal utføre veiledningen, og at det nye hjelpetiltaket er ment å erstatte tiltaket kategorisert som «råd og veiledning» i innledningen av en barnevernssak. Familieveiledningen skal være tidsavgrenset, den skal tydeliggjøre hvordan barn og foreldre systematisk kan medvirke og den skal kunne tilpasses barn og familier med minoritetsbakgrunn og ulike kulturelle kontekster. Familieveiledningen skal bidra til å redusere uønsket variasjon, samtidig som innholdet og anvendelsen må være fleksibel og tilpasset den enkelte families og barns utfordringer. Dette fordrer en faglig begrunnet balanse mellom standardisering og fleksibilitet (se kapittel 1 og 5 for mer informasjon). En arbeidsgruppe med utgangspunkt i NUBU har hatt ansvaret for utvikling og utprøving av Familieveiledningen.

I første del av dette kapittelet presenteres et sammendrag av kunnskapsoppsummeringen som danner grunnlaget for utviklingen av Familieveiledningen (se vedlegg). Familieveiledningen skal, som resten av Grunnmodellen, bygge på beste tilgjengelige kunnskap (se mer om kunnskapsmodellen i kapittel 3), og for å svare ut dette ble det utarbeidet et kunnskapsgrunnlag på bakgrunn av en gjennomgang av relevant utvalgt teori og forskning knyttet til foreldreveiledningsintervensjoner. Deretter ble en foreløpig modell for hvordan tiltaket kunne utformes utarbeidet i tråd med kunnskapsbaserte prinsipper og basert på arbeidsgruppens omfattende erfaring med utvikling og implementering av andre kunnskapsbaserte foreldreveiledningstiltak (bl.a. PMTO og TIBIR, Askeland, Apeland & Solholm, 2014, Askeland m.fl. 2019, Kjøbli & Ogden, 2012, Solholm m.fl. 2013).

Den foreløpige modellen ble i planleggings- og utviklingsfasen presentert for prosjektgruppen, og for representanter fra de deltagende barneverntjenestene, organisasjonene og kompetansegruppene gjennom flere samutviklingsseminarer (se kapittel 3 for detaljer om organisering og gjennomføring av samutviklingen). På disse seminarer var utkastet til familieveiledningstiltaket gjenstand for drøftinger og kommentarer, og innspill ble imellom seminarer vurdert og bearbeidet av prosjektgruppen, for så å bli gjenstand for nye drøftinger og tilbakemeldinger. Deretter ble et første forslag til Familieveiledning prøvd ut i barneverntjenestene i to faser (se kapittel 3 for detaljer om utprøvingen). Justeringer i undervisningsopplegg og materiell basert på tilbakemeldinger fra samlinger og intern evaluering ble gjennomført mellom fasene. Innspill fra familier, kontaktpersoner, ledere og veiledere i tjenestene, samt bruker- og interesseorganisasjonene etter siste fase av utprøvingen, er innarbeidet i materialet i den endelige leveransen. Endelig valg av innholdskomponenter i familieveiledningen og hovedinnholdet i innspillene underveis, presenteres i senere i dette kapittelet. For flere resultater fra internevalueringen, se kapittel 4.

6.1 Teoretisk overbygning og forskningsgrunnlag

Kompleksiteten av utfordringer hos barn og familier i kontakt med barnevernet er stor (se kapittel 1). Familieveiledningen skal kunne møte disse utfordringene på ulike områder, og ikke være rettet mot bare ett bestemt problemområde. For å ivareta denne kompleksiteten i utformingen av Familieveiledningen, har vi valgt en bred teoretisk tilnærming som integrerer kunnskap og perspektiver fra ulike teoretiske retninger og forskningstradisjoner. En slik integrering av

perspektiver vil kunne bidra til å ivareta ulike problemstillinger kontaktpersonene kan møte i Familieveiledning som hjelpetiltak i barnevernet.

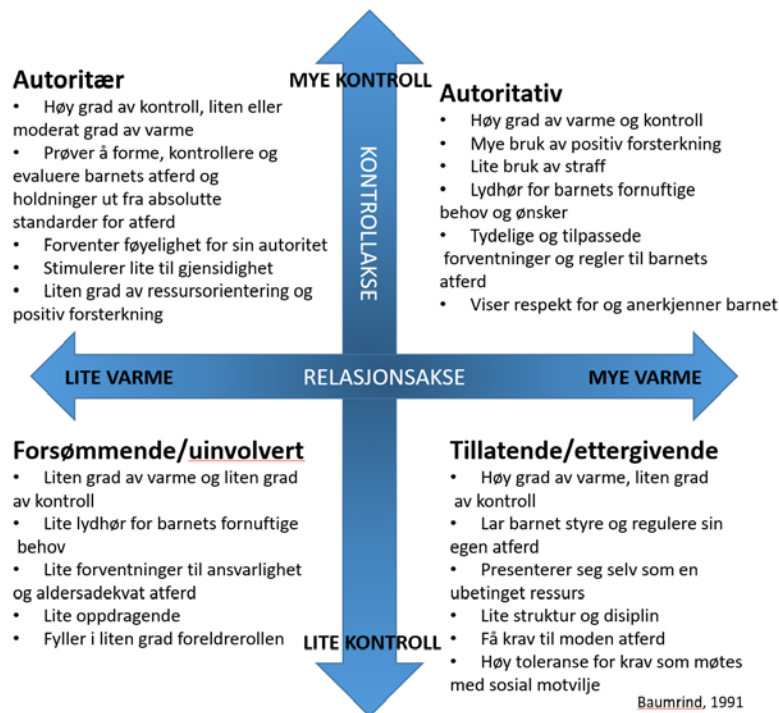
Gjennom Familieveiledningen skal kontaktpersonen støtte foreldrene i en foreldrepraksis som sikrer en trygg og god omsorgssituasjon for barnet. Omfattende forskning har vist at ulike foreldrestiler kan påvirke barns utvikling og trivsel i mer eller mindre positiv retning (se f.eks. Blaasvær & Ames, 2019). På bakgrunn av dette har vi tatt utgangspunkt i Baumrinds anerkjente teori om ulike foreldrestiler (Baumrind, 1991; 2013), der begrepet *autoritativ foreldrepraksis* har dannet grunnlag for en gjennomgang av teori og forskning knyttet til ulike teoretiske perspektiver og forskningsområder hyppig benyttet i kunnskapsbaserte foreldreveiledningsintervensjoner. Basert på denne gjennomgangen (se eget vedlegg), og en vurdering av sammenhengen med innholdet i begrepet *autoritativ foreldrepraksis*, har vi integrert komponenter hentet fra de ulike perspektivene i utviklingen av Familieveiledningen.

I det følgende presenteres først den teoretiske overbygningen gjennom begrepet autoritativ foreldrepraksis, og deretter to overordnede teoretiske perspektiver og to mer spesifikke aspekter ved foreldrepraksis med tilhørende forskning knyttet til foreldreveiledningsintervensjoner. Etter gjennomgang av *Sosial Interaksjons Læringsteori* presenteres *tilknytningsteori* og deretter oppsummeres kort forskningen knyttet til *emosjonssosialisering* og *emosjonsveiledning*. De ulike teoretiske perspektivene sees opp mot begrepene *autoritativt foreldrepraksis* og *sensitivt responderende foreldrepraksis*. Til slutt presenteres noen funn fra forskningen på *rutiners betydning* for barnets utvikling, et forskningsområde som har vært lite fremhevet, men som likevel er svært relevant i utviklingen av Familieveiledning som hjelpetiltak i barneverntjenesten. Til slutt oppsummeres perspektivene som er tatt med i den videre utviklingen av innholdskomponenter i Familieveiledningen.

6.1.1 Autoritativ foreldrepraksis som teoretisk overbygning

Basert på den amerikanske utviklingspsykologen Diana Baumrind sin teori fra 1960-tallet (Baumrind, 1991, 2013), henvises det ofte til fire foreldrestiler for å beskrive, måle og undersøke foreldrepraksis. Disse foreldrestilene kalles 1) autoritativ, 2) autoritær, 3) ettergivende og 4) uinvolvert/forsømmende, og kategoriseres ut fra sin plassering langs to dimensjoner, den første strekker seg fra varme til kulde og den andre fra kaos til kontroll.

Det er gjennomført omfattende forskning på sammenhengen mellom foreldrestil og barns trivsel. En systematisk kartleggingsoversikt over studier som har sett på slike sammenhenger (Blaasvær & Ames, 2019) fant gjennomgående at foreldrepraksis kategorisert som *autoritativ* ble assosiert med trivsel (well-being) hos barn. Spesielt var foreldrepraksis kategorisert som *varm, imøtekommende, responderende og støttende* assosiert med positive utfall hos barna, mens foreldrepraksis kategorisert som *fiendtlig, avvisende, overstyrende og straffende* var assosiert med negative utfall. *Autoritær* eller *forsømmende foreldrepraksis* ble assosiert med mistrivsel, mens *ettergivende foreldrepraksis* viste både negative og positive utfall for barn.

Baumrind (2013) oppsummerer *autoritativ foreldrepraksis* som å være 1) *responderende* og samtidig stille *høye krav*, være 2) *konfronterende* og samtidig støttende til barnets *autonomiutvikling*, og å være 3) *kjærlig* og samtidig *ledende*. Responsivitet og krav utgjør to uavhengige dimensjoner i Baumrinds teori, og foreldre med en autoritativ foreldrestil har høy grad av begge. Responsivitet viser til foreldres emosjonelle varme og støttende handlinger som er avstemt til barnet. Kravdimensjonen handler både om å gi struktur, orden og forutsigbarhet i barnets liv, og det å utøve kontroll over barnets oppførsel ved å sette grenser. Baumrind bruker begrepet *konfronterende kontroll*. Ordet *konfronterende* kan umiddelbart vekke negative assosiasjoner, men utdypende skiller Baumrind mellom *konfronterende* og *tvingende (coercive) kontroll*, som betegner et viktig skille mellom autoritativ og autoritær foreldrestil. *Konfronterende kontroll* innebærer høye krav, og er bestemt, målrettet og rimelig i den forstand at den kan begrunnes og at foreldrene er villige til å justere den dersom barnet kommer med fornuftige innvendinger. *Autoritative foreldre* kombinerer høye forventninger med *sensitivitet* og åpen kommunikasjon, og *konfronterende kontroll* vil ikke true barnets opplevelse av medbestemmelse. *Tvingende kontroll* derimot er påtrengende, manipulerende, straffende, innskrenkende, og undergraver barnets autonomi.

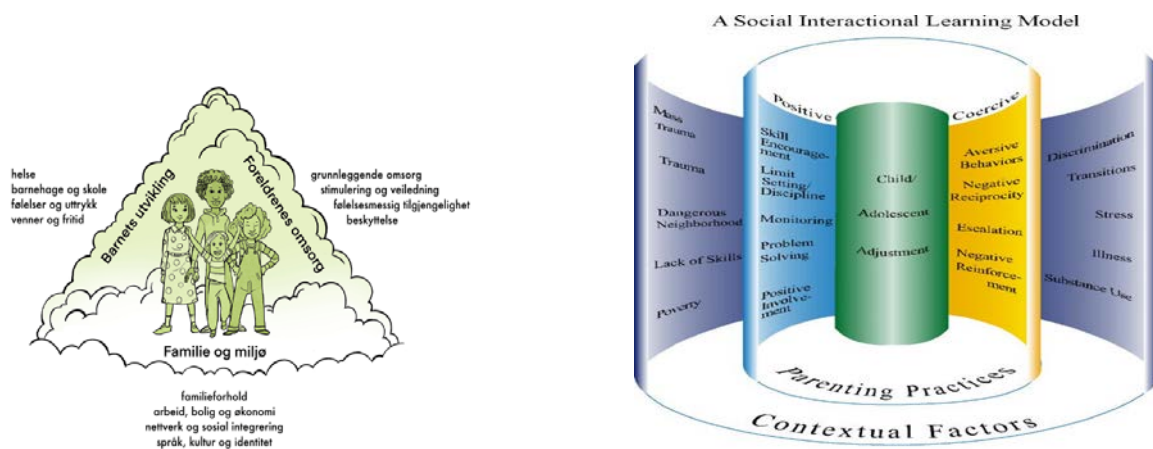
Autoritative foreldre bekrefter barnets følelse av selvverd, og oppmuntrer barnets uavhengighet og autonomi, samtidig som de anser det som viktig for barnets utvikling at barnet er villig til å følge foreldres beskjeder og voksnes standarder for hva som er sosialt akseptabel oppførsel. *Autoritativ foreldrepraksis* er ikke en tilnærming basert på en balanse mellom kjærlighet og kontroll, men en tilnærming som behandler kjærlighet og kontroll som to uavhengige dimensjoner, og autoritative foreldre har høy grad av begge deler (Baumrind, 2013).

6.1.2 Sosial læringsteori og Sosial Interaksjons Læringsmodell (SIL-modellen)

Foreldreintervensjoner med utgangspunkt i sosial læringsteori er de best empirisk støttede programmene for å optimalisere utviklingen for barn som viser alvorlige atferdsvansker (Weisz & Kazdin, 2010). Intervensjonene baserer seg i stor grad på prinsipper fra en utvidelse av sosial læringsteori kalt *Sosial Interaksjons Læringsmodell (SIL-modellen)* utviklet av Patterson og hans kollegaer (Patterson, 1982, Forgatch & Martinez, 1999, Forgatch & Patterson, 2010).

SIL-modellen representerer et økologisk perspektiv som samsvarer med Bronfenbrenners sosialøkologiske modell (se kapittel 2) hvor forskningsbaserte *risiko- og beskyttelsesfaktorer* i barnets og familiens kontekst (omgivelser) og i foreldrenes omsorgsutøvelse sees i sammenheng med barnets tilpasning. På denne måten samsvarer *SIL-modellen* også godt med det økologiske rammeverket *Barns behov i sentrum* som anvendes i Grunnmodellen (se kapittel 5.2).

Sammenhengen mellom rammeverkene kommer godt fram i illustrasjonene under:

Positiv og utviklingsfremmende foreldrepraksis med utgangspunkt i SIL-modellen kjennetegnes ved at foreldrene er sensitivt til stede og engasjert i sine barn, fremmer barns samarbeid og tilpasning til kulturens krav, tilrettelegger for læringsmuligheter, anvender aktive tilnærminger for å lære barn sosiale eller praktiske ferdigheter, fremmer disse ferdighetene ved å rette oppmerksomheten mot dem, formulerer og følger opp tydelige grenser og oppmuntrer til verbal utveksling og problemløsning (Forgatch & Patterson, 2010). Faktorer i miljøet rundt barnet og familien kan påvirke barnets tilpasning både direkte og indirekte via foreldrenes praksis.

SIL-modellen er en empirisk modell basert på observasjonsstudier av samspillsmønstre i familier hvor barnet har utviklet atferdsvansker. Modellen beskriver hvordan et *negativt samspill* oppstår og opprettholdes gjennom *negativ forsterkning*, og hva som skal til for å redusere eller stoppe den negative effekten samspillet har på barnets tilpasning og utvikling. Det negative samspillet kan utvikle seg over tid og etter hvert resultere i et *tvingende samhandlingsmønster* (family coercive processes). De viktigste kjennetegnene ved tvingende samspill er gjensidig negativ utveksling, opptrappende sinne med utblåsing, lav emosjonsregulering og hyppig gjentagelse av samme type konfliktmønstre (Forgatch & Patterson, 2010). Oftest stopper konflikten når en av partene (som regel foreldrene) trekker seg tilbake og gir etter for den andres insistering eller trusler (Askeland, Apeland & Solholm, 2014).

Over tid vil en foreldrepraksis preget av tilbaketrekning, unngåelse eller eksplosive konflikter, kunne føre til at barnets problemer opprettholdes og forsterkes. Den samme unngåelsespraksisen hos foreldre kan også vise seg, om enn med et annet innhold, når barnet viser internaliserte problemer (Lebowitz, 2014). Når slike samhandlingsmønstre får utvikle seg over tid, blir de etter hvert automatiserte, og det er vanskelig for foreldrene å komme seg ut av et slikt mønster på egen hånd.

SIL-modellen og autoritativ foreldrepraksis

To dimensjoner i foreldrepraksis er overordnede mål i foreldreintervensjoner basert på SIL-modellen. Foreldrene mottar veiledning både i å fremme *positiv involvering og stille krav og sette grenser* på forutsigbare, milde og vennlige måter. Disse samsvarer godt med Baumrinds dimensjoner varme/responsivitet og krav/kontroll.

Innholdskomponentene i foreldreintervensjoner basert på SIL-modellen omfatter positiv involvering, gode beskjeder, ros og oppmuntring, emosjonsregulering, problemløsning, tilsyn og oppfølging, regler og grenser, samt kommunikasjon med barn. Dette innholdet samsvarer også godt med begreper fra autoritativ foreldrepraksis (f.eks. orden struktur, forutsigbarhet, oppmuntring og grensesetting). SIL-modellens styrke i denne sammenheng er at den i tillegg til å beskrive god foreldrepraksis, inneholder en integrert forståelse av hvordan konflikter i familier kan oppstå, dempes og forebygges. O'Connor m.fl. (2013) fant at foreldre til barn i alderen 4-6 år som mottok en intervensjon basert på sosial læringsteori viste økt sensitiv responsivitet sammenlignet med foreldre i kontrollgruppen. Disse funnene viste at foreldreintervensjoner basert på sosial læringsteori kan endre flere aspekter ved foreldre-barn-relasjonen enn de aspektene som blir direkte adressert i intervensjonen.

Selv om innholdskomponenter i SIL-baserte foreldreintervensjoner i stor grad overlapper med Baumrinds autoritative foreldrepraksis, har flere forskere vært opptatt av å integrere enda flere kjennetegn fra autoritativ foreldrepraksis i slike intervensjoner. Blant annet har Snyder og kolleger (2013) foreslått å integrere det å være oppmerksom på og aksepterende og støttende til både barnets og egne følelser, tanker og behov og det å kunne formulere egne verdier knyttet til foreldrepraksis og utøve denne praksisen i tråd med disse. Snyder m.fl. (2013) hevdet at disse dimensjonene vil gjøre foreldre i stand til å anvende foreldreferdigheter som er i overensstemmelse med god foreldrepraksis avledet fra SIL-modellen, og at dette sammen utgjør *sensitivt responderende foreldrepraksis*.

Forskningsgrunnlag for foreldreintervensjoner basert på sosial læringsteori

Det er gjennomført flere metaanalyser som viser empirisk støtte for effekten av foreldretreningsintervensjoner basert på sosial læringsteori. Resultatene viser både at foreldrepraksis utgjør en sentral mediator for endring i utfall hos barn med atferdsvansker, og de peker på hvilke innholdskomponenter som er avgjørende (Lundahl, Lovejoy & Risser, 2006, Forehand, Lafko, Parent & Burt, 2014, Kaminiski, Valle, Filene & Boyd, 2008). I en metaanalyse med 77 evalueringer av foreldreintervensjoner var de mest effektive innholdskomponentene 1) positivt foreldre-barn samspill, 2) foreldres kommunikasjon med barnet om følelser, 3) foreldres ferdigheter i grensesetting, 4) foreldres forutsigbare (konsekvente) respons og 5) at foreldre øvde på nye ferdigheter med barna (Kaminski m.fl. 2008).

Eksempler på SIL-baserte intervensjoner som implementeres i Norge er Parent Management Training, Oregon-modellen (PMTO) og De utrolige årene (DUÅ). Mange av studiene knyttet til PMTO er rettet mot utsatte barn og familier. Metoden har fått høyeste skår i internasjonale databaser som Blueprint og i The California Evidence-Based Clearinghouse for Child Welfare både for dokumentasjon på effekt og for relevans for barnevernspopulasjonen.

PMTO for individuelle familier har også fått høyeste skår (5 for sterk dokumentasjon) i den norske databasen Ungsinn (Stormark & Christiansen, 2018). Norske studier har vist god effekt for foreldreveiledningsprogrammene PMTO (Ogden & Hagen, 2008; Hagen, Ogden & Bjørnebekk, 2011) og De utrolige årene (Larsson, Fossum, Clifford, Drugli, Handegård & Mørch; 2008). For PMTO har er det også gjennomført studier rettet mot familier fra Somalia og Pakistan (Bjørknes, Kjølbi, Manger & Jakobsen, 2012; Bjørknes & Manger, 2013) og for fosterforeldre (Jakobsen & Solholm, 2009) der resultatene viste en signifikant bedring i barnas atferdsproblemer for gruppen som hadde fått PMTO, sammenlignet med kontrollgruppen. (Se også vedlegget «Kunnskapsgrunnlag – familieveiledningen»)

Internasjonal forskning viser gode resultater for foreldreintervensjoner både for *familier med lav sosioøkonomisk status og for minoritetsfamilier*. I en systematisk review-artikkel undersøkte Knerr, Gardner & Cluver (2013) hvor effektive evidensbaserte foreldreintervensjoner er for å redusere unødig streng eller voldelig foreldre praksis og øke positiv foreldre praksis i familier fra lavinntekts- eller middelinntektsland. I gjennomgangen inkluderte forfatterne 12 forskningsstudier med 1580 foreldre fra 9 forskjellige land (Brasil, Chile, Kina, Iran, Jamaica, Pakistan, Tyrkia, Sør-Afrika og Etiopia). Resultatene viste at intervensjonene hadde positive effekter både i å forbedre foreldre-barn-samspill og foreldrenes kunnskap om barns utvikling. Forskerne konkluderte med at 1) evidensbaserte foreldre-intervensjoner basert på sosial læringsteori kan egne seg til å *forebygge omsorgssvikt mot barn* og 2) at det er evidens for at foreldreprogrammene er *egnet til å overføres til andre kulturer og land* enn der de opprinnelig ble utviklet (Knerr, Gardner & Cluver, 2013). Ut fra forskningsgjennomgangen (inkludert studier i vedlegg) ser prinsippene og foreldreverktøyene fra de evidensbaserte foreldretreningsprogrammene ut til å være overførbare både til høyrisikopopulasjoner og populasjoner fra etniske minoriteter. For flere detaljer om forskning som inkluderer andre utsatte grupper, se vedlegget «Kunnskapsgrunnlag familieveiledningen»

6.1.3 Tilknytningsteori

Parallelt med forskningen og utviklingen av foreldreintervensjoner ut fra sosial læringsteori, har det foregått forskning og intervensjonsutvikling med utgangspunkt i tilknytningsteori. Tilknytningsteori er basert John Bowlbys arbeider, og ideene hans ble videreutviklet av Mary Ainsworth (Ainsworth, Blehar, Waters, & Wall, 1978). Bowlby (1969/1982, 1973, 1980) presenterte tilknytningsteori som en tilnærming til å forstå barns sosio-emosjonelle utvikling. Ifølge tilknytningsteori søker barn nærhet til en forelder, særlig ved frykt og utrygghet, for å overleve i en verden som barnet ikke er i stand til å klare seg i på egenhånd. En *støttende forelder* utgjør en *trygg base* for barnet og oppmuntrer barnet til utforskning og til å utvikle nye ferdigheter. Når barnet gjentatte ganger erfarer å søke og motta trøst og trygghet av en *sensitivt responderende* forelder, vil barnet over tid utvikle egen emosjonsregulering og sosiale ferdigheter, og internalisere en oppfatning av tilknytningspersonen som tilgjengelig og seg selv som verdt å elske; en indre arbeidsmodell om seg selv, andre mennesker og samspillet som oppstår mellom individer.

I Ainsworths forskning blir *sensitiv responsivitet* identifisert som sentral for utviklingen av trygg tilknytning (Troutman, 2015). *Sensitiv responsivitet* handler om at en forelder er oppmerksom på barnets signaler, evner å tolke signalene fra barnets ståsted, og responderer raskt, konsekvent og på en passende måte (Ainsworth m.fl., 1978). Sensitiv responsivitet har også blitt operasjonalisert som i hvilken grad foreldre viser at de er klar over barnets behov og viser sensitivitet for barnets signaler, fremmer barnets autonomi, inntar barnets psykologiske ståsted og uttrykker varme overfor barnet fysisk og verbalt (O'Connor, Matias, Futh, Tantam & Scott, 2013). Forskningen på sammenhengen mellom sensitiv responsivitet og barns tilknytning har i stor grad vært deskriptiv fremfor eksperimentell, men en metaanalyse av intervensjonsstudier som har sett på intervensjonens effekt på foreldres sensitivitet og småbarns tilknytning har gitt støtte til hypotesen om en kausal sammenheng mellom sensitivitet og tilknytning (Bakermans-Kranenburg, IJzendoorn & Juffer, 2003). Sensitiv responsivitet forklarer bare en del av variansen, men er det aspektet ved foreldrepraksis som har mest empirisk støtte for sammenheng med barns tilknytningstrygghet (Troutman, 2015).

I litteraturen antas det ikke å være en direkte sammenheng mellom tidlige tilknytningsrelasjoner og senere emosjonelle vansker og atferdsproblemer. Longitudinelle studier har vist at barnets tilknytningstrygghet ikke former den videre utviklingen på en deterministisk måte (Scott, 2018). I stedet indikerer forskningen at tidlige tilknytningserfaringer utgjør en viktig *risikofaktor* for utvikling av dysfunksjonelle mestringsstrategier, manglende sosiale ferdigheter, negativ selvoppfatning, og annet som igjen kan ha en mer direkte innvirkning på utviklingen av psykopatologi. Tilsvarende anses *trygg tilknytning* å være en *fremmede faktor* for utvikling av en sunn fungering og en *beskyttelsesfaktor* med hensyn til utvikling av psykopatologi (Sroufe, 2005).

Tilknytningsteori og autoritativ foreldrepraksis

Det har blitt påpekt likhetstrekk mellom *sensitiv responsivitet* som beskrevet ut fra tilknytningsteori og Baumrinds beskrivelse av autoritativ foreldrepraksis (Karavasilis, Doyle og Markiewicz, 2003). Autoritativ foreldrepraksis kjennetegnes av høy grad av responsivitet. Dimensjonen responsivitet refererer, ifølge Baumrind (1991, s 62. vår oversettelse) til «*i hvilken grad foreldre med hensikt fremmer individualitet, selvregulering og selvhevdelse ved å være avpasset, støttende og mottagelig for barns spesielle behov og krav*». Baumrind (2013) har senere beskrevet at responsivitet viser til foreldres emosjonelle varme og støttende handlinger som er avpasset til barnets sårbarhet, kognisjoner og innspill, og støtter barns individuelle behov og planer. Karavasilis m.fl. (2003) fant en positiv sammenheng mellom autoritativ foreldrepraksis og trygg tilknytning hos barn i førskole- og skolealder.

Forskningsgrunnlag for intervensjoner basert på tilknytningsteori

Det finnes evidensbaserte behandlingsmetoder for spedbarn og barn i førskolealder basert på tilknytningsteori som har vist positiv effekt på tilknytning og emosjonell og atferdsmessig fungering (f.eks. Bernard m.fl., 2012; Lieberman, Ippen, & Van Horn, 2006). Det foreligger ikke tilsvarende evidensbaserte metoder for barn i skolealder med et tilknytningsbasert teoretisk rasjonale. Med utgangspunkt i moderne tilknytningsteori og forskning foreslo Allen (2011) fire prinsipper som bør være rettesnor i utviklingen av tilknytningsbaserte intervensjoner for barn i skolealder (Allen, 2011; Allen, Timmer & Urquiza, 2014): For det første bør intervensjonen ha som mål å utvikle en *sterk foreldre-barn-relasjon*. For det andre bør intervensjonen styrke foreldres evne til å *identifisere og*

respondere på barnets emosjoner og atferd. Dette innebærer å respondere konsekvent på en *støttende, empatisk og ikke-tvingende (coercive)* måte. Det tredje prinsippet går ut på at intervensjonen bør ha et *her-og-nå-fokus*, og ferdighetene for å bedre foreldre-barn-relasjonen bør være *generaliserbare* til settinger utenfor møtene slik at det blir en konsekvent og gjennomgripende endring i barnets omgivelser. Det fjerde og siste prinsippet går ut på at intervensjonen bør være *sensitiv for barnets utviklingsnivå*.

6.1.4 Emosjonssosialisering og emosjonsveiledning

Foreldres emosjonssosialisering, nærmere bestemt sosialiseringen av barnets forståelse, opplevelse, uttrykk og regulering av emosjoner er et aspekt ved foreldrepraksis som det fra 1990-tallet har kommet betydelig forskning på. I følge Eisenberg, Cumberland og Spinrad (1998) foregår foreldres emosjonssosialisering på minst tre måter; gjennom foreldres reaksjoner på barnets emosjonsuttrykk, ved at foreldrene snakker om emosjoner med barnet, og gjennom foreldrenes egne emosjonsuttrykk. I følge Gottman, Katz & Hooven (1996) styrer foreldres metaemosjonsfilosofi, dvs. deres oppfatninger knyttet til egne og barnets emosjoner, foreldrenes emosjonssosialisering. Foreldre med en emosjonsveiledende metaemosjonsfilosofi møter barnets emosjonsuttrykk på konstruktive måter. De legger merke til barnets emosjoner, også de med lav intensitet, støtter emosjonelle uttrykk, og ser situasjoner hvor barnet uttrykker emosjoner som muligheter for intimitet og for å lære barnet om emosjoner. Foreldre med en avvisende metaemosjonsfilosofi derimot, forsøker raskt å redusere emosjonsuttrykk, og å lære barnet at emosjoner er uønsket eller uviktige (Katz, Maliken, & Stettler, 2012).

Det foreligger en rekke studier som indikerer sammenheng mellom foreldres emosjonsveiledning og barnets emosjonelle kompetanse, atferd og utvikling (Morris, Silk, Steinberg, Myers & Robinson, 2007; Ramsden & Hubbard, 2002; Shipman m.fl., 2007). Barn som får emosjonsveiledning har større sannsynlighet for å ha bedre kognitive evner, sterkere sosiale ferdigheter, fremvise mer prososial atferd og ha færre fysiske sykdommer enn barn som ikke erfarer denne foreldrestilen (Eisenberg m.fl., 2001; Eisenberg, Cumberland & Spinrad, 1998). I en metaanalyse av studier som så på sammenhengen mellom foreldres emosjonssosialisering og atferdsproblemer hos barnet, fant man en sammenheng (Johnson, Hawes, Eisenberg, Kohlhoff & Dudeney, 2017). Denne sammenhengen ble sterkere når barnets alder var lavere og når foreldrenes emosjonssosialisering var rettet mot negative heller enn positive emosjoner. Konklusjonen av metaanalysen var at funnene kan være relevant for utformingen av foreldretreningsintervensjoner for forebygging og behandling av atferdsproblemer hos barn.

Emosjonsveiledning og autoritativ foreldrepraksis

Johnson m.fl. (2017) anser foreldres emosjonssosialisering som mer spesifikk enn *sensitiv responsivitet* ettersom sistnevnte kan favne en rekke signaler og former for atferd utover emosjonsuttrykk fra barnet. Samtidig presenterer Havighurst, Wilson, Harley og Prior (2009) begrepet emosjonsveiledning som at det samsvarer med *emosjonell responsivitet* slik det beskrives i tilknytningsteori. Snyder m.fl. (2013) indikerer at emosjonsveiledning, ut fra Baumrinds perspektiv, reflekterer foreldres respekt for sine barns uavhengighet og frihet til å uttrykke og fremme selvhevdelse, individuering og sosial kompetanse. Bagatelliserende og nedsettende responser er derimot begrensende og påtregende, reflekterer psykologisk kontroll, og reduserer selvregulering.

Forskningsgrunnlag for intervensjoner basert på emosjonsveiledning

I de senere årene har det både blitt utviklet en evidensbasert foreldreintervensjon som bygger på arbeidet til Gottman og kolleger, og emosjonsveiledning har blitt innlemmet i flere evidensbaserte foreldretreningsintervensjoner som bygger på sosial læringsteori. Det har også blitt foreslått at det å integrere emosjonssosialisering i foreldretreningsprogrammer kan bidra til at familier med foreldre med psykopatologi i større grad profiterer på foreldretreningsprogrammer (Maliken & Katz, 2013).

Foreldreintervensjonen *Tuning in to Kids* (TIK) er utviklet basert på Gottmans teori om emosjonssosialisering. TIK har flere aldersspesifikke program og kan anvendes for barn med atferdsvansker og som en mer forebyggende eller tidlig intervensjon for foreldre til barn uten atferdsvansker. Det er gjennomført en rekke internasjonale RCT-er på *Tuning in to Kids* (Havighurst m.fl. 2010; Wilson m.fl., 2012; Havighurst m.fl., 2013; Havighurst m.fl. 2015, Duncombe m.fl., 2016). Wilson m.fl. (2012) og Havighurst m.fl. (2013) har undersøkt effekten av TIK til foreldre av førskolebarn. Foreldrene viste mindre avvisende atferd overfor barnas følelser og ble bedre til å veilede barnas følelser som følge av tiltaket. Foreldrene som mottok TIK rapporterte også signifikant reduksjon i atferdsproblemer hos barnet. I tillegg fant Havighurst m.fl. (2013) at foreldrene i TIK-gruppen rapporterte mer empati og hadde forbedrede observerte emosjonsveiledningsferdigheter, barna hadde bedre emosjonell kompetanse og lærerne rapporterte reduserte atferdsproblemer.

Noen av RCT-ene som har undersøkt effekten av *Tuning in to Kids* (TIK) ble oppsummert i en rapport fra Folkehelseinstituttet i 2017 (Wesseltuft-Rao, 2017), som vurderte alle studiene og konkluderte med at det er grunn til å ha tillit til resultatene. Det pågår også (2022) en norsk RCT-studie av *Tuning in to Kids* hvor foreldre til førskolebarn har blitt rekruttert fra norske barnehager.

6.1.5 Rutiners betydning for barns utvikling

Baumrinds arbeider, sosial læringsteori, tilknytningsteori, og litteraturen knyttet til emosjonssosialisering utgjør innflytelsesrike teoretiske perspektiver på barns utvikling og tilpasning. Et annet, mindre kjent, forskningsområde er knyttet til betydningen av daglige rutiner for barns utvikling. Det har blitt forsket på rutiner i familien siden 1950-tallet (Fiese m.fl., 2002), og det er stadig mer forskningslitteratur på hvilken betydning rutiner har for barn. Rutiner er definert som «observerbare, repeterende handlinger som involverer barnet og minst en voksen som deltar aktivt eller er i en veiledende rolle, og som opptrer med forutsigbar regelmessighet i barnets dagligliv» (Sytsma, Kelley & Wymer, 2001, s. 243, vår oversettelse). Relevant i den forbindelse er Sytsma, Kelley og Wymer (2001) sin teori om at rutiner fremmer barns samarbeid ved at de gir barnet konsekvente og forutsigbare signaler om hva som er forventet gjennom dagen.

Forskningsresultater viser at rutiner er viktig for barns utvikling på flere måter. Regelmessige rutiner er forbundet med mindre eksternaliserte og internaliserte problemer (Bridley & Jordan, 2012; Lanza & Drabick, 2011; Harris m.fl., 2014;), bedre sosiale ferdigheter (Koblinksy, Kuvalanka & Randolph, 2006), bedre selvregulering (Bater & Jordan, 2017) og bedre eksekutive funksjoner (Kitsaras, Goodwin, Allan, Kelly & Pretty, 2018). Lanza og Drabick (2011) fant at regelmessige rutiner utgjør en beskyttelsesfaktor mot utvikling av opposisjonell atferdsforstyrrelse hos barn med høy grad av hyperaktivitet og impulsivitet. Det er også forsket på hvilken rolle daglige rutiner kan ha i familier med en kaotisk hjemmesituasjon, definert som et miljø med minst noen av følgende kjennetegn: trangboddhet, ustabilitet, forvirring, folk som kommer og går, bakgrunnsstøy, mangel på tidsmessig eller fysisk struktur, og mangel på rutiner (Larsen & Jordan, 2020). Flere studier viser at kaotisk hjemmesituasjon korrelerer med eksternalisert atferd hos barnet, og også longitudinelle studier viser en forbindelse mellom kaotisk hjemmesituasjon og senere eksternalisert atferd (se f.eks. Jaffee, Hanscombe, Haworth, Davis & Plomin, 2012, Larsen & Jordan, 2020).

Rutiner og autoritativ foreldrepraksis

Bater og Jordan (2017) fant at høyere grad av *positiv foreldrepraksis* var forbundet med høyere grad av *regelmessige rutiner* for barnet. Ren, Hu og Song (2019) poengterte at Bater og Jordan (2017) sine definisjoner av positiv og negativ foreldrepraksis er i overensstemmelse med henholdsvis autoritativ og autoritær foreldrepraksis. Selv fant Ren, Hu og Song (2019) at rutiner medierte sammenhengen mellom autoritativ foreldrepraksis og barns sosio-emosjonelle fungering i et kinesisk utvalg. Barna til foreldre med *autoritativ foreldrepraksis* er funnet å ha mer *regelmessige rutiner*, og disse barna fremviste bedre sosiale ferdigheter og færre atferdsproblemer (Kitsaras m.fl., 2018; Ren, Hu & Song, 2019).

Forskningsgrunnlag for å inkludere rutiner i foreldreintervensjoner

Flere har tatt til orde for at det å etablere faste rutiner kan være en viktig komponent i foreldreintervensjoner (Koblinksy, Kuvalanka & Randolph, 2006; Lanza & Drabick, 2011; Ferreti & Bub, 2014; Ren, Hu & Song, 2019; Bater & Jordan, 2017; Larsen & Jordan, 2020). Fordeler ved å innlemme rutiner som en komponent er blant annet at etablering av rutiner kan læres på relativt kort tid (Koblinksy, Kuvalanka & Randolph, 2006), rutiner utgjør en håndgripelig ferdighet som kan presenteres i konkrete trinn, noe som kan gjøre det lettere for foreldre å tilegne seg ferdigheten (Ferreti & Bub, 2014), og det å ta utgangspunkt i rutinesituasjoner kan gjøre det lettere for foreldre å huske når de skal ta i bruk de nye ferdighetene sine (Fiese, 2006). Rutiner kan dessuten skreddersys

til hver enkelt families behov, og familiene kan dermed ha stor medvirkning i egen endringsprosess (Ferreti og Bub, 2014). I tillegg kommer at konflikter i foreldre-barn-samspeillet ofte opptrer i forbindelse med rutinesituasjoner som måltider, morgensituasjon, leksearbeid og kveldsstell, og det vil derfor ofte være nyttig å arbeide med hvordan foreldrene kan etablere bedre rutiner.

6.1.6 Intervensjoner som integrerer ulike teoretiske perspektiver

I forskningslitteraturen er det flere som har vært opptatt av å integrere foreldreintervensjoner basert på ulike teorier. Sosial læringsteori og tilknytningsteori representerer to ulike teoretiske modeller for forståelse av foreldre-barn-samspill som hver for seg har hatt stor innflytelse på intervensjonsutvikling og forskning knyttet til foreldrepraksis. Selv om det finnes et skille i kliniske miljøer som gjenspeiler et tilsvarende skille i forskningslitteraturen mellom intervensjoner basert på sosial læringsteori og tilknytningsteori (O'Connor m.fl., 2013), har flere tatt til orde for å integrere tilknytningsteori og sosial læringsteori i foreldreintervensjoner (f.eks. Troutman, 2015; Juffer, Bakermans-Kranenburg & van IJzendoorn, 2017) for å forstå evidensbaserte foreldretreningsintervensjoner ut fra tilknytningsteoretiske termer (Allen, Timmer & Urquiza, 2014; O'Connor m.fl., 2013).

Sheila Eyberg som utviklet Parent Child Interaction Therapy (PCIT), hadde Baumrinds arbeider som teoretisk grunnlag, og var eksplisitt på at PCIT dro veksler på både tilknytningsteori og sosial læringsteori for å oppnå autoritativ foreldrepraksis (McNeil & Hembree-Kigin, 2010). Juffer, Bakermans-Kranenburg & van IJzendoorn (2008, 2014) har utviklet intervensjonen «Video-feedback Intervention to Promote Positive Parenting and Sensitive Discipline» (VIPP-SD), som tar sikte på å styrke sensitiv foreldrepraksis og gi foreldre gode grensesettingsstrategier med det mål å fremme en positiv foreldre-barn-relasjon og redusere atferdsproblemer hos barn. VIPP-SD er basert på en integrasjon av tilknytningsteori og sosial læringsteori, og da spesielt Pattersons teori om tvingende samspill (coercion).

Flere har også foreslått å integrere emosjonsveiledning i foreldreintervensjoner. Snyder m.fl. (2013) påpekte at mye av forskningen på emosjonssosialisering ikke har blitt integrert i foreldretreningsintervensjoner basert på sosial interaksjon læringsteori. Videre viste de til at det bare er beskjeden overlapp mellom foreldrepraksis beskrevet utfra henholdsvis emosjonsveilednings- og SIL-perspektivet, og at det av den grunn kan være nyttig å fullt ut integrere emosjonsveiledning i foreldretreningsintervensjoner basert på SIL-modellen.

6.1.7 Oppsummering av teoretiske perspektiver

Vi har så langt gjort rede for hva som utgjør *god foreldrepraksis* med utgangspunkt i *sosial interaksjon læringsteori, tilknytningsteori* og litteraturen knyttet til *emosjonssosialisering og rutiner*. Vi har også pekt på noe av det omfattende forskningsgrunnlaget omkring foreldreintervensjoner utledet fra disse perspektivene og forskningsområdene (se vedlegg for fullstendig gjennomgang). Underveis har vi knyttet perspektivene til Baumrinds beskrivelse av *autoritativ foreldrepraksis* som en samlende overbygning for disse teoretiske retningene som representerer ulike kliniske og forskningsmessige tradisjoner. Vi slutter ut fra gjennomgangen at selv om de teoretiske retningene og perspektivene har ulik terminologi og forskjellig forskningsgrunnlag, framkommer det *mange likhetstrekk* i synet på god foreldrepraksis. Det er vår vurdering at det å tilføye og integrere flere

teoretiske perspektiver kan gi en bedre beskrivelse av hva en familieveiledning som hjelpetiltak i barnevernet bør inneholde.

Vår gjennomgang viser at de fleste forskningsbaserte foreldreintervensjoner for barn i skolealder er basert på sosial læringsteori. Vi deler Snyder m.fl. (2013) sitt perspektiv om at SIL-modellen er sentral, samtidig som det å tilføye flere aspekter ved autoritativ foreldrepraksis vil gi en mer utfyllende beskrivelse av hva foreldre kan gjøre for å fremme barns utvikling. Vi anser begrepet *sensitiv responsivitet* som sentralt i en beskrivelse av god foreldrepraksis, og vi ser det som verdifullt å integrere denne dimensjonen sammen med beskrivelsen av god foreldrepraksis avledet fra sosial læringsteori.

Vårt ståsted i utviklingen av Familieveiledningen er også i tråd med O'Connor m.fl. (2013) sin konklusjon om at det er større sannsynlighet for å oppnå *klinisk og teoretisk utvikling* dersom en tilstreber å identifisere *overlapp og skillelinjer* mellom sosial læringsteori og tilknytningsteori. Noen klinikere har vært skeptiske til SIL-baserte foreldretreningsintervensjoner ut fra en forestilling om at endringer i foreldrenes væremåte vil være avgrenset til overfladiske, mekaniske handlinger som ikke vil påvirke selve foreldre-barn-relasjonen. Resultatene fra O'Connor m.fl. (2013) sin studie hvor foreldrene økte sin sensitive responsivitet, tilbakeviser en slik skepsis. Forskning som viser at foreldreintervensjoner basert på sosial læringsteori kan ha innvirkning på aspekter ved foreldrepraksis som er sentrale ut fra tilknytningsteori, kan også bidra til å fremme implementering av forskningsstøttede metoder, for eksempel i barnevernsfeltet (Allen, Timmer & Urquiza, 2014).

Samtlige av de fire prinsippene som Allen (2011) foreslo som rettesnor i utviklingen av tilknytningsbaserte intervensjoner for barn i skolealder samsvarer også med de prinsippene som vil ligge til grunn i utformingen av Familieveiledningen i Grunnmodell for hjelpetiltak (se prinsippene senere i kapittelet). Både forskningsgjennomgangen og praktiske kliniske erfaringer tilsier at de *grunnleggende foreldrekomponentene* fra de evidensbaserte programmene kan beholdes i møte med etniske minoritetsfamilier, men at det bør gjøres noen *kulturelle tilpasninger* vedrørende språk, eksempler og illustrasjoner. I tillegg samsvarer det integrerte perspektivet godt med Bronfenbrenners *sosialøkologiske modell* og forskningen rundt *risiko- og beskyttelsesfaktorer* som vektlegges helhetlig ramme for Grunnmodellen som beskrevet i kapittel 2.

6.2 Utvikling av Familieveiledningen

Vi har til nå presentert det teoretiske og forskningsmessige grunnlaget for å inkludere en rekke ulike former for ferdigheter eller komponenter i Familieveiledningen. Som beskrevet i kapittel 5 er definisjonen av en komponent en konkret beskrevet foreldreferdighet eller strategi hentet fra forskningslitteraturen, som foreldrene kan ta i bruk sammen med barnet eller med andre voksne.

Gjennomgangen av de teoretiske perspektivene sett opp mot autoritativ foreldrepraksis, utgjør begrunnelsen for å integrere flere komponenter i ett og samme tiltak. Samtidig er det nødvendig å reflektere rundt *hvor mange komponenter* som bør inngå i et tiltaksforløp, altså hvor mange ferdigheter det er fornuftig at de enkelte foreldrene skal presenteres for. Som Leijten m.fl. (2018) poengterer, kan mange intuitivt tenke at det å lære foreldre mange ferdigheter er mer virksomt enn å gjennomgå noen få. Det foreligger imidlertid empiri som indikerer at kortere intervensjoner ofte utkonkurrerer lengre intervensjoner (f.eks., Bakermans-Kranenburg, van IJzendoorn, & Juffer, 2003), og at det å integrere flere komponenter ikke nødvendigvis gir bedre effekt (Leijten m.fl., 2018). Det å lære foreldre spesifikke ferdigheter som ikke imøtekommer deres behov, kan også tenkes å svekke foreldres selvopplevde mestringsevne fremfor å styrke den (Leijten m.fl., 2018). I tråd med disse forskningsfunnene og perspektivene har vi utviklet en Familieveiledning basert på *åtte møter*.

Leijten m.fl. (2018) tar også til orde for å gjøre en grundig vurdering av hvilke komponenter det er behov for i den enkelte familie, og det å utvikle mer *skreddersydde tiltak*, eller tiltak som er *fleksible* med hensyn til hvilke komponenter som anvendes. I tråd med dette, har vi i Familieveiledningen lagt opp til et begrenset antall komponenter som gjennomgås med hver enkelt familie, og at det gjøres en grundig vurdering av hvilke komponenter som synes mest relevante ut fra den enkelte families utfordringer.

6.2.1 Prinsipper for utvelgelse av foreldrekomponenter

Relevans for barnevernpopulasjonen: Komponentene i Familieveiledningen skal dekke temaer som kontaktpersonene ofte har møtt når de tidligere har gitt hjelpetiltak som faller inn under kategorien «råd og veiledning». Komponentene er rettet mot risiko- og beskyttelsesfaktorer som inngår i den økologiske kartleggingsmodellen BBiS med særlig vekt på den delen av trekanten som dekker foreldrenes omsorg. Det betyr at komponentene er inkludert både fordi de dekker temaer som barnevernet er bekymret for basert på en kartlegging av familiens og barnets behov i undersøkelsesfasen, og fordi de er relevante for det foreldrene ofte søker veiledning for. Det siste kan sikre medvirkning i utformingen av tiltaket.

Teoretisk begrunnet: Utvelgelsen av komponentene tar som nevnt utgangspunkt i kjennetegnene ved Baumrinds autoritative foreldrepraksis som høy grad av sensitiv responsivitet kombinert med krav som overordnet ramme. De utvalgte foreldrekomponentene er hentet fra de ulike presenterte teoretiske perspektivene SIL-modellen, tilknytning, emosjonssosialisering og emosjonsveiledning, samt daglige rutiner. Som vist tidligere i dette kapitlet er det flere komponenter som går igjen i de ulike teoretiske perspektiver.

Inngår i foreldreintervensjoner som har forskningsstøtte: Familieveiledningen er basert på flere ulike forskningsbaserte foreldrekomponenter som er satt sammen på en ny måte. Alle ferdighetene har allerede vært benyttet i effektive forskningsbaserte intervensjoner som beskrevet over, men

utformingen og detaljene i hver enkelt ferdighet er her tilpasset målgruppen og den nyutviklede Familieveiledningen. Det innebærer at noe av innholdet i komponentene vil være bearbeidet, forenklet og konkretisert for å tilpasses rammene som kontaktpersonene arbeider innenfor. Enkeltelementer i én ferdighet kan også være fremhevet, fordi de vurderes som særlig relevant for barnevernspopulasjonen.

Konkrete beskrivelser av hvordan foreldre kan anvende ferdighetene: Et viktig kriterium i utvelgelsen har vært at komponenten inneholder *konkrete* beskrivelser av hvordan foreldrene kan anvende ferdigheten i et utviklingsfremmende samspill med barnet, dvs. styrke eller endre sin måte å møte barnet på. Foreldrene får trene på ferdighetene med utgangspunkt i hverdagssituasjoner som er aktuelle for familien. Vi har ikke inkludert komponenter som kun er begrenset til å være rettet mot foreldres forståelse av samspillet med barnet og barnets behov. En grunnleggende antagelse er at arbeid på handlingsnivå gir foreldrene mulighet til å gjøre seg nye erfaringer i samspillet med barnet, noe som igjen kan åpne for refleksjoner og endre forståelsen av barnets behov. Vektlegging av ferdighetstrening er både klinisk begrunnet og basert på internasjonal og nasjonal effektforskning knyttet til foreldreintervensjoner. Klinisk erfaring fra arbeid med familier fra barnevernspopulasjonen har også understreket at det å arbeide konkret med samspillet, gir foreldrene motivasjon og mestringsopplevelse. Dette er en forutsetning for aktiv medvirkning fra foreldrene og kan gi en opplevelse av å lykkes med endringsarbeidet. Evidensbaserte foreldreintervensjoner som har vist god effekt for barna inneholder gjennomgående en form for ferdighetstrening, noe som støtter opp om våre kliniske erfaringer fra Norge.

Lett å ta i bruk: Komponenter skal være håndgripelig både for kontaktpersonen og familien, lett å formidle og mulig å hjelpe familier med å ta i bruk i løpet av relativt kort tid. Familieveiledningen vektlegger både å bygge på allerede eksisterende ressurser hos familiemedlemmene og å la foreldrene øve på hvordan de kan fremme godt familiesamspill og endre det som er mindre hensiktsmessig.

6.2.2 Utvalgte foreldrekomponenter

Under følger en kort beskrivelse av de 14 utvalgte komponentene som kan kombineres i ulike tematiske forløp. Beskrivelsene viser også til hvilke teoretiske perspektiver som ligger til grunn for utvelgelsen av hver enkelt komponent.

Være sammen er hentet fra tilknytningsteori og handler om hvordan sensitiv responsivitet kan fremmes gjennom å legge merke til barnets uttrykk og signaler, følge og justere seg til barnets initiativ, svare og utveksle verbalt og nonverbalt både kjærlighet og glede, og vise oppriktig interesse for det barnet er opptatt av.

Bekreftede barnets følelser – fire steg og *Bekreftede barnets følelser – utdyping* er hentet fra tilknytningsteori og emosjonssosialisering og emosjonsveiledning. Å bekrefte barnets følelser handler om å legge merke til følelser både med lav og høy intensitet og å vise aksept for hele spekteret av barnets følelser. Foreldre får gjennom hverdagssituasjoner trening i hvordan hjelpe barnet til å sette ord på følelser og hvordan bekrefte barnets følelser gjennom aktiv lytting, benevnelse og ved å gjøre følelsene gyldige. Komponenter hjelper foreldre å legge merke til og respondere på barns

følelsesuttrykk på en måte som fremmer barnets evne til å forstå og regulere egne følelser. *Bekreft barnets følelser - utdypning* er spesielt rettet mot å hjelpe foreldrene med å gjenkjenne og skille mellom barnets ulike følelsesuttrykk.

Skape en forutsigbar hverdag med rutiner er hentet fra forskningslitteraturen rundt betydningen av daglige rutiner. Rutiner er observerbare, repeterende handlinger som involverer barnet og minst en voksen som deltar aktivt eller er i en veiledende rolle, og som opptrer med forutsigbar regelmessighet i barnets dagligliv. Komponenten handler om å dele en rutine opp i flere små trinn og tenke gjennom hva barnet trenger av tilrettelegging underveis. Rutiner er viktige for å få hverdagen til å fungere og kan forebygge at det oppstår konflikter i forbindelse med morgenstell, påkledning, måltider, lekserutiner og kveldsstell. Forutsigbare rutiner gir trygghet for barnet.

Følge opp barnet er hentet fra intervensjoner basert på SIL-modellen og handler om å hjelpe foreldrene til å ha oversikt over barnets aktiviteter både i og utenfor hjemmet. Gjennom en slik oversikt sørger foreldrene for at barnet er trygt, uten at den voksne blir kontrollerende eller overbeskyttende.

Fremme samarbeid med gode beskjeder er hentet fra intervensjoner basert på SIL-modellen og handler om å ha tydelige og rimelige forventninger til barnet og formidle dem på en vennlig og bestemt måte som fremmer samarbeid. Måten foreldrene kommuniserer sine beskjeder til barnet gjennom ord, stemmebruk og kroppsspråk, utgjør en viktig del av denne komponenten.

Se det positive og gi ros og Oppmuntre ved belønning er hentet fra intervensjoner basert på SIL-modellen og handler om å rette oppmerksomheten mot positive hendelser i samspillet med barnet, og lære barnet ferdigheter gjennom oppmuntring fremfor gjennom korrigerende og kritikk. I disse to komponentene vektlegges konkrete former for oppmuntring som kan styrke relasjonen mellom barn og foreldre.

Lage tydelige regler er hentet fra intervensjoner basert på SIL-modellen og handler om å lage noen få, tydelige regler og begrunne dem for barnet på en respektfull, vennlig og samtidig bestemt måte. Tydelige regler gir økt forutsigbarhet og trygghet for barnet.

Gi trygge grenser er i hovedsak hentet fra intervensjoner basert på SIL-modellen og handler om å være forutsigbar, rolig, vennlig og bestemt når barnet utfordrer foreldrenes forventninger og familieregler. Å gi trygge grenser hjelper foreldrene med å ha en plan for hvordan møte regelbrudd, unngå konflikteskalering i grensesettingssituasjoner, unngå trusler, skjennepreken og fysisk makt. Forutsigbare grenser forutsetter at barnet får tydelige forklaringer om foreldrenes forventninger. Komponenten handler også om noen enkle strategier for følelsesregulering foreldrene kan benytte i utfordrende situasjoner med barnet.

Stå sammen som foreldre er hentet fra intervensjoner basert på SIL-modellen og er rettet mot å skape en trygg hverdag for barnet ved å styrke samarbeidet mellom foreldrene uavhengig av om foreldrene lever sammen, hver for seg, eller har etablert seg med nye partnere. Komponenten vektlegger hvordan foreldrene kan spille på lag og støtte hverandre i omsorgen og oppdragelsen av barnet.

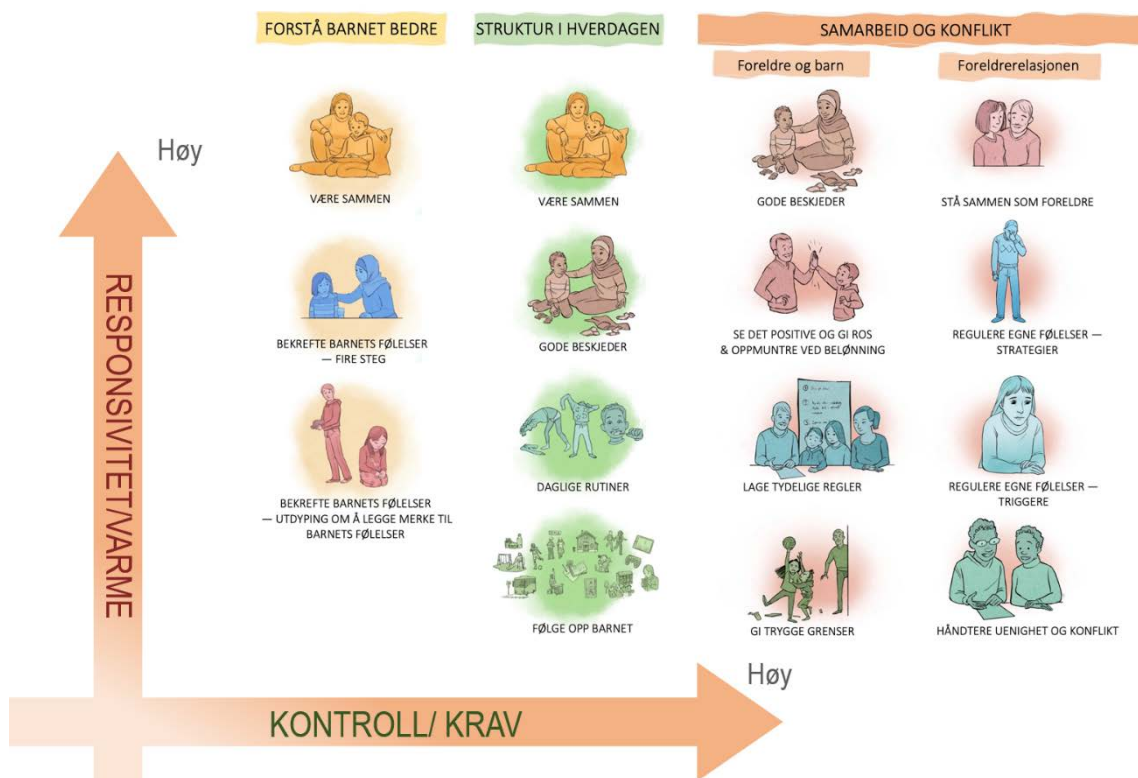
Regulere egne følelser – strategier begrunnes både ut fra SIL-modellen, tilknytningsteori og litteraturen knyttet til emosjonssosialisering. Komponenten handler om å håndtere egne følelser i utfordrende situasjoner med barnet. Det å håndtere egne følelser som foreldre gjør en bedre i stand til å møte barnets følelser på en konstruktiv måte. En annen begrunnelse for å regulere egne følelser er at barnet lærer ved å se hvordan foreldre håndterer sine følelser.

Regulere egne følelser – triggere begrunnes både ut fra SIL-modellen, tilknytningsteori og litteraturen knyttet til emosjonssosialisering. Komponenten handler om å bli klar over hva som vekker negative følelser og hva som kan gjøre en mer og mindre sårbar for å bli overveldet av egne følelser i samspillet med barnet og andre voksne.

Håndtere uenighet og konflikt med andre voksne er hentet fra intervensjoner basert på SIL-modellen og handler om å øve på konflikthåndteringsstrategier som kan anvendes både av foreldre som bor sammen og foreldre som bor hver for seg.

Familieveiledningen er som beskrevet i kapittel 5, organisert i fire tematiske forløp :«Forstå barnet bedre», «Struktur i hverdagen», «Samarbeid og konflikt mellom barn og foreldre» og «Samarbeid og konflikt i foreldrelasjonen». Begrunnelsen for å strukturere komponentene i faste forløp, er å sikre en struktur som gjør arbeidet for kontaktpersonen systematisk og oversiktlig rettet mot relevante veiledningstemaer for barnevernpopulasjonen. De komponentene som er plassert i de enkelte forløpene, er komponenter som forskning har vist egner seg til å skape endring knyttet til hovedtemaet i forløpet.

Illustrasjonen under viser hvordan de ulike tematiske forløpene inneholder begge Baumrinds dimensjoner for autoritativ foreldrepraksis.

6.3 Samutvikling av tiltaket med tjenestene og organisasjonene

I samutviklingen med tjenestene og organisasjoner og kompetansemiljøer har drøftingstemaer vært *tiltakets lengde, innholdet i de fire tematiske forløpene, dimensjonen struktur versus fleksibilitet, begreper, bruk av illustrasjoner, oppstartsamtale med foreldrene* som bindeledd mellom undersøkelse og tiltak, *systematisering av barnets medvirkning* i Familieveiledningen og *eget materiell til møtene med barnet*. Under vil vi presentere ulike problemstillinger som har vært løftet i samutviklingen og hva vi har konkludert med etter de to utprøvingene. Det er viktig å gjøre oppmerksom på at i en samutviklingsprosess vil innspill kunne stå i motsetning til hverandre. Vi har løst dette på ulike måter avhengig av innspillet karakter. Et styrende prinsipp har vært å beholde de *forskningsbaserte prinsippene* og det som samsvarer med de *formelle rammene* for barnevernets arbeid, samtidig som vi har vært opptatt av å integrere innspill som gjør tiltaket mer *brukervennlig og fleksibelt*.

I første samling med barneverntjenestene og i én samling med brukerorganisasjonene ble *rammen for antall møter* drøftet. Opprinnelig hadde vi 7 ganger som tjenestene vurderte som passe, mens brukerorganisasjonene var usikre på om det var for kort tid for familiene. Vi har utvidet til 8 ganger inkludert en oppstartsamtale med foreldrene. Samtaler med barnet kommer i tillegg. For familier som har behov for tolk har erfaringen fra utprøvingene vært at tidsrammen må utvides noe, siden tolkningen krever ekstra tid.

Det *tematiske innholdet* i de fire forløpene ble vurdert som relevant både av brukerorganisasjonene og tjenestene, men gjennom dialogen fikk vi en diskusjon om dimensjonen *struktur versus fleksibilitet*. Både tjenestene og brukerorganisasjonene ga tilbakemelding om at det var behov for både for å ha en struktur å følge som kunne dempe uønsket variasjon, samtidig som behov for fleksibilitet ble understreket. Dette ble løst gjennom å legge til åpne eller *valgfrie tema* i hvert forløp som sikrer tilstrekkelig *skreddersøm* og *medvirkning* for familiene. Gjennom utprøvingen har vi fått støtte for nytten av å ha strukturerte tematiske forløp, så lenge kartlegging i forkant har vært god. Tematiske forløp bidrar til færre valg for kontaktpersonen og mer transparens overfor familiene. I tillegg opplevde flere kontaktpersoner at familiens utfordringer ble redusert gjennom de faste innholdskomponentene i forløpet. Samtidig bidro åpne temaer til at det var lettere å gi rom for spesifikke problemstillinger som foreldrene eller kontaktpersonen vurderte at det var viktig å jobbe med.

Språk og begreper som navnet på tematiske forløpene ble drøftet med tjenestene og justert til navn som kontaktpersonene opplevde var lette å forklare, nøytrale og gjenkjennbare for familiene.

Både familiene, tjenestene og brukerorganisasjonene har vært positive til den omfattende *bruken av illustrasjoner* i Familieveiledningen. Samtidig har vi fått innspill til forbedring av visuelt og skriftlig materiell, slik at foreldrene kjenner seg igjen i de situasjonene som illustreres. *Flippover* og *foreldremateriell* har blitt løftet fram som godt hjelpemateriell både av kontaktpersoner og familier. For å hindre at forhåndsprodusert materiell oppleves som begrensende for familiene, er det nødvendig å gi kontaktpersonene tilstrekkelig trening i å presentere materialet som eksempler som utgangspunkt for dialog.

Gjennom utprøvingen i tjenestene ble behovet for en strukturert *oppstartsamtale med foreldrene* tydeliggjort. Samtalen blir et bindeledd mellom tiltaksplanen som er utarbeidet i undersøkelsesfasen

og *konkretiseringen av de målene* familien skal arbeide med i Familieveiledningen. Kontaktpersonen og foreldrene arbeider sammen med å hente frem ressurser, utfordringer, lage mål og løse praktiske hindringer for gjennomføringen av tiltaket. Tilbakemeldingene fra kontaktpersonene, er at kombinasjonen av å arbeide med mål og familiens ressurser, letter etableringen av en *samarbeidsallianse* med foreldrene.

Mellom utprøvingen i fase 1 og fase 2 utviklet vi etter innspill fra tjenestene, mer *systematikk rundt barnets medvirkning* ved å utforme en egen oppstartsamtale for barnet. Her fikk vi flere innspill fra brukerorganisasjonene rundt hvordan sikre trygghet og informasjon til barnet. Kontaktpersonene og lederne etterspurte mer visuelt materiell til bruk i samtalene med barnet, noe som ble ivaretatt ved å innarbeide verktøyene *De tre husene* og *Tidsplan* for barnet. I siste digitale samling med kontaktpersonene fra begge faser, fikk vi tilbakemelding om at systematikken og materialet hadde bidratt til økt inkludering av barnet i Familieveiledningen.

Erfaringer med utprøvingen av innholdet i tiltaket

Av de familiene kontaktpersonene har arbeidet med, kommer noen rett fra undersøkelse, mens andre allerede har mottatt en annen type hjelpetiltak. Det har variert om den som gir Familieveiledningen har vært familiens kontaktperson. Flere har erfart at det har vært mulig og nyttig å både være *kontaktperson og veileder* i samme sak, mens andre har beskrevet fordelene ved å kunne rendyrke rollen som veileder. I små tjenester er det færre muligheter til å rendyrke roller, og vi vurderer det derfor som viktig informasjon at det har vist seg mulig å kombinere rollene.

Alle de *tematiske forløpene* har vært prøvd ut. Tjenestene har gitt tilbakemelding på at det har vært nyttig at tiltaket er en integrering av ulike teoretiske perspektiver og at temaene er relevante.

Det har vært flere positive erfaringer med innholdet i tiltaket både for mødre, fedre og barn. Kontaktpersonene beskriver flere *gode endringsprosesser*. For andre familier, kan tiltaket bidra til økt kunnskap om at familien trenger andre, mer komplekse eller spesialiserte hjelpetiltak.

Flere av kontaktpersonene har arbeidet med familier med en annen *kulturell bakgrunn*, og det er noen erfaringer med *bruk av tolk*. I arbeidet med tolk, har tolken enten vært til stede i rommet eller med på telefon. Det at tolken på forhånd kan motta skriftlig materiell som vil gjennomgå i møte, letter tolkens arbeid. Samtidig er erfaringen at tolkingen krever utvidet tidsperspektiv, både i hvert enkelt møte og at antallet møter må utvides.

Etter at Familieveiledningen er gjennomført har det vært mulig å *avslutte* flere familier, andre har hatt behov for *mer Familieveiledning* eller *andre hjelpetiltak* som støtte- og samarbeidstiltak. En utfordring som har vært nevnt, er å få til kontinuitet i arbeidet med familier hvor en eller begge foreldre ofte har avlyst på grunn av sykdom. Utprøvingen foregikk under pandemien, men samtidig er dette også en aktuell problemstilling for mer kroniske tilstander hos foreldre. Her kan mer utstrakt bruk av hjemmebesøk sammen med ulike former for støttetiltak være en mulig løsning.

Mange familier i barnevernet opplever en uforutsigbar hverdag med utfordringer på flere områder (se utfordringsbildet i kapittel 1). I familier som stadig opplever *akutte kriser*, kan det være krevende å få gjennomført et strukturert familieveiledningsforløp. Her vil det være nødvendig å utforske mer kombinasjoner av ulike former for hjelpetiltak eller rekkefølge på tiltakene. En slik vurdering bør ideelt sett gjøres i undersøkelsesfasen og tas med i tiltaksplanen. Når kriser til tross for god

planlegging likevel oppstår underveis i forløpet, og de handler om andre forhold enn de som omfattes av Familieveiledningen, trengs det en plan for håndtering av situasjonen. Det er viktig å sjekke ut med familien om det er et alvorlig problem som krever en løsning der og da (for eksempel at familien er kastet ut av boligen sin), om det bør tas i forkant eller etterkant av dagens veiledningsmøte, eller om det kan avtales et eget møte (utenom Familieveiledningen) for å løse problemene.

Internevalueringen av utprøvingen viste (se kapittel 4) at både foreldre og kontaktpersoner hadde nytte av Familieveiledningen og de tilhørende verktøyene. Begge grupper trakk fram bruk av tavle og flippover som nyttige verktøy i veiledningen, og flere trakk fram fokuset på styrker og tilpasningen til opplevelser i familiens hverdag som positivt. At *kommunikasjonen* i møtene var god, og at rollespill og øvelser la til rette for god refleksjon rundt barnets og familiens utfordringer, var også flere av de foresatte og kontaktpersonene enige om. Noen svar fra kontaktpersoner beskriver usikkerhet omkring møteledelse og det å ha nok fokus på begge når det er to foreldre til stede i veiledningsmøtet. Dette mener vi understreker behovet for utstrakt ferdighetstrening under kyndig veiledning og arbeid med hvordan skape en god prosess og struktur i møtene med familiene.

På spørsmål om hva som fungerte bra i veiledningsmøtene var flere kontaktpersoner opptatt av godt samarbeid og et positivt fokus. Svar som «Respekt og måten samarbeidet mellom foreldrene og kontaktpersonen er», «Å normalisere, å finne mål, å snu fokuset fra de negative til de positive tingene», «Finne styrker i familien for å bygge allianse», og «Ble bedre kjent med hva som er viktig for mor» gir inntrykk av at kontaktpersonene tar i bruk kommunikasjonsferdighetene og strategiene de øver på i opplæringen. Flere av foreldrenes svar på hva de syntes fungerte bra i møtene, handlet om dialog og samarbeid. Eksempler som «Kontakten og samarbeidet med veilederen», «God informasjon og dialog», «Vi var åpne med hverandre», og «God dialog gjennom hele møtet» vitner om at mange opplevde et godt samarbeidsklima i møtene. Flere foreldre peker også på skreddersøm til familiens utfordringer som en positiv opplevelse, som for eksempel «Måten målene er rettet mot oss som familie, og ikke på generelt grunnlag».

Svært få meldte om negative opplevelser, både av kontaktpersoner og foreldre. Vi tar svarene som et tegn på at et positivt fokus og vekt på kontaktetablering og gode prosessferdigheter bidrar til åpenhet, tydelighet og respekt i møtene, noe som kan øke mulighetene for måloppnåelse, og bidra til å redusere foreldrenes opplevelse av avmakt, mistillit og frykt (se kapittel 2). Andre funn fra internevalueringen, der både foreldre og kontaktpersoner skåret høyt på spørsmål om medvirkning og samarbeid, peker i samme retning (for detaljer, se kapittel 4). Spørsmålene (og svarene) omfattet alle møter i løpet av utprøvingen, der foreldreveiledningen ble brukt i 68% av møtene.

På et oppsummerings- og oppfriskningsmøte med barneverntjenestene etter utprøvingsfasene, fikk prosjektgruppa høre flere suksesshistorier om bruk av Familieveiledningen. En av tjenestene fortalte at fokus på styrker og ressurser i et oppstartsmøte med familiene var noe de ofte brukte, også i andre familier enn de som deltok i grunnmodellprosjektet. Det ble også sagt at kontaktpersonene blir tryggere i sin rolle blant annet fordi de har fått mer konkrete verktøy enn tidligere, og at familiene liker bruk av tavle og flippover og at det jobbes med konkrete situasjoner. Noen foreldre har ikke vært motiverte i utgangspunktet, men har snudd og blitt engasjerte etter hvert. En av disse foreldrene syntes da likevel veiledningen var lærerik, hen prøvde ut hjemme og kom tilbake med eksempler. En annen forelder mente hen ikke hadde behov for veiledning, men da veiledningen var

over, ønsket hen muligheten til å ta kontakt om det trengtes. Historiene stemmer godt med dataene fra internevalueringen, og indikerer at verktøy og ferdigheter fra familieveiledningen kan ha virkninger utover selve veiledningen.

Videre anbefaling

På bakgrunn av erfaringene med utprøvingen av Familieveiledningen, og resultater og tilbakemeldinger fra denne både fra kontaktpersoner, veiledere og barnevernledere, anbefaler vi at tiltaket, med opplæringsopplegg og veiledning, prøves ut i flere tjenester/blant flere kontaktpersoner innen rammene av en helhetlig Grunnmodell for hjelpetiltak. Utprøvingen kan med fordel være en del av en pilot før en større implementering av Grunnmodellen, og bør følges tett med forskning for å undersøke nærmere i hvilken grad tiltaket treffer både barnas, familienes og tjenestenes behov. Nærmere om en plan for implementering og kvalitetssikring finnes i kapittel 7. Vi anbefaler også at den videre tilpasningen av Familieveiledningen til familier med yngre og eldre barn bygger på så mye av det samme forsknings- og praksisgrunnlaget som mulig, slik at resultatet blir en helhetlig Grunnmodell for hjelpetiltak som kontaktpersonene og resten av tjenestene vil ha kapasitet til å tilegne seg og bruke.

7.0 Plan for implementering og kvalitetssikring

I oppdraget ber Bufdir i tillegg til *utvikling av faglig innhold* i en grunnmodell for hjelpetiltak om et *tilhørende opplegg for opplæring, implementering og kvalitetssikring*. I dette kapittelet skisseres en plan for *implementering av Grunnmodellen* på bakgrunn av erfaringer gjennom samutvikling og utprøvingen i tjenestene (se kapittel 3), sentrenes tidligere implementeringserfaringer (se f.eks. Askeland, Forgatch, Apeland, Reer & Grønlie, 2019; Ogden et al., 2012; Røsdal, & Nesje, 2018; Aamodt et al., 2018) samt anbefalinger fra implementeringsforskningen, og strukturert ut fra et anerkjent teoretisk rammeverk for implementering (se f.eks. Fixsen et al., 2005).

Barneverntjenesten møter ofte mer komplekse utfordringer enn andre offentlige tjenester for barn og unge som for eksempel helsevesenet eller skolesektoren, der kunnskapsbaserte intervensjoner har vært implementert i større omfang (Weeks, 2021). I tillegg til barneverntjenestenes mangfold av utfordringer, er også Grunnmodell for hjelpetiltak en kompleks intervensjon. Å implementere Grunnmodellen i den kommunale barneverntjenesten innebærer både en endring av en pågående praksis med etablerte rutiner og arbeidsmetoder for hjelpetiltaksarbeidet (den helhetlige Grunnmodellen, se kapittel 5), og å ta i bruk en nyutviklet intervensjon (Familieveiledningen, se kapittel 5 og 6). I en implementering er det viktig å ta høyde for de utfordringene dette medfører (Campbell et al., 2000).

I vårt forslag til implementeringsplan forutsetter vi at målet med implementeringen på sikt, når modellen omfatter alle målgrupper, er at Grunnmodellens struktur, systematikk og innhold tas i bruk av alle barneverntjenestene i Norge som *måten man driver hjelpetiltaksarbeid på*.

I det følgende gjøres først rede for et *rammeverk for implementering* og hvordan dette kan bidra til en implementering av Grunnmodellen. Deretter oppsummeres relevante forskningsresultater omkring implementering av nye arbeidsmetoder i barneverntjenesten med vekt på hvordan funnene kan gi retning til en implementeringsplan. Innspill fra tjenesteledere og representanter for organisasjoner og kompetansemiljøer om implementeringen er tatt med under relevante områder.

De påfølgende delene av kapittelet er viet selve forslaget til en plan for bærekraftig implementering av Grunnmodellen i det kommunale barnevernet. Innen implementeringsteori og -forskning er det grunnleggende enighet om at *«spray and pray training is not enough»* (Fixsen et al., 2005). I tråd med betydningen av denne tesen innebærer vårt forslag til implementeringsplan to deler. Den ene delen er et forslag til å sikre implementeringsstøtte gjennom en struktur med nasjonale og regionale implementeringsteam som kan sikre at tjenestene ikke bare lærer og prøver ut Grunnmodellen i sin tjeneste, men fortsetter å drive *kunnskapsbasert hjelpetiltaksarbeid* og delta i et nasjonalt *kvalitetssikringsarbeid* i årene framover. Den andre delen er en plan for opplæring og veiledning av ansatte i tjenestene kombinert med tilbakemeldingssystemer. De to delene må sees i sammenheng.

7.1 Rammeverk for implementering

Implementering refererer til *en planlagt og målrettet prosess med et sett av spesifiserte aktiviteter som skal til for å innføre en bestemt arbeidsmetode eller et bestemt program til praksisfeltet* (Fixsen et al., 2005). Virksomme og bærekraftige tiltak forutsetter høy implementeringskvalitet (Proctor et al., 2011; Sørli et al., 2010). For at kunnskapsbaserte tiltak og arbeidsmåter (som Grunnmodell for hjelpetiltak) skal kunne implementeres i barnevernets praksis og være bærekraftig over tid, er det nødvendig med en viss grad av standardisering og kontroll av både innholdet i tiltaket og arbeidsmåter tjenestene. Det er utviklet mange ulike implementeringsteorier, modeller og rammeverk, som skal gjøre det enklere å utføre implementeringen, gi retning til valg av strategier, for

å sikre gode resultater av både tiltaket og implementeringen av det (Nilsen, 2015). Fixsen og kolleger (2005) har på bakgrunn av omfattende kunnskapsoppsummeringer utarbeidet et rammeverk som setter sentrale faktorer som må være til stede for å fremme kvalitetsmessig god implementering i system. Implementeringsrammeverket gir god oversikt over teoretiske perspektiver og beskrivelser av hvordan disse kan omsettes i praksis, og er mye brukt både internasjonalt og i norsk sammenheng (se for eksempel Askeland et al., 2019; Nilsen, 2015).

I Fixsens rammeverk inkluderes både implementering av tiltak utviklet for å avhjelpe spesifikke utfordringer (eks. angst eller skolevegring) og mer vidtrekkende intervensjoner for å endre systemene disse tiltakene er ment å benyttes i (Fixsen et al., 2005). Dette gjør rammeverket godt egnet som utgangspunkt for et forslag til plan for implementering og kvalitetssikring av Grunnmodellen, der både nye arbeidsmåter, verktøy og tiltak er en del av intervensjonen (eller arbeidsmetodene) som er tenkt implementert i kommunale barneverntjenester over hele landet.

National Implementation Research Network (NIRN) har identifisert fem overordnede rammeverk som danner en grunnleggende infrastruktur for implementeringen (Fixsen et al., 2013). Rammeverkene er ment å være til hjelp når man i starten av en implementeringsprosess skal definere *hva* som skal gjøres, *hvordan* man skal gjøre det, og *hvem* som trengs for å gjøre det, og de kan støtte endringsprosessene som er nødvendige for at endringen av praksis skal bli effektiv og bærekraftig (Gomez et al., 2014). Under presenteres de fem rammeverkene med kobling til Grunnmodellen på relevante områder. Disse rammeverkene omfatter anvendbare intervensjoner, implementeringsfaser, implementeringsdrivere, implementeringsteam og tilbakemeldingssystemer (Fixsen et al., 2013). I det følgende benyttes Fixsens rammeverk som overordnet struktur for forslaget om en plan for implementering i tjenestene (Fixsen 2005; Fixsen et al, 2013; Gomez et al., 2014).

7.1.1 Anvendbare intervensjoner

Intervensjonen eller praksisendringen som skal finne sted må være *kunnskapsbasert og godt beskrevet* slik at den egner seg for *opplæring* (Fixsen et al., 2013). Det er også viktig at intervensjonen er egnet for organisasjonen den skal implementeres i, og at målgruppen den skal nå er tydelig beskrevet. Grunnmodellen er utviklet med bakgrunn i kunnskapsmodellen og en omfattende samutviklingsprosess (se kapittel 3). Modellens innhold er grundig beskrevet i håndbøker og medfølgende materiell som egner seg for opplæring. En videre samutvikling med tjenestene som skal implementere Grunnmodellen vil kunne sikre at den lokal tilpasning til organisasjonen.

Grunnmodell for hjelpetiltak er en relativt kompleks intervensjon ved at den består av flere elementer som må sees i sammenheng for å være anvendbare, noe som må tas høyde for både i planleggingen og gjennomføringen av implementeringen (Campbell et al., 2000).

7.1.2 Faser i implementeringen

En implementeringsprosess har flere faser der det tas avgjørelser og skjer endringer underveis. Fixsen og kolleger beskriver fasene som dynamiske og ikke lineære eller separate. De ulike fasene kan gå over i hverandre og prosessen kan bevege seg fram og tilbake mellom fasene ut fra omstendighetene (Fixsen et al., 2009). For oversiktens skyld og for å kunne beskrive hva som kjennetegner dem, presenteres fasene under likevel som adskilte, og sammenhengen med Grunnmodellen tydeliggjøres. Det er viktig å merke seg at implementeringsstrukturen er avgjørende for et vellykket resultat i alle faser (mer om dette i 7.3).

Utforskningsfasen

Det overordnede målet i utforskningsfasen er, ifølge Fixsen og kolleger (2013), å kartlegge behovet for tiltaket som skal implementeres og om organisasjonen ha de nødvendige forutsetningene for implementeringen. Ledelsen involveres, og en eventuell motstand mot endringene kartlegges og forsøkes redusert. Sentralt i denne første kontakten er gjensidig informasjonsutveksling om hva det innebærer å delta, hva det krever av ledelsen og personalgruppen, og hva som er status for hjelpetiltaksarbeidet i tjenesten. Hvor mange og hvem som skal delta fra tjenestene vil også være et aktuelt tema.

Det store mangfoldet blant kommunale barneverntjenester i Norge tilsier at en slik kartleggingsfase vil være viktig og nødvendig i hver enkelt tjeneste. Erfaringer fra grunnmodellprosjektet tydeliggjorde ulikhetene, både organisatorisk, geografisk, økonomisk og på andre måter, i tjenestene rundt om i landet, og det vil være av stor betydning å sikre gode forutsetninger for implementeringen lokalt. Vi anbefaler at det benyttes samutvikling om behovet for lokal tilpasning, for eksempel kan små tjenester gå sammen i implementeringsnettverk eller benytte allerede eksisterende læringsnettverk. Et samarbeid i utviklingen av en lokal implementeringsplan mellom ansvarlige for implementeringen på regionalt og lokalt nivå, og solid forankring i barnevernledelsen er viktige forhold å sikre i denne fasen.

Forankringsfasen

I følge implementeringsveilederen (se Gomez et al., 2014) er etablering av et lokalt implementeringsteam og sikring av ressurser til implementeringen, som personer, tid, økonomi, lokaler og materiell er viktig i denne fasen. Utvikling og etablering av gode rutiner foregår i denne fasen.

I en slik forankringsfase blir det viktig å tilpasse implementeringen av Grunnmodellen til forholdene i den enkelte tjeneste og i samarbeid med tjenestene selv. Organisering, ansvarsforhold og roller varierer mellom små og store tjenester og ut fra geografiske forhold, og dersom nye arbeidsmåter og tiltak skal kunne tas i bruk, må det legges til rette for dette ut fra lokale forhold.

Positive erfaringer med samutvikling og betydningen av lederforankring tilsier at en første kontakt med den enkelte barneverntjeneste innebærer å møte ledelsen og eventuelle nøkkelpersoner som kan inngå i et lokalt implementeringsteam. Ansvar for forankringen bør ligge hos de som har ansvar for implementeringen, enten på regional eller nasjonalt nivå.

Innføringsfasen

I innføringsfasen foregår opplæringen i nye arbeidsmåter, og nye ferdigheter og nye tiltak tas i bruk (Fixsen et al., 2013). Dette er en sårbar fase, der usikkerhet omkring nye arbeidsmåter kan forsterke eventuell motstand mot implementeringen. Det er viktig å rydde hindringer av veien og utvikle systemløsninger for kontinuerlig forbedring. Tilbakemeldingsystemer for oppfølging av implementeringen og for senere vedlikehold etableres i denne fasen.

I en implementering av Grunnmodellen i barneverntjenesten bør regionale implementeringsteam ha ansvaret for opplæring av både kontaktpersoner, interne veiledere og barnevernledere. Barneverntjenestene i grunnmodellprosjektet var opptatte av at det er viktig å sette av nok tid til opplæring og utprøving samtidig som andre saker ivaretas. Implementeringsteamene har en viktig rolle i tilrettelegging for prosessen i organisasjonen. Regionale implementeringsteam står for opplæring og bistår lokale implementeringsteam i tilretteleggingen for implementeringen lokalt. Lokale implementeringsteam kan etableres på tvers av tjenester og i samarbeid mellom små

tjenester som ikke har de nødvendige ressurser alene. Tjenester som strever kan samarbeide med tjenester som får ting til å fungere, tjenestene kan overføre erfaringer og løsninger til andre.

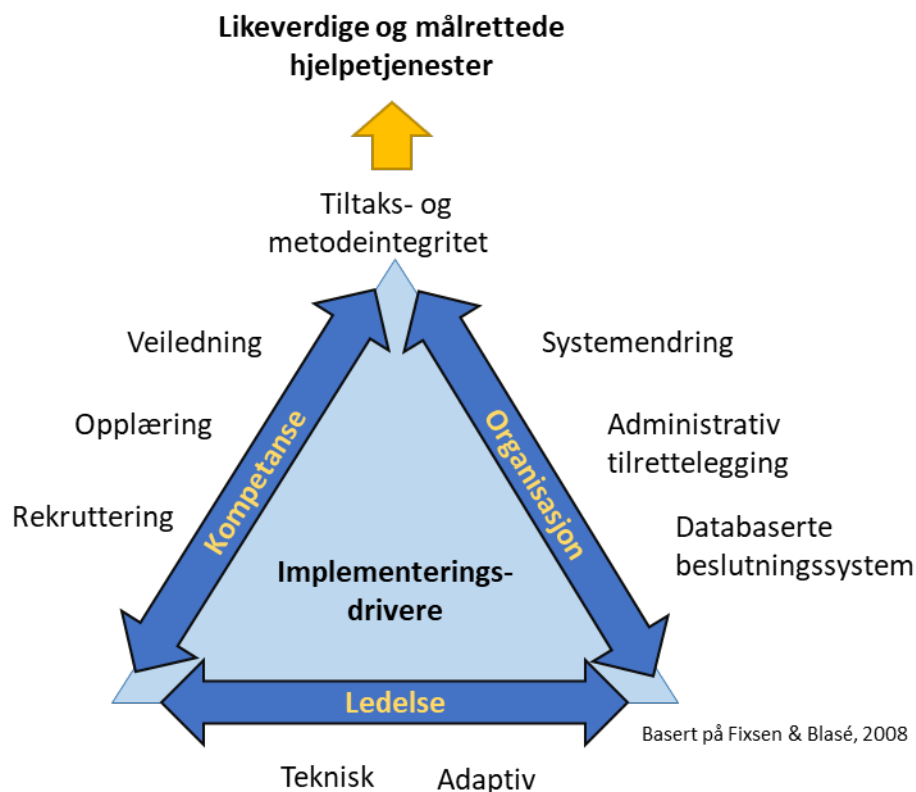
Driftsfasen

I denne fasen vil resultatet av implementeringen bli tydelig, og det blir viktig å sikre ressurser og rutiner for bærekraftig vedlikehold. Implementeringslitteraturen (for eksempel Fixsen et al., 2009) peker på viktigheten av at ulike former for tilbakemeldingssystemer følges opp, også over i en driftsfase.

I barneverntjenestene må veiledning og tilbakemeldingssystemer forankres både regionalt og sentralt for å sikre kvalitet og fortsatt utvikling av ny kunnskap og nye erfaringer. Tilbakemeldingssystemer (for eksempel om implementeringen, om bruk av Grunnmodellen, om veiledningen, om brukernes opplevelse) følges opp, vedlikeholdes og videreutvikles. Lokal veilederoppfølging av kontaktpersoner og regional oppfølging av de lokale veilederne må etableres. Lederoppfølgingen kan følges opp i regionale nettverk. Lokalt samarbeid mellom barneverntjenestene vil også i en drifts- og vedlikeholdsfase være nyttig.

7.1.3 Implementeringsdrivere

Implementeringsdrivere er faktorer som må være til stede for å sikre en vellykket implementering (Fixsen mfl. 2005). Driverne er dynamiske og virker sammen på ulike måter, og jo bedre kjennskap man har til disse, desto lettere er det å få til en vellykket implementering (Gomez et al., 2014).

Figuren over illustrerer hvordan ulike implementeringsdrivere påvirker effekten av og kvaliteten på intervensjonen som implementeres. Med utgangspunkt i Fixsens implementeringsdrivere gjøres under rede for hvordan disse områdene kan sikres i en implementering av Grunnmodellen i barneverntjenestene. Innspill fra tjenester, organisasjoner og kompetansemiljøer er tatt inn under hver av driverne.

Ledelsesdrivere

Implementeringsveilederen framhever at lederstøtte er implementeringens grunnmur, og en aktiv og engasjert ledelse som legger til rette for nødvendige endringer er helt essensielt for en vellykket implementering (Gomez et al., 2014). En ledelse som gjenkjenner problemer som oppstår og som tar de nødvendige grep for å løse disse (teknisk lederskap), og som i tillegg støtter ansatte gjennom mer komplekse utfordringer der det trengs motivasjon til endring av holdninger og verdier (adaptivt lederskap) er nødvendige strategier for å sikre at implementeringen lykkes.

I implementeringen av Grunnmodellen må barnevernledere og andre ledere i kommunene må involveres på et tidlig tidspunkt av regionalt eller nasjonalt implementeringsteam. Kommunene og tjenestene er ulike både i størrelse og organisering, og trenger tilpassede planer for ledelsesstøtte på ulike nivåer. Også tjenestene i grunnmodellprosjektet påpeker behovet for forankring av implementeringen i ledelsen, og viktigheten av at lederne selv kobler seg på implementeringsprosessene for å bli godt nok kjent med hva en implementering krever av tilrettelegging i deres tjeneste.

Kompetansedrivere

Når et nytt tiltak eller nye arbeidsmåter skal implementeres er det nødvendig å rekruttere egnet personale (Fixsen et al., 2013). Å tydeliggjøre hvilke kvalifikasjoner og egenskaper som er relevante er en viktig del av å sikre riktig kompetanse. Veiledning, både under opplæring og i en oppfølging videre, er viktig for å sikre kvalitet og bærekraftige tiltak.

I implementeringen av Grunnmodellen i tjenestene er det allerede gitt at det er kontaktpersonene som jobber med hjelpetiltak som skal utføre selve tiltaket. Hvilke kvalifikasjoner lokale veiledere og et lokalt implementeringsteam bør inneha må klargjøres i en innledende fase. Også rekruttering av kvalifisert personale til et regionalt implementeringsteam som skal gi opplæring og veiledning i barneverntjenestene er nødvendig for en vellykket implementering.

Tjenestene som deltok i utprøvingen av Grunnmodellen opptatt av at det må sikres et standardisert opplæringsopplegg for alle tjenester, og at både regional og nasjonal oppfølging og kvalitetssikring er viktig. Flere mente at kompetansesentrene bør ha ansvar for opplæringen, og at tjenestene må sikres kontinuerlig tilgang til både opplæring og oppfølging av ekstern veileder. Det å sikre nok tid til både opplæring og utprøving for å tilegne seg tilstrekkelig kompetanse og erfaring ble dratt fram som en viktig faktor. Det ble også pekt på at å opprette et fagmiljø rundt kompetansesentrene og en dialog med utdanningsinstitusjonene kunne være viktige nasjonale kompetansedrivere.

Organisasjonsdrivere

I organisasjonen trengs det at man utvikler støttesystemer som tilrettelegger for implementering og sørger for datasystemer som kan brukes til kontinuerlig kvalitetssikring og forbedring (Fixsen et al., 2013; Gomez et al., 2014). Administrative barrierer bør reduseres, og det må sikres at de ansatte har

tid og ressurser nok til å kunne tilegne seg og utøve nye arbeidsmåter. En vellykket implementering innebærer også samarbeid med eksterne systemer utenfor organisasjonen som kan bidra til å sikre tilgjengelighet av nødvendige økonomiske, organisatoriske og menneskelige ressurser.

Grunnlaget for støttesystemer og samarbeid med eksterne vil være ulikt i de kommunale barneverntjenestene. Det vil være behov for forberedelser, opplæring og bistand fra det nasjonale og de lokale implementeringsteamene for å sikre at forutsetningene er på plass.

De deltakende tjenestene i prosjektet var klare på at departement og direktorat (BFD og Bufdir) bør sørge for tilrettelegging og gode rammer for implementering av Grunnmodellen i tjenestene, og at Bufdir tar et tydelig ansvar for den landsomfattende implementeringen. En form for økonomisk støtte for å sikre god nok kapasitet i tjenestene i en implementeringsperiode ble framhevet. Flere anbefalte videre samutvikling som en arbeidsform som kunne fortsette inn i implementeringen.

7.1.4 Implementeringsteam

Det er viktig å ha en gruppe som er ansvarlige for implementeringen. Et implementeringsteam er en gruppe som gir støtte og som bistår i implementeringsprosessen. Det kan være på nasjonalt, regionalt eller lokalt nivå – eller på alle nivåer. Implementeringsteamet er ansvarlig for innføringen av intervensjonen gjennom de ulike fasene, og skal sikre at endringen gjennomføres i tråd med intensjonen. Sammensettingen av teamet er viktig, og medlemmene bør ha inngående kjennskap til intervensjonen, ha kunnskap om hva som skal til for å sikre en vellykket implementering, kunne fremme endringer på systemnivå og være representative for organisasjonen der endringene skal skje. For at Grunnmodellen skal kunne implementeres i alle landets kommunale barneverntjenester bør det organiseres implementeringsteam både på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå (se 7.3 for flere detaljer om ressurser og organisering).

Innspill fra deltakende tjenester framhever at Bufetat bør ha en regional rolle i en utrulling, og at den bør bygge på implementeringsstrukturer som eksisterer.

7.1.5 Tilbakemeldingssystemer

Systemer som skal sikre gjensidig tilbakemelding mellom politisk og administrativt nivå og praksisfeltet. Slike tilbakemeldingssystemer er viktige for å sikre at endringer skjer på alle nivåer, og for å sikre at intervensjonen eller endringen har nødvendig støtte. Gjennom tilbakemeldingssystemer kan man lære av resultatene som endring medfører mens endringene pågår, og gjør at man kan ta beslutninger på bakgrunn av informasjonen som systemene genererer (Fixsen et al., 2012). Eksempel på systemer som kan sikre dette er selve implementeringsriggen med nasjonalt, regionalt og lokale implementeringsteam, hvor man har jevnlig møter som sikrer at informasjonsstrømmen går gjennom de ulike leddene. Det kan også være et datasystem som sikrer informasjonsflyten og at man får inn nødvendige data som man kan ta beslutninger på bakgrunn av.

Tilbakemeldingssystemer for implementering, tilpasning og utvikling av Grunnmodellen må organiseres mellom alle nivåer i en landsomfattende implementering. Det blir ekstra viktig med forankring i «policy»-nivået (direktorat/departement) som muliggjør implementeringen av Grunnmodellen og kan sikre at den blir en del av ordinær praksis i barneverntjenestene.

7.2 Forskningsresultater om implementering i barneverntjenesten

Implementeringsrammeverk og implementeringsforskning generelt påpeker viktige faktorer i planlegging og gjennomføring av en implementeringsprosess. Barnevernet er imidlertid et tjenesteområde med mer komplekse utfordringer enn mange andre tjenester, og forskningen om implementering på dette feltet er foreløpig mangelfull. Likevel finnes det unntak, og under har vi trukket fram noen studier verd å nevne i denne sammenhengen.

Internasjonale resultater

En systematisk gjennomgang av studier som har undersøkt implementering av kunnskapsbaserte intervensjoner i barneverntjenester i USA (24 studier) fant støtte for at implementeringsdriverne i Fixsens og andres rammeverk var viktige faktorer for en vellykket implementering (Weeks, 2021). Forskningsspørsmålet i denne oversiktsartikkelen var: Hva er felles hemmende og fremmende faktorer i implementeringen av kunnskapsbaserte intervensjoner i barneverntjenestene når man bruker implementeringsrammeverk?

Forskeren tok utgangspunkt i flere ulike rammeverk, og dette er de viktigste faktorene som framkom innen områder som gikk på tvers av rammeverkene: For *faktorer utenfor organisasjonen* var de viktigste faktorene for en vellykket implementering at *finansieringen* var i orden og at det var et *godt samarbeid med andre instanser*. De viktigste faktorene *innenfor organisasjonen* handler om involvering av og støtte fra *ledere*, om *kulturen for endring* i virksomheten og om *arbeidsbelastningen* til de ansatte. Når det gjelder karakteristika ved *personer involvert* i implementeringen, var de *ansattes holdninger* til intervensjonen og *brukernes holdninger* til deltakelse de viktigste faktorene. For karakteristika ved *intervensjonen* framkom at den passet *tjenestenes behov* og var *fleksibel* nok som viktig, i tillegg til at den måtte inneholde *tydelige komponenter* og et *opplegg for trening*. For å sikre god implementeringskvalitet ble adekvat *trening og veiledning* pluss organiseringen av *implementeringsteam* framhevet som de viktigste faktorene.

Resultatene fra denne studien stemmer godt overens med både Fixsens rammeverk og innspill fra tjenestene. Den støtter også opp under samutvikling for å sikre tilpasning til tjenestene som en god implementeringsforberedelse.

Norske resultater

Det er sparsomt med forskning når det gjelder implementering av kunnskapsbaserte intervensjoner i den kommunale barneverntjenesten i Norge. Implementering av kunnskapsbaserte intervensjoner for barn og unge har som regel som utgangspunkt en enkelt intervensjon som har en spesifikk målgruppe, som barn med angst eller atferdsproblemer, eller intervensjonen implementeres som et spesialisert tiltak (ikke i ordinær praksis på kommunalt nivå), og/eller intervensjonen implementeres i et utvalg ulike tjenester (helsestasjon, PPT, BUP og/eller barnevern).

Et unntak er den pågående implementeringen av Tjenestestøtteprogrammet, en Bufdir-initiert intervensjon som er utviklet og gjennomføres av RBUP øst og sør i samarbeid med RKBU og RVTS, og som skal bidra til at tjenestene settes i bedre stand til å gjøre forbedringer i arbeidet med meldinger, undersøkelser og evaluering av hjelpetiltak. Programmet består av et fellesprogram for alle ansatte i tjenesten (inkludert ledere) og i tillegg et eget program for lederne. Det er ingen oppfølging av om tjenestene bruker kunnskapen etter gjennomført program. Evalueringen av tiltaket er redegjort for i flere rapporter (Aamodt, Røsdal, Nesje & Larsen, 2018; Røsdal, & Nesje, 2018; Oslo Economics et al., 2022). I følge evalueringsrapportene opplevde deltakerne i Tjenestestøtteprogrammet relevansen av

programmet som lav, de tilegnet seg i mindre grad ny kompetanse, og bare halvparten mente at de endret praksis.

Den siste rapporten fra 2022 viser til at det faglige nivået treffer 50% av deltagerne, det kan henge sammen med at det faglige nivået og erfaringene til kontaktpersonene varierer. Disse resultatene peker på utfordringene med 1) at opplæring må følges opp med kvalitetssikring og tilbakemeldingssystemer for å føre til praksisendring, og 2) at en utforskning av situasjonen i tjenestene er nødvendig for at intervensjonen skal treffe organisasjonens behov. På punkt to har det blitt gjort følgende grep fra første evaluering: det er lagt vekt på formøter med barnevernledere og fysiske møter med tjenestene der alle ansatte er invitert til å delta, denne dialogen og informasjonen i forkant oppfattes som viktig av barnevernlederne som ble intervjuet i rapporten for å motivere deltakelse og avklare forventninger (Oslo Economics et al., 2022).

Når det gjelder implementeringen av kunnskapsbaserte intervensjoner med en mer spesifikk målgruppe, står implementeringen av Multisystemisk Terapi (MST) og Parent management Training – Oregonmodellen (PMTO), rettet mot barn og unge med eksternaliserte atferdsproblemer, i en særstilling. Intervensjonene har med utgangspunkt i NUBU blitt implementert i flere typer tjenester for barn og unge, flere av dem i barneverntjenesten, over store deler av landet siden innføringen av intervensjonene for mer enn 20 år siden. Omfattende implementeringsstrategier med implementeringsteam, opplæring, veiledning og tilbakemeldingssystemer er bygget opp og fulgt opp i alle landets helseregioner gjennom årene, og forskningen både på effekten av intervensjonene og implementeringen av disse har tilført implementeringsfeltet viktig kunnskap om hva som skal til for å sikre en virksom og bærekraftig endring av praksis (se f.eks. Askeland mfl., 2019; Ogden mfl., 2012)

Resultatene fra disse studiene viser, som implementeringsrammeverkene (Fixsen et al., 2013) initierer og metastudien til Weeks (2021) påpeker, at grundig planlegging sammen med tjenestene, etablering av implementeringsteam og tilbakemeldingssystemer, grundig opplæring og oppfølging gjennom veiledning må til for en vellykket implementering av kunnskapsbaserte intervensjoner. Det har ved NUBU blitt utviklet en praktisk implementeringsveileder på bakgrunn av erfaringer fra implementeringen av den kunnskapsbaserte intervensjonen Tidlig innsats for barn i risiko (TiBiR; Gomez et al., 2014), og det jobbes nå med en revidert utgave.

7.3 Ressurser og organisering

For at en implementering av nye arbeidsmåter i alle landets barneverntjenester skal kunne lykkes, må det finnes et system med tilgjengelige ressurser og kompetanse på nasjonalt nivå (hos Bufdir), og i et langstrakt land som Norge med mer enn 240 barneverntjenester til sammen, er det nødvendig med et implementeringsledd også på regionalt nivå (Bufetat). I vårt forlag til implementeringsplan legger vi til grunn at implementeringen først regnes som gjennomført når systemer for langvarig kvalitetssikring, som veiledning og tilbakemeldingssystemer, er innarbeidet i virksomhetenes ordinære drift.

Vårt forslag til implementering forutsetter at det etter fortsettelsesprosjektet eksisterer en Grunnmodell for hjelpetiltak overordnet alle målgruppene og at det er kontaktpersonene som skal stå for oppfølgingen av hjelpetiltaksarbeidet, inkludert en Familieveiledning. Det forutsettes dessuten at kompetansen og erfaringene prosjektmedarbeiderne på kunnskapsentrene har tilegnet seg gjennom samutvikling og utprøving av Grunnmodellen brukes aktivt på nasjonalt nivå i implementeringen.

Nasjonale og regionale implementeringsteam

I en egen planleggingsfase, før en implementering i tjenestene kan starte, må det etableres et nasjonalt og flere regionale implementeringsteam som skal ha ansvaret for å gjennomføre og kvalitetssikre implementeringen. Et sentralt nasjonalt implementeringsteam som ledes av Bufdir og der deltakere i teamet rekrutteres både fra kunnskapssentrene blant fagpersoner som har deltatt i grunnmodellprosjektet (eller innehar tilsvarende kompetanse) og fra personer i de regionale implementeringsteamene. At medlemmene i teamet har erfaring med implementering er en forutsetning. Dette nasjonale implementeringsteamet må stå for opplæring og oppfølging av de regionale implementeringsteamene. Ansvaret for å holde oversikt over den nasjonale implementeringen og for en eventuell videreutvikling av innhold og struktur i hjelpetiltaksarbeidet må også ligge til det nasjonale implementeringsteamet.

Regionale implementeringsteam etableres i de fem barnevernregionene (Bufetat). I en utforskningsfase må særlige regionale forhold og behov undersøkes og tas høyde for. De regionale teamene får opplæring som opplæringskonsulenter og veiledere av det nasjonale teamet. De regionale implementeringsteamene står for opplæringen lokalt i tjenestene. Rekrutteringen av deltakere og sammensettingen av de regionale implementeringsteamene må sikre at de innehar nødvendig kompetanse innen områder som kreves for en vellykket implementering i tjenestene (for eksempel barnevern, undervisning, familiararbeid, veiledning, implementering).

Nasjonale og regionale forberedelser

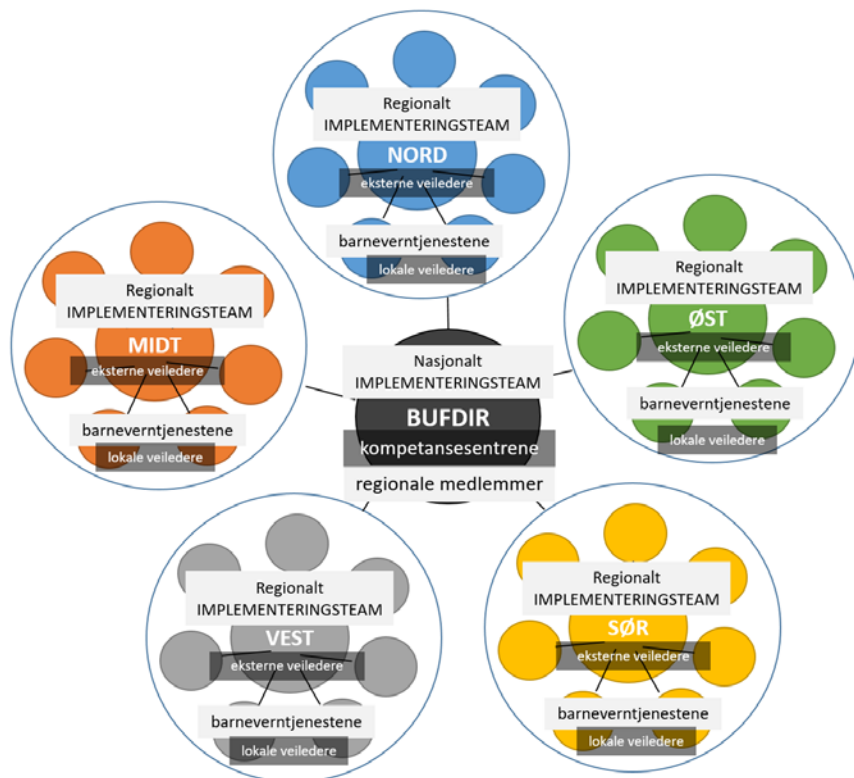
I forbindelse med etablering av nasjonalt og regionale implementeringsteam og opplæring av regionale opplæringskonsulenter og veiledere må det legges en konkret plan for implementering i barneverntjenestene. Hvordan alle tjenester kan omfattes, hvordan tjenestene rekrutteres til en trinnvis implementering, og i hvilken rekkefølge man implementerer må være en del av planen. Etableringen av en implementeringsstruktur med implementeringsteam på nasjonalt og regionalt nivå bør kunne organiseres mens kunnskapssentrene arbeider med en tilpasning til de resterende målgruppene, det vil si i løpet av 2023 og 2024. Med den overordnede implementeringsstrukturen på plass, vil en implementering i de kommunale barneverntjenestene kunne starte i 2025.

Før en implementering av Grunnmodellen gjennomføres i større skala, må det planlagte implementeringsopplegget *prøves ut* i et mindre og representativt utvalg av tjenester. Regionale og lokale varianter av organisering og gjennomføring kan prøves ut, men må inngå i en forskningsbasert evaluering sånn at erfaringene kan brukes videre i en kunnskapsbasert implementeringsprosess. Utprøvingen av Grunnmodellen i de deltakende tjenestene har først og fremst vært rettet mot samutviklingen av innholdet i Grunnmodellen, med justeringer underveis, og hvorvidt inkluderte arbeidsmetoder og tiltak lar seg bruke i kommunale barneverntjenester. Utprøvingen har til nå ikke omfattet hele tjenester, og har heller ikke inkludert veilederopplæring eller systematisk oppfølging av barnevernledere.

Implementeringen i tjenestene må planlegges, forberedes og gjennomføres i trinn ut fra kapasitet i de regionale implementeringsteamene. En vurdering av i hvilke tjenester implementeringen skal skje i første omgang, bør foretas ut fra en kartlegging av «readiness» og mulige «hemmere og fremmere» i tjenestene (Gomez et al., 2014). Lokal lederforankring, oppfølging og støtte må sikres.

Oppbygging av tilbakemeldingssystemer

Tilbakemeldingssystemer som sikrer data om framdrift av og erfaringer med implementeringen må finnes på lokalt, regionalt og sentralt nivå. Som en del av kvalitetssikringen bør det etableres et tilbakemeldingssystem for registrering av viktige faktorer i implementeringen, i første omgang fra regionalt nivå til sentralt nivå, for så å utvides til lokalt nivå når implementeringen i tjenestene starter. Incentiver (for eksempel studiepoeng, sertifisering, ekstra lønn) til ansatte som gjennomfører opplæring kan vurderes.

Figuren illustrerer en mulig implementeringsstruktur for implementering av Grunmodellen med opplæring, veiledning og kvalitetssikring på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Illustrasjonen er overordnet og kan være misvisende når det gjelder detaljer. Deltakere fra regionale implementeringsteam må inngå i det nasjonale implementeringsteamet sammen med kompetansesentrene. Tilsvarende bør representanter for det lokale nivået (barneverntjenestene) inngå i de regionale implementeringsteamene.

7.4 Opplæringsopplegg for barneverntjenestene

I Grunmodell for hjelpetiltak inngår i tillegg til kunnskapsgrunnlag og faglig innhold også et omfattende materiell bestående av håndbøker og ulike verktøy, det materiellet er mest omfattende for målgruppen familier med barn mellom 4 og 12 år. Hvordan både innhold og praktisk anvendelse av dette formidles og overføres til ansatte i barneverntjenesten er også en del av Grunmodellen. Et opplæringsopplegg som skal sikre at Grunmodellen blir tatt i bruk som intendert gjennom samutvikling og utprøving må også inneholde en beskrivelse av selve overføringsprosessen og hvilke virkemidler som ut fra forskning og erfaring best sørger for at Grunmodellen tas i bruk.

7.4.1 Betydningsfulle faktorer i opplæring

Hvilke faktorer som har betydning for hvorvidt og i hvilken grad kunnskap og ferdigheter deltakere i en opplæring tilegner seg tas i bruk og fører til endring i deres praksisutøvelse, er viktig kunnskap. De siste tiårene har det internasjonalt blitt gjennomført flere studier som har som mål å øke forståelsen av hva som bidrar til å fremme eller hemme at ferdigheter som inngår i en opplæring blir anvendt av ansatte i barneverntjenesten. Forskningslitteraturen omtaler dette som *overføring fra opplæring til praksis* (på engelsk; *training transfer* eller *transfer of learning*), som handler om i hvilken grad deltakere i en opplæring regelmessig anvender kunnskapen, ferdighetene, handlingene og holdningene de har tilegnet seg i sin praksisutøvelse (Veleda & Caetano, 2007).

I forskningslitteraturen framheves at *det må fremkomme tydelig hva formålet med opplæringen er*, og hvilke ferdigheter opplæringen har til hensikt å fremme eller styrke (Burke & Hitchens, 2007; Weeks, 2021). Flere studier påpeker at det må være nær sammenheng mellom målene for, og innholdet i opplæringen og deltageres arbeidsoppgaver, det vil si at *opplæringen må fremstå relevant og med nytteverdi for deltakerne* (se for eksempel Burke & Hitchens, 2007; Curry, McCarragher & Dellmann-Jenkins, 2005). Noe som også framheves er at *ferdighetstrening må være sentralt i opplæringen*. Miller og Dore (1991) foretok en grundig gjennomgang av opplæringsprogrammene i fire stater i USA som var kjent for å ha høy kvalitet på opplæringen til ansatte i barneverntjenesten, og konkluderte med at felles for alle programmene var at de inkluderte både *kunnskap og ferdigheter* hos de barnevernansatte.

Opplæringen må bestå av *aktiv formidling med demonstrasjoner, øvelser og dialog*. Burke og Hitchens (2007) oppsummerte en rekke undervisningsstrategier og metoder som har vist seg å ha en sammenheng med overføring fra opplæring til praksis, herunder demonstrasjoner, øvelser og tilbakemeldinger til deltagerne. I en metaanalyse av 95 studier knyttet til opplæring i HMS, fant Burke m.fl. (2006) også at når opplæringsmetodene innebar *aktiv formidling* i form av *demonstrasjoner*, betydelig mengde øvelser og dialog, så fremviste deltagerne større grad av tilegnelse.

Opplæringen må *kombineres med opplæringsveiledning* der deltagerne får anledning til å drøfte konkrete saker der de har gjort seg erfaringer med å ta i bruk ferdighetene. Antle, Barbee, Sullivan & Christensen (2009) fant signifikant høyere grad av overføring fra opplæring når det ble gitt veiledning i tillegg til klasseromsundervisning sammenlignet med når deltagerne kun fikk klasseromsundervisning. Dette resultatet er i tråd med hva Miller og Dore (1991) fant om viktigheten av få styrket kunnskap og ferdigheter ved å få veiledning etter å ha gjort seg erfaringer i praksis.

For erfaringer fra opplæring og veiledning i utprøvingen av Grunnmodellen, se kapittel 3.

7.4.2 Rammer for opplæringen i tjenestene

Vårt overordnede forslag til opplæringsopplegg er utarbeidet på bakgrunn både av forskningskunnskap og tidligere erfaring med opplæring i barneverntjenester og erfaringer og tilbakemeldinger fra alle involverte i samlingene under utprøvingen av Grunnmodellen (se kapittel 3). En helt konkret og detaljert opplæringsplan foreslås utarbeidet av det nasjonale implementeringsteamet i samarbeid mellom Bufdir og utviklerne av grunnmodellen (de tre kompetansesentrene).

Digitale og fysiske samlinger

En forutsetning for å lykkes med implementeringen av Grunnmodellen er at en videre tilpasning til nye målgrupper resulterer i én grunnmodell for hjelpetiltak for alle målgrupper, med en omfattende felles plattform bestående av kunnskapsgrunnlaget og en sosialøkonomisk forståelsesmodell, og av en felles struktur og systematikk i hjelpetiltaksarbeidet. En kombinasjon av digitale og stedlige samlinger, der kontaktpersonene prøver ut verktøy og ferdigheter i praksis mellom samlingene, vil kunne øke mulighetene for at tjenestene kan gjennomføre opplæringsopplegget. En digital innføring i Grunnmodellens bakgrunn og oppbygging vil kunne foregå både med digitale møter i sanntid, men også med ferdig innspilte forelesninger, noe som kan gjøre det lettere for flere å følge opplæringen.

Forskningsoppsummeringen over viser at når ansatte i barneverntjenesten skal tilegne seg nye arbeidsmetoder i rollen som kontaktperson og familieveileder må ferdighetstrening må være en sentral del av opplæringen (se for eksempel Burke & Hitchens, 2007). Dette er nødvendig dersom de nye ferdighetene skal tas i bruk i praksis. Aktive læringsstrategier er en annen viktig del gjennom opplæringen, særlig når det gjelder Familieveiledningen, mens å bygge gode relasjoner til barna, familiene og ungdommene er essensielt for alle målgrupper. Dette er ferdigheter som best læres i fysiske samlinger med personlig oppmøte og kontakt, noe både litteraturen og erfaringer fra utprøvingen har vist. Derfor foreslår vi at slik opplæring legges til fysiske møter, gjerne lokalt hos tjenestene selv, noe som også vil øke muligheten for at flest mulig kan delta.

Mange tema i opplæringen kan foregå felles for både ettervern og barn i alle aldre, noe som kan bidra til å øke forståelsen mellom ulike team på arbeidsplassen, og dermed øke sjansen for et godt samarbeid om hjelpetiltaksarbeidet, særlig i overgangsfaser. Dette kan være en fordel både i små og store tjenester, og uansett organiseringen av hjelpetiltaksarbeidet.

Veiledning kan underveis i opplæringen organiseres både fysisk og digitalt, alt etter hva som er mulig og passer best for de involverte. Å møtes fysisk for oppfølging av ferdighetstrening er imidlertid å anbefale. En registrering av deltakernes tilstedeværelse i opplæring og veiledning og hva de har hatt bruk for av metoder og verktøy i praksis kan være en del av tilbakemeldingssystemene og der nærmere bestemte kriterier kan føre til insentiver (personlige eller felles for tjenesten). Etter endt opplæring av både kontaktpersoner og veiledere, vil veiledningen fortrinnsvis foregå lokalt hos den enkelte tjeneste.

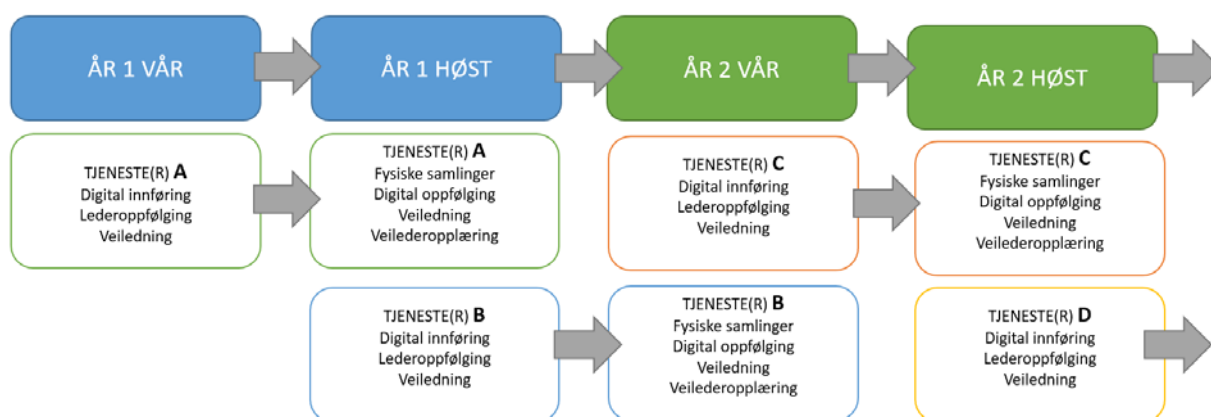
Fra utprøvingen har vi erfart at det er viktig at også andre ansatte i tjenestene har kunnskap om grunnmodellen, ikke minst gjelder det de kontaktpersoner og ledere som har ansvar for undersøkelsene. En digital innføringssamling vil kunne inkludere alle ansatte i hele barneverntjenesten om ønskelig. Ansatte med ansvar for undersøkelsesarbeid og vedtak om hjelpetiltak kan med fordel inkluderes i opplæring og utprøving av kartleggingsverktøyet BBiS/UBiS. Antall deltakere i de fysiske samlingene er i tillegg avhengig av kapasiteten i de regionale implementeringsteamene, og vil komme til å variere.

Kontinuerlig opplæring i gjentagende sykluser

En innføring og opplæring i Grunnmodellen må ligge på et realistisk nivå når det gjelder tidsbruk for deltakerne, samtidig som det må være en framdrift som sikrer kontinuitet og tydelig prioritering av opplæring, praktisk utprøving og veiledning. Erfaringer med tidsbruk og varighet av opplæringsopplegg med tilhørende veiledning er det rimelig å foreslå at en full implementering med opplæring av kontaktpersoner, veilederopplæring og oppfølging av ledere kan ta ett kalenderår. Dette forslaget er også basert på at det skal være mulig for tjenestene å gjennomføre implementeringen, selv om ordinære tjenesteoppgaver må følges opp mens opplegget varer.

Første halvår (ca. 5 måneder) foreslås brukt til digital opplæring av felles komponenter, ferdig innspilte forelesninger (kan også brukes til oppfriskning eller ved fravær) og digitale møter, innføring av verktøy i digitale systemer i tjenesten og tilpasning til lokale forhold (organisering og gjennomføring). Samarbeid om bruk av kartleggingsmodellene BBiS/UBiS mellom kontaktpersoner som jobber med undersøkelse og tiltak, organisering av opplæring av lokale veiledere og lederforankring kan legges til denne perioden. Omfanget av aktivitetene (antall dager som trengs) kan delvis baseres på utprøvingen av Grunnmodellen, men vil måtte planlegges i implementeringsteamene og prøves ut i pilotfasen (se avsnitt om pilotering).

I andre halvår (ca. 5 måneder) kan fysiske samlinger i tjenesten/regionen ivareta behovet for ferdighetstrening, kommunikasjonsøvelser, utprøving av Familieveiledning og bruk av aktive læringsstrategier. Lokale veiledere får opplæring (med ferdighetstrening) av de regionale veilederne underveis og som en overgang. En siste og oppsummerende samling vil kunne gjennomføres digitalt dersom behovet i tjenestene tilsier dette. Opplæringsbehovet vil være større når den skal inkludere opplæring i en strukturert Familieveiledning. Det betyr flere samlinger (digitalt eller fysisk) for alle som jobber med andre målgrupper enn ettervern. Samtidig er det viktig å ikke undervurdere hva det krever å øve på kommunikasjonsferdigheter og vedlikeholde kompetansen også for kontaktpersoner som skal jobbe med ettervernsmodellen.

Figuren over skisserer et kontinuerlig opplæringsopplegg fra oppstart og over en to-årsperiode. Bokstavene indikerer at det er samme gruppe deltakere, enten de representerer en stor tjeneste eller flere mindre. Opplegget kan fortsette til alle tjenester har fått opplæring i Grunnmodellen og alle tjenestene har lokale veiledere som også har fått opplæring. Deretter kan opplegget justeres ut fra tjenestenes behov for opplæring, for eksempel ved nyansettelser.

Veiledning under opplæring og i videre drift

Veiledning under opplæring gis av regionale veiledere og starter etter første samling. Opplæringsveiledningen gis tjenesteviss, for å kunne diskutere konkrete saker og samtidig ivareta personvern. Ferdighetstrening er sentralt i veiledningen for alle målgrupper. Veiledningen gjennomføres stedlig eller digitalt etter hva som er mulig. Etter endt opplæring følges kontaktpersonene opp av lokale veiledere i tjenestene som organiseres i et eget veiledernetverk sammen med flere tjenester.

Lokale veiledere organiseres i regionale veiledernettsverk for vedlikehold og oppdatering. De regionale implementeringsteamene har ansvaret for veiledernettsverkene, der de lokale veilederne får faglig påfyll og veilederveiledning. Dersom lokale veiledere er ferdig opplært og klare til å overta ansvaret for veiledningen lokalt etter endt opplæring, vil disse også kunne ta seg av en viss oppfriskning og vedlikehold av ferdighetene (kanskje med hjelp av digitale presentasjoner).

Nettverk for lederoppfølging

Implementeringslitteraturen framhever at lederoppfølging, både i betydningen oppfølging av ansatte i barneverntjenesten fra deres ledere og oppfølging av barnevernlederne selv i implementeringen, er viktige elementer i en vellykket implementering. Dette framkom også som et viktig område i utprøvingen av grunnmodellen. Barnevernlederne formidlet at de ønsket god informasjon om innholdet i Grunnmodellen, noe som tilsier at de trenger noe av den samme overordnede innføringen som deltakerne får. Vi erfarte også at det er viktig å sjekke ut med dem hvordan de tilrettelegger for innføring av grunnmodellen i tjenesten.

Det bør derfor planlegges med at lederne bør delta i deler av opplæringen, eller i en egen lederopplæring som en obligatorisk del av implementeringen. Lokale virksomhetsledere (hvem og hvor mange vil variere) kan også organiseres i regionale nettverk der de kan samarbeide om implementeringen og bidra til å løse utfordringer hos hverandre.

Kontinuerlig (supplerende) opplæring med lokal veiledning

På grunn av ofte stor utskifting av ansatte i barneverntjenestene, vil det være et løpende behov for opplæring av nyansatte. Dette kan etter hvert ivaretas av lokale veiledere (lokalt implementeringsteam) i nært samarbeid med regionale team. Nyansatte kan også eventuelt delta i andre tjenesters opplæring når det er åpning for det (se plan) og/eller det kan arrangeres regionale oppsamlingsopplæringer.

8.0 Oppsummering og anbefalinger for videre arbeid

I dette avsluttende kapittel oppsummerer vi hovedelementene i Grunnmodellen for hjelpetiltak i barnevernet ut fra oppdragets mål og forventninger. Suksessfaktorer og utfordringer gjøres rede for. Dette er delvis utfordringer som er identifisert underveis og delvis aspekter vi ikke har rukket å jobbe med. Verken rapporten eller oppsummeringen yter Grunnmodellens innhold og anvendelse full rettferdighet, siden helheten er mye mer enn summen av delene, og det også handler om en praktisk utøvelse som bare kan tilegnes gjennom opplæring og veiledning knyttet til innhold og tilhørende materiell.

Våre anbefalinger til videre arbeid med tilpasning av Grunnmodellen for nye målgrupper, og slik at det blir en helhetlig modell for alle aldre følger. Til slutt kommer en konklusjon med håp om en framtidig landsomfattende implementering.

8.1 Oppsummering av hovedpunkter

8.1.1 Riktig hjelp til rett tid

Hovedmålet med en Grunnmodell for hjelpetiltak er at barn, ungdom og familier i kontakt med barnevernet skal få tilpasset og riktig hjelp til rett tid. Vårt oppdrag har vært begrenset til frivillige hjelpetiltak. For begge målgrupper har vi lagt vekt på at tiltakene må skreddersys på grunnlag av en helhetlig økologisk kartlegging av barnets eller ungdommens ressurser og behov.

Kartleggingsverktøyene (Barnets Behov i Sentrum/Ungdommens Behov i Sentrum) med sine ulike områder for utforskning, skal favne alle som trenger hjelp av barnevernet, og sikre at også spesielle ressurser og utfordringer knyttet til kulturell bakgrunn tas med i vurderinger av riktig tiltak.

Med utgangspunkt i kunnskapen om målgruppen for barnevernets tiltak har vi satt særlig fokus på betydningen av sosial støtte og nettverkskartlegging. Mobilisering av nettverk har potensiale til å ivareta behov for sosial støtte i et mer langsiktig perspektiv.

Gjennomgående legger Grunnmodellen opp til både standardisering og til fleksibilitet gjennom bruk av økologisk kartlegging og skreddersøm av tiltak til den enkeltes behov.

Suksessfaktorer: Fokus på barnets og ungdommens ressurser og behov, den sosialøkologiske forståelsesmodellen og kartleggingsverktøyet som kan brukes av hele barnevernet. Skreddersøm av tiltak basert på helhetlig kartlegging, utvikling av egen UBIS-modell for ungdom som trenger ettervern.

Utfordringer: Valg av riktig tiltak skjer i undersøkelsesfasen, overgangen mellom undersøkelse og tiltak må avklares bedre. Det trens mer utprøving av nettverkskartlegging i målgruppa barn mellom 4 og 12 år.

Spesifikt om familieveiledning for familier med barn mellom 4 og 12 år

For familier med barn mellom 4 og 12 år er det utviklet og prøvd ut en egen strukturert og tidsavgrenset Familieveiledning. Den er rettet mot utfordringer i samspillet mellom barn og foreldre som ofte er tema i barnevernssakene, og den skal kunne utføres av kontaktpersonene selv. Tjenestenes ønsker om økt systematikk i tiltaket råd og veiledning og innspill til innhold og fleksibilitet under samutviklingen, har gitt retning til Familieveiledningens struktur. Til

Familieveiledningen er det knyttet eget materiell og et opplæringsopplegg med veiledning. Konkrete øvelser og fokus på mestring kan bidra til at både kontaktpersoner og foreldre ser ressurser og utfordringer tydeligere, og erfaringer de gjør seg i løpet av veiledningen kan ha overføringsverdi når det skal jobbes med andre utfordringer.

Bufdirs utgangspunkt har vært at Familieveiledningen kan erstatte «råd og veiledning» i oppstartsfasen av en hjelpetiltakssak. I Grunnmodellen må valg av tiltak, både i oppstart av et forløp og senere, basere seg på de behov som identifiseres ved hjelp av den økologisk kartlegging av barnets og familiens situasjon. Kartleggingen kan vise at andre behov bør prioriteres. Prioritering og rekkefølgen av hjelpetiltak må derfor tas på et slikt faglig grunnlag og ikke ut fra en fast rutine. Vi har heller ikke grunnlag for å anta at dette tiltaket skal kunne erstatte alt innhold i tiltaket kategorisert som råd og veiledning.

Suksessfaktorer: Positive tilbakemeldinger fra tjenestene om at Familieveiledningen lar seg gjennomføre og bidrar til mer åpenhet og tydelighet. Kontaktpersonene blir tryggere i rollen sin med ferdighetstrening, veiledning og bruk av mer konkrete verktøy. Mer fokus på ressurser og bedre samarbeid mellom kontaktpersoner og familier utover innholdet i selve tiltaket.

Utfordringer: Tar tid å lære, det trengs ekstern veiledning (i opplæring), og kan gå på bekostning av andre oppgaver kontaktpersonene skal ivareta.

Spesifikt for ungdom som trenger ettervern

For unge voksne som trenger ettervern, har modellens sentrale fokus vært planlegging og iverksettelse av et godt etterverntilbud. Grunnmodell for ettervern har hatt fokus på forberedelsesfasen og igangsettelsesfasen (16 - 18 år), som innebærer god informasjon og medvirkning, og tiltaksplaner som er godt tilpasset ungdommens behov. For å kunne gjennomføre en helhetlig økologisk kartlegging av ungdommens livssituasjon har vi utviklet et eget kartleggingsverktøy (UBiS-modellen) basert på BBiS-trekantmodellen, med områder som passer denne aldersgruppa bedre samt samtalekort som kan fasilitere denne kartleggingen.

Suksessfaktorer: Mer struktur og systematikk i ettervernsarbeidet. Fokus på allianse og kommunikasjon. Bruk av UBiS-modellen både som kartlegging og som samtaleverktøy. Styrket ressursperspektiv i ettervernsarbeidet.

Utfordringer: Trengs bedre tilgjengelighet. Behov for mer konkretisering av tiltak opp til 25 år. Trengs bedre avklaring av kontaktpersonens rolle. Behov for mer fokus på samarbeid med foreldre og fosterforeldre i ettervern. Trengs mer utprøving av avslutning av tiltak, særlig for ettervern.

8.1.2 Helhet og sammenheng

Et ønske om helhet og sammenheng i hjelpetiltaksarbeidet går igjen i Bufdirs oppdragsbeskrivelse. Grunnmodellens overordnede forløpsmodeller bidrar til dette ved å visualisere hjelpetiltaksarbeidet og framheve struktur og sammenheng mellom faser og viktige beslutningspunkter. Modellene gir en overordnet oversikt over hvordan kartlegging, tiltaksplan, oppstart, valg og gjennomføring av ulike tiltakstyper, samt evaluering av tiltak henger sammen. Modellen kan bidra til bedre systematikk og tydelighet for de ansatte i barnevernet. For de som skal motta hjelpetiltakene, kan forløpsmodellen bidra til åpenhet og tydelighet i kommunikasjonen, og dermed bedre forståelse for hva som foregår og bedre samarbeid.

Gjennom tilpasning og utvikling av kartleggingsmodellene og med bevisst oppmerksomhet på valg av tiltak og utarbeidelse av tiltaksplaner med konkrete og målbare mål, har vi hatt mer fokus på en effektiv oppstart enn på evaluering og avslutning av hjelpetiltaksforløpet.

Når det gjelder å prøve ut Grunnmodellen som en tidsavgrenset innsats, har vi først og fremst holdt oss innen tidsrammene av oppdraget, og da hver av utprøvningsfasene ble gjennomført innen en periode på fire til fem måneder, ga tidsavgrensningen seg egentlig selv. Ellers er Grunnmodellen ikke en modell som angir noen bestemt varighet, men en strukturert og systematisk måte å drive hjelpetiltaksarbeidet på. Modellen omfatter alle faser av et forløp, og kan inkludere flere hjelpetiltak samtidig eller etter hverandre, basert på barnets eller ungdommens behov for tiltak, og der tidsrammene for tiltaket avtales i tiltaksplanen.

For å nå målsettingen om helhet og sammenheng i Grunnmodellen, og for å sikre en mest mulig gjenkjennbar systematikk, har vi tilstrebet at forløpsmodellene skal være så like som mulig for begge de prioriterte målgruppene. Tilnærminger, tiltak, verktøy og arbeidsmetoder er derimot tilpasset aldersgruppene særlige behov og oppdragets spesifikasjoner.

Råd og veiledning versus oppfølging av hjelpetiltakene

Grunnmodellen har på ulike måter og på tvers av målgrupper arbeidet mot å gi tiltaket råd og veiledning et mer konkret og målrettet innhold. Systematikken som ligger i forløpsmodellen, konkretisering av mål og innhold i tiltakene (basert på en helhetlig kartlegging), og en nyutviklet familieveiledning bidrar til det. Det samme gjør en økt bevissthet om kontaktpersonens egen rolle og funksjon i hjelpetiltaksarbeidet. Vekten på systematikk, konkretisering og på relasjonen til barn, foreldre og ungdommer, viser samtidig at det kan være et uklart skille mellom hva som er et hjelpetiltak som det skal fattes vedtak om (for eksempel råd og veiledning) og hva som er en mer systematisk oppfølging av tiltakene og de som skal nyttiggjøre seg dem (kapittel 8 i barnevernloven).

Suksessfaktorer: Struktur, systematikk og mye av verktøy og innhold for hele aldersspennet kan sees som en helhetlig modell. Forløpsmodellene har bidratt til oversikt for både utøvere og brukere, bedre tydelighet gir mer åpenhet og bedre kommunikasjon med brukerne.

Utfordringer: For lite tid til å prøve ut alle elementene. Helheten må gjelde for hele barnevernet. Vi savner en helhet i Bufdirs innsatser i barneverntjenesten, som mellom undersøkelses- og tiltaksfasen, noe som har vært utfordrende gjennom prosjektperioden. Mer fokus på evaluering og på samarbeid med andre instanser, og bedre avklaring av hva som er oppfølging og hva som er et spesifikt hjelpetiltak trengs.

8.1.3 Samarbeid og medvirkning

Samarbeid og medvirkning står sentralt i Grunnmodellen, og i utformingen av modellen er det tydeliggjort hvordan barn, ungdom og foreldre systematisk skal høres og få medvirke gjennom alle faser av hjelpetiltaksforløpet. Vi har hatt et spesielt fokus på barn og unges medvirkning ved viktige beslutningspunkter som valg av tiltak, oppstart og evaluering, men også underveis i gjennomføringen. Hvordan barnet skal få mulighet til å medvirke avhenger av flere faktorer, blant annet av hvilket tiltak det gjelder og barnets alder og modenhet. Figurer som viser hvor i forløpet det er viktig å ta med barnet, og verktøy som kan bidra til bedre kommunikasjon med barnet, er inkludert i modellen. Også for ungdom inneholder Grunnmodellen konkrete verktøy for å bedre kommunikasjon og dermed legge til rette for medvirkning. Videre er god kommunikasjon med foreldre, fosterforeldre og samarbeidspartnere en viktig del av Grunnmodellen og inkludert i

håndbøker og verktøy, og i form av ferdighetstrening i opplæring og veiledning. Kommunikasjonsferdigheter som etterspør barn, unge og voksnes erfaringer og synspunkter og bygger opp under et ressursperspektiv, er relevante i alle deler av hjelpetiltaksforløpet.

I samutviklingen av Grunnmodellen er det tatt hensyn til kulturelt mangfold og særskilte ressurser og utfordringer i ulike deler av Norges befolkning. Hjelp til konkretisering av samarbeid og medvirkning, åpenhet og forutsigbarhet, visualisering og god tolkebruk kan lette kommunikasjonen og tilpasning, uansett hvilken kultur man kommer fra. Håndbøkene og opplæringen informerer om ulike forhold som er viktige å ta hensyn til i arbeidet med barn, ungdom og familier med minoritetsbakgrunn, og visualiseringene av verktøy er utarbeidet for å ta høyde for et kulturelt mangfold. For å sikre bedre kulturell tilpasning har vi tatt inn et ekstra underområde i kartleggingsverktøyene (identitet, språk og kultur).

Suksessfaktorer: Visualisering av kartleggingsmodellene og inkludering av kulturelt mangfold i disse. Tema i håndbøker. Eget område i kartleggingsmodell. Styrking at ungdommens eierskap til tiltaksplan gjennom å fokusere på hva som er viktig før ungdommen når man setter mål. Oversettelser av spørreskjema. Vekt på kommunikasjon og bruk av tolk.

Utfordring: Kommunikasjon mer tidkrevende når det er språklige utfordringer, noe som får konsekvenser for planlegging og gjennomføring. Verktøy og materiell trenger oversettelse, og det må avklares hvilke/hvor mange språk. Grunnmodellen må prøves ut i flere små tjenester med store geografiske avstander. Andre kommunikasjons- og møteformer enn fysisk (sms/digital) er ikke prøvd ut godt nok.

8.1.4 Utvikling av kunnskapsbasert praksis

Utviklingen av Grunnmodellen har hatt mange aktører, og samarbeid og samutvikling mellom representanter for både forskningsfelt, praksisfelt og bruker- og interesseorganisasjoner har bidratt i ulike faser av utviklingsarbeidet. Samutviklingsprosessen har vært en nøkkelfaktor i utviklingsarbeidet, og resultatet må kunne sies å være en kunnskapsbasert Grunnmodell for hjelpetiltak med potensiale til å bidra med riktig hjelp til rett tid..

Tre kompetansesentre ble satt til å løse oppdraget i samarbeid, noe som har sikret kunnskap fra ulike fagmiljøer med bredt sammensatte yrkesgrupper og forskjellig erfaringskunnskap fra utviklings- og implementeringsarbeid. Innholdet i Grunnmodellen bygger på beste tilgjengelige kunnskap. Kunnskapsgrunnlaget som legges til grunn for de faglige anbefalingene beskrives i denne rapporten. Teori og forskning relevant for løsningen av oppdraget er redegjort for i rapporten. Vi har ellers fulgt god referanseskikk i kunnskapsoppsummeringene under de ulike områdene.

Kunnskap fra tjenestene og -brukerne har aktivt vært innhentet og inngår i kunnskapsgrunnlaget. For å faktisk kunne bygge på beste tilgjengelige kunnskap har vi valgt samutvikling som metode, og har dermed svært aktivt hentet kunnskap fra både tjenester og brukere (via organisasjoner og intern evaluering). Innspill har blitt innarbeidet i utviklingsfasen, og modellen justert mellom de to utprøvsperiodene.

Suksessfaktorer: Sikret at mange ulike perspektiver har blitt hørt og ivaretatt underveis, og til at de involverte barneverntjenestene har engasjert seg med entusiasme i både samutvikling og utprøving.

Tilpasset tjenestenes og brukernes behov på en bedre måte enn om bare fagmiljøer skulle utviklet en modell som tjenestene skulle implementere.

Utfordringer: Samarbeid og samutvikling tar tid, og det er noen utfordringer underveis med hensyn til hvem som skal delta i samutviklingen, hva kan deltakerne reelt sett innvirke på, hvordan bestemmes hva som tas inn i den endelige modellen.

8.1.5 Implementering og fortsatt samutvikling

Vi mener Grunnmodellen skal være realistisk å implementere, og at den kan tas i bruk i kommuner av ulik størrelse over hele landet. Grunnmodellen bør implementeres uten store kostnader for tjenestenes del. Med et mål om mer likeverdige tjenester, bør merkostnadene legges til nasjonalt nivå. Det vil nødvendigvis koste noe å implementere grunnmodellen. Vi snakker tross alt om å løfte et felt med store og komplekse utfordringer og som trenger metoder og verktøy som kan bidra til kvalitet og likeverdighet i hjelpen som tilbys. Betydelige ressurser har allerede inngått i utviklingen og utprøvingen av Grunnmodellen, og merkostnader vil påløpe i arbeidet med å tilpasse Grunnmodellen til de resterende målgruppene, familier med barn mellom 0 og 3 år og mellom 13 og 17 år. For at disse investeringene skal være verd innsatsen, er det essensielt med en grundig og kunnskapsbasert implementering som omfatter grundig opplæring, ekstern veiledning og systemer for kvalitetssikring.

Vi har hele veien innhentet informasjon fra tjenestene om deres behov, og gjennom samutviklingen har vi forsøkt å imøtekomme disse. Innholdet i Grunnmodellen vil, sammen med den opplæring og veiledning opplegget krever, kunne møte utfordringene og/eller svakhetene i kommunenes hjelpetiltaksarbeid i dag. Samutvikling må være et element i en videre spredning av Grunnmodellen. De store forskjellene mellom kommuner og tjenester, for eksempel når det gjelder antall ansatte og oppgavefordelingen mellom de ansatte, har betydning for tilpasning og bærekraft.

Visualisering og potensiale for digitalisering

I utviklingen av Grunnmodellen har vi lagt vekt på å utvikle verktøy som kan brukes i fysiske møter og samtaler med barn, ungdom og foreldre. Disse er derfor i stor grad utviklet og prøvd ut som fysiske hjelpemidler i A3 eller A4 format, alt etter innhold og bruk. Det er imidlertid ingen ting i veien for at mange av figurene, verktøyene og modellene kan innarbeides som en del av et digitalt saksbehandlersystem i barneverntjenesten. Noen av tjenestene har allerede prøvd ut dette, med stort hell. Vi vil likevel anbefale at benytter seg av fysiske verktøy i samarbeidet med brukerne der dette er mest hensiktsmessig. For eksempel det å ha noe felles å se på, å holde noe i handa, og kunne skrive eller tegne på papir, er verdifullt som arbeids- og kommunikasjonsverktøy i seg selv, noe tilbakemeldingene fra utprøvingen også vitnet om. I tillegg krever fokuset på helhet i flere sammenhenger at man har mulighet til å faktisk se helheten man snakker om, og ikke bare deler på en skjerm.

8.1.6 Videreutvikling av ettervernstilbudet

Vi vil på det sterkeste anbefale en fortsatt videreutvikling av ettervernstilbudet for ungdom mellom 16 og 25 år. Vårt forslag om en grunnmodell for ettervern inneholder sammen med en helhetlig struktur både verktøy og andre elementer som kan gi ettervernsforløpet en bedre oppstart. Det er særlig to områder vi ser det som nødvendig å følge opp når det gjelder denne gruppa. Det ene er en videre utvikling av struktur og rammer for samarbeid med ungdommens foreldre og eventuelt

fosterforeldre, ikke minst for en avklaring av hva de kan og ønsker å følge opp når det gjelder ungdommens behov i overgangen til voksenlivet. I tillegg, basert på at de fleste som motter ettervernstiltak i dag er 18 og 19 år gamle, er det behov for å se nærmere på oppfølging av aldersgruppa mellom 20 og 25 år.

8.2 Anbefalinger for videre tilpasning av grunnmodellen

Ut fra erfaringene fra samutvikling og utprøving av *Grunnmodell for hjelpetiltak for familier med barn mellom 4 til 12 år og ungdom som trenger ettervern* har vi noen anbefalinger til videre arbeid med og utvikling av Grunnmodellen for målgruppene mellom 0 og 3 og mellom 13 og 16 år. Først og fremst vil vi anbefale at kompetansesentrene legger opp til en *videre samutvikling* med de involverte barneverntjenestene og med relevante organisasjoner og kompetansemiljø. En vurdering av hvilke organisasjoner basert på målgruppene kan være hensiktsmessig. Et godt utgangspunkt for en tilpasning av Grunnmodellen til nye målgrupper vil være *tjenestenes erfaringer* med hjelpetiltaksarbeid som inkluderer de nye målgruppene, og hvordan en videreutvikling av grunnmodellen kan tilpasses deres behov. Det å innhente flere erfaringer med bruk av familieveiledning vs. bruk av tiltaket råd og veiledning, vil også kunne danne et grunnlag for videreutvikling og anbefalinger om ytterligere struktur og innhold i disse tiltakene.

En overordnet forutsetning for videreføringen av grunnmodellprosjektet bør være at målet er *én helhetlig Grunnmodell for hjelpetiltak*, og ikke fire (en for hver målgruppe). Strukturen og systematikken i hele Grunnmodellen, som illustrert i forløpsmodellen, er overordnet alle målgrupper og vil trenge lite tilpasning. I videreutviklingen bør det legges til grunn at mange av de barna og familiene som skal motta hjelpetiltak har komplekse utfordringer. Det anbefales derfor å styrke kvaliteten på arbeidet når det er aktuelt med *flere tiltak samtidig* og *samordnet innsats* med andre tjenester. *Kartleggingsmodellen Barnets Behov i Sentrum* bør kunne tilpasses alle barn uansett alder. Underområdene trenger uansett mer konkrete beskrivelser knyttet opp til risiko- og beskyttelsesfaktorer, og beskrivelsene bør inkludere spesifikke utviklingsområder og behov for alle barn, som i de svenske og danske modellene (Socialstyrelsen, 2018). Et bidrag til å sikre en overordnet helhet og sammenheng vil også være å fortsette samarbeidet med illustratør Stig Saxegaard, som etter all samutviklingen av illustrasjoner har blitt godt kjent med Grunnmodellen og innholdet i den.

Familieveiledningen i Grunnmodellen er utviklet for å være et *lavterskeltilbud*, som kontaktpersonene selv skal kunne utføre, og ikke et spesialisert hjelpetiltak. Dersom familiene ut fra en behovskartlegging viser seg å ha mer omfattende behov enn det familieveiledningen kan dekke (innen de samme områdene), må familien tilbys et tiltak på riktig nivå. Landets barneverntjenester er en heterogen gruppe, med ulik størrelse, organisering og befolkningsgrunnlag. Felles for de fleste, er imidlertid at en og samme kontaktperson har ansvaret for hele aldersspennet av barn, fra de aller minste til de eldste ungdommene. Da sier det seg selv at tilpasningen også av Familieveiledningen til nye målgrupper bør bygge på struktur og innhold i veiledningsopplegget som allerede er utviklet og prøvd ut, og heller tilpasse opplæring, veiledning, beskrivelser og materiell de aller yngste barna og ungdommene.

Selv om Familieveiledningen har bidratt til å systematisere og konkretisere arbeid med tematikk som ofte inngår i tiltaket *råd og veiledning*, ser vi behovet for ytterligere å konkretisere og målrette dette tiltaket. Større bevissthet om og gjennomtenkte valg av overordnet tilnærming i bruken av råd og veiledning kan bidra til dette, og en videre samutvikling med barneverntjenestene vil være både nyttig og nødvendig for å kartlegge utfordringene i tjenestene og utvikle mulige løsninger.

Når det gjelder *samarbeid og medvirkning* vil vi anbefale å videreutvikle struktur og metodikk for samarbeid med barn i alle aldre i hjelpetiltaksarbeidet. Et videre fokus på hvordan *kulturell tilpasning* av arbeidsmetoder, innhold og materiell kan sikres, også med tanke på samiske befolkninger og nasjonale minoriteter, vil kunne bidra ytterligere til medvirkning for flere. Oversettelser av materiell til en utprøving med familier med minoritetsbakgrunn er noe vi ikke rakk å gjøre, men som vil styrke den kulturelle tilpasningen. En mer fokusert utprøving av bruk av tolk i hjelpetiltaksarbeidet, og eventuelle justeringer av modellen ut fra erfaringene, vil ytterligere kunne styrke minoritetsperspektivet og en kultursensitiv tilpasning av Grunnmodellen.

Et stor og viktig felt, som har fått mye oppmerksomhet de siste årene, både i fagmiljøer og i media, er dette med *samarbeid mellom barneverntjenesten og andre instanser*, som skole, barnehage, NAV, tjenester for fysisk og psykisk helse osv. Her fikk vi av ressurs hensyn dessverre ikke satt inn den store innsatsen, men det er absolutt et område som krever spesiell oppmerksomhet og som bør prioriteres i en videreføring av Grunnmodellprosjektet. Tjenestene selv påpekte flere ganger et behov for bedre struktur og systematikk for det tverrfaglige samarbeidet, der en ytterligere avklaring av ansvarsforhold og en konkretisering av hvordan barnas og familienes behov bedre kan ivaretas i et helhetlig og økologisk perspektiv bør inngå. I sammenheng med dette vil et fokus på videreutvikling av metodikk for ulike typer nettverksarbeid og en utprøving av dette kunne styrke hjelpetiltaksarbeidet ytterligere.

Flere av tjenestene har også savnet en videre utvikling av struktur og systematikk rundt *evaluering* av hjelpetiltak, noe det er viktig å jobbe videre med. Et tema å ta tak i er for eksempel hvordan BBiS-modellen kan inngå i en evaluering av gjennomførte hjelpetiltak, og hva det eventuelt vil bety for konkretiseringen av informasjonen vurderinger og avgjørelser skal bygge på i en strukturert

Innhenting av *erfaringer* for å kunne justere modellen både på områder vi ikke rakk, som for eksempel nettverksmøter, ansvarsgrupper, avslutning og evaluering av tiltak kan med fordel inngå i et videreføringsprosjekt. På bakgrunn av erfaringer med den interne evalueringen av grunnmodellen i denne første runden, og at det var utfordrende å stille de riktige spørsmålene i spørreskjemaformat mens utviklingsarbeidet pågikk, vil vi anbefale at erfaringer med utprøving av nye sider ved Grunnmodell for hjelpetiltak innhentes ved hjelp av *intervjuer* med ansatte i tjenestene og barn, ungdommer og familier som deltar i prosjektet.

8.3 Avsluttende anbefalinger

En entydig, kort og konsis konklusjon ut fra et såpass omfattende arbeid med så mange elementer og delområder, er en nesten umulig oppgave. Vi vil likevel avslutningsvis komme med noen viktige overordnede meldinger til vår oppdragsgiver Bufdir om forhold som bør sikres for å legge til rette for et *helhetlig, likeverdig og kunnskapsbasert hjelpetiltakstilbud* i alle landets kommunale barneverntjenester.

Oppdragets mål om *riktig hjelp til rett tid* for barn, ungdom og familier i kontakt med barnevernet kan bare oppnås ved at hjelpetiltakene *skreddersys* ut fra en helhetlig *økologisk kartlegging* av barnas og ungdommenes situasjon. Dette fordrer blant annet at sammenhengen mellom *undersøkelsesfasen* og *tiltaksfasen* må bli bedre. Godt *samarbeid* med de som trenger hjelpetiltakene og tilrettelegging for barns og unges *medvirkning* er en forutsetning for god kartlegging og målrettede tiltak.

Bufdir må ivareta den overordnede helheten i barnevernets arbeid ved å samkjøre sine innsatser på feltet. *Helhet og sammenheng* i barnevernets arbeid viktig på alle nivåer for at tjenestene skal kunne utføre sine lovpålagte oppgaver på en best mulig måte, og for at barna, ungdommene og familiene det gjelder skal få den hjelpen de trenger.

For en realistisk implementering av Grunnmodell for hjelpetiltak i den kommunale barneverntjenesten må det være *én helhetlig Grunnmodell* for hjelpetiltak for *alle målgrupper*. Tilpasning av modellen til ulike aldersgrupper av barn og unge må skje innenfor en felles grunnmodell slik at kontaktpersoner med ansvar for hele aldersspennet skal kunne ha mulighet til å tilegne seg og bruke modellen.

En *kunnskapsbasert nasjonal implementering* av Grunnmodell for hjelpetiltak med nasjonal og regional kvalitetssikring av både opplæring, veiledning og videre drift er nødvendig for å forbedre hjelpetiltaksarbeidet i hele landet. Bufdir må ta ansvar for å sikre at tjenestene har nødvendig implementeringsstøtte for å ta Grunnmodellen i bruk, og i samarbeid med Kunnskapssentrene (i prosjektet) utarbeide en implementeringsplan for å sikre varig drift og utvikling av Grunnmodellen.

Vi slutter oss også til et sterkt ønske fra både tjenester og brukere i prosjektet om at det trengs tilrettelegging for at barneverntjenestene kan jobbe mer *fleksibelt* og tilpasset barnas, familienes og ungdommenes behov. Dette innebærer også økt grad av *tilgjengelighet*, og krever endringer i organiseringen av barneverntjenesten og arbeidsavtaler, noe som ikke er innenfor vårt mandat.

Både prosjektgruppa og tjenestene i grunnmodellprosjektet er enige om at opplæring i *kunnskapsbasert hjelpetiltaksarbeid* bør legges inn som en del av *grunnutdanningen* for barnevernspedagoger og sosionomer. Opplæring i kommunikasjonsferdigheter med *ferdighetstrening* under kyndig *veiledning* bør være en obligatorisk del av alle grunnutdanningene for sosialarbeidere, uansett hvilken del av hjelpeapparatet de skal inn i. Dette er vesentlig for å bedre *kommunikasjon* og *samarbeid* i barnevernet og øke sannsynligheten for at alle får et likeverdig tilbud ut fra egne ressurser og behov.

Referanser

- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. N. (2015). Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation. *Psychology Press*.
- Allen, B. (2011). The use and abuse of attachment theory in clinical practice with maltreated children, part II: Treatment. *Trauma, Violence & Abuse, 12*, 13–22.
- Allen, B., Timmer, S. G., & Urquiza, A. J. (2014). Parent–Child Interaction Therapy as an attachment-based intervention: Theoretical rationale and pilot data with adopted children. *Children and Youth Services Review, 47*, 334–341
- APA Presidential Task Force on Evidence-Based Practice. (2006). Evidence-based practice in psychology. *The American Psychologist, 61*(4), 271–285.
- Archard, D., & Skivenes, M. (2009). Hearing the child. *Child & Family Social Work, 14*(4), 391–399. doi: 10.1111/j.1365-2206.2008.00606.x
- Askeland, E., Forgatch, M. S., Apeland, A., Reer, M., & Grønlie, A. A. (2019). Scaling up an empirically supported intervention with long-term outcomes: The nationwide implementation of GenerationPMTO in Norway. *Prevention Science, 20*(8), 1189–1199.
- Askeland, E., Solholm, R., & Apeland, A. (2014). PMTO: Foreldretrening for familier med barn som har atferdsvansker. Gyldendal akademisk.
- Austvoll-Dahlgren, A. og M. Johansen (2013). Pasienten som medvirker og kunnskapshåndterer. *Norsk Epidemiologi, 23* (2): 225–230.
- Backe-Hansen, E. (2009). Hva innebærer et kunnskapsbasert barnevern. *Fontene forskning, 2*(09), 4–16.
- Backe-Hansen, E. (2021). *Fra barnevern til voksenliv. Utfordringer og mestring*. Cappelen Damm.
- Backe-Hansen, E., & Hydle, I. M. (2010). Sosial kapital og andre kapitaler hos barn og unge i Norge.
- Backe-Hansen, E., Madsen, C., Kristofersen, L. B., & Hvinden, B. (2014). *Barnevern i Norge 1990–2010: En Longitudinell Studie*. NOVA-rapport 17/08, Oslo
- Bakermans-Kranenburg, M. J., Van IJzendoorn, M. H., & Juffer, F. (2003). Less is more: meta-analyses of sensitivity and attachment interventions in early childhood. *Psychological bulletin, 129*(2), 195
- Bakketeig, E. (2015). Ungdomsopplevelse av medvirkning. I Ø. Christiansen, E. Bakketeig, D. Skilbred, C. Madsen, K. J. S. Havnen, K. Aarland & E. Backe-Hansen (Red.). *Forskingskunnskap om barnevernets hjelpetiltak*. Bergen: Uni Research Helse, RKBU Vest
- Bakketeig, E., & Backe-Hansen, E. (2008). *Forskingskunnskap om ettervern*. NOVA rapport 17/08, Oslo
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2011). Rundskriv om tiltak etter barnevernloven for ungdom over 18 år. (Rundskriv Q-13/2011). Hentet fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/rundskriv/2011/rundskriv_tiltak_barnevernsloven.pdf
- Barnevernsloven (2021) *Lov om barnevern* (LOV-2021-06-18-97) Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2021-06-18-97>
- Bater, L. R., & Jordan, S. S. (2017). Child routines and self-regulation serially mediate parenting practices and externalizing problems in preschool children. In *Child & Youth Care Forum* (Vol. 46, No. 2, pp. 243–259). Springer US.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *The journal of early adolescence, 11*(1), 56–95
- Baumrind, D. (2013). *Authoritative parenting revisited: History and current status*. In R. E. Larzelere, A. S. Morris, & A. W. Harrist (Eds.), *Authoritative parenting: Synthesizing nurturance and discipline for optimal child development* (p. 11–34). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/13948-002>
- Benzies, K., & Mychasiuk, R. (2009). Fostering family resiliency: A review of the key protective factors. *Child & Family Social Work, 14*(1), 103–114.

- Berg, B., Paulsen, V., Midjo, T., D., H. G. M., Garvik, M., & Tøssebo, J. (2017). *Myter og realiteter. Innvandreres møter med barnevernet*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning Mangfold og Inkludering
- Bernard, K., Dozier, M., Bick, J., Lewis-Morrarty, E., Lindhiem, O., & Carlson, E. (2012). Enhancing attachment organization among maltreated children: Results of a randomized clinical trial. *Child Development*, 83, 623–636
- Berrick, J. D., Dickens, J., Pösö, T., & Skivenes, M. (2015). Children's involvement in care order decision-making: A cross-country analysis. *Child abuse & neglect*, 49, 128-141.
doi:<http://dx.doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.07.001>
- Bjørknes, R., Kjøbli, J., Manger, T., & Jakobsen, R. (2012). Parent training among ethnic minorities: Parenting practices as mediators of change in child conduct problems. *Family Relations*, 61(1), 101-114.
- Bjørknes, R., & Manger, T. (2013). Can parent training alter parent practice and reduce conduct problems in ethnic minority children? A randomized controlled trial. *Prevention Science*, 14(1), 52-63.
- Blueprints (u.å) *GenerationPMTO*. Blueprints for health and development.
<https://www.blueprintsprograms.org/programs/198999999/generationpmto/>
- Blaasvær N. & Ames H. (2019) *Sammenhenger mellom foreldrepraksiser og barns trivsel: en systematisk kartleggingsoversikt*. [Associations between parenting practices and child well-being: a systematic scoping review]–2019. Oslo: Folkehelseinstituttet
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2. Separation: Anxiety and anger*. Basic Books.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Vol. 3. Loss: Sadness and depression*. Basic Books.
- Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment (2nd ed.)*. Basic Books.
- Bridley, A., & Jordan, S. S. (2012). Child routines moderate daily hassles and children's psychological adjustment. *Children's Health Care*, 41(2), 129-144.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: experiments by nature and design*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Bronfenbrenner, U. (1986) Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. *Developmental psychology*, 22, 734-742
- Bronfenbrenner, U. (2005). *Making human beings human: Bioecological perspectives on human development*. sage.
- Bronfenbrenner, U., & Morris, P. A. (2007). The bioecological model of human development. *Handbook of child psychology*, 1.
- Bufdir (02.08.2022) *Barn med hjelpetiltak*. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet
https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnevern/Barn_og_unge_med_tiltak_fra_barnevernet/barn_med_hjelpetiltak/
- Bufdir (04.08. 2022) *Barnevernstiltak til barn med innvandrerbakgrunn*. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet
https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnevern/Barnevernstiltak_blandt_barn_med_ulik_lan_dbakgrunn/
- Bufdir (19.08.2022) *Saksbehandlingsrundskrivet – Retningslinjer for barnevernstjenestens saksbehandling*. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet
<https://ny.bufdir.no/contentassets/ed7a489b2fbf4c808e4637c037e51450/saksbehandlingsrundskriv-et.pdf>
- Buzungu, H. F. (2021). Barnevernsmøter uten felles språk. In B. Berg & V. Paulsen (Eds.), *Møter mellom minoriteter og barnevernet*. Universitetsforlaget.
- Bø, B. P. (2014). Social work in a multicultural society: New challenges and needs for competence. *International Social Work*. doi:10.1177/0020872814550114
- Bøe (2015) *Sosioøkonomisk status og barn og unges psykologiske utvikling: Familiestressmodellen og familieinvesteringsperspektivet*. (IS-2412) Helsedirektoratet.
https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/sosiookonomisk-status-og-barn-og-unges-psykologiske-utvikling/Sosiookonomisk%20status%20og%20barn%20og%20unges%20psykologiske%20utvikling.pdf/_attachment/inline/61d6a93f-8373-42f6-8ece-

[489e381c5696:53bcdb908664966042380887179cdc51d757505e/Sosioøkonomisk%20status%20og%20barn%20og%20unges%20psykologiske%20utvikling.pdf](https://doi.org/10.1111/1473325015578946)

- Campbell, M., Fitzpatrick, R., Haines, A., Kinmonth, A. L., Sandercock, P., Spiegelhalter, D., & Tyrer, P. (2000). Framework for design and evaluation of complex interventions to improve health. *Bmj*, *321*(7262), 694-696.
- CEBC, 2018; <https://www.cebc4cw.org/program/the-oregon-model-parent-management-training-pmto/>.
- Chand, A., & Thoburn, J. (2005). Research Review: Child and family support services with minority ethnic families: what can we learn from research? *Child and Family Social Work*, *10*(2), 169-178
- Christiansen, Ø., Bakketeig, E., Skilbred, D., Madsen, C., Havnen, K. J. S., Aarland, K., & Backe-Hansen, E. (2015). *Forskningkunnskap om barnevernets hjelpetiltak*. Bergen: Uni Research Helse (RKBU Vest)
- Christiansen, Ø., Thomsen, E. A., & Hellem, V. (2012). *Nå vet vi bedre hva vi gjør. Evaluering av hjelpetiltak i barnevernet - med tiltaksplaner som praktisk forankring*. Oslo: KS, Kommunesektorens Organisasjon.
- Clifford, G., Fauske, H., Lichtwarck, W., & Marthinsen, E. (2015). *Minst hjelp til dem som trenger det mest. Sluttrapport fra forsknings- og utviklingsprosjektet «Det nye barnevernet*
- Crone, E.A & Dahl, R.E. (2012) Understanding adolescence as a period of social-affective engagement and goal flexibility. *Nature reviews. Neuroscience*, 2012-09, Vol.13 (9), p.636-650
- Czarnecki, M. (2018). *Norsk barnevern sett utenfra. Stiller det urimelige krav?* Bergen: Fagbokforlaget
- Dahl, R.E., Allen, N.B., Wilbrecht, L & Suleiman, A.B. (2018) Importance of investing in adolescent from a developmental science perspective. *Nature* (London), 2018-02-21, Vol.554 (7693), p.441-450
- Damiani-Taraba, G., Dumbrill, G., Gladstone, J., Koster, A., Leslie, B., & Charles, M. (2017). The evolving relationship between casework skills, engagement, and positive case outcomes in child protection: A structural equation model. *Children and Youth Services Review*, *79*, 456-462.
- Davidsson, B. (2017). *Förändrade arbetsmetoder i det sociala arbetet med familjer med sammansatta behov*
- Dillon, J., Greenop, D., & Hills, M. (2015). Participation in child protection: A smallscale qualitative study. *Qualitative Social Work*, *15*(1), 70-85. doi: 10.1177/1473325015578946
- Dixon, J, Lee, J., Stein, M., Guhirwa, H., Bowley, S (2015) *Corporate Parenting for young people in care: making the difference*. Research Report. Catch22, London.
- Dixon, J. (2008). Young people leaving care: health, well-being and outcomes. *Child & family social work*, *13*(2), 207-217
- Douglas, M., & Saus, M. (2019). Invisible Differentness in Sámi Child Protection Services. *Child Care in Practice*. doi:10.1080/13575279.2019.1612732
- Drange, N., Hernæs, Ø.M., Markussen, S., Oterholm, I., Raaum, O & Slettebø, T. (2021). *Rapport Delprosjekt 1: Beskrivende analyser – Barn og familie i barnevernet* (Rapport 4/2021). Barne, ungdoms- og familiedirektoratet. https://www.frisch.uio.no/publikasjoner/pdf/rapp21_04.pdf
- Duncombe, M. E., Havighurst, S. S., Kehoe, C. E., Holland, K. A., Frankling, E. J., & Stargatt, R. (2016). Comparing an emotion-and a behavior-focused parenting program as part of a multisystemic intervention for child conduct problems. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, *45*(3), 320-334. <https://doi.org/10.1080/15374416.2014.963855>
- Eisenberg, N., Cumberland, A., & Spinrad, T. L. (1998). Parental socialization of emotion. *Psychological inquiry*, *9*(4), 241-273
- Eisenberg, N., Cumberland, A., Spinrad, T. L., Shepard, S.A., Reiser, M., Murphy, B. C., Losoya, S.H. & Guthrie, I. K. (2001) The relations of regulation and emotionality to children's externalizing and internalizing problem behavior. *Child Development*, *72*, 1112-1134.
- Engell, T., Kirkebøen, B., Aarons, G. A., & Hagen, K. A. (2020). Individual level predictors of implementation climate in child welfare services. *Children and Youth Services Review*, *119*, 105509.
- Evans, G. W., Li, D., & Whipple, S. S. (2013). Cumulative risk and child development. *Psychological bulletin*, *139*(6), 1342.
- Faircloth, C., Hoffman, D. M., & Layne, L. L. (2013). *Parenting in global perspective: Negotiating ideologies of kinship, self and politics*. Routledge.
- Ferretti, L. K., & Bub, K. L. (2014). The influence of family routines on the resilience of low-income preschoolers. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *35*(3), 168-180.

- Fjeld, R., Sasaoka, K., Madland, S., Skivenes, M., & Øvreide, H. (2020). *Det kan høres ut som en bagatell, men ikke for meg da. Gjennomgang av ti særlig konfliktfylte barnevernssaker i Bergen kommune.* <https://www.bergen.kommune.no/hvaskjer/helse-omsorg-og-inkludering/skal-lare-av-rapport-om-barnevernssaker>
- Fiese, B. H. (2006). *Family routines and rituals*. Yale University Press.
- Fiese, B. H., Tomcho, T. J., Douglas, M., Josephs, K., Poltrock, S., & Baker, T. (2002). A review of 50 years of research on naturally occurring family routines and rituals: Cause for celebration? *Journal of family psychology, 16*(4), 381
- Fixsen, D., Naoom, S., Blase, K., Friedman, R., Wallace, F. (2005). *Implementation Research: A Synthesis of the Literature*. Tamps, FL: University of South Florida, Louis de la Parte Florida Mental Health Institute, National Implementation Research Network.
- Forehand, R., Lafko, N., Parent, J., & Burt, K. B. (2014). Is parenting the mediator of change in behavioral parent training for externalizing problems of youth? *Clinical Psychology Review, 34*(8), 608-619. doi: 10.1016/j.cpr.2014.10.001
- Forgatch, M. S., & Martinez Jr, C. R. (1999). Parent management training: A program linking basic research and practical application. *Tidsskrift for norsk psykologforening, 36*(10), 923-937
- Forgatch, M. S. & Patterson, G. R. (2010). Parent Management Training - Oregon Model. An Intervention for Antisocial Behavior in Children and Adolescents. In J. R. Weisz & A. E. Kazdin (Eds.), *Evidence-Based Psychotherapies for Children and Adolescents* (2. Ed) (pp. 159-177). New York: The Guilford Press.
- Forskningsrådet (2021) *Ut av blindsonene. Strategi for et samlet kunnskapsløft for utsatte barn og unge* Regjeringen. <https://www.regjeringen.no/contentassets/684c7b0479b84e74bd37a91009769b6f/bu21strategi-ut-av-blindsonene.pdf>
- Fryers, T., & Brugha, T. (2013). Childhood determinants of adult psychiatric disorder. *Clinical practice and epidemiology in mental health, 9*, 1-50.
- Fylkesnes, M. K. (2018). *Frykt, forhandlinger og deltakelse. Ungdommer og foreldre med etnisk minoritetsbakgrunn i møte med den norske barneverntjenesten*. (Phd). University of Bergen, Bergen
- Fylkesnes, M. K., Iversen, A. C., Bjørknes, R., & Nygren, L. (2015). Frykten for barnevernet: en undersøkelse av etniske minoritetsforeldres oppfatninger. *Tidsskriftet Norges barnevern, 92*(2), 80-96.
- Fylkesnes, M. K., Iversen, A. C., & Nygren, L. (2017). Negotiating deficiency: Exploring ethnic minority parents' narratives about encountering child welfare services in Norway. *Child & Family Social Work, 23*(2), 196-203. doi:10.1111/cfs.12400
- Fyrand, L. (2016). *Sosialt nettverk. Teori og praksis*. 3.utgave. Universitetsforlaget.
- Gjerustad, C., Grønningsæter, A., Kvinge, T., Mossige, S., & Vindegg, J. (2006). *Bare fantasien setter grenser?: om kommunenes bruk av hjelpetiltak i barnevernet*. Oslo: Forskningsstiftelsen FAFO
- Gladstone, J., Dumbrill, G., Leslie, B., Koster, A., Young, M., & Ismaila, A. (2014). Understanding worker–parent engagement in child protection casework. *Children and Youth Services Review, 44*, 56-64.
- Glavin, K. & Erdal, B. (2013). *Tverrfaglig samarbeid i praksis – til beste for barn og unge i Kommune – Norge*. 3.utg. Kommuneforlaget AS
- Godeseth, M. (2005). *Verdighet på spill? Foreldres erfaringer fra å delta i ansvarsgrupper i barnevernet*. (nr 126/2005) Høgskolen i Lillehammer. https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2012052906032
- Gomez, B., Grønlie, A. A., Kristiansen, D. E., & Richardsen, K. (2014). *Implementering av Tidlig innsats for barn i risiko (TIBIR)*. Fra teori til praksis. Oslo: NUBU.
- Gottman, J. M., Katz, L. F., & Hooven, C. (1996). Parental meta-emotion philosophy and the emotional life of families: Theoretical models and preliminary data. *Journal of Family Psychology, 10*(3), 243.
- Greenhalgh, T., Jackson, C., Shaw, S., & Janamian, T. (2016). Achieving research impact through co-creation in community-based health services: literature review and case study. *The Milbank Quarterly, 94*(2), 392-429.
- Hagen, K., Ogden, T., & Bjørnebekk, G. (2011). Treatment outcomes and mediators of parent management training: A one-year follow-up of children with conduct problems. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 40*(2), 165-178. doi:10.1080/15374416.2011.546050

- Handulle, A. (2022). *Beyond fear of child welfare services: An ethnographic study among Norwegian-Somali parents* [University of Stavanger]. Stavanger.
- Handulle, A., & Vassenden, A. (2021). 'The art of kindergarten drop off': how young Norwegian-Somali parents perform ethnicity to avoid reports to Child Welfare Services. *European Journal of Social Work*, 24(3), 469-480. <https://doi.org/10.1080/13691457.2020.1713053>
- Halås, C. T. (2018). Kunnskapsreflektert praksis. *Forskning og Forandring*, 1(2), 46-68. doi: 10.23865/fof.v1.1230
- Hansen, K. L., & Skaar, S. W. (2021). Unge samers psykiske helse-en kvalitativ og kvantitativ studie av unge samers psykososiale helse. *Mental Helse Ungdom*. https://mentalhelseungdom.no/wpcontent/uploads/2021/03/Miha_Unge_samers_psykiske_helse_rapport_digital.Pdf.
- Harris, A. N., Stoppelbein, L., Greening, L., Becker, S. P., Luebbe, A., & Fite, P. (2014). Child routines and parental adjustment as correlates of internalizing and externalizing symptoms in children diagnosed with ADHD. *Child Psychiatry & Human Development*, 45(2), 243-253.
- Hartman, A. (1995). Diagrammatic Assessment of Family Relationships. *Families in Society*, 76(2), 111-122. doi:10.1177/104438949507600207
- Havighurst, S. S., Duncombe, M. E., Frankling, E. J., Holland, K. A., Kehoe, C. E., & Stargatt, R. (2015). An emotion-focused early intervention for children with emerging conduct problems. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 43(4), 749-760. <https://doi.org/10.1007/s10802-014-9944-z>
- Havighurst, S. S., Wilson, K. R., Harley, A. E., & Prior, M. R. (2009). Tuning in to Kids: An emotion-focused parenting program - initial findings from a community trial. *Journal of Community Psychology*, 37(8), 1008-1023. <https://doi.org/10.1002/jcop.20345>
- Havighurst, S. S., Wilson, K. R., Harley, A. E., Prior, M. R., & Kehoe, C. (2010). Tuning into Kids: Improving emotion socialization practices in parents of preschool children – findings from a community trial. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51(12), 1342-1350. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2010.02303.x>
- Havighurst, S. S., Wilson, K. R., Harley, A. E., Kehoe, C., Efron, D & Prior, M. R. (2013). Tuning in to Kids: Reducing young children's behavior problems using an emotion coaching parenting program. *Child Psychiatry & Human Development*, 44(2), 247-264. <https://doi.org/10.1007/s10578-012-0322-1>
- Havnen, K.J.S. & Christiansen, Ø. (2014). *Kunnskapsstatus om familieråd. Erfaringer og effekter*. Regionalt kunnskapssenter for barn og unge (RKBU Vest). https://ny.bufdir.no/globalassets/global/nbbf/familie_samliv/kunnskapsstatus_om_familierad.pdf
- Havnen, K. J. S., Christiansen, Ø., Ljones, E. H., Lauritzen, C., Paulsen, V., Jarlby, F., & Vis, S. A. (2020). *Å medvirke når barnevernet undersøker*. Delrapport 5. Barnevernets undersøkelsesarbeid fra bekymring til beslutning
- Helsetilsynet (2009). *Utsatte barn og unge –behov for bedre samarbeid*. (Helsetilsynet 5/2009) Helsetilsynet https://www.helsetilsynet.no/globalassets/opplastinger/Publikasjoner/rapporter2009/helsetilsynetrapport5_2009.pdf
- Helsetilsynet (2019). *Det å reise vasker øynene. Gjennomgang av 106 Barnevernsaker* Helsetilsynet https://www.helsetilsynet.no/globalassets/opplastinger/publikasjoner/rapporter2019/helsetilsynetrapport_unummerert_gjennomgang_106_barnevernsaker.pdf
- Helsedirektoratet (06/2015) *Trivsel i skolen* Helsedirektoratet https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/trivsel-i-skolen/Trivsel%20i%20skolen.pdf/_attachment/inline/9e76ad2b-14eb-4c5f-bf8b-e157f5efcc06:176ea3b766b3d06407dbd9395c3b1776682c5ab7/Trivsel%20i%20skolen.pdf
- Helsedirektoratet (2018). *Kunnskapsgrunnlag- Metoder for tidlig identifisering av risiko hos barn og unge*. Helsedirektoratet: Oslo, Norway.
- Helsedirektoratet (u.å) *Motiverende intervju (MI)* Helsedirektoratet <https://www.helsedirektoratet.no/tema/motiverende-intervju-mi>
- Herfjord, A. U. (2019). *Kultur eller levekår? En kvantitativ studie av forskjeller i hjelpetiltak for barn med og uten innvandrerbakgrunn* (Master's thesis, The University of Bergen).

- Herrero-Arias, R., Lee, E., & Hollekim, R. (2020). 'The more you go to the mountains, the better parent you are'. Migrant parents in Norway navigating risk discourses in professional advice on family leisure and outdoor play. *Health, risk & society*, 22(7-8), 403-420.
- Hesjedal E., Iversen, Bye & Hetland (2015). The use of multidisciplinary teams to support childwelfare clients. *European Journal of Social Work*, 18. Sep 2015. <https://doi.org/10.1080/13691457.2015.1084268>
- Hollekim, R. (2016). *Contemporary discourses on children and parenting in Norway. An empirical study based on two cases.* (PhD). Universitetet i Bergen, Bergen
- IMDI (2008). Bruk av tolk i barnevernet. IMDi-rapport 5-2008.
- Jaffee, S. R., Hanscombe, K. B., Haworth, C. M., Davis, O. S., & Plomin, R. (2012). Chaotic homes and children's disruptive behavior: A longitudinal cross-lagged twin study. *Psychological science*, 23(6), 643-650.
- Jackson, S., & Höjer, I. (2013). Prioritising education for children looked after away from home. *European Journal of Social Work*, 16(1), 1-5.
- Jakobsen, R. & Solholm, R. (2009). Evaluering av PMTO-kurs for fosterforeldre - en effektstudie. (nr. 1/2009). Barnevernets utviklingscenter på Vestlandet. <https://norceresearch.brage.unit.no/norceresearch-xmlui/bitstream/handle/1956/3222/1%202009%20Evaluering%20avPMTO-kurs%20for%20fosterforeldre.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Johnson, A. M., Hawes, D. J., Eisenberg, N., Kohlhoff, J., & Dudeney, J. (2017). Emotion socialization and child conduct problems: A comprehensive review and meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 54, 65-80.
- Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Van IJzendoorn, M. H. (Eds.) (2008). *Promoting positive parenting: An attachment-based intervention.* New York, NY: Taylor & Francis.
- Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Van IJzendoorn, M. H. (2014). Attachment-based interventions: Sensitive parenting is the key to positive parent-child relationships. In P. Holmes & S. Farnfield (Eds.), *The Routledge handbook of attachment: Implications and interventions* (pp. 83–103). London, UK: Routledge.
- Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M. J., & van IJzendoorn, M. H. (2017). Pairing attachment theory and social learning theory in video-feedback intervention to promote positive parenting. *Current Opinion in Psychology*, 15, 189-194.
- Jull, J., Giles, A., & Graham, I. D. (2017). Community-based participatory research and integrated knowledge translation: advancing the co-creation of knowledge. *Implementation science*, 12(1), 1-9.
- Kaminski, J.W., Valle, L.A., Filene, J.H. & Boyle, C.L. (2008). A Meta-analytic Review of Components Associated with Parent Training Program Effectiveness. *Journal of Abnormal Child Psychology*, Vol.36, s. 567–589
- Karavasilis, L., Doyle, A. B., & Markiewicz, D. (2003). Associations between parenting style and attachment to mother in middle childhood and adolescence. *International Journal of Behavioral Development*, 27(2), 153-164.
- Katz, L. F., Maliken, A. C., & Stettler, N. M. (2012). Parental meta-emotion philosophy: A review of research and theoretical framework. *Child Development Perspectives*, 6, 417–422.
- Kitsaras, G., Goodwin, M., Allan, J., Kelly, M. P., & Pretty, I. A. (2018). Bedtime routines child wellbeing & development. *BMC public health*, 18(1), 386.
- Klefbeck, & Ogden, T. (2003). *Nettverk og økologi: problemløsende arbeid med barn og unge* (2. utg., p. 304). Universitetsforl. Kojan, B. H., & Storhaug, A. S. (2021). *Barnevern og sosioøkonomisk ulikhet-sammenhenger, forståelser og ansvar.* Retrieved from Trondheim
- Kjelaas, I., & Eide, K. (2015). Barnets stemme i tolkemedierte samtaler. *Tidsskriftet Norges barnevern*, 91(02), 109-122.
- Knerr, W., Gardner, F., & Cluver, L. (2013). Improving positive parenting skills and reducing harsh and abusive parenting in low-and middle-income countries: a systematic review. *Prevention science*, 14(4), 352-363
- Koblinsky, S. A., Kvalanka, K. A., & Randolph, S. M. (2006). Social skills and behavior problems of urban, African American preschoolers: Role of parenting practices, family conflict, and maternal depression. *American Journal of Orthopsychiatry*, 76(4), 554-563

- Kojan, B.H & Storhaug, A. S. (2021). *Barnevern og sosioøkonomisk ulikhet – sammenhenger, forståelser og ansvar*. (rapport nr. 6 ISSN 2535-32X) NTNU Institutt for sosialt arbeid
https://www.bufoir.no/globalassets/global/nbbf/barnevern/barnevern_og_sosiookonomisk_ulikhet_sammenhenger_forstaelser_og_ansvar.pdf
- Križ, K., & Skivenes, M. (2009). Lost in translation: How Child Welfare Workers in Norway and England Experience Language Difficulties when Working with Minority Ethnic Families. *British Journal of Social Work*, 1-15
- Križ, K., & Skivenes, M. (2010). "We have very different positions on some issues': how child welfare workers in Norway and England bridge cultural differences when communicating with ethnic minority families. *European Journal of Social Work*, 13(1), 3-18.
- Kvakic, Minela (2015). *Ansvarsgrupper i barnevernet- En kvalitativ studie om brukere og fagpersoners erfaringer med ansvarsgrupper* [Masteroppgave] Høgskolen i Østfold
- Lanza, H. I., & Drabick, D. A. (2011). Family routine moderates the relation between child impulsivity and oppositional defiant disorder symptoms. *Journal of abnormal child psychology*, 39(1), 83-94.
- Larring, K. B., & Stjernø, S. (2010). Sosial kapital blant marginaliserte. *Fontene Forskning*, 1(10), 53-67
- Larsen, K. L., & Jordan, S. S. (2020). Organized Chaos: Daily Routines Link Household Chaos and Child Behavior Problems. *Journal of Child and Family Studies* 29:1094–1107
- Larsgaard, A. K., Krane, V., & Larsen Damsgaard, H. (2020). Brikke eller aktør og samskaper? Ungdommer i barnevernet og deres fortellinger om å være deltakere i et samskapingsprosjekt. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 97(1), 04-21.
- Larsson, B., Fossum, S., Clifford, G., Drugli, M. B., Handegård, B. H., & Mørch, W-T. (2008). Treatment of oppositional defiant and conduct problems in young Norwegian children: Results of a randomized controlled replication trial. *European Child & Adolescent Psychiatry*. Published online January 2008.
- Lebowitz, E. R., Omer, H., Hermes, H., & Scahill, L. (2014). Parent training for childhood anxiety disorders: the SPACE program. *Cognitive and Behavioral Practice*, 21(4), 456-469.
- Lee, E., Bristow, J., Faircloth, C., & Macvarish, J. (2014). *Parenting culture studies*. Palgrave Macmillan
- Leijten, P., Melendez-Torres, G. J., Gardner, F., Van Aar, J., Schulz, S., & Overbeek, G. (2018). Are relationship enhancement and behavior management "The Golden Couple" for disruptive child behavior? Two meta-analyses. *Child development*, 89(6), 1970-1982.
- Levin, I. (2001). *Diskurser i og om sosialt arbeid*. I Sandbæk, M. (red.) *Fra mottaker til aktør*. Oslo: Gyldendal
- Lidén, H. (2017). *Barn og migrasjon: mobilitet og tilhørighet*. Universitetsforlaget
- Lieberman, A. F., Ippen, C. G., & Van Horn, P. (2006). Child–parent psychotherapy: 6- month follow-up or a randomized controlled trial. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 45, 913–918.
- Lipsky, M. (2010). *Street-level bureaucracy. dilemmas of the individual in public services*. 2. utgave. Russel Sage Foundation.
- Ljones, E. H., Hollekim, R., & Christiansen, Ø. (2019). Råd og veiledning som tiltak i barneverntjenesten – utviklingsstøtte for barn eller standardisering av foreldreskap? *Tidsskriftet Norges Barnevern* 96, (3), 152-170.
- Lundahl, B., & Burke, B. L. (2009). The effectiveness and applicability of motivational interviewing: A practice-friendly review of four meta-analyses. *Journal of Clinical Psychology*, 65(11).
- Lundahl, B., McDonald, C., & Vanderloo, M. (2018). Service users' perspectives of child welfare services: a systematic review using the practice model as a guide. *Journal of Public Child Welfare*, 1-18. doi:10.1080/15548732.2018.1548406
- Lundahl, B., Moleni, T., Burke, B. L., Butters, R., Tollefson, D., Butler, C., & Rollnick, S. (2013). Motivational interviewing in medical care settings: a systematic review and metaanalysis of randomized controlled trials. *Patient Education and Counseling*, 93(2), 157- 168.
- Lundahl, B., Risser, H.J. & Lovejoy, C. (2006). A meta-analysis of parent training: Moderators and follow-up effect. *Clinical Psychology Review*, Vol. 26, s. 86-104
- Lunga, S., Fylkesnes, M. K., & Hagatun, K. (2021). Mellom avmakt og motstand - minoriteten romer sine erfaringer med barnevernet. In B. Berg & V. Paulsen (Eds.), *Møter mellom minoriteter og barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Lyon, A. R., & Bruns, E. J. (2019). From evidence to impact: Joining our best school mental health practices with our best implementation strategies. *School Mental Health, 11*, 106–114. <https://doi.org/10.1007/s12310-018-09306-w>.
- Lyon, A. R., & Koerner, K. (2016). User-centered design for psychosocial intervention development and implementation. *Clinical Psychology: Science and Practice, 23*(2), 180.
- Lyon, A. R., Koerner, K., & Chung, J. (2020). Usability Evaluation for Evidence-Based Psychosocial Interventions (USE-EBPI): A methodology for assessing complex intervention implementability. *Implementation Research and Practice, 1*, 2633489520932924.
- Madsen, C. & Backe-Hansen, E. (2015). Barn og unge som mottok hjelpetiltak 1993-2010. I Ø. Christiansen, E. Bakketeig, D. Skilbred, C. Madsen, K. J. S. Havnen, K. Aarland & E. Backe-Hansen (Red.), *Forskningsskunnskap om barnevernets hjelpetiltak*. Bergen: Uni Research Helse, RKBU Vest.
- Maliken, A. C., & Katz, L. F. (2013). Exploring the impact of parental psychopathology and emotion regulation on evidence-based parenting interventions: A transdiagnostic approach to improving treatment effectiveness. *Clinical child and family psychology review, 16*(2), 173-186.
- Martin, D. J., Garske, J. P., & Davis, M. K. (2000). Relation of the therapeutic alliance with outcome and other variables: a meta-analytic review. *Journal of consulting and clinical psychology, 68*(3), 438.
- McCormick, K. M., Stricklin, S., Nowak, T. M., & Rous, B. (2008). Using eco-mapping to understand family strengths and resources. *Young Exceptional Children, 11*(2), 17-28
- McGregor, C., & Devaney, C. (2020). A framework to inform protective support and supportive protection in child protection and welfare practice and supervision. *Social Sciences, 9*(4), 43
- McKinlay, E., Young, J., & Gray, B. (2018). General practice and patients' views of the social networks of patients with multimorbidity. *Journal of Primary Health Care, 10*(3), 258-266. doi:<https://doi.org/10.1071/HC17050>
- McLeod, A. (2006). Respect or Empowerment?: Alternative Understandings of 'Listening' in Childcare Social Work. *Adoption & Fostering, 30*(4), 43-52.
- McNeil, C. B., & Hembree-Kigin, T. L. (2010). *Parent-child interaction therapy*. Springer Science & Business Media
- Meld. St. 17 (2015–2016) *Trygghet og omsorg Fosterhjem til barns beste*. Det Kongelige barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet <https://www.regjeringen.no/contentassets/aca456569b1d41e9abd37a2a8038637e/no/pdfs/stm201520160017000dddpdfs.pdf>
- Moran, P., & Ghate, D. (2005). The effectiveness of parenting support. *Children & Society, 19*(4), 329-336.
- Morris, A. S., Silk, J. S., Steinberg, L., Myers, S., & Robinson, L. R. (2007). The role of family context in the development of emotion regulation. *Social Development, 16*, 361–388. doi:10.1111/j.1467-9507.2007.00389
- Muir K, Powell A, McDermott S. 'They don't treat you like a virus': youth-friendly lessons from the Australian national youth mental health foundation. *Health Soc Care Community* 2012; **20**: 181–189.
- Munro, E. (1996). Avoidable and unavoidable mistakes in child protection work. *British Journal of Social Work, 26*(6), 793–808.
- Mølland, E., Vigsnes, K. L., Bøe, T., Danielsen, H., Lundberg, K. G., Haraldstad, K., ... & Abildsnes, E. (2021). The New Patterns study: coordinated measures to combat child poverty. *Scandinavian Journal of Public Health, 49*(5), 571-579.
- Mørch, W. T. (2012). Implementering av evidensbaserte tiltak i barnevernet. *Tidsskriftet Norges barnevern, 89*(3), 136-150.
- Nilsen, A. B. (2015). Interpreted communication with young children in public sector service. *The international journal for translation and interpreting research*. Vol 7, no 3, p.121-131.
- Nilsen, P. (2020). Making sense of implementation theories, models, and frameworks. In *Implementation Science 3.0* (pp. 53-79). Springer, Cham.
- Nygård, R. H., & Saus, M. (2020). Familieråd – metodetilpassing til samisk sosialt arbeid. *Tidsskriftet Norges barnevern, 97*(1), 40-57. doi:10.18261/ISSN.1891-1838-2020-01
- Nygaard, V., Kårtveit, B. & Riseth, J. Å. (2019) *Samisk kultur, identitet og samfunnsliv i Nye Narvik kommune*:

- Delprosjekt kommunesammenslåing* (RAPPORT 21 – 2019, NORCE Samfunnsforskning) Norwegian Research Center <https://norce-research.bragelund.no/norce-research-xmlui/bitstream/handle/11250/2621231/Rapport%20NORCE%20Samfunn%202019-2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Nøkleby, H., & Langøien, L. J. (2020). Beskrivelse og vurdering av en oversikter om tidlig identifisering av risiko hos barn og unge.
- O'Connor, T. G., Matias, C., Futh, A., Tantam, G., & Scott, S. (2013). Social learning theory parenting intervention promotes attachment-based caregiving in young children: Randomized clinical trial. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 42(3), 358-370
- Ogden, T., Bjørnebekk, G., Kjøbli, J., Patras, J., Christiansen, T., Taraldsen, K., & Tollefsen, N. (2012). Measurement of implementation components ten years after a nationwide introduction of empirically supported programs—a pilot study. *Implementation Science*, 7(1), 1-11.
- Ogden, T., & Hagen, K. A. (2008). Treatment effectiveness of Parent Management Training in Norway: A randomized controlled trial of children with conduct problems. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 76(4), 607-621. doi:10.1037/0022-006X.76.4.607
- Ogden, T., & Halliday-Boykins, C. A. (2004). Multisystemic treatment of antisocial adolescents in Norway: Replication of clinical outcomes outside of the US. *Child and adolescent mental health*, 9(2), 77-83.
- Ogden, T., & Fixsen, D. L. (2015). Implementation science. A brief overview and look ahead. *Zeitschrift für Psychologie*.
- Oliver S, Harden A, Rees R, Shepherd J, Brunton G, Oakley A. Young people and mental health: novel methods for systematic review of research on barriers and facilitators. *Health Education Research* 2008; 23:770-90.
- Oslo Economics (2022) *Følgeevaluering av kompetansesatsningen for det kommunale barnevernet 2018-2024. Andre statusmåling*. (OE-rapport 2021-39) Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. https://www.agendakaupang.no/wp-content/uploads/2022/09/folgeevaluering_av_kompetansesatsningen_for_det_kommunale_barnevernet_2018_2024_andre_statusmaling.pdf
- Patterson, G.R. (1982). *A social learning approach* (vol. 3): *Coercive family process*. Eugene, OR: Castalia.
- Patton GC, Sawyer SM, Santelli JS, et al. (2016). Our future: a Lancet Commission on adolescent health and wellbeing. *Lancet*; 387: 2423–78.
- Paulsen, V., & Thomas, N. (2018). The transition to adulthood from care as a struggle for recognition. *Child & family social work*, 23(2), 163-170.
- Paulsen, V., Thorshaug, K., & Berg, B. (2014). *Møter mellom innvandrere og barnevernet. Kunnskapsstatus*. Retrieved from Trondheim
- Paulsen, V., Wendelborg, C., Riise, A., Berg, B., Tøssebro, J., & Caspersen, J. (2020). Ettervern-en god overgang til voksenlivet?: Helhetlig oppfølging av ungdom med barnevernerfaring
- Paulsen, V., Ytreland, K., & Oterholm, I. (2021). Pålagte hjelpetiltak i barnevernet. Delprosjekt 1 i forskningsprosjektet «virkning av hjelpetiltak i barnevernet».
- Pedersen, E., Gottschalk Ballo, J., & Nilsen, W. (2019). Utprøvingen av Familie for første gang. Sluttrapport fra en fireårig følgeevaluering av «Nurse-family partnership» i Norge.
- PROBA (2017) *Barn med minoritetsbakgrunn i fosterhjem* (Proba-rapport nr. 2017 - 03 Prosjekt nr. 15093) Proba samfunnsanalyse https://proba.no/wp-content/uploads/barn_med_minoritetsbakgrunn_i_fosterhjem.pdf
- Puttnam, R. (2002). *The role of social capital in development: An empirical assessment*. Cambridge University Press.
- Powell, B.J., Waltz, T.J., Chinman, M.J. et al. A refined compilation of implementation strategies: results from the Expert Recommendations for Implementing Change (ERIC) project. *Implementation Sci* 10, 21 (2015). <https://doi.org/10.1186/s13012-015-0209-1>
- Proctor, E., Silmere, H., Raghavan, R., Hovmand, P., Aarons, G., Bunger, A., ... & Hensley, M. (2011). Outcomes for implementation research: conceptual distinctions, measurement challenges, and research agenda. *Administration and policy in mental health and mental health services research*, 38(2), 65-76.

- Proctor, E. K., Powell, B. J., & McMillen, J. C. (2013). Implementation strategies: recommendations for specifying and reporting. *Implementation Science*, 8(1), 1-11.
- Ramsden, S. R., & Hubbard, J. A. (2002). Family expressiveness and parental emotion coaching: Their role in children's emotion regulation and aggression. *Journal of abnormal child psychology*, 30(6), 657-667.
- Regjeringen (20.01.2021) FNs barnekonvensjon. Regjeringen
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/fns-barnekonvensjon/id88078/>
- Reichelt, S., & Skjerve, J. (2013). The reflecting team model used for clinical group supervision without clients present. *Journal of Marital and Family Therapy*, 39(2), 244-255.
- Ren, L., Hu, B. Y., & Song, Z. (2019). Child routines mediate the relationship between parenting and social-emotional development in Chinese children. *Children and Youth Services Review*, 98, 1-9.
- Repper, J., & Perkins, R. (2003). *Social Inclusion and Recovery: A Model for Mental Health Practice*. London: Bailliere Tindall.
- Riksrevisjonen (2022). Riskrevisjonens undersøkelse av forvaltningspraksisen i det kommuneale barnevernet. Dokument 3:5 (2022-2923),
- Roberts JP, Fisher TR, Trowbridge MJ, Bent C. A design thinking framework for healthcare management and innovation. *Healthc (Amst)* 2016;4(1):11–4. 10.1016/j.hjdsi.2015.12.00
- Rugkåsa, M., Ylvisaker, S., & Eide, K. (2017). *Barnevern i et minoritetsetnisk perspektiv*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Rugkåsa, M. (2018). Etniske minoriteter og sosialt arbeid. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 21(2), 180-185.
- Røsdal, T., & Nesje, K. (2018). Evaluering av tjenestestøtte til kommunalt barnevern: Relevans, kompetanseheving og endring i praksis–delrapport 2.
- Røiseland, A., & Lo, C. (2019). Samskaping–nyttig begrep for norske forskere og praktikere? *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 35(1), 51-58.
- Salole, L. (2013). *Krysskulturelle barn og unge: om tilhørighet, anerkjennelse, dilemmaer og ressurser*. Gyldendal akademisk.
- Saus, M. (2008). *Kontekstuellet barnevern: Barnevern i det samiske landskap*. Skriftserie 1/2008. Tromsø: Barnevernets Utviklingsenter i Nord-Norge
- Saus, M., Salamonsen, A., Marcela, F., Hansen, K. L., & Thode, S. K. (2018). *Utredning om barnevern for den samiske befolkningen, innvandrere og nasjonale minoriteter i Norge. Kompetansehevende tiltak, kunnskapsmiljø og samiske barns særlige rettigheter*. Retrieved from Tromsø
- Sawrikar, P. (2015). How effective do families of non-English-speaking background (NESB) and child protection caseworkers in australia see the use of interpreters? A qualitative study to help inform good practice principles. *Child & Family Social Work*, 20(4), 396-406.
- Scott, S. (2018). Parenting skills and promotion of mental health over the lifespan. I Bhugra, D., Bhui, K., Wung, S., y Glisman, S. *Oxford textbook of public mental health*, 371-383.
- Seim, S. & Slettebø, S. (Red.). (2007). Brukermedvirkning i barnevernet. Oslo: Universitetsforlaget.
- Seim, S., & Slettebø, T. (2017). Challenges of participation in child welfare. *European Journal of Social Work*, 20(6), 882-893.
- Skilbred, D., & Havnen, K. J. S. (2015). Råd og veiledning som hjelpetiltak. I Ø. Christiansen, E. Bakketeig, D. Skilbred, C. Madsen, K. J. S. Havnen, K. Aarland & E.Backe-Hansen (Red.), *Forskningskunnskap om barnevernets hjelpetiltak*. Bergen: Uni Research Helse, RKBV Vest.
- Shipman, K. L., Schneider, R., Fitzgerald, M. M., Sims, C., Swisher, L., & Edwards, A. (2007). Maternal emotion socialization in maltreating and non-maltreating families: Implications for children's emotion regulation. *Social Development*, 16(2), 268-285.
- Skivenes, M. & Willumsen, E. (2005). Brukermedvirkning i barnevernets ansvarsgrupper. I Willumsen, Elisabeth (Red.), *Brukernes medvirkning! Kvalitet og legitimitet i velferdstjenestene* (s. 94-112). Oslo: Universitetsforlaget
- Skytte, M. (2019). *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid* (3. ed.). Oslo: Gyldendal
- Slettebø, T., Oterholm, I., & Stavrum, A. (2010). *Brukermedvirkning i det statlige regionale barnevernet*. (Rapport 2010/3). Diakonhjemmets høgskole <https://vid.brage.unit.no/vid-xmlui/bitstream/handle/11250/98585/Rapport%202010%20nr%203.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- Snyder, J., Low, S., Bullard, L., Schrepferman, L., Wachlarowicz, M., Marvin, C., & Reed, A. (2013). *Effective parenting practices: Social interaction learning theory and the role of emotion coaching and mindfulness*. In R. E. Larzelere, A. S. Morris, & A. W. Harrist (Eds.), *Authoritative parenting: Synthesizing nurturance and discipline for optimal child development* (p. 189–210). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/13948-009>
- Socialstyrelsen (2018). Kvalitet i sagsbehandlingen – en håndbog i anvendelse af ICS og udredningsværktøjet.
- Socialstyrelsen (2018) Grundbok. Barns behov i centrum.
- Socialstyrelsen (2018) Metodstöd för BBiC. Barns behov i centrum.
- Socialstyrelsen. (u.å) *På väg - enkät för den unge*. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/dokument-webb/ovrigt/bbic-pa-vag-enkat-for-den-unge.pdf>
- Sroufe, L. A. (2005). Attachment and development: A prospective, longitudinal study from birth to adulthood. *Attachment & human development*, 7(4), 349-367.
- Steenbakkens, A., Van der Steen, S., & Grietens, H. (2018). The Needs of Foster Children and How to Satisfy Them: A Systematic Review of the Literature. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 21(1), 1-12. <https://doi.org/10.1007/s10567-017-0246-1>
- Storhaug, A. S., Havnen, K. J. S., Fylkesnes, M. K., Kojan, B. H., Christiansen, Ø., Langsrud, E., . . . Gresdahl, M. (2020). *Akutt-for hvem? Akuttarbeid i kommunalt barnevern*. Retrieved from Trondheim
- Stormark, K. M., & Christiansen, Ø. (2018). Parent Management Training–The Oregon Model (PMTO) som individuell foreldreveiledning (2. utg.). *Hentet, 9*, 2020.
- Strand, J., Boström, P., & Grip, K. (2020). Parents' descriptions of how their psychosis affects parenting. *Journal of child and family studies*, 29(3), 620-631
- Strandbu, A., & Vis, S. A. (2008). Barns deltakelse i barnevernssaker. *Tromsø, Barnevernets utviklingscenter i Nord-Norge*.
- Studsrd, I., Willumsen, E., & Ellingsen, I. T. (2014). Parents' perceptions of contact with the Norwegian Child Welfare Services. *Child & Family Social Work*, 19(3), 312-320. doi:10.1111/cfs.12004
- Sytsma, S. E., Kelley, M. L., & Wymer, J. H. (2001). Development and initial validation of the child routines inventory. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 23(4), 241-251.
- Sørli, M-A., Ogden, T., Solholm, R., & Olseth, A. R. (2010). Implementeringskvalitet – om å få tiltak til å virke: En oversikt. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 47, 315–321.
- Taussig, H. N., Roberts, L., Scourfield, J., & Franz, C. (2022). "I'm Glad That I Was Given a Second Chance to Live": the Buffering Impact of Turning Points in the Lives of Young People with Foster Care Experience. *International Journal on Child Maltreatment: Research, Policy and Practice*, 1-22.
- Tembo, M. J., Studsrød, I., & Young, S. (2020). Governing the family: immigrant parents' perceptions of the controlling power of the Norwegian welfare system. *European Journal of Social Work*, 1-12. doi:10.1080/13691457.2020.1738349
- Thrana, H. M., & Fauske, H. (2013). The emotional encounter with child welfare services: the importance of incorporating the emotional perspective in parents' encounters with child welfare workers. *European Journal of Social Work*, 17(2), 221-236. doi:10.1080/13691457.2013.798628
- The California Evidence-Based Clearinghouse for Child Welfare (u.å) *GenerationPMTO* Information and Resources for Child Welfare Professionals <https://www.cebc4cw.org/program/the-oregon-model-parent-management-training-pmto-2/>
- Tisløv, I.S. (Under utgivelse). Diagnose fattig. En praktisk psykologisk tilnærming til arbeid med ungdom i levekårsutsatte familier. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Tollefsen, T. K., Neumer, S.-P., & Berg-Nielsen, T. S. (2020). "What matters to you?": A randomized controlled effectiveness trial, Using Systematic Idiographic Assessment as an intervention to Increase Adolescents' perceived control of their mental health. *Journal of adolescence*, 78, 53-61.
- Torfin, J., Sørensen, E., & Røiseland, A. (2020). Samskaping–fra ide til strategi. *Stat & Styling*, 30(4), 28-30.
- Toros, K. (2020). A systematic review of children's participation in child protection decision-making: Tokenistic presence or not? *Children & Society*.

- Toros, K., DiNitto, D. M., & Tiko, A. (2018). Family engagement in the child welfare system: A scoping review. *Children and Youth Services Review, 88*, 598-607
doi:<https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.03.011>
- Troutman, B. (2015). *Integrating behaviorism and attachment theory in parent coaching*. Cham, Switzerland: Springer International
- Tsemberis, S. (2011). Housing first: The pathways model to end homelessness for people with mental illness and addiction manual. *European Journal of Homelessness, 5*(2).
- Valset, K. (2018). Investigating the link between school performance, aftercare and educational outcome among youth ageing out of foster care: a Norwegian nationwide longitudinal cohort study. *Nordic Social Work Research, 8*(sup1), 79-93.
doi:10.1080/2156857X.2018.1457557
- van Bijleveld, G. G., Dedding, C. W. M., & Bunders-Aelen, J. F. G. (2014). Seeing eye to eye or not? Young people's and child protection workers' perspectives on children's participation within the Dutch child protection and welfare services. *Children and Youth Services Review, 47*, 253-259. doi: 10.1016/j.childyouth.2014.09.018
- Van Bijleveld, G. G., Dedding, C. W. M., & Bunders-Aelen, J. F. G. (2015). Children's and young people's participation within child welfare and child protection services: a state-of-the-art review. *Child & Family Social Work, 20*(2), 129-138. doi:10.1111/cfs.12082
- Viksvveen, P., Bjønness, S. E., Cardenas, N. E., Game, J. R., Berg, S. H., Salamonsen, A., & Aase, K. (2021). User involvement in adolescents' mental healthcare: a systematic review. *European Child & Adolescent Psychiatry, 1*–24. <https://doi.org/10.1007/s00787-021-01818-2>
- Vis, S. A. & Thomas, N. (2009). Beyond talking – children's participation in Norwegian care and protection cases. *European Journal of Social Work, 12*:2, 155-168
- Weeks, A. (2021). Important factors for evidence-based implementation in child welfare settings: A systematic review. *Journal of Evidence-Based Social Work, 18*(2), 129-154.
- Weisz, J. R., & Kazdin, A. E. (Eds.). (2010). *Evidence-based psychotherapies for children and adolescents*. Guilford Press.
- Wesseltoft-Rao N, Holt T, Helland MS. (2017) *Gruppetiltak for foreldre. Norsk praksis, erfaringer og effektevalueringer* (Rapport 2017) Folkehelseinstituttet
https://www.fhi.no/globalassets/dokumenterfiler/rapporter/2017/gruppetiltak-og-kurs-for-foreldre_050517_web_revidert-forside.pdf
- Weld, N., & Parker, S. (2014). Using the Three Houses Tool: Involving children and young people in child protection assessment and planning. *SP Consultancy* (www.spconsultancy.com.au).
- Wilson, K. R., Havighurst, S. S., & Harley, A. E. (2012). Tuning in to Kids: An effectiveness trial of a parenting program targeting emotion socialization of preschoolers. *Journal of Family Psychology, 26*(1), 56-65.
<https://doi.org/10.1037/a0026480>
- Woolcock, M. (2001). The place of social capital in understanding social and economic outcomes. *Canadian journal of policy research, 2*(1), 11-17.
- Woolfenden, S., Williams, K., Eapen, V., Mensah, F., Hayen, A., Siddiqi, A., & Kemp, L. (2015). Developmental vulnerability - don't investigate without a model in mind. *Child: Care, Health and Development, 41*(3), 337–345.
- Zolkoski, S. M., & Bullock, L. M. (2012). Resilience in children and youth: A review. *Children and youth services review, 34*(12), 2295-2303.
- Ødegård, A., & Willumsen, E. (2012). Felles innsats eller solospill? -En kvalitativ studie om tjenesteyteres samarbeid omkring barn og unge. *Tidsskriftet Norges barnevern, 88* (04), 189-199
- Ørvig, K. (2007). *Tolken som redskap eller kulturinformant?: Et samhandlingsstudie av tolkede klientsamtaler i sosialtjenesten* Universitetet i Tromsø]. Tromsø.
- Aamodt, P. O., Røsdal, T., Nesje, K., & Larsen, E. H. (2018). Evaluering av tjenestestøtte til kommunalt barnevern: Organisering, implementering og gjennomføring av tjenestestøtten—delrapport 1 (NIFU-rapport 2018:6) Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning
<https://nifu.brage.unit.no/nifu-xmlui/bitstream/handle/11250/2493412/NIFUrapport2018-6.pdf?sequence=4&isAllowed=y>

Aarset, M., & Bredal, A. (2018). *Omsorgsutøvelse og etniske minoriteter. En gjennomgang av saker i fylkesnemda. NOVA rapport nr 5/18 (Vol. 5/18)*. Høgskolen i Oslo.

Vedlegg

- 1 – Oversikt over innholdet i samlingene med tjenestene i Grunnmodell for familier med barn mellom 4 og 12 år
- 2 – Oversikt over innholdet i samlingene med tjenestene i Grunnmodell for ungdom og unge voksne i behov av Ettervern
- 3 – Ukentlig spørreskjema fra fase 1 for foresatte/ungdom og kontaktpersoner
- 4 – Ukentlig spørreskjema fra fase 2 for foresatte/ungdom og kontaktpersoner
- 5 – Kunnskapsgrunnlag for familieveiledningsmodulen i Grunnmodell for hjelpetiltak